MARKO VEGO

NASELJA BOSANSKE SREDNJEVJEKOVNE DRŽAVE

MARKO VEGO

NASELJA BOSANSKE SREDNJEVJEKOVNE DRŽAVE

SVJETLOST • 1957 • SARAJEVO

Naslovna strana
MARKO NIKOLIĆ

PREDGOVOR

Uviđajući potrebu da se sastavi historijska karta srednjevjekovne bosanske države koja bi poslužila historiskoj nastavi u svim višim i srednjim školama FNRJ, a naročito u NRBiH, trudio sam se da izradim takvu kartu koja će u potpunosti moći poslužiti nastavi, ali i širim narodnim slojevima koji također žele da upoznaju historijsko-geografski razvoj srednjevjekovne bosanske države jer dosada nije bilo takve karte ni priručnika koji bi u cjelini prikazali njezine historijske promjene. Istina bilo je takvih pokušaja, ali su se oni odnosili na pojedine dijelove srednjevjekovne bosanske države, što nije moglo zadovoljiti potrebe.

Neki jugoslovenski historičari, doduše, sastavljali su slične karte, ali su one davale samo opću sliku razvoja srednjevjekovne bosanske države ograničavajući se većinom na njezine granice, glavne gradove i glavne župe. Naravno, to nije bilo dovoljno ni u ono vrijeme, a pogotovo ne danas. Oni nisu mogli izraditi generalnu kartu sa svim glavnim i potrebnim podacima jer je ovaj posao usko vezan sa dugotrajnim istraživanjima, naročito onim na terenu.

Ja sam pokušao da učinim korak naprijed izradom ove karte služeći se dosadašnjim dostignućima naše historijske nauke na tom polju, ali prvenstveno izvorima, domaćim i stranim. Dao sam i svoje nove rezultate do kojih sam došao istražujući teren, naročito onaj u Hercegovini. Svjestan sam da je ovaj posao težak i da nije definitivno završen te će ga trebati dopunjavati novim istraživanjima i dostignućima naše historijske nauke.

Na kartu sam unio gotovo sve poznate župe, gradove, rudnike, carinarnice, trgovačke puteve, grbove i neka kulturna nalazišta, a od drugih naselja samo ona koja su mi se činila važnijim. Neka naselja sam obilježio većim slovima iz praktičnih razloga iako su ona bila manje važna u Srednjem vijeku, napr. Mostar, Vrhbosna itd.

Karta je izrađena više za historijsku orijentaciju pa ona, možda, neće biti topografski precizna prema svim kartografskim pravilima što uostalom za historičare i nije od presudne važnosti.

Za bolje razumijevanje ove karte izradio sam djelo koje će kartu opširnije dokumentovati i uputiti čitaoce na najglavnije izvore i literaturu koja govori o pojedinim imenima na karti. Ima jedan manji broj historijsko-geografskih imena kojih nema na karti, ali sam ih protumačio

u knjizi jer mi se činilo da su važna za detaljnije poznavanje srednjevjekovne bosanske države. Uneseni su i neki pojmovi koji dopunjaju historijsko-geografsku [illegible] pojam naselja. Njih sam stavio većim dijelom na kraju knjige kao Dodatak I. Ko bude želio da se pobliže upozna sa pojedinim imenima koja ne spominjem u knjizi, moći će se informisati u izvorima i literaturi koji su navedeni u ovom djelu.

Zahvaljujem se na stručnim savjetima prilikom konačne redakcije prof. Antu Babiću, naučnom saradniku Hamdiji Kreševljakoviću, naučnom saradniku dr. Hajrudinu Ćuriću, naučnom saradniku Đoku Mazaliću i prof. Slavku Mićanoviću.

Sarajevo, 30 septembra 1956 godine Pisac

ARGENTARIA. U srednjevjekovnom naselju Bratunac ili u njegovoj bližoj okolici bila je čuvena rimska Argentaria gdje se nalaze ostaci rudnika i raznih rimskih spomenika. Ona je pripadala rimskoj pokrajini Dalmaciji. Rimljanima je ona bila toliko važna da su u njoj uspostavili i posebnu upravu s upraviteljem na čelu, koji se zvao procurator metallorum Pannoniorum et Dalmationum. U njezinoj blizini se nalazilo naselje Domavia koja je igrala veliku ulogu u životu rimskih kolonista (Vl. Ćorović, Historija Bosne, 86; V. Radimski u Glasniku Zem. muz., 1891, 1—19).

AUGUSTINOVA HUMSKA (ZEMLJA). Feudalna porodica Jurjević-Vlatkovića je imala posjede u zapadnom dijelu Huma od druge polovine XIV v. do pada Hercegovine i Krajine pod Turke. Vojvoda Ivaniš Vlatković s braćom je sklopio ugovor s Dubrovnikom protiv hercega Stjepana u gradu Vrataru 25-III-1452 godine (Lj. Stojanović, Stare srpske povelje i pisma, II, br. 713).

Jedan od Vlatkovića, Andrija, sin kneza Vlatka, postao je franjevac imenom fra Augustin. On je obavljao veliku čast u franjevačkom redu bosanske vikarije. U jednoj ispravi od 7-IX-1464 godine, izdatoj u Pašmanu, naziva se diskretom samostana Grebena u Bosni što u franjevačkoj hijerarhiji označava jednog od savjetnika starješine samostana. U istoj ispravi se fra Augustin naziva čovjekom iz Humske Zemlje (de terra Humie) (Fermendžin, Acta Bosnae, 262; Luccari, Copioso ristretto, Ragusa, 1790, 196).

Nakon zauzimanja zapadnog dijela Huma Turci su nadirali u Krajinu. Tamo su se povukli i knezovi Vlatkovići. Oni su tražili pomoć od Madžara i Dubrovčana i stalno se dopisivali. Tako se ime Augustina spominje u diplomatskim pismima i 1482, i 1488 godine (Stojanović, Stare srp. pov. i pis., II, br. 717, br. 719).

Luccari piše da su Turci poslije 1483 godine zauzeli Krajinu koja je dopirala od Neretve do fra Augustinove Zemlje. On priča da je fra Augustin napustio franjevački red i da se vratio svojoj ženi. Nakon toga su ga Madžari uhapsili po naredbi kralja Matije a ubio ga je beogradski guverner Pavao Bulci. Tijelo mu je pokopano u crkvi sv. Marije u Zaostrogu. Lukarijevu pričanju u potpunosti ne možemo vjerovati,

osobito određivanju godine okupacije Krajine (Luccari, Copioso ristretto, Ragusa, 1790, 196).

Turci su zauzeli Krajinu 1498—1499 godine. Juraj Marković-Kačić je pisao Splićanima 13-IV-1499 kao turski podanik. Juraj se naziva knezom Augustinove Humske i Krajine 1500 g. (de tuta la Augustinova Shumsca) (Rački, Obitelj Kačić u povjestnim dokumentima, Zadar, 1885, 13—14, u Radu, 130, 27 i 28). Prvi spomen, dakle, imena Augustinove Humske imamo iz 1500 godine. To topografsko ime dolazi i kasnije u izvorima.

BANICE. Selo Banice kod Ključa nalazilo se u Župi Banice koju spominje bosanski ban Stjepan II Kotromanić u svojim poveljama od 1322 god. i 1351 (L. Thallóczy, Studien, 7-11, 17). U povelji kralja Tome, izdatoj braći Dragišićima 1446 god., između ostalih mjesta spominje se i selo Banice (Miklošić, Mon. serb., br. 353). Utvrđeni grad Župe Banice bio je Ključ (Thallóczy, o. c., 8).

BANJANI. Pleme Banjani spominje se prvi put 1319 god. (K. Jireček, Ist. Srba, I deo, izd. J. Radonića 1952, str. 77). I danas postoji kraj na granici Hercegovine i Crne Gore koji se zove Banjani čiji se stanovnici bave stočarstvom. Oni su bili i prije stočari i kiridžije dubrovačkih trgovaca. Turci su zauzeli Banjane i Korita 1466 god. i postavili tamo svoga subašu (M. J. Dinić, Zemlje hercega Sv. Save, Glas 182, str. 250).

BIHAĆ. Bihać je bio u Srednjem vijeku kraljevski grad sa svojim podgrađem. Leži na jednom otočiću rijeke Une. Spominje se prvi put 1260 godine, zatim 1262, 1266 god. Nije isključeno da je grad nastao i prije toga. U Bihaću je toplički opat ciscertita počeo graditi toranj i kuće za odbranu 1260 god. Otok na kome je sagrađen grad Bihać zvao se u Srednjem vijeku »Otok sv. Ladislava« (Smičiklas, Cod. dipl., V, br. 664). Bihać je imao svoje kastelane, sudije, kapetane i vlastite župnike (plovane). Od redovnika najprije su se u Bihać naselili dominikanci pa iza njih franjevci. U Srednjem vijeku Bihać se nazivao raznim imenima. U njemu su se ponekad održavali hrvatski sabori. Glavna vojna i trgovačka cesta vodila je preko Bihaća (via exercitualis). (Smičiklas, Cod. dipl., V, str. 216, 415; Starine 38, str. 81).

Strani trgovci, »hospites«, dolazili su u XIII v. u Bihać najprije privremeno, a kasnije i stalno. Dobivali su trgovačke privilegije. Tako im je naročite povlastice podijelio kralj Ladislav 1279 god. Oni su bili oslobođeni izvjesnih poreza. (Marko Vego, Srednjevjekovni bihaćki latinski spomenici XVI vijeka, Gl. Zem. muz. 1954 god., 255-270; Naše

Starine, I, Sarajevo, 30-31; Prilozi Or. inst., II, 144). Današnja Fetija džamija je crkva sv. Ante, građena u gotičkom stilu. Tu su nađeni nadgrobni spomenici hrvatskih plemića iz XVI v.. Crkva sv. Marije je bila završena 1520 god., kako stoji upisano na jednom natpisu (M. Vego, o. c. u Gl. ZM, 1954, str. 258-269). Grad Bihać je dugo vremena bio vrata za ulazak u Hrvatsku. Turci su ga nakon više napada osvojili tek 1592 god.

Bosanci su držali Bihać privremeno 1405 godine u vrijeme bune hrvatsko-bosanskih plemića protiv kralja Sigismunda (Vjesnik Zem. arh., VI, 135).

BIJELJINA. Kroz Bijeljinu je vodio put iz Zvornika u Mačvu, Mitrovicu i Ilok. Razumije se da drugi put nije bio najpogodniji zbog močvara. Ni Rimljani nisu išli tim putem iz istih razloga. Bijeljina se spominje prvi put 1446 god. (Lam. de foris 20 1. 71 kod M. J. Dinića »Za istoriju rudarstva u srednjevekovnoj Srbiji i Bosni, I deo, SAN, 36, str. 37). U tursko doba Župa Bijeljina se nalazila u nahiji Koraja (Vl. Skarić, Popis bos. spahija..., Gl. ZM, 1930 sv. II, str. 6).

U okolici Bijeljine u Poljima bio je samostan franjevaca, imenom »Conventus S. Mariae in Campo«. On se spominje u popisu samostana bosanske vikarije 1514 god. (Dr. P. Dominicus Mandić, Acta franciscana, tom. I, Mostar, 1934, str. 10—11).

BILA. Selo Bila se nalazilo kod rijeke Bile, u Župi Lašvi. Prvi put se spominje u izvorima 12-III-1380 godine. Tada je kralj Tvrtko I darovao Bilu Velikom bos. vojvodi Hrvoju Vukčiću sa još nekoliko sela u istoj župi. Povelja je izdata u Moštrima kod Visokog gdje je, po svoj prilici, bilo i sjedište bosanskog dida (Original povelje se nalazi u Zem. muzeju u Sarajevu; L. Thallóczy, Studien, 27 i u Gl. ZM, 1897, 183 i Gl. ZM. 1950, 122). Tako je Bila došla u sastav posjeda Hrvatinića, gospodara Donjih Kraja. Vidi faksimil povelje u Wiss. Mitt., VI, Tafel XVI.

BILAJ. Grad Bilaj se spominje 1495 godine. Turci su upali u Bilajsko Polje 29-VI-1573 godine da bi vodili operacije prema Bihaću (Wiss. Mitt., I, 468; H. Kreševljaković, Stari bosanski gradovi, Naše Starine, I (1953), 40; R. Lopašić, Bihać i Bihaćka Krajina, Zagreb, 1890, dodatak XI, 305).

BILEĆA. Bileća se nalazi na kraju Župe Vrma, ali se ne spominje u izvorima prije XIV v. Prvi put se spominje Bileća 1387 god. (Div. canc. 20 1. 154, 25-I-1387). U dubrovačkim izvorima se spominje

i 1403 god. (N. Jorga, Notes, II, 95 bilj. 3.). Šahin-paša je bio pobijeđen kod Bileća od bosanske vojske vojvode Vlatka Vukovića 1388 god. (Annales Rag., 48). Jedanput je godine 1404 vojvoda Sandalj putovao iz Popova u Bileću. Opet se u dubrovačkim izvorima spominje Bileća 1427 god. (Jorga, Notes, II, 105; Miklošić, Mon. serb. br. 298; K. Jireček, Handelsstrassen; 40). Nije isključeno da je oko Bileća bila i Župa Bileća kao manja teritorijalna jedinica Župe Rudine. Župa Rudine sa Bilećom je pripadala u širem smislu riječi Travuniji. Da je postojala župa Bileća, može se naslutiti iz jednog dubrovačkog zapisa iz 1430 god. koji Bileću naziva »contratom« (župom) (Jorga, Notes, II, 286). Godine 1438 se spominje Bileća pod imenom Bilechia (Jorga, Notes, II, 351 bilj. 1). Kod Bileća je bio i grad Torić 1465 god. (M. J. Dinić, Zemlje hercega Sv. Save, Glas 182, str. 246 bilj. 12).

Bileća leži na putu iz Dubrovnika prema Nikšiću i Ključu kod Gacka. Jedno vrijeme je pripadala Pavlovićima, kasnije, u XV v., Vukčićima i najposlije Turcima.

BILINO U ZENICI. Bilino (Bulino) je bilo naselje u današnjoj Zenici, na lijevoj obali Bosne. Spominje se u jednom latinskom izvoru 1203 god. (Fermendžin, Acta Bosnae, 6). Ležalo je u Župi Brod (u povelji pogrešno Bored) koja se spominje u povelji Bele IV, izdatoj bosanskoj crkvi 1244 god. (Acta Bosnae, 13). Nije isključeno da se pod imenom Bistue Novae ima smatrati današnja Zenica koja je nekad bila centar rimskog hrišćanstva do dolaska Slovena. U tursko doba se zadržalo ime stare župe Brod koja je nosila ime nahija (Vl. Skarić, Popis bosanskih spahija 1711 godine, Glasnik ZM, 1930, sv. 2, 12). I danas se kod naselja Klopča nalazi mjesto Brod. To znači da je na tom mjestu bio nekad prelaz preko rijeke Bosne (latinski vadum).

BIOGRAD (tur. Belgradčik). Na lijevoj obali Neretve, u današnjem Konjicu kod hotela »Igman«, nalazi se brdo imenom Varda na kojem je bio stari grad Biograd, što znači isto što i Konjic. Dubrovčani pišu 1466 godine nekom Radosavu patarenu iz družine Bilosava patarena u Neretvi (Konjicu) slijedeće: »...Radossavus patharenus, unus de societate Billosavi pathareni in Neretva partium Bosne citra flumen de Subtus Belgrad (K. Jireček, Ist. Srba, IV, 36; Spomenik 18, 93). Grad Biograd je postojao i u tursko doba imenom Belgradčik (Glasnik ZM, 1930, sv. 2, 67).

BIOGRAD NA MORU. Biograd je bio castrum u X v.. Spominje ga Konstantin Porfirogenet kao grad pokrštene Hrvatske. U gradu Biogradu kralj Krešimir je izdao više povelja (Rački, Doc., 400, 84, 88). Spominje se kao luka 1097 godine (Doc., 476). Biograd je bio sijelo

biskupa Teodozija 1060 godine. Imao je svoga priora, što znači da je bio slobodni autonomni grad, izuzet ispod uprave Župe Sidrage (sidraške). Kad je obnovljena skradinska biskupija poslije drugog splitskog sabora, biskup se preselio u Biograd poslije 1000 godine (F. Šišić, Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara, 1925, 500 bilj. 3). U Biogradu je 1060 godine sagraden samostan sv. Ivana Evanđeliste. Tada je kralj Krešimir IV obdario samostan imanjima uz prisustvo papinskog poslanika opata Majnarda (F. Šišić, o. c., 503). (Opširnije o Biogradu vidi kod Šišića, bilješke na strani 709).

BIOGRAD KOD NEVESINJA. Grad Biograd kod Nevesinja kao kastel spominje se 1454 god. Tu je stanovao župan Ljubija Dobrečković »de villa di Biograt« koji se spominje u dubrovačkim izvorima 13-II-1436 god. (M. J. Dinić, Zemlje hercega Sv. Save, Glas 182, 204 bilj. 124). Selo Biograd i danas postoji na Nevesinjskom Polju.

BIRAČ. Župa Birač se nalazi kod Vlasenice. Ona se pojavljuje i u tursko doba kao nahija kada je ulogu Birača preuzela Vlasenica. (M. Filipović, Grad i predeo Birač, Jug. ist. č., V, sv. 1-2, str. 212-214).

BISTRIČKI-GRAD (HLIVNO) Bistrički-Grad se nalazio u Župi Bistrici koja je pripadala Zapadnim Stranama (Završju). Bistrica se naziva župom 1400 god. Iz povelje kralja Ostoje od 8-XII-1400 godine jasno izlazi da je Bistrički-Grad isto što i grad Hlivno koji kralj Ostoja naziva Hlivanjskim Gradom (Miklošić, Mon. serb., br. 237). Knez Vladislav Hercegović je držao Bistrički-Grad i u maju 1466 god., a poslije toga vojvoda Ivaniš Humski (Listine, X, 364; Vjesnik kr. zem. arh., 19, 117). Potanje vidi pod Hlivno.

BIVOLJE BRDO. Selo Bivolje Brdo se nalazilo u XII v. u Župi Luci i spominje se u povelji humskog kneza Miroslava, izdatoj manastiru sv. Petra i sv. Pavla na Limu u XII vijeku. Istu povelju su kasnije u XIII v. srpski kraljevi potvrđivali (Stojan Novaković, Zakonski spomenici, V, 600—601). Diversa cancelariae spominje da se u Bivoljem Brdu, u Župi Dubrava, dogodila pljačka nekog trgovca 13-VI-1285 god. (in Berde in juppa Dobrane) (Div. Canc., 1275 kod K. Jirečeka, Handelsstrassen, 27 bilj. 86).

Na krajnjem rubu istog sela Bivoljeg Brda, nad Neretvom, nalaze se ostaci nekog srednjevjekovnog grada koji je bio ujedno i centar Župe

Dubrava. Tu je vodio put iz Gabele u Blagaj čiji se dijelovi još vide. Taj put je upotrebljavan i u tursko vrijeme. Nalazi se tačno posred naselja Bivoljeg Brda. Pokraj puta ima veći broj stećaka raznih dimenzija, oblika, ornamenata i figura. Ima ih par s krstovima, a dva su sa velikim kamenim krstovima nad pločom koja leži nad grobom.

Ulogu Bivoljeg Brda preuzeo je Počitelj od XV v. i dalje. Po svemu izgleda da je grad u Bivoljem Brdu porušen u XIV v. Zato se i ukazala potreba građenja novog grada Počitelja koji se nalazio u Župi Dubrava prema povelji aragonskog kralja Alfonza V 1444 god. (L. Thallóczy, Studien, 361).

Bivolje Brdo je bilo naselje i u prehistorisko i rimsko doba jer se tu i danas nalaze ostaci keramike i cigle koji potvrđuju to mišljenje. Izgleda da je rimska vojska imala svoju ciglanu kod Mrganovih kuća, po sredini sela Bivoljeg Brda. U XII i XIII v. dolazi samo pod imenom Brdo. Nije poznato kad je dodato ime Bivolje uz riječ Brdo. Svakako je u vezi s imenom bivola kojih je bilo u obilju u Župi Dubrava koja je bila veoma pogodna za uzgoj stoke.

BJELOPAVLIĆI. Pleme Bjelopavlića je živjelo na desnoj obali Zete kod današnjeg Danilovgrada. Spominje se prvi put 1411 god. (K. Jireček, Ist. Srba, I deo, str. 77, izd. Jov. Radonića, 1952 Beograd).

BLAGAJ KOD MOSTARA. Blagaj se spominje u drugom obliku već u X v. Konstantin Porfirogenet piše da su nad vrelom rijeke Bune bila dva grada: Bona i Hlum. Neki su držali da je to jedan grad sa dva imena: jedno grčko a drugo slovensko. (Rački, Doc. 407) (Grčka riječ kalos, lat. bonus znači blag.). Grad je bio, vjerovatno, naseljen još u prehistorijsko i u rimsko doba iako nije sigurno da li je bio baš na istom mjestu gdje je danas Šćepangrad. Novi prehistorijski nalazi Zem. m. u Sarajevu 1955 god. govore za to mišljenje. Prehistorijski nalazi su bili u pećinama, desno od izvora Bune koje spominje i aragonski kralj Alfonz V u povelji 1454 god. (L. Thallóczy, Studien, 398). U toj povelji se spominje grad Blagaj sa drugim utvrdama, što bi značilo da je i onaj drugi stari grad prema Busku bio tada u upotrebi kao i dvije pećine nad vrelom Bune. Mišljenje Jirečeka je izneseno u djelu »Handelsstrassen«, 25—26, a St. Novakovića u Gl. srp. uč. dr., 48, str. 34. Blagaj je bio prestonica Zahumlja u X vijeku.

U vrijeme splitskih sabora u X v. Ston je bio važan centar duhovnog i političkog života Huma. On je bio tada druga prijestonica humskih knezova (Rački, Doc. 195, 407 i Lett. et Comm. Rag. I, J. Tadić, 7).

Danas nad vrelom Bune strše zidine Šćepangrada s jednom stražarnicom Vardom na istočnoj strani grada (St. Novaković, Srpske oblasti X. i XII. veka, str. 41 u Glasniku srp. uč. dr., 48; Marko Vego, Povijest Humske Zemlje (Hercegovine), I dio, Samobor, 1937, str. 40—45; Hen-

rik Stephanus, Thesaurus Graecae linguae, Paris 1833, 369; M. J. Dinić, Zemlje hercega Sv. Save, Glas 182, str. 216).

I poslije X v. Blagaj je igrao veliku ulogu u historiji Huma ili Zahumlja. Fra Ivo Božić, župnik iz Blagaja, našao je 1912 god. u jednom katoličkom grobu u Blagaju oštećenu ploču s ćirilskim natpisom koji nam tumači kako je neki župan zidao crkvu u vrijeme Nemanje. U to vrijeme je u Blagaju rezidirao humski knez Miroslav. U blizini nalazišta ćirilske ploče nalaze se ruševine starog dvorca Bišća u selu Podgrađu sa velikim količinama klesanog kamena i jedan lokalitet Vrači. To znači da je tu građena crkva sv. Kozme i Damjana. U narodu postoji tradicija da je na Vračima bio neki samostan s crkvom. Orbini piše da je zahumski župan Jurko zidao crkvu sv. Kozme i Damjana koju je na njegov poziv posvetio dubrovački nadbiskup Bernardin 1194 god. (Orbini, Il Regno, 350). Možda se to odnosi na onu ćirilsku ploču koja je sigurno donesena sa Vrača i stavljena u grob Kate Boras, u katoličkom groblju u Blagaju. Dubrovački poslanici su pisali knezu pismo iz Kozmana 1430 i 1450 god. Nije isključeno da se to odnosi na naše Vrači, ukoliko isključimo onaj Kozman na Drini (N. Jorga, Notes, II, 271, 276, 437).

Kad je bosanski ban Stjepan II Kotromanić zauzeo Hum, odlučio je da dođe u dvorac Bišće gdje je trebalo da ga dočekaju dubrovački poslanici sa darovima 1327 god. (Libri Ref., V, 244). 1380 godine se spominje Martin Brajković iz Bišća (M. J. Dinić, Odluke veća Dubr. Republike knj. I, SAN 1951, 115). Kralj Tvrtko I je izdao povelju Dubrovčanima u svom dvorcu Bišću, u Podgrađu, 2 dec. 1382 god. (Lj. Stojanović, Stare srp. pov. i pis., I, str. 85). Bišće se nalazilo u Podgrađu kod Blagaja koje dominira čitavim današnjim Bišćem-Poljem. Tu se nalazi vrelo Vrači, jedan kilometar daleko od rijeke Bune gdje je otsjeo i kralj Dabiša 1395 god. i kralj Ostoja 1399 i 1403 god. (Jorga, Notes, II 63, 77, 90 bilj. 3). Dubrovčani su došli kod kralja Ostoje u Bišće 3-III-1404 god. (misli se na dvorac Bišće u Podgrađu) (Jorga, Notes, II, 99). Vojvoda Sandalj je mislio da dođe u Bišće 1405 god. (N. Jorga, Notes, II, 106). Dubrovčani se tuže na vojvodu Sandalja što je uspostavio carine u Bišću (22-II-1411 god.). Opet se spominje Bišće i 1415—1419 (Jorga, Notes, II, 128; Lett. e Comm. 1403—1410; Con. M. 1415—1419).

Kralj Ostoja je u Bišću ukinuo carine u Popovu, 23-III-1418 god. (Lj. Stojanović, Stare srp. pov. i pis., II, br. 457). Prvi put se spominje ime Blagaj u ugovoru vojvode Sandalja i Mlečana 1 nov. 1423 god. (Lj. Stojanović, o. c., I, br. 337). U martu 1423 god. stoji u dubrovačkim zapisima »Bisze sotto Blagay« što upravo odgovara dvorcu Bišću i Podgrađu (Jorga, Notes, II, 213). Kasnije, 1426, 1428, 1439, 1444, 1451, 1452, 1454 god. se spominje Bišće (N. Jorga, Notes, II, 23O, 241, 162, 399, 459, 465; L. Thallóczy, Studien, 398).

Turci su zauzeli Blagaj 1465 god. Spominje se u Blagaju kadija 1473 god. a 1506 god. Ismail, sin Barakov (Gl. Elezović, Tur. spom., I, 419; H. Kreševljaković i H. Kapidžić, Naše Starine, II, str. 9). Vidi još o Blagaju članak Morica Hoernesa u Sitzungsberichte der Wiener Ak. 97, 1881, str. 501—510.

Godine 1955 sam našao temelje dvorca Bišće u Podgrađu kod Blagaja, u Hercegovini. Prema ostacima se vidi da je bio na sprat i da je

imao svoju kanalizaciju od koje je nađen jedan dio, kao i pozlaćeni prsten sa graviranim konjem. Treba napomenuti da je ban Matija Ninoslav imao na pečatu dva konjanika na konjima. Nije isključeno da je naš prsten od humskih knezova.

Izgleda da je taj prsten služio kao pečatnjak. Nalazi se u Zavičajnom Muzeju u Mostaru (nije inventarisan).

BLAGAJ NA SANI. Grad Blagaj na Sani postoji još u Srednjem vijeku. Pomoću kraljevskih darovnica knezovi Babonići su držali taj grad u XIII v. Grad je imao svoje podgrađe s većim brojem stanovnika jer se tu 1334 god. spominje jedna crkva bl. Grgura »ecclesia beati Georgii de Blagay«. Ista je pripadala sanskom distriktu u zagrebačkoj biskupiji (Iv. Tkalčić, Mon. h. ep. Zagr., II, str. 90).

BLAŽUJ. Vidi pod Vrhbosna.

BOBOVAC. Grad Bobovac se nalazio u Župi Sutiski (Sutjesci) na jednom visokom brdu čije zidine još postoje. Tu su bosanski vladari često otsjedali ili dulje boravili, naročito za vrijeme opsade grada. Takav slučaj je bio 1350 god. prilikom rata bana Stjepana II Kotromanića i cara Stevana (Dušana) i druge zgode kad je kralj Ostoja bio zbačen s prijestolja 1404 god. i dalje.

I ban Tvrtko stanuje često u gradu Bobovcu. On je u Bobovcu izdao povelju bosanskoj crkvi sv. Petra na intervenciju bosanskog latinskog biskupa Petra, kojom joj potvrđuje posjed Dubnicu u Usori. Povelja je pisana 1356 god. »in curia nostra sub castro Boboch...« (L. Thallóczy, Studien, 331—332). Bobovac se spominje u poveljama i 9-II-1375, 7-III-1376 (Stojanović, Stare srp. pov. i pis., I, br. 81, br. 82). On i kasnije igra veliku ulogu 1406, 1415, 1435, 1444, 1457 godine (Fermendžin, Acta Bosnae, 82, 146, 185, 231; Nikola Jorga, Notes, II, 151, 406). U Bobovac su dolazili strani doplomati i trgovci. Tako se dubrovački poslanici pisali knezu pismo iz Bobovca 1451 god. (u julu) (Jorga, Notes, II,451).

Kralj Toma je pisao pismo vojvodi od Milana Franju Sforci na koje je Sforca odgovorio 11-VI-1459 godine. Toma je pisao pismo vojvodi Sforci u Bobovcu (L. Thallóczy, Studien, 94). Turci su zauzeli Bobovac bez većih poteškoća 1463 god. (V. Klaić, Poviest Bosne, Zagreb, 1882, 334—335; Thallóczy, Studien, 109; Turska istorija ili kronika od Mihaila iz Ostrovice u Glasniku Srp. uč. dr., XVIII, 147).

Turci su u gradu držali posadu u XVI vijeku.

BOČAC. Bočac se nalazi na lijevoj strani Vrbasa. On leži na putu iz Jajca u Banju Luku. Spominje se prvi put 1446 god. zajedno sa crkvom a kasnije i 1494 god. Prema izvještaju Franja Berislavića 1516 godine grad Bočac je tada bio u turskim rukama jer ga je paša učvršćivao za odbranu od hrišćana. Berislavić piše Baltazaru Baćanu: ... significamus nobis est ex Jajca, qualiter bassa fortificare intendit castrum Bochaz et civitatem de novo reparare (Starine V, 168; Thallóczy-Šuffflay, Povijest Jajca; Naše Starine, I, str. 25; Jorga, Notes, II, 420).

Bosanski kralj Stjepan Tomašević je izdao povelju svome stricu knezu Radivoju 18-IX-1461 godine darujući mu grad Komotin u Luci, goru Bočac, Podmilačje, u Jajcu i u Jezeru njegove kuće i mline, vrtle i vinograde sa gradom Visućem, Tešanj u Usori i grad Gračac (Gl. ZM 1909, 446—448).

BOLJUNI. Vlasi Boljuni su živjeli u Donjem Hrasnu, u Hercegovini. Tu se nalazi poveći broj stećaka na raznim nekropolama, koji se ističu svojom ornamentikom i figurama. Na jednom od tih se spominje u natpisu Tarah Boljunović iz Boljuna (B. Hrabak, Prilog datovanju hercegovačkih stećaka, Gl. ZM, 1953, 325; Dr. Č. Truhelka članci u Glasniku Zem. m., III, IV i V.). I danas u Hrasnu ima prezimena Buluma i Bulumovića (Članak A. Kulijera, Napredak, 1930, br. 1—2). Ostalo vidi pod Hrasno.

BORAČ. Borač leži zapadno od Mesića na mjestu ruševine »Grad« sa obližnjim Varošištem kao podgrađem (Podborač). Grad Borač je ležao u Župi Borač (Vl. Skarić, Župa i grad Borač u Bosni, Prilozi II, 1922, 184—187. Jireček je stavio Borač kod Vlasenice, Ist. Srba, I deo, 329, izd. J. Radonića 1952 god. Beograd; Đoko Mazalić, Borač, bosanski dvor u srednjem vieku u Gl. H. Zem muz., 1941, 31—94. Smičiklas, Cod. Dipl. IV, br. 208).

Grad Borač je bio centar posjeda knezova Radenović-Pavlovića. Tu su Pavlovići izdavali povelje i primali strane diplomate. Na pečatima Pavlovića se vide tri kule grada Borča: dvije manje i jedna veća (A. Ivić, Stari srpski pečati i grbovi, 1910, Novi Sad, str. 45). Borač je imao svoje podgrađe (varoš) i carinarnicu (N. Jorga, Notes, II, 217. God. 1423 spominje se Sottoborac; Lj. Stojanović, Stare srp. povelje i pisma, I, br. 591, 592; M. J. Dinić, Dubrovačka srednjevekovna karavanska trgovina, Jug. ist. č., 1937, 127). Vojvoda Radoslav Pavlović izdaje povelju u Borču 1421 god. (Lj. Stojanović, o. c., I, br. 591 i br. 592). Kod grada Borča je bilo i Bijelo Polje 1427 god. (Jorga, Notes, II, 237). Tu u Župi Borač, bio je i grad Novi 1423 god. (sotto Novi in Praza) (Jorga, Notes, II, 216). Taj je grad prozvan i Pavlovcem (2 do 3 km daleko od Prače). Vojvoda Petar i knez Nikola Pavlović potvrdili su Dubrovčanima povlastice o trgovini u gradu Borču, 15-VII-1454 god. (Lj. Stojanović, o. c., II, br. 728). Turci su ga zauzeli 1463 god. (H. Kreševljaković, Stari bosanski gradovi, Naše Starine, I, 11). Vidi Prača.

BORCI. Preko Boraka je vodio srednjevjekovni put iz Blagaja u Konjic. Tu je ostao veći broj stećaka koji nam dokazuju da je tu bilo veće naselje u Srednjem vijeku. Tuda je vodila i rimska cesta od koje je ostalo i miljokaza. Za samo ime u izvorima ne nalazimo potvrde.

Kod Boraka ima naselje Vlah koje vodi porijeklo od Vlaha, stočara.

BOSANSKO PRIMORJE. Od ušća rijeke Neretve do Kurila (Petrova Sela) nazivaju historičari Bosanskim Primorjem. To je područje bilo od X do poč. XIV v. u rukama humskih knezova. Kad su Dubrovčani kupili Ston i Stonski Rat 1333 god., nisu im ti novostečeni posjedi bili sigurni, te su tražili da ih osiguraju. Zato su područje od Stona do Kurila kupili od bosanske države 15-I-1399 godine. (Lj. Stojanović, Stare srp. povelje i pisma, I, br. 429; Dr. Gregor Čremošnik, Prodaja Bosanskog Primorja Dubrovniku god. 1399 i kralj Ostoja, Gl. ZM, 1928, str. 109-126).

Kralj Tvrtko II je potvrdio Dubrovčanima Bosansko Primorje, 24-VI-1405 god. (Stojanović, o. c., I, br. 513).

Kad su Dubrovčani došli u posjed Bosanskog Primorja, zvanog »Terrae Novae«, proglasili su da su tamošnji pašnjaci zajednička svojina cijelog stanovništva Republike i primijenili na taj teritorij svoj statut.

BOSNA. Ime Bosne nije lako protumačiti, tj. nije lako riješiti odakle dolazi ime oblasti Bosne. Bilo je o tome više teorija, ali je najvjerovatnija ona koja tvrdi da je ime oblasti Bosne došlo od rijeke Bosne (Jelenić dr. fra Julije, Problem imena Bosne, Franjevački Vijesnik, 1930, 1—5; Taloci Lj., O značenju imena »Bosna«, Gl. ZM, 1889, I). Konstantin Porfirogenet spominje Bosnu u X v. pod imenom Bosone (Rački, Doc., 407). Ona je tada pripadala Srbiji obuhvatajući samo centralni dio: od Rame do Vranduka, od Drine do Vrbasa.

Dubrovčani uvijek razlikuju pojam Bosne u Srednjem vijeku od onoga iz doba turske vladavine. Oni nisu nikada stavljali Srebrnicu, Livno, Glamoč i Duvno u pojam Bosne, pa ni u XV v. Granice Bosne se postepeno šire prema Soli, Usori i Zapadnim Stranama (Završju) pa i Donjim Krajima itd.

Zaštitnik Bosne je bio dugo vremena sv. Grgur Naziazenski. Uz pristanak pape Pija II kralj Toma uzima za bosanskog zaštitnika papu Grgura (1461 god.) (Fermendžin, Acta Bosnae, 244; Ivan Rengjeo, Novci bosanskih banova i kraljeva, Gl. ZM, 1943, 237—291; Vl. Ćorović, Teritorijalni razvoj bosanske države u srednjem veku, Glas SKA, 1935, I—17). Koncem XIV v. se pojam Bosne širi i na Podrinje, Drinu, dio Mačve i Župu Vrbas, trenutno i na Župu Dubicu. Najveće granice Bosna je imala u vrijeme vlade kralja Tvrtka i velikog vojvode Hrvoja Vukčić-Hrvatinića. Hrvoje se miješao u unutarnje poslove ugarsko-hrvatske

države, tako da je postao i namjesnik kralja Ladislava Napuljskoga i tim proširio svoje posjede.

Dubrovčani su katkad identifikovali ime Bosna sa imenom Visoko koje je bilo u centru Bosne. Vidi Visoko.

BRADINA. Mjesto Bradina na Ivan-Planini nalazilo se u Župi Neretvi, na putu između Konjica i Ivan-Planine kuda su u Srednjem vijeku prolazili trgovački karavani. Tu su trgovci počivali i pretovarali robu. Bilo je pojedinih ljudi koji su za to držali svoje hanove i magazine. Bradina se spominje prvi put 1392 god. u povelji kralja Dabiše (Spomenik, XI, K. Jireček, Spomenici srp., str. 39—40; Fermendžin, Acta Bosnae, 364). Dubrovački trgovci su 1418 godine istovarali 337 tovara soli u Bradini u kući nekog Milorada patarena (in Bradina in domo Miloradi patareni.). (Div. canc. 1. 246 22-III-1418). Uz Bradinu je bio niz drugih utvrđenja za osiguranje trgovine (Hercegov-Grad i Kraljevac, blizu Podorašca).

BRANIK. U povelji kralja Sigismunda od 20-IV-1408 god. spominje se castrum Branich.. in terra Uzore fortissimum et excelsum.. (Fermendžin, Acta Bosnae, 86). Dosada se nije našlo mjesto gdje je ležao taj grad. Izgleda, prema kraljevim operacijama, da se tu radi o jednom gradu uz rijeku Bosnu ili Ukrinu. Posljednje slovo riječi Branik se sigurno izgovaralo ć. Prema tome se grad zvao Branić.

BRATUNAC. Selo Bratunac se spominje 1399 god. i u njemu parokijalna katolička crkva sv. Marije (Fermendžin, Acta Bosnae, 61). Ostalo vidi pod Crnča i pod Argentaria.

BRDO. U Brdu je bila crkva sv. Petra koja je ujedno služila kao katedrala bosanskog biskupa. Ne zna se tačno gdje se nalazila. Tri su glavne mogućnosti za ubikaciju mjesta Brda: u Palama, u Sarajevu i u Blažuju. Biskup Ponsa je dovršio crkvu sv. Petra koju je herceg Koloman obdario posjedima što je papa potvrdio (Napretkova Poviest Bosne, 225; Theiner, Mon. Hungariae, I, 172). Ostalo vidi pod Vrhbosna. U Brdu je bio zbor kanonika (capitulum canonicorum) 1239 godine (Smičiklas, Cod. dipl., IX, br. 87). Sačuvan je i jedan fragmenat sa latinskim natpisom iz Sarajeva koji bi se, vjerovatno, odnosio na crkvu sv. Petra u Vrhbosni (Dimitrije Sergejevski, Arheološki nalazi u Sarajevu i okolici, Glasnik ZM, 1947, Nova serija, sv. II, 45—46).

BREGAVA (Vidoštica-Vidova rijeka). Bregava se ulijeva u Neretvu kod sela Klepaca blizu Čapljine. Rijeka ljeti u nekim dijelovima presuši. Luccari i De Diversis spominju neke ljude iz Bregave u XV v. (De Diversis »Situs aedificiorum izd. Brunelli 1882, 99; Luccari, Copioso ristretto, Ragusa 1790, 128). Dolinom Bregave je vodio i rimski put. Oko nje ima više srednjevjekovnih lokaliteta. Poslije 1404 god. vojvoda Sandalj je u Nerezima uspostavio svoje carine. 1955 god. našao sam jedan rimski kapitel sa stubom u selu Opličićima gdje se nalazi veći broj stećaka s natpisom i raznim ornamentima. Bregavu su zvali i Vidoškom. (M. J. Dinić, Glas 182, str. 182 i dalje).

BREKOVICA. Grad Brekovica leži na lijevoj strani Une. Njeni vlasnici su bili Kobasići do 1580 godine. Kastelan tvrđave u Brekovici bio je Ivan Kobasić koji je prisustvovao na saboru u Cetini 1527 godine (Marko Vego, Srednjevjekovni bihaćki latinski spomenici XVI vijeka, Gl. ZM, 1954, 262—263, tab. II, br. 4; Naše starine, I, 32; R. Lopašić, Bihać i Bihaćka Krajina, Zagreb, 1890, 123). Jedno Brekovo se spominje u izvorima 21-XI-1345 godine. Mislim da se izvor odnosi na Brekovicu (Smičiklas, Cod. dipl., XI, 249—252).

BREZA. Breza kod Visokog je pripadala Župi Visoko. Spominje se 1436 god. kao trgovačko mjesto gdje su se dubrovački trgovci pogađali o prevozu robe (Nikola Jorga, Notes, II, 335 bilj. 2).

BRGAT (LAT. VIRGATUM). Brgat se spominje 1222 sa svojim vinogradima kao i 1239 godine (Resti, Chronica, 129). Kralj Stevan Prvovjenčani je darovao crkvi sv. Marije na Mljetu neke posjede oko Brgata (Mon. serb., br. 17). Brgat je bio dubrovački posjed. U jednom dubrovačkom izvoru se kaže da je Brgat njihov posjed (Virgatum in nostro districto), 1403 god. (Jorga, Notes, II, 93 bilj. 7). On se nalazio u Župi Žrnovnici (Brennum) koju su Dubrovčani dobili od srpskih kraljeva u XIII vijeku (Jireček, Handelsstrassen, 8, 24). Oko 1240 godine srpski kralj je oprostio Dubrovčanima žrnovnički mogoriš (dohodak) (Stojanović, Stare srp. povelje i pisma, I, br. 18). Danas se predio oko Brgata zove Župom (Cod. dipl., III, br. 190).

BRIBIR. Konstantin Porfirogenet spominje Župu Bribir (Brebera) kao dio hrvatske države (X v.) (Rački, Doc., 400). Glavni županski grad bio je Bribir koji su držali Šubići. Bosanski knez Vladislav se oženio kćerkom Grgura Bribirskog 1338 god. i tim je kuća Kotromanića stupila

u rodbinske veze sa Šubićima (Thallóczy, Studien, 58). Grad Bribir se spominje 12-VIII-1468 god. i 8-XI-1486 god. (Fermendžin, Acta Bosnae, 276, 295). Knez Nikola Zrinski je izdao povelju »in claustro Bribirensi« 4-X-1514 god. (Acta Bosnae, 308). Knezovi Bribirski su imali i svoj grb. Oni su od 1299—1322 godine vladali Bosnom i dijelom Huma. Prvi ban Bosne iz kuće Šubića, knezova Bribirskih, bio je Pavao I.

BROĆNO. Župa Broćno se spominje u XIII v. Neki ban Gregor de Bronch et Krucho spominje se 1273 god. (Jukić u Zemljopisu, str. 55, a kod St. Novakovića »Srpske oblasti X i XII veka«, str. 42 u Glasniku Srp. uč. dr., knj. 48). U Broćnu se spominje i crkva sv. Grgura 1307 god. (Archiv für slav. Phil., 22, 174). U povelji kralja Ostoje 28-XII-1408 godine, izdatoj braći Radivojevićima, spominje se župa Broćno. Petar Bakula misli da je ime Broćno došlo od posebne biljke broća (rubine tinctorum) koja daje crvenu boju. I danas tu biljku seljaci u Hercegovini upotrebljavaju za boju. (Schematismus tophografico-historicus Custodiae provincialis et Vicariatus apostolici in Hercegovina, Spalati, 1867, 82). U Broćnu se nalazi i selo Čerin gdje je nekad bio grad i tvrđava gradina (Schematismus kao gore, str. 84—87). Po opisu fra Petra Bakule tu je bila i crkva sv. Stjepana i franjevački samostan (o. c., str. 86—87). 26-IV-1329 godine jedan dubrovački izvor spominje da je bila pljačka tekstila dubrovačkog trgovca »in Brechina« koja pripada banu Bosne (Libri Ref., V, 264). Oblik riječi Brechina i drugo govore da bi to moglo biti naše Broćno, gdje se inače događala pljačka.

Knez Pavko Komlinović je bio gospodar Župe Broćno 1434 godine. Bio je prijatelj braće Jurjevića i vojvode Jurja Vojsalića koji je izdao jednu povelju braći Jurjevićima sa spomenom kneza Pavka Komlinovića (Miklošić, Mon. serb., str. 377—379). U Bakrima, u Župi Broćno, nađen je nadgrobni spomenik jednog člana plemena Komlinovića iz 1400 god. (E. Sainte-Marie, Itinéraires en Herzégovine, Paris, 1876, 58).

U Broćnu i danas ima više porodica od Komlinovića koje se zovu Komljenovićima.

BROD NA SAVI. U Brodu na Savi je u Srednjem vijeku bio prelaz iz Bosne u Slavoniju. U Brodu je bila crkva sv. Marka koja se kao takva spominje 28-V-1660 god. (Fermendžin, Acta Bosnae, 494). Kralj Matija Korvin je izdao jednu povelju u Brodu na Savi 2-XI-1465 godine (Thallóczy, Studien, 426—427; Lj. Stojanović, Stare srpske povelje i pisma, II, br. 1020). Turci su zauzeli Brod 1536 god. (Thallóczy, Studien, 134).

BRODAR. Grad Brodar leži iznad ušća Lima, na lijevoj strani Drine, u Župici Brodar. On je pripadao Pavlovićima, jer su u Brodaru izdavali i svoje povelje. Kad je vojvoda Hrvoje zauzeo Srebrnicu 1405

god., produžio je sa osvajanjima prema sjeveru uz put koji je vodio iz Srebrnice prema gradu i trgu Kučlatu i Potkučlatu. Njih je vojvoda Hrvoje i osvojio. Za svoju odbranu sazidao je Hrvoje grad Susjed i Brodar. Ovi gradovi se spominju opet u povelji kralja Sigismunda 1426 god. Brodar se spominje kao grad vojvode Ivaniša Pavlovića 29-IX-1442 god. »na planini Bujaku prema našem' gradu Brodaru..« (Lj. Stojanović, o. c.., II, br. 688; Gl. ZM, 1893 553; Gl. ZM, 1950, 230; K. Jireček, Handelsstrassen, 117; GL. ZM, 1893, sv. 2, 180 i dalje). Iz Brodara se izvozila olovna ruda 1446 god. On je i tada bio župica (M. J. Dinić, Dubrovačka srednjevjekovna karavanska trgovina, Jug. ist. č., 1937, sv. 1—4, 13; Gl. ZM, 42, str. 22). H. Kreševljaković tvrdi da Brodar na Limu nije isto što i onaj iz povelje kralja Sigismunda 1426 god. (H. Kreševljaković, Naše Starine, I, 12). U tursko doba je Brodar na Uvcu pripadao nahiji Pavle, tj. zamljama Pavlovića (Gl. ZM, 1930, sv. 2, str. 6). Vidi o tome izvor kod Gelcich-a u Diplomatarium, p. 195.

BRSKOVO. Brskovo (lat. Brescoa) se spominje u XII v. u Župi Brskovo. Oko Brskova se nalaze velika nalazišta ruda: srebrnih, olovnih i željeznih. Kao naselje dolazi u izvorima 1219 god. U vrijeme Nemanjića Brskovo je igralo veliku ulogu u ekonomskom životu srednjevjekovne srpske države. Tu su Sasi kopali rude za račun dubrovačkih trgovaca koji su uzimali brskovske rudnike pod zakup. U Brskovu su osnovane carine koje su bile u rukama zakupaca iz Dubrovnika. Carine su davale veliku korist srpskoj kraljevskoj kasi. Srpski kraljevi su u XIII v. kovali novac u Brskovu koji je po mjestu kovanja nosio svoje ime »brskovski groši«. U gradu je bio trg za razmjenu robe. Najčešće su se na trgu pojavljivali Dubrovčani, Kotorani i Venecijani. Oni su se često tužili na nezakonite postupke mjesnih organa vlasti, a ponekad su bili pljačkani na putu kroz Zetu i Travuniju.

Dubrovčani i Kotorani su prodavali Srbiji so, sukno, ulje, staklenu robu, razne konzerve i zlatarske rukotvorine, naročito oružje. Izvozili su iz Srbije: rude, meso, vunu, kožu, med, vosak i drvo (Miklošić, Mon. serb., XX, XXI).

Oni su putovali preko Ledenica ili Ljute u Bileću i Onogošt (Nikšić) i dalje preko Jezera u Brskovo i u Moraču (Lj. Stojanović, Stare srp. pov. i pis., II, br. 6).

Srpski kraljevi su često garantovali Dubrovčanima da mogu slobodno trgovati u Srbiji bez povećanja carina. Dubrovčani su u Brskovu uspostavili svoju koloniju i sagradili crkvu sv. Marije. Crkvu je gradio Dubrovčanin Hinko de Bibana koji je pokloni Dominikancima 7-X-1285 god. (Smičiklas, Cod. dipl., VI, 538; Vl. Ćorović, Brskovo, izišlo u Glas. Geogr. dr., XX (1934 g), 40—49; K. Jireček, Handelsstrassen, 61, 69, 57, 48). Pobliže o srpskom novcu vidi kod Dr. Gr. Čremošnika, Razvoj srpskog novčarstva do kralja Milutina, izd. SKA, Pos. izd., CI, 1933 god., 7—15).

Zbog velike važnosti Brskova donosim ga među naseljima bosanske države koja je s njim imala ekonomskih i političkih veza.

BRŠTANIK. U Brštaniku ima mnogo bršljana po kome je i mjesto dobilo svoje ime. Brštanik leži na lijevoj obali velikog rukava rijeke Neretve (Rika) koji se odvaja od Neretve kod Opuzena. U Brštaniku je bilo slovensko naselje u XII v. čiji su se stanovnici uz poljoprivredu bavili i ribarenjem. U XII v. se spominju vinogradi u Brštaniku koji su darovani sv. Petru i Pavlu na Limu od humskoga kneza Miroslava. (Stojan Novaković, Zakonski spomenici, V, 595). Kralj Tvrtko I je osnovao svoje brodogradilište ispod grada Brštanika gdje se danas nalazi Gradina (1383 god.). Tu je 1395 god. uspostavljena carinarnica. Nad Gradinom, na Brštaniku, vide se ostaci starog grada koji je više puta prepravljan u vrijeme venecijanske vlasti. Narod i danas ovaj stari grad zove Brštanik-Grad. U Gradini su se nalazili i magazini soli. Jireček je mislio da je Brštanik kod Počitelja, te su se za njim povodili drugi historičari. (K. Jireček, Handelsstrassen, 79; Con. Rog., 17 nov. 1395).

Dubrovčani su srušili Brštanik 1472 god. (Don R. Jerković, Dvije stare tvrđave na ušću Neretve (Brštanik i Koš), separat iz Napretka, 1941 god., 7). Turci su Brštanik opet porušili 1483 god., zatim i Posrednicu i Koš u Opuzenu gdje su stanovali Madžari (Luccari, Copioso ristretto, 1790 Rag., 196; Don Rade Jerković, Križ na Kuli Norinskoj, str. 9). Kao ruševine Brštanik se spominje kod Sanuda 1499 g. (Arhiv V, 55, 60; Resti, Chronica Rag., 17; Theiner, Mon. Hung. II, 626).

Danas postoje ostaci starog grada i onih dijelova koji su zidani u vrijeme venecijanske uprave. Uz njega se nalazi katoličko groblje.

BUDOŠ. Grad Budoš se nalazio kod Nikšića na brdu Budoš, na desnoj obali Zete. Tu se nalazi jedna Hercegova gradina koja se odnosi na grad Budoš iz povelje Fridrika III, izdate 20-I-1448 godine. Drugi Budoš kod Bileće ne dolazi ovdje u obzir (M. J. Dinić, Zemlje hercega Sv. Save, Glas 182, 177—178 bilj. 31). Grad Budoš je štitio prolaz iz Nikšića u Župu Ostrog.

BUKSOVAC (Bokševac). Castrum Buxovaz spominje se 6-XII-1463 god. u povelji kralja Matije. On ga stavlja u Župu Neretvu. Darovao ga je knezu Vladislavu Hercegoviću za njegovo hrabro držanje u borbi protiv Turaka (L. Thallóczy, Studien zur Geschichte Bosniens und Serbiens im Mittelalter, 1914, str. 419—420). Danas seljaci nazivaju stari grad Dbar (Borovac) Bukovcem. Zapadno od Seonice, na lijevoj obali Rame, nalazi se stari grad Buksovac na brdu Bokševici. Zidine su se dobro sačuvale i izgleda da je bio većih dimenzija. Nema sumnje da se tu radi o gradu Buksovcu (Bokševu) koji je povelja spomenula. Svi drugi podaci govore za to (Glas SKA, 182, 207).

Kustos Zemaljskog Muzeja Pavao Anđelić priča da je ustanovio u Bokševici i temelje jedne crkve, slične onoj sv. Luke u Jajcu.

BULINO u Župi Neretvi. U Župi Neretvi, na desnoj strani Neretve, nalazi se srednjevjekovno selo Bulino koje se spominje 1244 god. u povelji Bele IV. (Fermendžin, Acta Bosnae, 13). Tu se nalazi lokalitet Biskupina. Danas postoji jedno područje od nekoliko sela pod imenom Buljina na srednjem toku Neretvice.

BUNA. Mjesto Buna susrećemo u izvorima tek u XV v. iako je rijeka Buna poznata od X v. Na Buni je Sandalj Hranić uspostavio carine. Karavani su iz Gabele preko Bivoljeg Brda i Žitomislića dolazili na Bunu i dalje u Blagaj. Sandaljevi carinici su boravili u Podgrađu kod Blagaja, u dvorcu Bišću. Protiv uvođenja novih carina na Buni Dubrovčani su protestovali kod vojvode Sandalja Hranića 1429 god. kao i protiv onih carina u Vrapču i na Glasincu (N. Jorga, Notes, II, 250).

Dubrovački trgovci srebrom bili su opljačkani na Buni 1434 god. Zato je Veliko vijeće opunomoćilo dubrovačkog kneza 17-XI-1434 god. da piše kralju Radivoju i vojvodi Sandalju i knezu Rajku da se povrati oteto srebro. (Archiv für slav. Phil., Bd. 19, 464).

U povelji gospodara Huma vojvode Radiča Sankovića od 25-VIII-1399 god., izdatoj Dubrovčanima, spominje se kao potpisnik župan Božičko Brlić (Lj. Stojanović, Stare srp. pov. i pisma, I, br. 135). I danas na Buni živi veći broj porodica Brlića. Zato je vjerovatno da su oni potomci župana Božička Brlića jer u drugim selima Hercegovine nema istog prezimena. Vjerovatno je Buna nekad bila centar župe koje je ime postepeno potisnuto novim — Bišćem. Danas se polje od Bune do Blagaja, od Mostara do Jasenice zove Bišćem.

Uspostavljanje novih carina na raznim mjestima bilo je uslovljeno jačanjem feudalaca poslije smrti kralja Tvrtka I. To je slučaj sa Pavlovićima i Hranićima kojima su se Dubrovčani tužili više puta. Oni su bili naročito aktivni u zidanju novih gradova i dvoraca pa im je novac bio potreban.

BURMAZI. Selo Burmazi postoji i danas kod Stoca. Tu su živjeli Vlasi Burmazi koji se spominju prvi put 1305 godine (Lib-Reformationum, V, 86). Korijen riječi Burmas nije slovenskog porijekla nego ilirskog kao što su mnogi stočarski nazivi iz Hercegovine i Zete. Ilirska riječ Buri-math znači golemi čovjek (Ante Figurić, Trebinje nekad i danas, 9). Burmazi su održavali veze s Dubrovnikom i služili su mu kao kiridžije u Bosni i Srbiji. Godine 1343 su neki Burmazi tjerali robu na trg u Mileševu i u Prijepolje. Spominje se neki »Pomochian delli Brumas«. Ime Pomoćan nije rijetko u Hercegovini. Na nadgrobnom natpisu kneza Vladislava Nikolića dolazi ime Pomoćan (M. J. Dinić, Dubrovačka srednjevekovna karavanska trgovina, 122 bilj. 12, Jug. ist. čas., 1937; A. Benac, Srednjevjekovni stećci od Slivna do Čepikuća, Anali Hist. inst. Jug. Ak. Zn i Umj. u Dubrovniku, 68 sl. d). Burmazi se spominju i 1404 god. (Dinić, o. c., 134).

Turci su već 1467 godine držali područje Vlaha Burmaza (Lam. de foris 40 1.97, 16-VII-1467 kod M. J. Diniča, Glas 182, 250 bilj. 35).

I u vrijeme turskog vladanja stanovnici Burmaza su održavali i dalje veze s Dubrovnikom. Tako je dubrovački slikar Petar Mihailović uzeo na 5 godina za svoga djetića (učenika u privredi) Petra Vukićevića iz Burmaza i obećao mu da će ga izdržavati za vrijeme učenja zanata, 8-VIII-1490 god. (Jorjo Tadić, Građa o slikarskoj školi u Dubrovniku XIII—XVI v., I dio, 314).

BUSOVAČA. Selo Busovača se spominje u izvorima prvi put 1371 godine. Nalazilo se u Župi Lašvi. Tu je bio rudnik željeza. Neki Gojko Čepić iz Busovače je prodao Mlečaninu Rombaldu 30 milijarija izrađenog željeza, 1371 godine. To znači da je isti izvezao iz Busovače 15000 kg željeza (Milan Rešetar, Dubrovačka numizmatika, I, & 30).

BUŽIM (ČAVA). Bužim se u početku svoje historije zvao Čavom. Grad je ležao na jednom malom brdu, sagrađen sa više kula većih dimenzija. Spominje se 1251 godine kao mjesto gdje je izdata jedna povelja (datum in Bucsane) (Smičiklas, Cod. dipl., IV, br. 409). Obnovljen je u vrijeme kralja Matije Korvina godine 1495. Grad se spominje imenom Čava 1334 godine. U njegovoj okolici je živjelo čavsko pleme. Kralj Ludvig I je darovao Čavu Grguru Gallesu 1336 godine. Jedan od članova Čavskih, Ivan, kupio je kućů u gradu Ostrošcu od bratovštine sv. Katarine 1403 godine. Čavski gospodari su prodali svoj dio u Čavi nasljednicima knezova Blagajskih 1429 godine. Jedno vrijeme su i grofovi Celjski bili gospodari grada Čava (Bužima) (R. Lopašić, Bihać i Bihaćka Krajina, Zagreb, 1890, 138—143). U XVI v. Bužim je prelazio iz ruke u ruku raznih gospodara. Turci su ga osvojili 1576 god. (R. Lopašić, o. c., 143—154, dodatak XIII, 307).

CAVTAT. Cavtat se zvao u rimsko doba Epidaurum, Civitas Vetus. Od ovoga posljednjeg imena prozvao se Cavtat (slov. Stari Grad). Spominje ga i Konstantin Porfirogenet u X v. kao Pitaura (Rački, Documenta, 278).

On se nalazio u Župi Žrnovnici. Oko njega su se prostirali pogodni tereni za gajenje loze, od čijih prihoda su stanovnici živjeli. Tuda je vodio i put iz Dubrovnika u Dračevicu i Vrsinje (Zupce). Jedan izvor spominje Cavtat kao Epitaur (Jireček, Handelsstrassen, 13, 7). Dubrovčani su ga nazivali i Captatom 1398 godine (Nikola Jorga, Notes, II, 73). Od 1392 godine Cavtat je pripadao knezu Pavlu Radenoviću čiji su ga nasljednici prodali Dubrovniku koncem 1427 godine.

Grad Cavtat je služio kao prolazno mjesto humske i travunjske vlastele i drugih građana. Žena vojvode Radiča Sankovića, gospoja Goisava, kći Jurja Baošića, dolazila je u Cavtat uz pratnju dubrovačkih plemića po naredbi dubrovačkog kneza 19-V-1398 god. (Nikola Jorga, Notes, II, 73). I kasnije se Cavtat spominje u više izvora, naročito onih iz Dubrovnika.

U blizini grada Cavtata nalazi se i srednjevjekovno selo Mlini i Kupari.

CAZIN. Grad Cazin je postao u Srednjem vijeku, ali nam o tome izvori govore malo. Ugarsko-hrvatski kraljevi su darovali grad Cazin kninskom biskupu koji je tu uspostavio svoje sjedište nakon pada Knina 1522 god. Njegov biskup Andrija Tuškanić je bio na Cetinskom saboru 1527 godine. U Cazinu je bila varoš (civitas) sa posebnim sudbenim stolom. Turci su zauzeli grad prvi put 1539 god., a njih je istjerao Keglević, kasnije hrvatski ban. Ferhat-paša je ponovo zauzeo Cazin 1576 godine. O tome je potanko javio bihaćki sudac Franko Kaptolović (i općina Bihać) generalu Ivanu Auerspergu, 2-VII-1576 godine (Iv. Tkalčić, Mon. h. ep. Zagr., II, 89; Croatia Sacra, 1934, 190; R. Lopašić, Bihać i Bihaćka Krajina, 1819, 155—160, dodatak XIII, 307).

CERNICA (CRNICA). Cernica se nalazi kod Ključa, blizu Gacka. Tu su otsjedali trgovci i plaćali carine. Cernica se spominje kao carina 1378 god. , 1380 i 1381 god. i sjedište dubrovačke kolonije (Libri Ref. 1378—1381 kod K. Jirečeka, Handelsstrassen, 75). Carine se spominju i 1409 god., 1410, 1411 i 1429 god. (Jorga, Notes, II, 120—124, 250). U Cernici je bio i trg koji se spominje i 1449 god. (Resti, Chronica Rag., 300, izd. N. Nodila 1893 god.; Lamenta de foris 41 fasc. 198, 12-VI-1469 kod M. J. Dinića, Zemlje hercega Sv. Save, Glas 182, 250 bilj. 36). Vidi o Cernici (Crnici) kod Asbótha (Asbóth, Bosnien und Herzegovina, 1888, 332).

Turski subaša u Cernici se spominje 1476 godine (M J. Dinić, Zemlje hercega Sv. Save, Glas 182, 250 bilj. 40 i 41).

CETIN. Vidi Župa Cetina.

CETINJE. Ivan Crnojević je sagradio crkvu sv. Marije u Cetinju 1485 godine (Miklošić, Monumenta serbica, br. 453).

CIM. Cim kod Mostara ne spominje se u izvorima, ali je tu nađeno ostataka jedne antičke crkve čiji se dijelovi nalaze u Zavičajnom muzeju u Mostaru. U povelji aragonskog kralja Alfonza V 1444 god. spominje se »Cimiacho Vbrechinich«. Nije isključeno da se to odnosi na naš Cim u čijoj se blizini nalaze Smrčenjaci (Smrčine) (L. Thallóczy, Studien, 361). U Smrčenjacima je bila crkva sv. Marije od Snijega (ad Nives) prema opisu fra Petra Bakule (Schematismus topographico-historicus Custodiae Provincialis et Vicariatus Apostolici in Hercegovina, Spalati, 1867, 106). To se može potkrijepiti i jednim pismom vojvode Stjepana Vukčić-Kosače koji je izdao »na Cimovsku«, 6-VI-1443 god. (Stojanović, Stare srp. pov. i pis., II, br. 58; Glas SKA, 182, 190).

Napominjem da se u Cimu nalazi i zaseok Babuna.

CRNČA. Crnča je bilo vrlo važno naselje u Srednjem vijeku. Tu je bio i rudnik u kojemu su radili Nijemci »alguni Tedeschi« prema jednom izvoru od 10-X-1375 godine (Lett. et Comm. Rag., I, 316 od Jorja Tadića). Preko njega je vodio i srednjevjekovni put iz Bosne u Srbiju i obratno. Spominje se taj put iz Bratunca (Cerca piregio de Bratanac) 1381 godine (M. J. Dinić, Za istoriju rudarstva u srednjevekovnoj Srbiji i Bosni, I deo, SAN, 1955, 381). Jedanput i dubrovačka Vlada piše svojim trgovcima u Srebrnici i Crnči (Zerza) 1440 godine (Nikola Jorga, Notes, II, 370). Izgleda mi da je u Crnči bila stalna kolonija Dubrovčana kao i u Srebrnici. Naselje Crnča i danas postoji kod Drine. Evlija Čelebija je prošao preko Crnče (H. Šabanović, Evlija Čelebija, Putopis, 109).

CVILIN. Na desnoj obali Drine, nasuprot Ustikolini, nalazilo se naselje Cvilin gdje se vodila borba između Srba i Madžara u vrijeme kneza Časlava (Ceciderunt die illa innumerabiles ex gente Ungarinorum in loco qui Civelino dicitur...). Cvilin se, dakle, spominje prvi put u X vijeku (F. Šišić, Letopis Popa Dukljanina, Beograd—Zagreb, 1928, 316, 441).

ČAČVINA. Grad Čačvina se nalazio ispod grada Cetina u pravcu Omiša, na lijevoj strani Cetine. Spominje se 1423 god., 1452 i 1461 god. (Fermendžin, Acta Bosnae, 242, 220, 216, 119). Turski sultan je tražio Čačvinu, Mićevac i Klobuk ili 100.000 dukata ako herceg Stjepan želi da živi s njim u miru. Zahtjev je postavio 1462 god. (Acta Bosnae, 249). Čačvina je igrala veliku ulogu i za sultana i za hercega Stjepana jer je ona za prvoga značila tačku prodiranja u Dalmaciju a za drugog odbranbeni zid.

ČAGALJGRAD. Čagaljgrad je rudarsko mjesto kod Srebrnice. Tu je u XV v. bila crkva sv. Nikole (Vl. Skarić, Staro rudarsko pravo i tehnika u Srbiji i Bosni, 106; M. J. Dinić, Za istoriju rudarstva u srednjevekovnoj Srbiji i Bosni, SAN, 1955 god., str. 33—34).

ČAJANGRAD. Čajangrad je ležao kod Visokog, i ne zna mu se vrijeme zidanja jer izvori o tome ne govore. Po ostacima se može zaključiti da je srednjevjekovni grad (H. Kreševljaković, Stari bosanski gradovi, Naše Starine, I, 18—19).

ČAJNIČE. Čajniče je srednjevjekovno naselje. Turci su ga zauzeli poslije 1465 godine. U Čajniču su Turci kovali srebrne akče u vrijeme sultana Sulejmana I (Dr. Č. Truhelka, Jedan nalaz turskih akči iz Makedonije, izišlo u Glasniku ZM. u Sarajevu, 1919, 115).

ČEMERNO. Čemerno nad Gackom se spominje 1431 i 1452 god. kuda su prolazili trgovci iz Gacka u Foču (Nikola Jorga, Notes, II, 293, 469).

ČIČEVO KOD TREBINJA. Čičevo se nalazi južno od Trebinja, 4 km. daleko. Tu je sagrađen samostan sv. Petra de Campo koji se nalazi u selu Crnču koje pripada Čičevu. Danas je Čičevo posebno selo, ali se samostanske ruševine nalaze u Crnču. Na tom mjestu se danas nalazi crkva sv. Petra, sagrađena uz staru crkvu, 1906 god. Tu je ujedno i pravoslavno groblje s većim brojem stećaka. U njegovoj blizini se nalazi mnogo ostataka starih zgrada iz Srednjeg vijeka.

Orbini priča da je samostan pravio župan Desa (Orbini, Il regno, 245). Resti piše da je knez Radoslav osnovao samostan sv. Petra u Bijeloj u 11 v. i da se povukao u Trebinje gdje je i umro, ali mu je tijelo pokopano u crkvi sv. Petra de Campo (Resti, Chronica, 43).

Jurisdikciju nad samostanom sv. Petra u Čičevu je ima trebinjski biskup Salvije u XIII. v. On je 1276 god. premješten u Dubrovnik (Smičiklas, Cod. dipl., VI, br. 164). Biskup iz Trebinja Mihailo preporučio je svoju biskupiju kanoncima sv. Petra de Campo i knezu Ivanu, gospodaru Popova i Trebinja, i prešao u Dubrovnik 1456 g. gdje je kupio imanje za izdržavanje trebinjskog biskupa koji je od Dubrovnika dobio na uživanje otok Mrkan nakon što su benediktinci pomrli od kuge (Luccari, Copioso ristretto, Ragusa, 1790 god., 137; Delić Stevan, Petrov manastir kod Trebinja, Gl. ZM, XXIV, 275; XXV 129; Vl. Ćorović, Isko-

pavanje u Petrovu manastiru kod Trebinja, Jug. ist. č., 1935, str. 1—47). Trebinjski katolički biskup imao je svojih posjeda u Bijeloj, u Konavlima, koje je izdavao pod zakup. Tako je tražio 1374 godine kiriju u vosku od nekog Medoša Radoševića (unum duplierum librarum cere munde...) (Smičiklas, Codex diplomaticus, XV br. 44). Svakako trebinjski kat. biskupi poslije druge polovine XIII v. nisu stalno boravili u svojoj biskupiji. (F. Šišić, Letopis Popa Dukljanina, 1928 god., 360).

ČITLUK. Selo Čitluk se nalazi u Župi Broćno. Ime je nastalo u tursko doba. Prije se zvalo Karlovac. Tu se nalazila, vjerovatno, i crkva sv. Grgura i sv. Ivana. Vide se i danas u Čitluku stećci i ostaci neke tvrđave (Fra Petar Bakula u Schematismus topographico-historicus.... Spalati, 1867, 90—91). Ostalo vidi pod imenom Broćno.

ČOVKA. Grad Čovka se nalazi u Župi Hum. Spominje se često u XV vijeku. Njim su vladali razni hrvatski feudalci, a posljednji su bili Orlovići. Turci su ga zauzeli 1524 godine (H. Kreševljaković, Stari bosanski gradovi, Naše Starine, I (1953), 30) Čovka leži na desnoj obali Une nad Bilajem ili bolje rečeno iznad današnjeg Kulen—Vakufa.

ĆEKLIĆI. Pleme Ćeklića živjelo je u susjedstvu plemena Njeguša. Ćeklići se spominju 1381 godine, a Bjelice 1430 (K. Jireček, Ist. Srba, I deo, str. 77, izd. J. Radonića, 1952, Beograd). Naselje je dobilo ime po imenu crkve sv. Tekle.

DABAR KOD STOCA. Konstantin Porfirogenet spominje grad Dobriskik (X v.). Mislim da je ležao na istom mjestu gdje i grad Koštur (Koštun) koji vodi porijeklo još iz vremena vizantiske vladavine (VI v. ili XII v..) On je ležao u Župi Dabar koju spominje Pop Dukljanin (Šišić, o. c., 327). Jedanput je dubrovački karavan opljačkan u Dabru 1285 god. (»ego eram in Debre«; Div. Can. II, 196, a u »Canc. i not. spisima« od 1285—1301 od Dr. Gr. Čremošnika). Preko Dabra su prolazili trgovci 1384, 1404 god. (Jireček, Handelsstr., 27 bilj. 83).

Dabar se spominje u dubrovačkim izvorima i 1421 god. (Jorga, Notes, II, 198). Danas postoji mjesto Dabrica i Dabarsko Polje (kod Stoca). Preko Dabra je vodio put u Župu Nevesinje.

U XV v. se spominje iz Dabra Ivaniš Pićević (Miklošić, Mon. serb., br. 467). U selu Milavićima kod Stoca nalazi se natpis Bogdana Hateljevića, sluge vojvode Radiča Sankovića, koji se rodio u Dabru (Gl. ZM,

1893, 93). Bogdan Hateljević je umro prije maja 1404 god. kada je vojvoda Radič nesrećno završio svoj život u zatvoru vojvode Sandalja (Marko Vego, Nadgrobni spomenici porodice Sankovića u selu Biskupu kod Konjica, Gl. ZM, 1955 god., sv. arh., 157—215).

Neki mladići iz Dabra su odlazili u Dubrovnik da nauče pokoji zanat. Tako je Milisav, zvani Petar, Miljenović, učio slikarstvo i rezbarstvo u Dubrovniku kod jednog uvaženog slikara. Pogodili su se na sedam godina, 8-X-1471. Miljenović je rođen u Ponikvama, u Dabru (Jorjo Tadić, Građa o slikarskoj školi u Dubrovniku XIII—XVI v., knj. I, 252, Beograd, 1952).

DALEN. Vidi Doljani.

DBAR. Dbar se nalazi kod Konjica. Grad Dbar narod zove i Borovac. Spominje se 1411 god. u pismu kralja Ostoje Dubrovčanima (Stojanović, Stare srp. pov. i pis., I br. 447). Kralj Ostoja je pisao pomenuto pismo u Dbaru na Neretvi (»u Dbri na NeretvЪ«).

U Dbaru se nalaze ostaci dvaju gradova i crkve (na Crkvini). U XIX vijeku su nađena na brdu Tisovici dva crkvena zvona, teška oko 40 libra. Narod priča da je tu bila crkva. Nedaleko od nje se nalaze stećci (Schematismus tópographico-historicus ... Spalati, 1867, 125. O tom piše fra Petar Bakula).

DESNA (DESNE). Selo Desna (Desne) se nalazi na desnoj obali rijeke Neretve blizu Komina. Spominje se 1366 god. (Gelcich, Libri Ref., II, 40). U jednom ne baš potpuno jasnom izvoru spominje se Desna i 16-I-1363 god. (Libri Ref., III, 244).

DEŽEVICA(E). Deževica je rudarsko mjesto Srednjeg vijeka. Tu se kopala srebrna rudača. Spominje se comes trga u Deževici 20-V-1412 (»Conte de mercado de Deseviza«). Dubrovčani su osnovali svoju koloniju u Deževici i oni su se u njoj osjećali kao da su kod svoje kuće (che stavamo como in caxa nostra) (Jorga, Notes, II, 134—135). Kralj Ostoja piše Dubrovčanima da je njihov plemić Pavao Vučević platio carinu za Deževicu (1412 god.) (Fermendžin, Acta Bosnae, 564). Jednom se, međutim, Dubrovčani tuže na pljačku dubrovačkih trgovaca u Deževici 1413 god. (Jorga, Notes, II, 138). 1435 god. spominje se da u Deževici nisu uvedene druge carine nego one koje su bile i prije (Jorga, Notes, II, 329). U Deževici je bio franjevački gvardijanat kome Vilim de Casalis,

franjevački general, oduzima neke povlastice, 17-XII-1435 god. (Fermendžin, Acta Bosnae, 149—150). U Deževici je bio franjevački samostan ili residencija.

DINJIČIĆI-KOVAČEVIĆI. Plemići Dinjičići-Kovačevići držali su područje oko srednje Drine i Drinjače. Njihova je bila dolina Jadra. Imali su i svoj grb sa tri pregrade na štitu. Zvali su se županima, knezovima i vojvodama. Oni su držali Podrinje otkako je ono pripalo Bosni (od 1366 god.). Bili su susjedi plemića Zlatonosovića koje su Dubrovčani smatrali višim feudalcima. To se vidi prema poslatim darovima iz Dubrovnika (Nikola Jorga, Notes II, 208—209).

Rodonačelnik porodice Dinjičića bio je župan Dinica koji se spominje kao svjedok u povelji kralja Tvrtka I, izdatoj Dubrovčanima. 10-IV-1378 god. (Lj. Stojanović, Stare srp. pov. i pis., I, br. 83). Jedna grana porodice Dinjičića je vladala oko Gradačca, u Usori. U povelji kralja Ostoje 1399 god. navodi se kao svjedok Kovač Dinjičić (Lj. Stojanović, o. c., I, br. 429). S njima su vodili prepisku Dubrovčani, jer su Dinjičići držali posjede oko Srebrnice kuda su dubrovački trgovci putovali sa svojim karavanima (N. Jorga, Notes, II, 160, 209, 210).

Župan Dragiša Dinjičić je uzeo 1422 godine neke svinje jednom dubrovačkom trgovcu da tim »pokrije svoje srebro«, tj. da naplati svoj dug (N. Jorga, Notes, II, 223).

Posljednji vojvoda iz kuće Dinjičića, Tvrtko, predao se Turcima 1463 godine koji su ga odmah i pogubili u Podrinju (Glasnik Srp. uč. dr., XVIII, 147).

DLAMOČ (GLAMOČ). Iznad današnje varoši Glamoča nalaze se ostaci starog grada Glamoča koji se nalazio u Župi Glamoču. On je 1078 godine bio međa splitske nadbiskupije (Smičiklas, Cod. dipl., XII, 396; II, 251). Spominje se u povelji kralja Ludviga I. 11-VIII-1366 godine (Šurmin, Acta croatica, Zagreb, 1898, 83—84). U povelji kralja Ostoje 1404 godine izričito stoji da je Glamoč nešto drugo od Bosne. Tada je kralj Ostoja darovao grad Glamoč sa župom vojvodi Pavlu Klešiću koji je i prije bio gospodar Glamoča, ali mu ga je oduzeo kralj Ostoja. (Lj. Stojanović, Stare srp. pov. i pis., I, br. 439). Župa Glamoč je prije nego je došla u vlast bosanskih vladara pripadala hrvatskoj državi (Starine, XVII, 141; Naše Starine, I, 41).

Još u rimsko doba Glamočko Polje je bilo važno. Tu je nađen lijep broj rimskih spomenika. Jedan je iz slovenskog perioda koji prikazuje ornamente u pleteru iz IX ili X vijeka. Važan je i natpis ćirilicom, klesan, Milutina Marojevića iz Carevca (Glasnik ZM, 1933, str. 12—13, tab. VII, sl. 13; Glasnik ZM, 1894, 782; Glasnik ZM, 1930, 108). U Glamoču se spominje crkva sv. Marije 1446 god. u buli pape Eugena IV (Radovi Nauč. dr. NR BiH, III (1955) knj. 2, 38).

DOBOJGRAD. Dobojgrad se nalazio u Župi Usori. Spominje se 28-VI-1415 godine sa svojim podgrađem (trgom) »in Uxora subtus castrum Doboi« u kojem stanuju kraljevski ljudi (vojnici) (Fermendžin, Acta Bosnae, 101; članak H. Kreševljakovića u Prilozima Or. inst. u Sarajevu, II; Wiss. Mitt., I, 262).

DOBORGRAD. Doborgrad se nalazio u Župi Usori, na lijevoj obali Bosne. Sagradio ga je slavonski ban Ivan Horvat 1387 godine u vrijeme borbi hrvatsko-bosanskog plemstva protiv ugarsko-hrvatskog kralja Sigismunda i njegove žene Marije. Kralj Sigismund je pobijedio vojsku bana Ivana Horvata 1394 godine. Tada je Dobor postao uporište ugarske vlasti u Posavini. Borba se nastavila i dalje tako da je kralj Sigismund pobijedio nevjerne Bošnjane kod Doborgrada 1397 godine i oduzeo im grad. Tim je došlo pod kraljevsku ugarsku vlast sve ono što su Bošnjani bili zauzeli i tako se sve dovelo u staro stanje »statum *reductum in pristinum*« (*Fermendžin, Acta Bosnae, 58—59). U jednom* pismu kralja Sigismunda ostrogonskom nadbiskupu od 17-II-1401 god. stoji da je »castrum Dobor« u Usori, u kraljevskoj zemlji Bosni (F. Šišić, Nekoliko isprava iz početka XV st., Starine, XXXIX, 147).

Palatin Nikola Gorjanski je nastavio ratovanje i osvojio Doborgrad 1408 godine. Tom prilikom je izginulo mnogo bosanskog plemstva. Zato mu je kralj Sigismund potvrdio mnogobrojne posjede (Fermendžin, Acta Basnae, 116) Doborgrad se spominje i 1426 god. kao kraljevski grad (Fermendžin, Acta Bosnae, 116). Tako je ostalo i u prvoj fazi okupacije Bosne od strane Turaka.

Raški despot Stevan Berislavić molio je kralja Ferdinanda I da mu daruje Doborgrad, obećavajući da će ga braniti od Turaka (1528 god.). Turci su ipak grad zauzeli 1536 godine prilikom nadiranja u Slavoniju (L. Thallóczy, Studien, 146—147; H. Kreševljaković, Stari bosanski gradovi, Naše Starine, I (1953 god), 21).

Danas postoje ruševine Doborgrada. Sigurno je da je on pripadao Župi Usori, uzeto u širem smislu riječi. Možda je ulazio u sastav Župe Nenavište ili u koju drugu manju župu ili župicu (Ć. Truhelka, Naši gradovi, Sarajevo, 1904).

DOBRUN. Dobrun se nalazi istočno od Višegrada. U njemu je bio grad sa podgrađem. Pripadao je srpskoj državi. Knez Lazar Hrebljanović je zauzeo Dobrun u borbi protiv župana Nikole 1373 godine. Župan Pribilo je vladao Dobrunom i okolicom 1383 god. i crkvi je, zajedno sa svojim sinovima, dozidao narteks. On ga je dao i oslikati. Crkva je ležala u srednjevjekovnom groblju. Župan Pribil se kasnije i zakaluđerio (Đoko Mazalić, Starine u Dobrunu, izišlo u Gl. Hrv. zem. muz., 1941, 101, 124). Vojvoda Radoslav Pavlović je dolazio u Dobrun 1423 i 1433 god. (N. Jorga, Notes, II, 217). Tada su Pavlovići vladali Dobrunom i okolicom.

Dobrun je ležao vjerovatno u istoimenoj župi. Preko grada Dobruna putovali su trgovci idući iz Bosne u Srbiju ili u suprotnom pravcu.

DOCLEA. Vidi Gornja Zeta i Ribnica.

DOLJANI KOD METKOVIĆA. Car Konstantin Porfirogenet spominje Župu Dalen kao dio Paganije. Mislim da se Župa Dalen nalazila oko donjeg toka rijeke Neretve sa centrom u današnjem selu Doljanima kod Metkovića. Staro ime Dalen se izgubilo tokom vremena, tako da se u XII v. zove Lukom kao što je Župa Rastok ustupila mjesto Župi Veljaci i Župi Večerić. (Stojanović, Spomenik, III, 8; Marko Vego, Povijest Humske Zemlje (Hercegovine), I dio, Samobor, 1937 god., 47—51; M. Barada, Topografija Porfirogenitove Paganije, u Starohrvatskoj Prosvjeti, 1928 god., 43—44; F. Šišić, Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara, 1925, 452; Fr. Rački, Rad, 56, str. 67—68).

Na lijevoj obali Neretve kod sadašnje katoličke crkve nalaze se ostaci nekih građevina sa širokim zidovima koji su pokvareni prilikom gradnje katoličke crkve. Zidine leže tik do Neretve. Po okolnim brdima nema ostataka iz Srednjeg vijeka. Istina, ima nekoliko ilirskih gomila. Doljani su malo uvučeni u kopno, vrlo pogodni za skrivanje lađa gusara iz Paganije.

DOMAVIA. Domavia je rimsko naselje u kojoj je bila vijećnica i jedno od rimskih rudarskih mjesta. Ona je propala poslije doseljenja Slovena u Bosnu. U njezinoj okolici se nalaze i druga mjesta sa starim oknima. Ostalo vidi pod Argentaria (Napretkova poviest Bosne, 133, 128, 134, 153, 167). Plan o Domaviji je donio V. Radimsky (Gl. ZM. 1892, sv. I, 1).

DONJA ZETA. Područje između Ribnice i mora zvalo se Donjom Zetom (Pars Inferior-Zenta Inferior). Ona je u XV v. pripadala venecijanskoj Albaniji. Vojvoda Sandalj Hranić je tražio Donju Zetu od Venecije 1421 god., ali mu želji nije bilo udovoljeno (Fermendžin, Acta Bosnae, 114). Vojvoda Stjepan Vukčić je držao grad Medun 1444 god., a iduće godine ustupio ga je despotu Đurđu (Thallóczy, Studien, 361). I Stjepan Vukčić je tražio od Venecije 1449 god. da mu ustupi Donju Zetu. Ona mu je odgovorila da to nije voljna učiniti jer je to njezin stari posjed (Ljubić, Listine, IX, 130). Venecijani su računali Donju Zetu u perifernu albansku oblast koja im je služila za zaštitu njihovih posjeda u primorju.

DONJI KRAJI (PARTES INFERIORES). Napuljski kralj Karlo II potvrdio je knezu Hrvatinu Donje Kraje 1299 godine (Fermendžin, Acta Bosnae, 18). Oni se pominju u povelji Bele IV 1244 godine (Acta Bosnae, 12—13). Kao gospodar Donjih Kraja 1301 godine pojavljuje se knez Hrvatin, sin Stjepana, čija je porodica vladala stalno u Donjim Krajima (L. Thallóczy, Studien, 325). U jednoj povelji izdatoj poslije 1323 godine spominje se Župan Donjih Kraja Porodaš (Thallóczy, o. c., 14—15).

Bosanski ban Stjepan II Kontromanić naziva se gospodarem Donjih Kraja od 1323 i dalje (Thallóczy, Studien, 7, 14, 17, 23). Tako se nazivao i ban Tvrtko 1354 godine. Iz toga izlazi da su bosanski vladari bili suvereni gospodari Donjih Kraja koje su Hrvatinići držali na temelju feudnih odnosa, izraženih u pojedinim poveljama. Oblast Donjih Kraja je zauzimala širi prostor obuhvatajući pojedine krajeve u susjednim župama. Posjedi Hrvatinića su se prostirali i na druge župe koje se nisu nazivale Donjim Krajima. Kralj Tvrtko I je 1380 god. izdao povelju u Moštri kojom dariva vojvodu Hrvoja Vukčića nekim selima u Župi Lašvi (F. Šišić, Vojvoda Hrvoje Vukčić-Hrvatinić i njegovo doba (1350—1416), izd. M. Hrvatske, 1902, u Zagrebu; Glasnik Zem. m., 1902, 335 i dalje; Jovan Radonić, O vojvodi Hrvoju, Archiv für slav. Phil., XIX, 189; L. Thallóczy, Wiss. Mitt., VI, tabla XVI).

U Donje Kraje spadale su župe; Pliva, Luka, Banice, Vrbanja s gradom Kotorom, Sanica, Mrin, Glaž (Glas) i Zemljanik.

DONJI LAPAC. Vidi pod Župa Lapac.

DRAGI DRUŽAC. Selo Dragi Družac spominje kralj Toma u jednoj povelji iz 1446 god. (St. Novaković, Zakonski Spomenici, 340).

DREŽNICA. Drežnica je bila Župa sa istoimenim mjestom. Tu se našao natpis visokog dvorskog činovnika kralja Tvrtka I Bubanja Mastnovića (Viestnik hrv. ark. dr., III, 17—18; Godišnjak Ist. dr. Bosne i Hercegovine, VII, Šefik Bešlagić, Mastan Bubanjić, 67—79). U povelji kralja Ostoje braći Radivojevićima, humskim knezovima, 28-XII-1408 god., spominje se Župa Drežnica (Fermendžin, Acta Bosnae, 87—88). Na njezinoj teritoriji se nalazi poveći broj stećaka i starih crkvina (Š. Bešlagić, Stari krstovi u Drežnici, Naše Starine, III, 179).

DREŽNIK. Grad Drežnik je pripadao hrvatskoj državi do turskog osvajanja. Spominje se 1292 god. (Smičiklas, Cod. dipl., VII, 104).

DRIJEVA (GABELA). Drijeva je dobila ime od riječi drvo (drivo, lađa). Ponekad se zvala i »Forum Narenti vel mercatum de Narenta« 1334 god. (Fermendžin, Acta Bosnae, 562). Iz jedne povelje kralja Ostoje doznajemo da je drijevo isto što i lađa »da vi dam drevo da žito vozi iz Luke u Ol'miš...« (Lj. Stojanović, Stare srp. povelje i pisma, I, str. 433). Drijeva se spominje prvi put kao trg 1186 god. u ugovoru velikog župana Nemanje s Dubrovnikom (St. Novaković, Zak. spom., V, 132—133). Trg Drijeva je ležao nasuprot današnjeg grada Gabele, na lijevoj strani Neretve, a na desnoj strani rječice Krupe. Tu su Dubrovčani imali svoje guvernerstvo sa gabelliottima (carinicima). Oni su imali posebne mjere za trgovinu (drijevski kentenar). Plaćali su za trg do 5000 dukata zakupnine godišnje. Đorđe, sin kneza Andrije, imao je u svojoj vlasti Drijevu oko 1280 god. (Gr. Čremošnik, Canc. i not. spisi, I, 36). Dubrovčani su bili zakupili carine i 1303 (Mon. Rag., V, 55). Od 1357 god. drže Drijevu Madžari, a poslije 1382 god. kralj Tvrtko I. Vojvoda Hrvoje uze Drijevu 1404 god. a poslije njega oko 1410 god. vojvoda Sandalj Hranić koji je prihode drijevske dijelio s Jurjević-Vlatkovićima, gospodarima zapadne Hercegovine. Jedan dio carina su imali i Pavlovići tako da je vojvoda Sandalj ubirao oko polovinu carina. (Lj. Stojanović, Stare srp. pov. i pis., I, str. 459—460; M. J. Dinić, Trg Drijeva i okolina u srednjem veku, str. 129 bilj. 4).

Vojvoda Sandalj je dobijao od carina drijevskih 120 dukata godišnje (Lj. Stojanović, o. c., I, str. 331—332). Vl. Ćorović kaže da je kralj Tvrtko izdavao carine pod zakup od 1357 god. On misli na vrijeme prije madžarske vlasti u Drijevi. (Vl. Ćorović, Kralj Tvrtko I, Pos. izd. SKA, knj. 56, 101—102). Tvrtko I je dobijao za trg u Drijevi 6000 perpera godišnje. U Drijevi se prodavala so i druga uvozna roba. Prodavali su se i robovi. Tuda je vodio put preko Krupe u Blagaj i u Bosnu (Lj. Stojanović, o. c., I, str. 417). Drijeva se naziva oppidum 1435 god. (Jorga, Notes, II, str. 330). U jednom zapisu stoji da je Drijeva 1413 godine vlasništvo vojvode Sandalja i bosanskog kraljevstva »locus regni Bosne et domini voyvode Sandalis ditioni submissus (Jorga, Notes, II, 142; M. J. Dinić, Trg Drijeva i okolina u srednjem veku, u God. N. Čup., 47, 109). Dubrovčani su sklopili savez s braćom Vlatkovićima 25-III-1452 god. s namjerom da se bore protiv hercega Stjepana. Ponudili su im 1/4 drijevskih carina ako bi trg Drijeva došao u dubrovačko vlasništvo. To je znak da drijevske carine nisu nikad bile u svojini Dubrovčana (Lj. Stojanović, o. c., II, br. 714). Drijeva se pod imenom Gabele spominje prvi put 1399 god. (Pucić, I, 20); Hamza-beg iz Foče se interesovao za Drijevu 4-XII-1471 godine (Lj. Stojanović, Stare srp. pov. i pis., II, 249). Poslije 1471 god. su Turci nadirali prema ušću Neretve koje se dugo držalo u rukama Madžara. Oko 1490 godine bilo je čitavo ušće Neretve u turskim rukama. Kad su osvojili Gabelu (Drijevu), postavili su Turci svoga emina u Gabeli koji je ubirao carine. Jedan od ovih spominje se 1513 godine (Gl. Elezović, Tur. spom., I, 706—708).

Drijeva (Gabela) se nekad zvala Neretvanskim Gradom ili Neretvom 1492 i 1518 (Stojanović, Stare srp. pov. i pis., II, br. 786, br. 910; Rade Jerković, Gabela 1934). Vidi Tersana.

DRINALJEVO. Drinaljevo se spominje 1398 god. i 1405 god. (N. Jorga, Notes, II, 107). Tu je vjerovatno bila i župa s istim imenom. Ona leži pokraj Drine na trgovačkom putu Gacko—Foča. U Župi Drinaljevu je ležao i grad Tođevac koji se spominje 1398 god. (Jireček, 76 bilj. 255) i 1444 god. (L. Thallóczy, Studien, 551). Knez Vladislav Hercegović je sklopio u istoj Župi ratni savez s Dubrovčanima protiv hercega Stjepana Vukčića, 15-VIII-1451 god. (Stojanović, Stare srp. pov. i pis., II, br. 702).

DROBNJACI. Pleme Drobnjaka u Crnoj Gori spominje se prvi put 1285 (Vl. Čorović, Historija Bosne, 1940, str. 108). Kasnije se spominju i 1354 god. i 1355 god. (K. Jireček, Ist. Srba, I deo, str. 77, izd. J. Radonić, 1952, i Acta archivi ven., II, 457). Oni su bili često kiridžije dubrovačkih trgovaca. Tako neki Drobnjak Radman prenosi robu iz Dubrovnika u Sjenicu 1434 god. (M. J. Dinić, Dubrovačka srednjevekovna karavanska trgovina, Jug. ist. čas. 1937, 12).

DUBICA. Dubica je staro srednjevjekovno naselje, centar župe i trg. Pripadala je hrvatskoj državi i zagrebačkoj biskupiji. Tu je bio posebni arciđakonat s arciđakonom na čelu. Ovaj je upravljao svim crkvama na području Župe Dubice (Smičiklas, Cod. dipl., X, 115).

Dubica se spominje prvi put 1197, 1200 godine (?), 1239 i 1240 godine (Smičiklas, Cod. dipl., II, 307, br. 332; Iv, br. 76; X, br. 3). Pavlini su u Dubici sagradili crkvu sv. Marije sa samostanom 1244 godine. Kasnije je isti samostan pripao Hospitalcima ili vitezovima sv. Ivana. Pavlini su dobili posjed naselja Otok 1354 godine. Oni se spominju u Dubici posljednji put 1465 godine (Iv. Tkalčić, Pavlinski samostan u Dubici; Viestnik hrv. arh. dr., Nova knj., god. I, 1895, 189—202).

Dubica je bila villa 1244 godine (Smičiklas, Cod. dipl., IV, sub anno 1244). Kao castrum spominje se 1256 u povelji kralja Bele IV (Cod. dipl., V, 8—9), a 1288 godine u povelji bana Radoslava, izdatoj topuskom samostanu (Cod. dipl., VI, 608). Babonići—Vodički su držali Dubicu od XII vijeka i dalje. Oni su podijelili svoje posjede na tri dijela: Stjepan je dobio gornjeslavonske župe, Ivan od Glaža do Vrbasa i Dubice, Radoslav od Župe Sane i Unske oblasti do Korane.

Godine 1359 Dubica je u rukama templara (Cod. dipl., XII, sub citato anno). Stalno se u izvorima spominje dubički arciđakonat (Cod. dipl., XIII, 422; Iv. Tkalčić, Mon. h. ep. Zagr., II, 90).

Bosanski vojvoda Hrvoje držao je Dubicu kraće vrijeme, od 1398 do 1404 godine. Kralj Ladislav Napuljski je držao u svojoj vlasti Župu Dubicu kao suveren te je darovao vilu nevjernog Kubina svomu prijatelju knezu Petru Pavloviću, 1403 godine (Nikola Jorga, Notes, II, 88; Naše Starine, I, 37; Fermendžin, Acta Bosnae, 66). O boravku vojvode Hrvoja u Dubici 1398 godine piše i Lucius (De regno, 258). Hazim Šerić je obradio detaljnije prošlost Dubice (Hazim Šerić, Iz prošlosti Dubice, Novi Behar, XIV, XV, XVI).

DUBLJANI. Selo Dubljani u Popovu spominje se 1465 god. u povelji kralja Matije Korvina, pisanoj na Brodu na Savi. Povelja je napisana ćirilicom u korist dubrovačkog fratra Aleksandra koji se istakao u borbi protiv Turaka. Tada je isti fratar dobio posjede u Župi Luci, u Župi Trebinju i u Župi Dračevici (L. Thallóczy, Studien zur Geschichte Bosniens und Serbiens im Mittelalter, 1914, str. 426).

DUBNICA. Dubnica se nalazi na desnoj strani Save. To je bio posjed bosanske latinske crkve sv. Petra od 1244 godine koji joj je darovao Bela IV, a potvrdio ga ban Tvrtko skupa sa svojom majkom bosanskom biskupu Petru 1-XI-1356 godine a papa Grgur IX sankcionisao 31-X-1374 godine (L. Thallóczy, Studien, 331; Fermendžin, Acta Bosnae, 40—42). Taloci misli da je vjerovatno Dubnica što i Dubočac. Postoji još jedna Dubnica u Glažu (St. Novaković, Zak. spom., V, 340).

Dubnički posjedi su ležali nad gradom Doborom, na lijevoj obali Bosne, nasuprot kraju Tolisi (Terra Tolys), koji se istodobno spominje s Dubnicom (Acta Bosnae, 12—13).

DUBOŠTICA. Duboštica se nalazi kod Vareša. U Srednjem vijeku Duboštica je bila jak rudarski centar. Tu su se ubirale i carine 1398 god. koje je dobivao bosanski kralj. Spominje se i 1425 god. (Pucić, II, 42; K. Jireček, Handelsstrassen, 50 bilj; 160).

DUBROVNIK KOD VISOKOG. Grad Dubrovnik je ležao na rijeci Ljubini i Misoči, u Župi Dubrovnik. Luccari priča da je ban Kulin dao rudnike pod zakup dvojici stranaca koji su sagradili grad Dubrovnik kod Visokog (P. Luccari, Copioso ristretto, Venezia, 1605, 16). Jireček navodi jedan izvor iz 1503 god. kad se Dubrovnik spominje prvi put (Jireček, Handelsstrassen, 44). Spominje se kao nahija u tursko doba (Vl. Skarić, Popis bos. spahija 1711 god., Gl. ZM, 1930, sv. 2, 6 i dalje). On se spominje i 1655 god. (Fermendžin, Acta Bosnae, 477). Opis grada vidi u članku M. Filipovića (M. Filipović, Dubrovnik u Bosni, Glasnik ZM, 1924, 101—106; Slavoljub Bošnjak, Zemljopis i poviestnica Bosne, 34—38, Zagreb, 1851).

Grad Dubrovnik se spominje mnogo ranije nego što misli Jireček. Već ga možemo pratiti od 11-VI-1404 godine (Jug. ist. č., 1937, 128 bilj. 43). Pravo ime grada je Dabrovnik (Đoko Mazalić, Starine po okolini Sarajeva, Gl. ZM, 1939, sv. I, 31 i dalje).

DUROŠ. Grad Duroš se javlja tek 1448 i 1454 godine kao posjed hercega Stjepana. Ležao je negdje kod grada Jeleča (L. Thallóczy, Studien, 379, 398; M. J. Dinić, Zemlje hercega Sv. Save, Glas 182, 236). U tom predjelu postoji sličnog imena planina Dumoš.

DUSINA. U blizini rudarskog mjesta Deževica nalazio se rudnik srebra Dusina. Spominje se u dubrovačkim izvorima 14-III-1413 god. u Vijeću umoljenih a kasnije u Velikom vijeću 18-I-1442 godine (Jireček, Handelsstrassen, 49 bilj. 158).

DUŠĆE. Naselje Dušće se nalazi kod Višegrada kao mjesto prelaza preko Drine. Tu su često karavani u Srednjem vijeku prelazili u Srbiju i iz Srbije u Bosnu. Spominje se 24-III-1406 god. (Div. canc., 49 f. 183 citirano kod M. J. Dinića, Dubrovačka srednjevekovna karavanska trgovina, Jug. ist. čas., 1937, 127 bilj. 34). Dušće postoji i danas.

DUVNO (DUMNO). Grad Duvno se spominje u rimsko doba imenom »Delminium«, sjedište ilirskog plemena Dalmata. Tu je nekad bilo sjedište i duvanjskog biskupa čija je stolica bila većinom upražnjena. Delminium se spominje i u Ljetopisu Popa Dukljanina kao mjesto sabora kraljevstva hrvatskog (Šišić, Letopis ..., Beograd, 1928, 398). U jednoj povelji bosanskog bana Stjepana II Kotromanića poslije 1323 god. potpisan je kao svjedok duvanjski vojvoda Bogdan. Grad Duvno je ležao u Župi Duvno. Ono (Duvno) se spominje i u povelji bana Tvrtka 1355 god. (Thallóczy, Studien, 14; Ljubić, Listine, III, 271).

Kralj Ostoja je 1398 godine došao sa svojom pratnjom u Duvno gdje su ga čekali dubrovački poslanici. On im je u Duvnu izdao povelju 20-XI-1398 god. kojom im obećava da će platiti dug kralja Tvrtka I (Stojanović, Stare srp. pov. i pis., I, br. 428). Župa Duvno je bilo vlasništvo plemića Pavla Klešića prije nego je Pavle pao u nemilost kralja Ostoje. Pavle se s kraljem Ostojom pomirio 1404 god. dobivši natrag Duvno i Glamoč. (Stojanović, Stare Srp. pov. i pis. I, br. 439). Aragonski i napuljski kralj Alfonz V potvrdio je Župu Duvno i grad Rog hercegu Stjepanu 1444 god., 1454, a tako isto i kralj Fridrik III 1448 (Studien, 361, 379, 398). Po tim poveljama zaključujem da je glavni odbranbeni grad Župe Duvno bio grad Rog dok je Duvno ostalo kao centar župe i mjesto gdje se zadržavaju bosanski kraljevi, feudalci i strani poslanici pa i trgovci. Put iz Livna je vodio preko Duvna i dalje u Posušje, Imotski i Blagaj kod Mostara (Luccari, Copioso ristretto, Ragusa, 1790, 138; Jorga, Notes, II, 474).

ĐURĐEVAC. Grad Đurđevac se nalazio po M. J. Diniću na lijevoj obali Drine između Srebrnice i Ustipače. Dubrovčani su pisali svome knezu u varoši Đurđevcu (sotto Gurgevaz), 1444 god. Grad je nazvan po sv. Grguru. U popisu posjeda hercega Stjepana spominje se grad Đurđevac 1448 i 1454 godine (M. J. Dinić, Zemlje hercega Sv. Save, Glas 182, 200 bilj. 227; L. Thallóczy, Studien, 379, 398). Herceg Stjepan je boravio pod Đurđevcem (sotto Gurgevac), 15-I-1451 god. (K. Jireček, Handelsstrassen,

40) Đoko Mazalić mi je saopćio da se Đurđevac nalazio kod Kozmana u pravcu Foče. To mi izgleda vjerovatnije jer je Dinićev Đurđevac daleko od drugih Hercegovih posjeda

FATNICA (VATNICA). Župa Fatnica nalazila se na putu između Stoca i Bileće. Nju spominje i Pop Dukljanin u XII v. Ona je pripadala većinom Humu. Dubrovački poslanici su išli u Fatnicu da posjete vojvodu Sandalja 1406 god. (Jorga, Notes, II, 111). Fatnica postoji i danas sa svojim plodnim poljem. U XV v. se spominje često.

GACKO. Pop Dukljanin spominje Župu Gacko u oblasti Podgorja (XII v.). Prilikom borbe kralja Dragutina i njegovoga oca Uroša I spominje se Gacko 1276 god. Neki ljudi iz Gacka spominju se i 1278 godine (K. Jireček, Handelsstrassen, 75, bilj. 253). Tada Gacko nije pripadalo Humu. Dubrovački trgovci su stalno putovali preko Gacka u Podrinje. Takav je slučaj bio godine 1305 (Gelcich, Libri Ref., V, 90; Dr. Lazar Mirković, Arhiepiskop Danilo, Životi kr. i arh. srp., 17, Beograd, 1937 g.).

U Malom vijeću se određuje 18-V-1367 godine da dubrovački poslanici idu banu bosanskom »usque ad Gececham et Chelmum« (Mon. Rag., Libri Ref., V, 90). Knez Voislav Voinović je vladao Gackom 1359 godine (K. Jireček, Handelsstrassen, 36, bilj. 253).

Jedan dubrovački izvor navodi »Vučevo nad Gackom« 1403 godine (N. Jorga, Notes, II, 96). U Gacku su počivali trgovci kao prolaznom mjestu. Padom grada Ključa kod Gacka pod Turke 1468 god. palo je, vjerovatno, i Gacko.

GALČIĆI. Selo Galčići se nalazilo kao i danas u Općini Popovo u pravcu Ljubinja. Tu se nalazi i srednjevjekovna nekropola. U povelji humskog kneza Andrije (1247—1249) spominje se kao potpisnik plemić Galac a na nadgrobnom spomeniku u Veličanima u Popovu Rać Galčić (Gl. ZM. 1914, sv. 1 i 2, 233); Stojanović, Stare srp. pov. i pis., I, br. 8). Možda se i po Raću zove to selo. Kralj Matija je darovao selo Galčiće fratru Aleksandru 1465 godine (Thallóczy, Studien, 426).

GLASINAC. Glasinac je poznat u svijetu kao ilirsko naselje gdje je nađeno nekoliko stotina ilirskih grobova s bogatim prilozima. Preko Glasinca su trgovci u Srednjem vijeku prolazili dolazeći iz doline Lima i donje Drine. Tu su bili hanovi za prenoćište karavanskih trgovaca. Kod Glasinca se nalazila i jedna srednjevjekovna crkva 1426 god. gdje je čovjek Radoslava Pavlovića dotjerao 9 tovara sukna (Gl. ZM. 1892.

str. 100). Na Glasincu se spominju i carine 1429 god. (Jorga, Notes, II, 250). U dubrovačkom arhivu se Glasinac spominje 11 puta od 1404—1430. 1404 god. tjera se roba Lukca Ostrovića iz katuna Prvostinjića sve do Obra u Glasnicu »usque ad Glassinaca a Obra«. (K. Jireček, Glasinac im Mittelalter, Wiss. Mitt., II, 320—322 i Gl. ZM, 1892, sv. II, 99). O [illegible] skom Glasincu vidi od A. Benca i Bora Čovića »Glasinac I«, izd. Zem. Muzeja 1956 g.

GLAŽ. Vidi Župa Glaž.

GMIĆI. Selo Gmići u Župi Uskoplje spominje se 1446 god. (St. Novaković, Zakonski spomenici, V, 340; Miklošić, Mon. serb., br. 353). Jedan kraj kod Prozora nosi ime Gmići. Uskopljanski Gmići se nalaze kod Bugojna. Selo Gmići i danas postoji u Uskoplju.

GOLUBINCI. Srednjevjekovno naselje Golubinci (Golubinec) se spominje prvi put 18-III-1285 godine. Te godine je održan sastanak u Dubrovniku na kojemu je učestvovao »Peruodrago Obradich de Golubinez« (Smičiklas, Cod. dipl., VI, br. 441). I danas postoje Golubinci kod Zavale u Popovu.

GORAŽDE. Župa Goražde je ležala na lijevoj strani Drine sa naseljem Goražde. U Goraždu je bio trg u XIV v. Župa je obilovala žitom koje se izvozilo u Dubrovnik, Ston i Kotor. Neki Dubrovčanin Tripe izvozio je više vrsta žita iz Goražda 1383 god. (M. J. Dinić, Odluke veća Dubr. Rep., knj. I, str. 382—385, Zbornik SAN, knj. XV). Trg u Goraždu se spominje i 1415 god. (Stojanović, Stare srp. pov. i pis., I, br. 312). Preko Goražda su putovali trgovci u druge dijelove istočne i centralne Bosne.

U povelji aragonskog kralja Alfonza V iz 1444 god. vojvodi Stjepanu Vukčiću spominje se Goražde kao utvrđeni grad (castel) (Thallóczy, Studien, 361).

Herceg Stjepan je sagradio crkvu sv. Georgija u Sopotnici kod Goražda, 1454 god. (Wiss. Mitt., III, 503; I. Ruvarac u Glasu (XVI) 1889 godine; Đoko Mazalić, Hercegova crkva kod Goražda i okolne starine Gl. ZM, 1940, sv. I, 27—44).

GORICA KOD ČAPLJINE. Gorica se spominje kao tvrđava 1452 god., a u povelji kralja Fridrika III 1448 god. spominje se kao grad Grizzora. Tu je bio sagrađen jedan most na Neretvi prema dubrovačkim izvorima 1452 god. koji je čuvala dubrovačka flota, ali je iste godine bio porušen prema naredbi Republike. Ja mislim da se to odnosi na most na rijeci Trebižatu, jer je rijeka Neretva prema Gorici veoma široka i na tom mjestu se ne bi mogao sagraditi most. Povrh svega taj dio kod Neretve se nalazi zimi pod vodom. Smatram da je most građen u Strugama na rijeci Trebižatu, odmah do njezina ušća (N. Jorga, Notes, II, 469—476; L. Thallóczy, Studien, 379; Croniche ulteriori od Ranjine, izd. N. Nodila 1893, 26). U blizini Gorice se nalaze srednjevjekovna naselja Struge i Jasenica koja se spominju 1399 god. (Stojanović, Stare srp. pov. i pis., I, 411—412).

Pretražio sam područje oko Gorice i nisam našao ostataka starog grada. Nad Čapljinom postoji stara »Gradina« sa ostacima zidova.

Gorica je pripadala Župi Luci.

GORICA KOD IMOTSKOG. Blizu Imotskog nalazi se selo Gorica koje je postojalo i u Srednjem vijeku. Tu se nalaze srednjevjekovni ostaci: stećci, stari zidovi i drugo. Kad je zidana nova crkva sv. Stjepana u Gorici 1856 godine, fra Petar Bakula, tadašnji župnik, uzimao je stari materijal sa nekropole i od stare crkve sv. Stjepana. Tako je jedan pleterni fragmenat iz stare crkve uzidao u apsidu tako da se i danas vidi na vanjskom zidu. Pleter je iz X v. Na temeljima stare crkve sagrađena je nova. Dijelovi stare crkve još strše iz zemlje jer nova crkva nije obuhvatila cijeli dio temelja od stare.

Ime Gorica nosi od svoga glavnog prirodnog obilježja. Tu je i danas veliki dio okolice zarastao šumom u kojoj se nalazi više živih izvora vode. Pop Dukljanin spominje Župu Gorimitu. Rački tumači da su to dva imena: jedno Župe Gorice, drugo Župe Imote (Schematismus topographico-historicus Custodiae provincialis et Vicariatus apostolici in Hercegovina, Spalati 1867, 159—163; F. Šišić, Letopis Popa Dukljanina, Beograd — Zagreb 1928, 327; Rački u Radu 56, 94).

Nad Goricom u pravcu Posušja nalazi se ostatak starog grada koga narod zove Pit i smatra da je to stari grad Imota. Ime Pit dolazi sigurno od latinske riječi oppidum (Opid, Pid, Pit). Ako uzmemo u obzir gore iznesene podatke, onda se može vjerovatno zaključiti da je Popu Dukljaninu Župa Gorimita jedan pojam: za Goru i Imotu, tj. da mu je Gora i Imota istovjetna. Prema tomu je Dukljanin pravilno napisao tu riječ, tj. zajedno.

GORNJA ZETA. Ime Zeta dolazi u izvorima XII v. mjesto Duklja iako se ime Duklje spominje i kasnije (Miklošić, Mon. serb., br. 9, br. 17). Zeta se u XIV v. dijelila na Donju i Gornju. Gornja se prostirala od Pive do Ribnice, a Donja Zeta od Ribnice do mora. Vojvoda Sandalj je

tražio od Venecije Gornju Zetu 13-VII-1421 god., ali mu je ona nije dala izgovarajući se da ju je uzela pod svoju zaštitu (Fermendžin, Acta Bosnae, 114). Tek 1441 god. vojvoda Stjepan Vukčić zauze Gornju Zetu (Ljubić, Listine IX, 147). U Gornjoj Zeti je bilo više vlaških katuna. Herceg Stjepan je darovao Crnojevićima neka mjesta u Gornjoj Zeti (godine 1451): Horisgene, Beri Goglie, Made, Gorizane i Crussi (a latere suo et qui sunt in Centa superiori) (Ljubić, Listine IX, 408).

Kod današnjeg Titograda bila je stara Doclea, glavno mjesto provincije Duklje.

GRAČANICA. Naselje Gračanica je nastalo vjerovatno u Srednjem vijeku jer nas na to upućuje i korijen same riječi. Postalo je od imena grad, gračina, kao što je slučaj drugih lokaliteta u Bosni i Hercegovini. Nije isključeno da postoji za to i direktni izvor. Nalazi se na desnoj obali rijeke Spreče, u Župi Usori.

GRADAC (Labinetza) kod Ploča. Konstantin Porfirogenet spominje castrum Labinetza koji odgovara današnjem mjestu Gracu na moru, u oblasti Paganije (Rački, Doc., 410). Gradac se nalazi blizu ušća rijeke Neretve. U povelji kralja Ostoje se spominje Labzia 1417 god. (Ljubić. Listine, VII, 103). Vj. Klaić naziva Labinetzu Lapčanj i tako ga je označio i na svojoj karti (Vj. Klaić, Historički zemljovid Hrvatske, Bosne, Istre, susjednih srbskih i slovenačkih zemalja).

GRADAC KOD HADŽIĆA. Kod Hadžića je postojao grad Gradac koji spominje i ban Tvrtko 1355 god. (Stojanović, Stare srp. pov. i pis., I, br.78; Đoko Mazalić, Gradac kod Hadžića, Gl. Hrv. Zem. m., 1942, 193 i dalje). Spominje se carinik Stjepko de Flisco »in Gradec domini regis Bosne«, 18-XII-1378 in Con. Rog., objavljeno u Libri Ref., IV, 184.

GRADAC KOD POSUŠJA. U doba Rimljana Gradac je bio važan. I danas se tamo nalaze ostaci utvrđenja koje je, vjerovatno, bilo upotrebljavano za stanovanje ili za posadu. Tu je nađeno više bakrenih i zlatnih rimskih novaca. U njegovoj bližoj okolici se nalaze srednjevjekovne nekropole. To je dokaz da je i u slovensko doba Gradac bio naseljen jer ima i drugih uslova za život. Tu se nalazi plodno polje. Samo ime samo po sebi mnogo govori. Pokraj Graca vodio je put od Posušja do sela Gruda.

GRADAČAC. (Hotuča). Župa Gradačac se spominje prvi put 1302 godine. Imala je grad Gradac koji se spominje 1465 godine (Vj. Klaić, Građa za topografiju ličko-krbavske županije u srednjem vijeku, Separat 30, cit. u Glasniku Zem. m., 1910, sv. 2, 17). Grad Gračac se spominje 1461 god. u Fojničkoj kronici (Glasnik ZM, 1909, 446—448). Prema tome, Gradačac je isto što i Gradac i Gračac. To je današnji Gradačac.

GRAHOVO. Herceg Stjepan je uspostavio dvije carinarnice protiv interesa Kotorana: jednu u Grahovu, drugu u Dutima (1459 god.) (Gl. ZM. 1921 i 1922, sv. 1—4, 187).

GRBALJ. Prema Ljetopisu Popa Dukljanina pokraj Župe Crmnice postojala je Župa Grbalj u XII v. Ona je pripadala Zeti. Kralj Radoslav spominje Grbalj 1230 god. (Smičiklas, Cod. dipl., III, br. 292). Srpski kraljevi su Župu Grbalj darovali gradu Kotoru. To spominje i car Stevan Uroš (Dušan) u povelji od 1351 god. U toj povelji se spominje i Ljuta, Dobrota, manastir sv. Grgura, Luštica, Krtole, Bijela, Kruševica i grad Ledenice nad Risnom (Miklošić, Mon. serb., br. 130). Knez Radič Crnojević je osvojio Grbalj 1396 god. (Ljubić Listine IV, 377). Radič je poginuo 25-IV-1396 godine. Njegove zemlje u primorju je zauzeo vojvoda Sandalj Hranić koji je u Kotoru naplaćivao carine. Često je boravio u Grblju. On je osvojio i Budvu od 1396—1398 godine (Not. kotorske, knj. V, 891, cit. kod I. Stjepčević — R. Kovijanić, Ist. čas. SAN, 1954—5, knj. V, 311 i dalje).

GREBEN (KRUPA). Grad Greben se spominje 1192 godine kao posjed kasnijih Hrvatinića, čiji se članovi nazivaju plemićima »nobiles de Greba et de Dlamoch«. U Grebenu je bujao život, kako vidimo iz povelja godine 1374 i 1375 (Smičiklas, Cod. dipl., XII, 396; II, 251). Grad Greben je bio u vlasti vojvode Vukca Hrvatinića 1385 godine, koji je ovaj grad prisvojio od Ugra (Thallóczy, Studien, 348, 41—42). O tome piše i Ruvarac (I. Ruvarac, Gl. Zem. m., 1894, 612). Izvori i ranije spominju (oko 1322 god.) nekog Vukosava de Greben, a godine 1346 kastelana Nikolu (Smičiklas, Cod. dipl., XI, br. 204).

Franjevački kapitul u Pašmanu je održan 7-IX-1464 godine kojemu je prisustvovao i kustos samostana u Grebenu fra Ilija Stonski (Acta Bosnae, 260—262). Papa Pijo II spominje samostan u Grebenu 1469 godine (Fermendžin, Acta Bosnae, 279). Tu je živio i humski vlastelin fra Augustin, zvani Humski (Vidi pod Augustinova Humska).

Greben (Krupa) se nalazi na lijevoj strani Vrbasa između Zvečajgrada i Bočca. Kod Glamoča ima jedan Greben (Thallóczy, Jajce, 230). Mislim da se ovdje radi upravo o Grebenu na Vrbasu.

GREDA. Selo Greda se nalazilo izvan Župe Dubice. Tu se nalazila crkva sv. Nikole 1334 god. (Iv. Tkalčić, Mon. h. ep. Zagr., II, 90). Selo je posjećivala ugarska vojska pa i sami kralji. 1371 god. jedan izvor navodi podatak o Ivanu de Grede. Emerik Bubek, prior reda sv. Ivana Jerusolimskog i župan dubički, javlja kralju Sigismundu u julu 1402 god. iz Grede da je Župu Dubicu zauzeo vojvoda Hrvoje Vukčić (Acta Bosnae, 37, 66).

Greda je ležala na desnoj obali Save. Slično ime imamo u Župi Vrbas, ali se u pismu Bubeka jasno ne vidi da li se sigurno odnosi na *današnje Podgrace koji su nekad pripadali* Župi Vrbas ili na Gredu u Župi Gora. Ako uzmemo da je tada vojvoda Hrvoje zauzeo Župu Dubicu i Podgrace, onda je vjerovatnije da se ovdje radi o Gredi u Župi Gora. Ipak nije isključeno da je postojala i jedna druga Greda, u Župi Dubica.

GREPCI. Grepci kod Trebinja spominju se 1464 god. (Lam. de foris 35 1.116, 15-III-1464 kod M. J. Dinića, Zemlje hercega..., Glas 182, str. 246 bilj. 7).

GUČA GORA. Selo Guča Gora se spominje 5-IX-1425 godine. Nalazilo se u Župi Lašvi. Selo postoji i danas. Iz Guče Gore je bio Vuk, sin Miloša Drusića (Wlk filii quondam Milosy Drusich de Gudchgagora dè Laswa) (Thallóczy, Studien, 354).

GURMLJANI U POPOVU. Car Konstantin Porfirogenet spominje Galumainik koji se nalazio, vjerovatno, gdje su današnji Grmljani. Spominju se u povelji kralja Matije 1465 god. (L. Thallóczy, Studien, 426, F. Rački, Doc., 407).

HERCEGNOVI (NOVI). Novi se nalazi u Župi Dračevici, na morskoj obali. Dijelovi starog grada postoje i danas. Isti je prepravljan u vrijeme španjolske i mletačke vlasti. Grad Novi je osnovao kralj Tvrtko I godine 1382 i dao mu ime sv. Stjepan. Grad je sagrađen prije 15-IX-1382 godine jer se već tada u Novom nalazi trg soli (Lj. Stojanović, Stare srp. pov. i pis., I, br. 85). Kralj Tvrtko je ukinuo trg soli u Novom 2-XII-1382 godine (Stojanović, o. c., br 85; M. J. Dinić, Odluke veća Dubrovačke Republike, knj. I, SAN, 1952 god., 226, 245, 247, 253). Novi je imao i svoje podgrađe sa trgom soli (Sub Novi) (Fermendžin, Acta Bosnae, 94). Nekada Novi izvori nazivaju i Sutorinom (1403 god.) (Jorga, Notes II, 88). U povelji kralja Alfonza V se spominje Novi kao posjed hercega Stjepana, 1444 god. (L. Thallóczy, Studien, 361).

Herceg Stjepan je uspostavio u Novom tvornicu tekstila 1449 godine uprkos protesta Dubrovčana i Kotorana. Tada se iz obližnje okolice naselio veći broj stanovnika koji su osnovali gradsko naselje (Fermendžin, Acta Bosnae, 209).

Novi je služio kao luka i ljetno obitavalište Kosača. Održavao je veze sa talijanskim gradovima i vladarima. Alfonz V iz Napulja dao je dozvolu hercegu Stjepanu 1452 godine da za svoju ličnu upotrebu može uvesti živežnih namirnica u vrijednosti 2000 dukata bez naplate carina (Thallóczy, Studien, 389).

Herceg Stjepan je sastavio svoj testament u Novom 1466 godine i tu je iste godine i umro. Turci su se poslije njegove smrti primicali gradu Novom koji su osvojili 1482 godine. Oni su zaveli svoju administraciju s kadijom i njegovim eminima i amaldarima (carinicima) na čelu. Tu je i dalje bio trg soli kao i u Kleku.

Novi se prozvao Hercegnovi po hercegu Stjepanu.

HERCEGOVINA. Zemlje Huma, Travunije i Podgorja prozvale su se Hercegovinom 1448 god. (Resti, Chronica, str. 297, izd. N. Nodila 1893 god.). Prvi herceg bio je vojvoda Stjepan Vukčić-Kosača čiji su nasljednici nosili istu titulu. Službeno se zemlja zvala Ducatus Sancti Sabbae. Turski izvori spominju Hercegovinu tek 1454 god. Hranići su vladali i Mileševom gdje je pokopano tijelo sv. Save. Valjda se i po tome zemlja prozvala Ducatus Sancti Sabbae ukoliko još i prije nije ta titulatura postojala (Stojanović, Stare srp. pov. i pis., II, br. 818).

Vojvoda Stjepan Kosača je dobio naslov hercega prije 17-X-1448 godine. Vijeće umoljenih je odredilo da odgovori poslanstvu hercega Stjepana i da mu ujedno čestita novo dostojanstvo hercega, 1448 god. (respondendi ambaxiatori vayvode Stipani super ambaxiata exposita et congratulandi de nova dignitate cherzech acquisita...) (N. Jorga, Notes, II, 426 bilj. 1). Po hercegovu dostojanstvu čitava zemlja, kojom je on tada vladao, dobila je ime Hercegovina.

HLIVNO. (lat. Hlebiana, Hleuna). Župa Hlivno (Hlebiana) je pripadala hrvatskoj državnoj teritoriji u X vijeku. Izvori je spominju 892 god., 1045 god. i 1078 god. (F. Šišić, Priručnik, 185, 195; Rački, Doc., 200). Ona je proširila svoje granice na tri polja: Duvno, Livno i Kupres (Tripolje, comes Trium Camporum). U jednoj povelji bana Pavla Šubića, pisanoj u Skradinu 1301 godine, spominje se Tripolje u Hlivnu (Thallóczy, Studien, 325).

Kralj Ostoja dariva Župu Hlivno s Bističkim Gradom vojvodi Hrvoju 1400 god. (Fermendžin, Acta Bosnae, 63; Miklošić, Mon. serb., br. 237). Grad Bistrički je isto što i grad Hlivno.

U blizini grada Hlivna je bila Župa Bistrica. Po njoj se i grad Hlivno prozvao Bističkim gradom. Hlivno je bilo u rukama Kosača 1448 i 1454 god. (Thallóczy, Studien, 167, 398). Tu su dolazili dubrovački

trgovci na putu iz centralne Bosne. Prema jednom podatku iz ugarskih izvora, Hlivno je 1430 god. bilo u rukama bosanskog kralja (Acta Bosnae, 133). 1436 god. kralj Tvrtko II spominje svoga kamerarija (camerarius) Hristoju de Hlevna (Acta Bosnae, 151). Kralj Toma je izdao pismo u Hlivnu 2-XII-1449 god. »datum in castro nostro Hliuna...« (Acta Bosnae, 209).

Ugarsko-hrvatski kralj Matija Korvin je darovao Hlivno knezu Vladislavu Hercegoviću 1463 god. (L. Thallóczy, Studien, 418). U mjesecu augustu 1466 god. Hlivno je zauzeo Ivaniš Vlatković koji se nazivao »perpetuus comes de Wratar ac vayvoda terrae Humie et de Hliuna« (Vjesnik kr. zem. arh., 19, str. 117). Poslije par godina Turci su zauzeli grad Hlivno i postavili svoju upravu i posadu. 1624 god. u gradu je bila posada bez artiljerije (Rački, Prilozi.., Starine XIV, 182; XVII, 142; XX, 106, 113, 115; Vjekoslav Klaić, Građa za topografiju i historiju hlivanjske župe i grada Hlivna, Vjesnik hrv. dr. 1928, 15—25; u jednoj potvrdi od 21-III-1207 godine spominje se neki Tattarus de Cleunanino i Stoyco Dlamocianino, kod Smičiklasa Cod. dipl., III, br. 58. br. 59).

HOČA, HOTČA (FOČA). Naselje Foča se nalazilo na desnoj obali Drine, na utoku rijeke Ćeotine u Drinu. Ono nije imalo utvrđeni grad, nego je služilo za trg i prolazno mjesto trgovaca i poslanika. 1475 god. ostala je pribilješka o jednom putovanju sa oznakom putnih troškova iz Foče u Plevlje, iz Plevlja u Prijepolje, iz Prijepolja u Pazar i dalje u Sofiju i Radomir (Stojanović, Stare srp. pov. i pis., II, br. 1063; K. Jireček, Handelsstrassen, 40 bilj. 122; N. Jorga, Notes, II, 422, 444). Foča se spominje u Srednjem vijeku kao Hoča, Hotča, a tek u XVI v. upotrebljava se ime Foče. Ona se spominje 1444 god. kada je u njoj postojao dubrovački konzulat koji je slao izvještaj svome knezu (27-IV-1444 god.) (Stojanović, Stare srp. pov. i pis., II, 1042). U tom istom pismu se nalazi spomen Radiča Utvičića.

Fočom su vladali Hranići-Kosače čije je pleme porijeklom iz njene bliže okolice, iz Podrinja. Foča je bila u rukama Hranić-Kosača do proljeća 1465 god. (Archiv, XIX, 25). Još jedan Utvičić imenom Mihoč se spominje u Foči 1467 god. (Stojanović, II, o. c., br. 748).

Kad su Turci zauzeli Foču (Hoču), postavili su u njoj svoje administrativno i vojno sjedište. Glavni upravitelj Hercegovine zvao se sandžakbeg. Tu je residirao i kadija. Sandžakbeg Hercegovine se stalno dopisivao sa Dubrovnikom. Neka su pisma pisana iz Hoče od 1472 god. i dalje (Stojanović, II, o. c., br. 873, br. 874). Sinanbeg, upravitelj Hercegovine, piše iz Hoče 1-II-1475 god. (Gl. ZM, 1911, 40—41). Nije isključeno da su Turci kovali svoj novac u Foči, ali je sigurno da su tu razvili zanatstvo.

HODIDJED. Hodidjed se nalazio u Župi Vrhbosni iznad sastava rječice Paljanske i Miljacke. Njim su vladali knezovi Pavlovići, vjerovatno gospodari čitave pomenute župe. U XV v. su i Hranići posjedovali

dijelove iste župe. Turski vojvoda Barak je uspio da zauzme grad Hodidjed 1435 godine (Fermendžin, Acta Bosnae, 147; Vl. Ćorović, Historija Bosne, Beograd, 1940, 445). Izvori nam potvrđuju da je Hodidjed bio u turskim rukama i 1439 godine (N. Jorga, Notes, II, 359). On se spominje kao tvrđava 1451 god. (Acta Bosnae, 211—212). Bosanski kralj Toma je pokušao da ga zauzme 1459 godine, ali nije uspio (Acta Bosnae, 229; Resti, Chronica, 311). Grad Hodidjed je bio u rukama hercega Stjepana 1444 i 1448 godine (Thallóczy, Studien, 361, 378). Između 1435—1439 bio je u rukama Turaka. Knezovi Pavlovići nisu držali Hodidjed četrdesetih godina XV vijeka niti su ga Turci stalno držali od 1428—1451, kako misli M. J. Dinić (Dinić, Zemlje hercega Sv. Save, Glas 182, 223).

HRASNO. Selo Hrasno se nalazi na željezničkoj pruzi iza Gabele, u pravcu Dubrovnika. Ležalo je u području katuna Boljuna. Spominje se prvi put 1416 god. prilikom turskih upada prema Stonu (Stojanović, Stare srp. pov. i pisma, I, br. 551). Jedno vrijeme, u XV v., bilo je u rukama knezova Pavlovića. Danas postoji Gornje i Donje Hrasno. Ime Hrasna dolazi od hrastovine. Hrastovi i danas rastu na tom terenu u većoj mjeri.

HUM. Oblast Zahumlje dopirala je poslije X v. i preko desne obale Neretve u srednjem i donjem njezinu toku. Dubrovčani jasno razlikuju Hum 1357 god. od Rudina, Vrma, Trebinja (Libri Ref. II, 186, izd. Ljubića). Zahumlje X vijeka je nešto drugo nego Hum Popa Dukljanina. U XII vijeku se Zahumlje identifikuje sa Humom. Danas Hercegovci zovu Humnjacima samo one ljude koji žive u kraju od Mostara do Dubrovnika, dakle, stari pojam granica Zahumlja (X v.) (Marko Vego, Povijest Humske Zemlje Hercegovine, I dio, Samobor, 1937, str. 40 i dalje). Sada niko neće reći da su Humnjaci ljudi koji žive u zapadnom dijelu Hercegovine iako je taj teritorij u XII v. pripadao Humu.

Humom su vladali knezovi iz kuće Viševića sa sjedištem, vjerovatno, u Blagaju i u Stonu. Nije isključeno da je dvorac Bišće i Bišće-Polje dobilo ime od rodonačelnika loze Viševića (Viša, otac kneza Mihaila). Car Konstantin piše (u X v.) da je knez humski Milailo sin Više (grčki Bouseboutze). To je vrlo slično imenu Bišće. To bi nam govorilo i o postanku dvorca Bišće u X v. Vidi Blagaj. (Rački, Documenta, 393).

Humski knezovi su primali od Dubrovčana mogoriš (M. J. Dinić. Dubrovački tributi, u Glas-u SKA 168; Gl. ZM. 1894, 225, 611).

HUM KOD TREBINJA. Hum kod Trebinja spominje se 7-X-1427 **godine (M. J. Dinić, Glas 182, 215 bilj. 159).**

HUTOVO. Selo Hutovo se nalazi kod Popova, u donjoj Hercegovini. Tuda je prolazila i rimska cesta uz koju je bila postaja Dalluntum. To je upravo Hutovo. Naselje je postojalo i u Srednjem vijeku. Spominje se tek 28-VI-1525 godine prigodom dolaska fratra slanskog Siksta koji je tom prilikom posjetio i samostan sv. Petra u Zavali (Annales Ragus. anonymi item Nicolai de Ragnina, izd. N. Nodila 1883, Zagreb, 100).

O rimskom Dalluntumu vidi Mitt. der. k. nud kön. geogr. Gesellschaft in Wien, 1880, Bd. 23, 548).

HVOJNICA (FOJNICA). Fojnica je 1244 god. vjerovatno ležala u Župi Fojnici ili u Župi Lepenici kao široj teritorijalnoj jedinici (Fermendžin, Acta Bosnae, 12—13). U dolini rijeke Fojnice nalazila se i Ostružnica, blizu grada Fojnice. U Fojnici su se izgrađivali željezni predmeti: klinci, mačevi, štitovi. Tu se prerađivalo željezo za izvoz. U Fojnici je vjerovatno bila i kovnica bosanskog novca (Desanka Kovačević, Gdje je bila kovnica novca bosanskih vladara?, Godišnjak Ist. dr. B i H., IV, 269—276). U Fojnici su živjeli dubrovački carinici koji su zakupljivali carine od bosanskih vladara. Dubrovčani su izvozili iz Fojnice i srebro (Jireček, Handelsstrassen, 49 bilj. 158). Valturchi se spominje u Fojnici 1441 god. (Lett. 1440—1448). Oni su prodavali rude (Jireček, Handelsstrassen, 46). Dubrovački poslanici su dolazili često u Fojnicu: 1432, 1435, 1438, 1443 godine (Jorga, Notes, II, 307, 329, 350 i 396). I poslije toga se spominje Fojnica kao rudarski kraj i prometno trgovačko mjesto. Od fojničkih rudnika su bosanski kraljevi imali velike prihode kao što su ih imali i Dubrovčani, koji su tu osnovali i svoju koloniju u XIV v. Dubrovčani su i u vrijeme Turaka zadržali fojničke carine od 1485 god. i dalje (Stojanović, Stare srp. pov. i pisma, II, 360, 310, 481).

U Fojnici je postojao i franjevački samostan u Srednjem vijeku. Spominje se gvardijan od Fojnice 17-XII-1435 god. (Acta Bosnae, 149—150). Tu je bila crkva sv. Duha koja je porušena zajedno sa samostanom 1521 god. (od strane Turaka) (Schematismus miss. almae provinciae Bosnae Argetinae, 1836, 35).

ILOK. Ilok se nalazi u Sremu. U njemu su boravili posljednji bosanski kraljevi Nikola i Lovro Iločki koji su pokopani u franjevačkom samostanu u Iloku. Ilok se spominje u vezi s trgovinom Dubrovčana koji su putovali preko Bosne uz dolinu Drine, 1396 god. (N. Jorga, Notes, II, 59). Te iste godine Dubrovčani su dolazili i u Mitrovicu (San Demetrio) (Jorga, Notes, II, 62 bilj. 7). Nikolu Iločkog je imenovao kraljem Bosne kralj Matija Korvin 1471 god. (Fermendžin, Acta Bosnae, 279). Iza Nikoline smrti postao je kraljem Bosne njegov sin Lovro koji je umro 1500 god. Na Lovrinu nadgrobnom spomeniku stoji, »dux de Wilak« (I. Kukuljević, Natpisi srednjevječni i novovjeki u Hrvatskoj i Slavoniji, str. 61—62).

IMOTA (IMOTSKI). Župa Imota je stara hrvatska župa iz X vijeka (Rački, Doc., 400). Spominje se 1210, a godine 1254 upravlja u Imotskom satnik Vojislav Radošević. U ime ugarskog kralja Ludviga I rezidira u Imoti knez Emerik 1378 god. (Stojanović, Stare srp. pov. i pis., I, br. 27; Smičiklas, Cod. dipl., br. 82, br. 292).

Župa Imota je imala utvrđeni grad. Nju spominje i Pop Dukljanin u XII v., ali njen grad nije označio. Pokraj Imotskog se nalazio grad Proložac, blizu Imotskog Jezera. Imota je pripadala Hrvatskoj do druge polovine XII vijeka. Nakon vladavine Nemanjića Bosna je priključila Župu Imotu svojoj teritoriji oko 1322 god. Poslije pogodbe bana Tvrtka i kralja Ludviga I Imota je došla u sastav ugarskih kraljevskih posjeda kao miraz Ludvigove žene Elizabete, kćeri bosanskog bana Stjepana II Kotromanića.

Kad su Hranići zauzeli Hum od Sankovića, tada je i Župa Imota potpala pod njihovu vlast, poslije 1404 god., iako je Župu Imotu i Župu Posušje darovao kralj Ostoja braći Radivojevićima 1408 god. Tada se Imotski spominje kao oppidum (Fermendžin, Acta Bosnae, 87—89). Od početka XV vijeka Imotski je stalni posjed Hranić-Kosača. To se vidi iz povelja aragonskog kralja Alfonza V i kralja Fridrika III, godine 1444, 1448 i 1454 (Thallóczy, Studien, 361, 379, 398).

Kad su Turci zauzeli zapadni Hum, osvojili su tada i Imotski sa cijelom župom. Tu su postavili svoju posadu i upravu. Vidi Gorica kod Imotskog.

IVANJSKA. U Župi Vrbas se nalazila Ivanjska koja se prozvala po crkvi sv. Ivana. Pripadala je u crkvenom pogledu vrbaškom distriktu 1334 god. (Iv. Tkalčić, Mon. h. ep. Zagr., II, 90).

IZAČIĆ. Izačićgrad se nalazi na lijevoj obali rijeke Une, prozvan po porodici Izačić koja je bila gospodar toga grada. Izačići su se prije zvali Gušići, što se vidi po grbu na nadgrobnom spomeniku plemića i kapetana Ivana Izačića koji je umro 1565 godine. Grad se prije zvao Berešić, zatim Dol, a od XV v. Izačićgrad. On je dug 130 m, širok 80 m, visok 8 m. Imao je tri kule. Izačići su bili kastelani u Izačićgradu. Na Cetinskom saboru 1527 god. bio je prisutan kao izbornik i Pavao Izačić koji je od kralja Ferdinanda I dobio 15 konjanika za odbranu Izačićgrada. Turci su ga zauzeli 1592 god. (H. Kreševljaković, Stari bosanski gradovi, Naše Starine, I, 1953, 31—32; Marko Vego, Srednjevjekovni bihaćki latinski spomenici XVI vijeka, Gl. ZM, 1954, str. 264—265, tab. II, br. 5; R. Lopašić, Bihać i Bihaćka Krajina, 1890, 170).

JAJCE. Vojvoda Hrvoje Vukčić je sagradio grad Jajce na ovećem brdu, nad rijekom Plivom, od kraja XIV v. do 1404 god. Madžari su ga dograđivali između 1464 god. i 1528 god. Ispod grada su ostale Hrvojeve

katakombe. Jajce je postala kraljevska prijestonica u XV v., a naročito je to bila u vrijeme Stjepana Tomaševića.

1435 god. se spominje fra Ivan »de Waya«, a 1445 god. kraljev kancelar Pavao (Fermendžin, Acta Bosnae, 146, 197). Turci su se tužili na dubrovačke trgovce u Jajcu 1439 god. (Jorga, Notes, II, 359). U ugovoru kralja Tome i trogirskog trgovca Nikole 1449 god. spominje se dućan za trgovinu koji se trebao otvoriti u Jajcu (Stojanović II, dodatak I). 1456 god. Kralj Toma piše iz Jajca Ivanu Kapistranu (Acta Bosnae, 228). Kralj Stjepan Tomašević je izdao u Jajcu nekoliko povelja 1461 god. u korist Dubrovčana (Stojanović, Stare srp. pov. i pis., II, br. 737).

U Jajcu su sagrađene tri crkve u raznom vremenskom razdoblju u Srednjem vijeku: sv. Katarine, sv. Marije i sv. Luke. O crkvi sv. Katarine govori papa Pijo II 1458 god. i 1463 (Acta Bosnae, 243, 238). Isti papa spominje i crkvu sv. Marije 1461 god. u kojoj se, po tradiciji čuvalo tijelo sv. Luke (Acta Bosnae, 244).

O tijelu sv. Luke ima više izvora od 1461 god. (Rački, Rad, I, str. 159—160; Acta Bosnae, 244). Turci su srušili crkvu sv. Marije 1528 god. poslije osvajanja Jajca (Schematismus missionariae almae Bonae Agr. 1836, 63; F. Šišić, Vojvoda Hrvoje Vukčić-Hrvatinić i njegovo doba, Zagreb, 1902; Đoko Mazalić, Stari grad Jajce, Gl. ZM, 1952). Samostane u Jajcu, Grebenu i Jezeru spominjao je i papa Pijo II godine 1469 (Fermendžin, Acta Bosnae, 279).

Jajce cu zauzeli Turci 1463 godine, ali su ga Madžari povratili ujesen iste godine (Turska istorija ili kronika od Mihaila iz Ostrovice u Glasniku srpskog učenog društva, XVIII, 148—150). Konačno su Turci osvojili Jajce 1528 godine.

U okolici Jajca i Jezera uspijevali su i vinogradi 1461 god. (Glasnik ZM, 1909, 446—448). Vrijedno je pogledati rad dr. Ćira Truhelke »Kraljevski grad Jajce«, Sarajevo 1904 god. i »Katakombe u Jajcu« u Gl. ZM, 1892, sv. I, 57.

JANJIĆI. Sjedište episkopa bosanske crkve bili su Janjići 1404 god. (Lj. Stojanović, Stare srp. pov. i pis., I, str. 434). Janjići se nalaze kod Zenice.

JAPRA. Japra se nalazila na desnoj strani rijeke Japre, u zapadnoj Bosni. U Japri se spominje 1334 godine crkva sv. Marka i sv. Martina (de Japra). U crkvenom pogledu Japra je pripadala sanskom distriktu (Iv. Tkalčić, Mon. hist. ep. Zagr., II, 90).

JASEN. Jasen se nalazi kod Trebinja na trgovačkom putu u Bileću. Spominje se prvi put 1305 god. (Gelcich, Libri Ref., V, 90). Dubrovački poslanik ide u Jasen vojvodi Stjepanu Vukčiću 1440 god. (Jorga, Notes, II, 367). I danas postoji Jasen na istom mjestu.

JASENICA kod Čapljine. U Jasenici je u Srednjem vijeku bilo mnogo šume. Tu su Dubrovčani sjekli drva 1399 god., pa su im Radivojevići, humski knezovi, smetali (Stojanović, Stare srp. pov. i pis., I, 411—412). Ona postoji i danas kao naselje stočara-balija.

Postoji kod Trebinja još jedna Jasenica koja se spominje u dubrovačkim izvorima 1429 godine prilikom obrade neke zemlje u Jasenici od strane seljaka Živka Marojevića, naseljenika u dolini Rijeke (kod Dubrovnika), na imanju porodice Zamanja (Lam. de foris 1428—1430, Drž. arh. u Dubrovniku).

JELEČ. Grad Jeleč je ležao u Župi Gobzi (Govzi) gdje je bio i trg »Gobsa mercatum«. Ime Gobza označava hladan kraj, prema tumačenju Vladislava Skarića (Glasnik Srp. geograf. društva, 13, 1927 god., str. 46). Jeleč je bio glavni trg u gornjem toku Drine. Imao je i svoje naselje u podgrađu, u Podjeleču, 1438 i 1450 godine. Jeleč i Podjeleč su u širem smislu riječi pripadali Župi Bistrici (M. J. Dinić, Zemlje hercega Sv. Save, Glas 182, 217, bilj. 168). Do njih su dolazili i Turci. U jednom izvoru Dubrovačkog arhiva stoji da je kod Podjeleča opljačkana roba dubrovačkih trgovaca 1425 godine (Vl. Ćorović, Historija Bosne, Beograd, 1940, 433 bilj. 2). Vojvoda Stjepan Vukčić je posjedovao Jeleč 1444, 1448, 1454 godine (Thallóczy, Studien, 361, 379, 398).

Trgovci su putovali u Jeleč preko Nevesinja, Konac-Polja, i Gacka. Poslije 1404 godine plaćali su na Konac-Polju carine koje je uveo vojvoda Sandalj. Nema izvora koji bi govorili da je tu bila carinarnica u vrijeme braće Sankovića, naročito poslije 1391 godine do 1399 godine.

U Jeleču i danas postoje ostaci zidova od starog grada pod imenom Gradine, na lijevoj obali rječice Govze koja se ulijeva u rječicu Bistricu, a ova u Drinu kod Broda kuda je vodio karavanski put preko Drine na njezinu desnu stranu. Šire područje oko utoka Govze zove se Miljevina. U Miljevini se nalaze ostaci iz rimskog doba i Srednjeg vijeka. Tu je, u selu Ocrkavlju, nađen prije rata rimski natpis iz III vijeka koji i danas leži pokraj puta koji vodi iz Miljevine u Kalinovnik (Spomenik SKA 88 (1938), 113 (19), rad D. Sergejevskog). 1956 godine nađen je u istoj blizini u Gornjem Ocrkavlju drugi spomenik iz rimskog doba s natpisom koji je prenesen u Zemaljski Muzej. Spomenik je isto iz III vijeka. Uz posjed Veljka Ninkovića u Donjem Ocrkavlju nalazi se nekropola iz Srednjeg vijeka, a na samom posjedu ostaci rimske građevine. Ime Jeleč (Jeles) označava šumovit kraj »nemus, quod vulgo dicitur Jeles«. Tako stoji u jednoj povelji Bele IV 1268 god. (Fejér, Cod. dipl. Hung ... vol. III, tom. IV).

JEZERA U ZETI. Između Drobnjaka i Durmitora nalazi se područje koje se zove Jezerima (nom. Jezera). Tu je bio dvorac Sandalja Hranića 1399 godine (M. Pucić, I, 52) Stanovnici Jezera su se bavili stočarstvom i kiridžijskim poslovima. Dubrovački i kotorski trgovci dola-

zili su u ovo područje na putu u Pljevlja ili Brskovo. Put iz Jezera je vodio i u Pivu. Dubrovački poslanik je bio u Jezerima 24 jula 1453 godine nakon što je prije posjetio hercega Stjepana na Pišči, u Pivi (Jireček, Handelsstrassen, 40 bilj. 122, i str. 73). Često se spominje put Anagoste (Onogošt) i Jezera (Jedan izvor spominje izraz »ad viam Jesera« 1435 godine, kod M. J. Dinića, Dubrovačka srednjevekovna karavanska trgovina, Jug. ist. č., 1937, 125).

JEZERO KOD JAJCA. Na rijeci Plivi, na mjestu gdje ona pravi jezero, nastalo je srednjevjekovno mjesto i grad Jezero koje je u XV v. igralo značajnu ulogu u vrijeme domaćih i turskih gospodara. Tuda je vodio put u Sokograd (Plivski Grad). U Jezeru se spominje crkva sv. Grgura 18-VI-1447 godine (Fermendžin, Acta Bosnae, 200). Kralj Toma je izdao pismo u Jezeru 19-II-1459 godine koje je uputio varadinskom biskupu Ivanu, Matijaševu savjetniku (Glasnik, ZM, 1905 god. 253-254. Acta Bosnae, 204, 279; L. Thallóczy, Studien 101). Grad su Turci osvojili prvi put 1463 godine i prozvali ga Göl-Hisir (Jezero). Vidi pod Bočac.

KAKANJ. Kralj Dabiša je darovao Kakanj i Hrast vojvodi Hrvoju Hrvatiniću 1392 god. (*Hrvatski spomenici*, I, 195—8). Kakanj se nalazi kod kraljevskog grada Visokog gdje se nalaze rudnici uglja. Leži na desnoj obali rijeke Bosne.

KAMENGRAD. Zapadno od Sanskog Mosta nalazio se Kamengrad. Od 1374 god. imamo podatak da je Kamengrad vlasništvo knezova Babonića (Smičiklas, Cod. dipl., XV, br. 21). On je bio u sastavu ugarske države i 1463 god. (Glasnik ZM, 1930, sv. 2, 13). U tursko doba igrao je veliku ulogu kao uporište za upade u Hrvatsku.

KAMENICA. Naselje Kamenica se nalazilo kod Olova i ono je ujedno služilo za trg i prodaju ruda. Tu, u blizini, bio je rudnik olova. Glavni kupci olova su bili dubrovački trgovci od 1382 godine (M. J. Dinić, Dubrovačka srednjevekovna karavanska trgovina, Jug. ist. č., 1937 sv. 1—4, 131). Tu su se naplaćivale carine 1384 godine (portorium in Kamenica) (Fermendžin, Acta Bosnae, 51). Kralj Tvrtko I dao je carine u zakup dubrovačkim trgovcima: Dragoju Gučetiću i njegovoj družbi. U povelji kralja Dabiše od 6-III-1392 godine piše da su Dubrovčani držali carine osam godina prije (Stojanović, Stare srpske povelje i pisma, I, br. 176). Rudarska okna oko Kamenice se spominju 1387 godine. Tu je u blizini bio i rudnik Duboštica, koji se spominje 1398 i 1425 godine (Jireček, Handelsstrassen, 50 bilj. 160; Pucić, II, 33, 42).

KATUN. Na području Zete, Srbije, Huma i Travunije bilo je više katuna Vlaha koji su nosili posebna imena. Dubrovački izvori spominju 50 katuna u Humu i Travuniji (1344 god.), (Libri Ref., V, 355). Malo vijeće je pod imenom »circa L catonos de Vlachis« podrazumijevalo katunjane, ljude iz vlaških katuna, a ne katune, sjedišta Vlaha. Katunjani su kupovali so, oružje i zanatske proizvode, a prodavali sir, kožu, vunu, meso, med, vosak i drvo. Ujedno su bili kiridžije (ponosnici) dubrovačkih trgovaca i trgovačkih društava. Dubrovčani spominju neku katunarku Jelu, ženu starješine katuna, 12-V-1443 godine. Ona je živjela u vlaškom katunu Vragovića iz Površi (Spomenik, XI, K. Jireček, Spom. srp., 84). Katunarima su se nekad zvali starješine katuna. Ostalo vidi pod Vlasi. O cijeni prevoza robe po tovaru vidi kod M. J. Dinića (Jug. ist. čas., 1937 g., 137).

KISELJAK. Kiseljak se prozvao po ljekovitoj vodi. Prvi put se spominje tek 1530 god. kod Kuripešića koji u Kiseljaku spominje kiselu vodu. Da li je postojao i prije toga pod istim imenom, izvori ne govore. Jasno je da se nalazio u Župi Lepenici.

KLADANJ. Srednjevjekovno naselje Kladanj se nalazilo na desnoj obali rijeke Drinjače koje se u novije vrijeme proširilo i na lijevu obalu. Vijeće umoljenih je zaključilo 3-VIII-1432 godine da dubrovački poslanik kod bosanskog kralja prati kralja Tvrtka II do brda Kladnja kad kralj pođe u Usoru (... eunte in Usoram..., usque ad montem Cladagn...). Iz toga se može zaključiti da je brdo Kladanj označavalo i naselje i da se nalazilo u Župi Usori (N. Jorga, Notes, II, 308 bilj. 4).

KLADUŠA. Bile su dvije Kladuše: Velika i Mala. Velika Kladuša je imala svoj grad na jednom brijegu. Njezini knezovi se spominju 2-X-1348 godine (Smičiklas, Cod. dipl., XI, 487). U izvorima se spominje jedna crkva koja je bila po Lapašiću u Maloj Kladuši. Često se susrećemo u izvorima s popovima glagoljašima koji su pisali narodnim jezikom a glagoljskim pismom. Knezovi kladuški su bili u rodbinskim vezama s knezovima Blagajskim i bosanskim vojvodom Vukmirom iz Usore. I jedan i drugi grad su prelazili u ruke raznih gospodara u XV i XVI vijeku. Malkoč-beg je spalio Kladušu 1558. Iza toga je ostala pusta oko 50 godina. Turci su je prisvojili i utvrdili 1633 godine (R. Lopašić, Bihać i Bihaćka Krajina, Zagreb, 1890, 183—193).

KLEK. Klek je bio prije posjed humskih knezova a kasnije bosanskih vladara (poslije 1322 godine). Tu je bio trg soli koji su Dubrovčani

držali pod zakup kao i onaj u Drijevi i Slanom. Klek se spominje često u XV vijeku. On je služio i za pristanište dubrovačkih i stranih lađa. Dubrovačke lađe su pristale u Bistrini i Kleku 1403 godine (N. Jorga, Notes, II, 98, bilj.1). Tu, u Kleku je bio trg soli i u tursko doba 1490 godine i poslije dvije godine (Stojanović, Stare srp. pov. i pis., II, br. 975; Gl. Elezović, Tur. spom., I, 262).

KLEK NA UVCU. Klek na Uvcu je bio u Srednjem vijeku grad Kosača. Spominje se 1444, 1448 i 1454 godine (Thallóczy, Studien, 361, 379, 398; M. J. Dinić, Zemlje hercega Svetoga Save, Glas 182, 173—174).

KLIS. Konstantin Porfirogenet spominje Klis (IX v.) (F. Rački, Doc., 278, 265). Ime Klis se pojavljuje i u jednoj lažnoj povelji kralja Držislava iz 978 god. i u povelji nekog Pincija iz 904 god. (Rački, Doc., 20, 27, 23). Župa Klis se spominje 1045, 1090, 1000 i 1069 godine (Rački, Doc., 200, 153, 28, 72). Toma arciđakon spominje grad Klis 1222 god. (castrum Clisse) (Rački, Toma Ar. Hist. Sal. cap. 29, 105). I dubrovački izvori spominju Klis 1435 god. (Jorga, Notes, II, 328 bilj. 4).

Klis je trgovao i s Bosnom. (Vidi pod Porim).

KLOBUK U VRMU. U Župi Vrmu, istočno od Lastve, nalazi se grad Klobuk. Župa Vrm spominje se u X v. Klobuk se spominje kao »sub Klobuk« 1408 god. (Nikola Jorga, Notes, II, str. 63, bilj. 4). Dubrovčani se tuže na pljačku u zemlji kneza Petra Pavlovića čiji su ljudi iz Klobuka opljačkali njihove trgovce. Oni su se u Vijeću tužili 9-XII-1419 god. Jorga, Notes, II, 173, bilj. 4). I poslije smrti kneza Petra Dubrovčani se tuže i vojvodi Radoslavu Pavloviću 1420 god. da su njihovi trgovci imali neprilike kod Klobuka. (Jorga, Notes, II 189, bilj. 9). Kad ih (Klobučane) Dubrovčani nisu mogli uzaptiti, obratili su se vojvodi Sandalju Hraniću za pomoć u pješacima 1430 god. (Jorga, Notes, 272). Dubrovčani su 1431 god. rekli da je Klobuk gnijezdo razbojnika i da bi ga trebalo dati njima ili srušiti. (Jorga, Notes, II, 286, 293, 297 bilj. I).

Sultan Murat šalje Alibega da od vojvode Radoslava Pavlovića uzme grad Klobuk sa župom Vrmom, Trebinjem i Lugom (9-VI-1431 god.) (Gl. ZM, 1911, 6). Dubrovčani su opet pregovarali s vojvodom Radoslavom Pavlovićem o Klobuku 1439 god. (Jorga, Notes, II, 363 bilj. 2). Vojvoda Radoslav je nudio Klobuk Dubrovniku i ukoliko on neće da ga uzme, predaće ga (vojvoda Radoslav) Turcima. Dubrovčani su o tome dali svojim poslanicima instrukcije na ugarskom dvoru 22-III-1441 god. (Jorga, Notes, II, str. 377).

Dubrovnik je javio kralju Tomi 1451 god. prilikom pregovora o ratnom savezu protiv hercega Stjepana da se ugovori da će Dubrovnik

kupiti ili osvojiti: Dračevicu, Novi, Trebinje, Površi, Lug, grad Mićevac i Klobuk, Vrm i Vrsinje. (Jorga, Notes, II, str. 455). Kad je knez Vladislav ponovo zaratio protiv oca hercega Stjepana 1462 god., tražio je pola očevine. Turci su od hercega Stjepana za eventualnu pomoć tražili 100.000 dukata ili gradove: Čačvinu, Mičevac i Klobuk. Herceg je to odbio i zaratio s Turcima a ovi su ga na Breznici pobijedili (K. Jireček, Ist. Srba I deo, 392, izd. Jov. Radonić 1952, Beograd). Sultan je knezu Vladislavu dao pola očevine i javio je to Dubrovniku 1466 god. (Lj. Stojanović, II, br. 827). Turci su konačno 1477 god. zauzeli Klobuk poslije osvajanja Popova i Župe Trebinja nad kojima su postavili Heraka Vranješa 1466 god. komu su Dubrovčani odredili i darove (Con. Rog. XXII, 1. 71 od 12-XII-1476; M. J. Dinić, Zemlje hercega Sv. Save, Glas 182, str. 247—251; H. Kapidžić, Prilozi istoriji grada Klobuka, Gajret, Sar. 1940).

KLOPČE. Na desnoj obali rijeke Bosne, blizu Zenice, nalazi se selo Klopče koje dominira plodnim predjelom koji se prostire pred njim i oko njega. Spominje se prvi put 1370 godine (Šurmin, Acta cr., I, 86). Kralj Ostoja je poslao u Dubrovnik svoga poslanika plemića Stjepana Klapčića 1401 godine »nobilis vir Stiepanus Clapcich« (Nikola Jorga, Notes, II, str. 82). Vjerovatno je da je Stjepan rodom iz Klopča jer je selo Klopče bilo na putu koji je vodio u centralnu Bosnu, gdje je Stjepan bio gospodar tih posjeda. U staro vrijeme se prolazilo preko rijeke Bosne kod sela Klopča. Tu je 1950 god. nađeno desetak prvih bosanskih srebrnih dinara bana Stjepana II Kotromanića koji su kovani u prvoj polovini XIV. v. (Gl. Zem. m., 1950, M. Vego »Nalaz bosanskoga novca u selu Klopču kod Zenice«, str. 323—332).

KLJUČ KOD GACKA. Ključ kod Gacka je gradio vojvoda Sandalj Hranić koncem XIV v. Ključ je imao i svoje podgrađe (sotto Ključ). Danas se vide maleni dijelovi toga grada. Posada grada Ključa je kontrolisala trgovačke karavane u Srednjem vijeku. Dubrovački izvori spominju Ključ 1423 god, 1426 i 1429 god. (Jorga, Notes, II, 211, 230, 249). Dubrovački poslanici su često dolazili vojvodi Sandalju kad je boravio u Ključu. Tako su pisali pismo svome knezu iz Ključa, 1-I-1430 god. (Jorga, Notes, II 289). Dubrovački izvori spominju i Potključ 1435 god. (Jorga, Notes, II, 331). U Ključu je vojvoda Stjepan Vukčić izdao priznanicu Dubrovčanima da je primio nasljedstvo od Sandaljeve žene Jele, 1-IV-1443 god. (Lj. Stojanović, Stare srp. povelje i pisma, II, br. 656). Pod Ključem je poginuo vlastelin Radonja Ratković za svoga gospodara vojvodu Sandalja. To se vidi iz natpisa na stećku na glavici Ćućenici pod Ključem (Gl. Zem. m., 1911 str. 491; S. Delić, Dva stara natpisa iz Hercegovine. Delić donosi i sliku grada Ključa). Turci su zauzeli Ključ prvi put 1463 god. pa su ga iste godine napustili. Oni su ga konačno zauzeli 1468 god. pod vodstvom vojvode

Ahmeda (Gl. ZM, 1910, 19; H. Kreševljaković i H. Kapidžić, Stari hercegovački gradovi, Naše Starine II, 19; M. J. Dinić Zemlje hercega sv. Save, Glas 182, 248—249; Gl. ZM, 1910, 1—24).

KLJUČ NA SANI. Grad Ključ je bio posjed knezova Hrvatinića. Tu su izdavane i povelje vladara i feudalaca. Grad je imao i svoje podgrađe (varoš). Spominje se 1322 i 1325 godine u vrijeme Stjepana II Kotromanića. U povelji čazmanskog kapitula od 12-VIII-1363 godine spomenut je grad Ključ (Smičiklas, Cod. dipl., IX, 238; Thallóczy, Studien, 7, 11, 21, 338). U gradu Ključu je izdao povelju vojvoda Vuk i njegova gospođa Ana, 13-IV-1413 (Ljubić, Listine, VI, 147). Kad je bosanski kralj Toma izdao povelju u Vranduku 1446 godine (braći Dragišićima), darovao je grad Ključ Dragišićima. On je izričito spomenuo i Potključ (Miklošić, Mon. serb., br. 353).

Turci su zauzeli Ključ 1463 godine i u njemu zarobili kralja Stjepana Tomaševića (Vj. Klaić, Pov. Bosne, Zagreb, 1882, 336—343). O turskim osvajanjima piše Mihailo iz Ostrovice, naročito o osvajanju Zvečajgrada i Ključa (Glasnik Srp. uč. dr., XVIII, 148).

KNEŽICA. U Dubičkoj Župi se nalazila i Knežica, naselje iz Srednjeg vijeka, svakako kao sjedište mjesnog kneza (dominus terrestris). Moguće je da se tu nalazila i crkva sv. Križa de Kosucha 1334 god. (Ivan Tkalčić, Mon. h. ep., Zagr., II, 90). Ta je crkva pripadala arciđakonatu u Dubici, a zagrebačkoj biskupiji.

U povelji hercega Bele iz 1269 godine spominje se Knežpolje kojom se potvrđuje knezovima Babonićima Vodičevo. Nije isključeno da je to isto što i Knežica (Smičiklas, Cod. dipl., V, br. 977).

KNIN. Župa Knin se spominje u X vijeku kao dio Hrvatske. Glavni grad te župe bio je Knin, sagrađen na jednom povećem brežuljku, u Kninskom Polju. Turci su ga upotrebljavali u svoje vrijeme (Rački, Documenta, 400). Kralj Zvonimir je izdao povelju u gradu Kninu 1078 god. crkvi sv. Marije u Zadru. U Kninu je bilo sjedište biskupa koji se nazivao episcopus chroatensis (Rački, Documenta, 112, 200). U Kninskom Polju je bila katedrala u crkvi sv. Marije. Tu su živjeli Svačići, zatim neki Lapčani i Gusići. Kroz čitav Srednji vijek Knin je igrao veliku ulogu kao politički saobraćajni centar zagorskih hrvatskih krajeva.

KOBAŠ. Kobaš je srednjevjekovno naselje (iz XII v.) koje su Turci osvojili 1535/36 (Thallóczy, Studien, str. 134). Nalazio se na desnoj obali Save gdje je i danas.

Turci su uzeli tvrđavu Kobaš nakon što su ga branitelji napustili (Die Briefe des Paul Bakics vom 10, 27 August 1536. Wiener Staatsarchiv. Citirano kod Talocija, Studien, 134, bilj. 1).

KOČERIN. Kočerin se nalazi na putu između Lištice i Posušja. U zidu župskog dvora u Kočerinu uzidana je ćirilska ploča Vignja Miloševića koji je služio nekoliko bosanskih vladara i umro u Kočerinu oko 1410 god. (Wiss. Mitt., III, 431—432). Dubrovački poslanik je pisao pismo 1452 god. knezu dubrovačkomu kod Kočerina »a confini de Cocharin« (Nikola Jorga, Notes, II, 467).

KOLA. Selo Kola se nalazilo u Župi Zemljanik. I danas postoji pod istim imenom. Spominje se prvi put 1287 god. (Cod. dipl., VI, 588 i 589; Milan Karanović, Granice srednjevjekovne župe Zemljanik, Glasnik ZM, 1936, 27—36).

KOLO. Selo Kolo se nalazi kod Duvna. Kralj Dabiša je darovao selo Kolo (pagus Kolo) županu Vukmiru Semkoviću i njegovoj braći, 1395 god. (Miklošić, Mon. serb., 226).

KOLUNIĆ. Mjesto Kolunić je dobilo ime od srednjevjekovnog plemena Kolunića koje se spominje 1325 god. (Smičiklas, Cod. dipl., IX, 238). Kolunić se nalazi južno od Bosanskog Petrovca (Pesente) (F. Šišić, Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara, Zagreb, 1925, 448 bilj. 44). Pleme Kolunići su imali u grbu kotač na štitu (Vj. Klaić, Županija Pset (Pesenta) i pleme Kolunić, Vjesnik hrv. arh. dr., 1928, II, 12). Pleme Kolunića raselilo se u Dalmaciju i Srem.

KOM. Vidi Župa Komska.

KOMOTIN. Grad Komotin se nalazio u Župi Luci blizu Jajca. On se spominje prvi put tek u XV v. Bosanski kralj Radivoj je dobio grad Komotin ženidbenim vezama u XV v. i otada se počeo nazivati

gospodarem komotinskim ili »dominus de Comothyn« (Gl. ZM, 1909, 446—448; L. Thallóczy, Studien, 79, 90; Poviest Hrv. Zem. Bosne i Hercegovine, knj. I, izd. HKD Napredak, Sarajevo, 1942 godine, 488, 557, 558).

KONAC-POLJE. Župica Konac-Polje se nalazi na kraju Nevesinjskog Polja, u Župi Nevesinje. Danas se naziva Konac-Poljem kraj od Pridvoraca do Glogočeva hana. Tuda je vodio put iz Nevesinja u Zagorje i Konjic. Danas se ide istim putem. Do 1404 god. Sankovići su vladali Župom Nevesinje a vojvoda Sandalj Hranić od 1404 god. On je tu, u Konac-Polju uspostavio carine 1406 god. (Nikola Jorga, Notes, II, 111). Dubrovački izvori spominju 1413 god. nekog Radovca Brankovića iz Konac-Polja (Spomenik, XI, K. Jireček, Spom. srp., 62). Izvori spominju Konac-Polje više puta i naglašavaju da je u Nevesinju, 1406 god. (Conazpoye de Nevessigne) (N. Jorga, Notes, II, 111).

KONAVLI. Konstantin Porfirogenet spominje Konavle kao dio Travunije. Ime je postalo od latinske riječi canalis (vodovod). Rimljani su u Cavtatu dobivali vodu posebnim kanalima. (K. Jireček, Handelsstrassen, 7, 24). Na jugu Konavala nalazile su se dvije Vitaline (Donja i Gornja). Glavna luka Konavala bila je Cavtat, stari Epidaurum. Glavno utvrđeno mjesto je bio Sokolgrad čije se ruševine i danas vide. Blizu Cavtata se nalazi i grad Obod. Najplodniji dio Konavala je dolina rijeke Ljute. Tu je bilo i mjesto Ljuta gdje se nalazila i carinarnica koncem XIV v. Trebinjski župani su držali Konavle i Vitalinu čitav XIII i XIV v. (do 1373 god.). Prilikom slabljenja bosanske države braća Sankovići su darovali Konavle Dubrovčanima, 15-IV-1391 god. Protiv Sankovića ustali su Vuković-Hranići i Radenovići i zauzeli su Konavle i podijelili ih između sebe. Sjeverni dio je dobio Pavle Radenović, a južni Sandalj Hranić. Upravitelji Konavala su se zvali kefalije.

Vojvoda Sandalj Hranić je prodao svoju polovinu Konavala Dubrovčanima 1419 god. za 16000 dukata (Stojanović, I, br. 314; Ann. di Rag. od N. Ranjine, Scriptores, I, 248). Kad su i Pavlovići (Radenovići) prodali svoj dio 31-XII-1427 god., Konavli su došli (1427 god.) u dubrovački posjed (Miklošić, Mon. serb., br. 296). Dubrovčani su uveli svoju administraciju i primijenili u Konavlima svoj statut od 1272 god. Oni su zaveli i svoju vjeru, nešto milom nešto silom, tako da su koncem XV v. Konavli uglavnom postali katolički. Dubrovčani u svojim izvorima naročito naglašavaju svoju aktivnost oko pokatoličavanja naroda u Konavlima i Bosanskom Primorju (Dr. Ćiro Truhelka, Konavoski rat (1430—1433) u Gl. ZM, XXIX, 145; J. Radonić, O knezu Pavlu Radenoviću, Letopis Matice Srp., Novi Sad, 1902, knj. 211, str. 39—62; knj. 212, str. 34—61; Archiv für slav. Philologie, Berlin, 1897 (XIX), 380—465; Stojanović, o. c. I, br. 610). To nije bilo teško učiniti jer su Konavljani inače i prije pripojenja Dubrovniku održavali ekonomske i političke veze s Dubrovnikom. Suknar Petar Pantela iz Dubrovnika primio je u službu

Pribila Gojčinovića iz Konavala na 6 godina 1417 g. (Dragan Roller, Dubrovački zanati u XV. i XVI. stoljeću, Zagreb, 1951, 44 citat iz Div. canc., 41, f. 185).

O kefalijama u Konavlima vidi Libri Reformationum, IV, 86: Lett. e Com. de Lev. 1359—80 f. 93. Od Ljute u pravcu Lastve i Grahova vodio je put »via de Planine« 1406 god. (Jorga, Notes, II, 111).

KONJIC (Neretva). Konjic je ležao u Župi Neretvi koja se prostirala na obje strane rijeke Neretve. U današnjem Konjicu kod hotela »Igmana« nalazio se Biograd. Konjic se nekad zvao Neretva. U vrijeme Popa Dukljanina Župa Neretva je pripadala oblasti Podgorja. Ista Župa se spominje i 1244 god. i poslije 1323 god. (Thallóczy, Studien, 14). Bosanski ban Tvrtko izdaje povelju u Neretvi (Konjic?) 1356 god. (Smičiklas, IV, 239; M. J. Dinić, Zemlje hercega Sv. Save, Glas 182, 203; Gl. ZM. 42, str. 67; Rački, Rad, I, 149; Smičiklas, Cod. dipl., XII, 269). Konjic se spominje jasno tek 1382 g. (Jireček, Hand., 80).

Luccari piše da je neki Hvalimir zidao grad Konjic (P. Luccari, Copioso ristretto, Ragusa, 1790, 15). Dubrovački knez piše poslanicima da ne idu u Konjic (Conia), 18-VII-1404 god. (N. Jorga, Notes, II, str. 103). Konjic je bio u rukama Sankovića do maja 1404 god. Poslije njih su došli na vlast u Humu Hranići. Vojvoda Sandalj je u Konjicu uspostavio carine protiv kojih su se Dubrovčani tužili 1411 god. s molbom da se carine u Konjicu i Vrapču spoje u jedne (Lj. Stojanović, Stare srp. pov. i pis., I, br. 299).

Dubrovčani protestuju protiv povećavanja prava u Smućici i Konjicu, 1428 god. (Jorga, Notes, II, 241). Oni opozivaju svoga poslanika iz Konjica 1-X-1440 god. (Jorga, Notes, II, 371). Konjic je u rukama vojvode Stjepana Vukčića 1444, 1448 i 1454 god., prema poveljama aragonskog kralja Alfonza V i kralja Fridrika III (Thallóczy, Studien, 361, 379, 398).

Poslije 1454. god. Konjic se spominje više puta kao i u vrijeme turske vladavine. U Konjicu su franjevci imali svoj samostan koji se spominje u popisu samostana bosanske vikarije 1514 god. (Dr. P. Dominicus Mandić, Acta franciscana tom. I, Mostar 1934, 9-II). Turci su ga srušili 1523 god. ili 1524 god. (R. Glavaš, Spomenica, Mostar, 1897, sub voce Konjic).

KOSAČA. Porodica Kosača se spominje 1342 god., 1373, 1379, 1396, 1438 god. (Stojanović, Stare srp. pov. i pis., II, br. 107, br. 684, br. 685; M. J. Dinić, Zemlje hercega Sv. Save, Glas 182, 156 bilj. 3). Orbini piše da je vojvoda Sandalj rođen u mjestu Kosač (Orbini, II regno, 382). Dinić dokazuje da je to neispravno. Porodica Kosača je porijeklom iz gornjeg Podrinja, gdje se nalazi i mjesto Kosača (M. J. Dinić, o. c., 157). U Konavlima ima prezimena Kosačića.

Mazalić piše da se selo Kosače sa starim bosanskim grobljem nalazi 10 km zračne linije udaljeno od Goražda u jugozapadnom pravcu (Đoko Mazalić, Hercegova Crkva kod Goražda i okolne starine, Gl. ZM, 1940, sv. I i II, 29).

KOSTAJNICA. Kostajnica se spominje 1240 godine kao mjesto preko koga je vodio put u Dubicu »ad viam de Koztainicha ad Dubicham venientem«. 1324 godine se spominje Dioniz, sin kneza Petra de Coztanicha (Kostajnica). Kostajnica je igrala veliku ulogu u Srednjem vijeku (Smičiklas, Cod. dipl., IV, br. 111; Cod. dipl., IX, br. 150). Ovdje se radi o Kostajnici preko Une.

Turci su došli pod Kostajnicu prije 22 jula 1540 god. (R. Lopašić, Bihać i Bihaćka Krajina, Zagreb, 1890, dodatak VII, 300—301).

KOSTIROVO. Kostirovo se nalazi na putu iz Kučlata u Zvornik. Spominje se prvi put 1417 god. kao mjesto gdje su se naplaćivale carine (Chostiereva apresso Svonich) (N. Jorga, Notes, II, 159). Dubrovački trgovci su sa svojim karavanima prolazili kroz Kostirovo idući u Mačvu. Ime se i danas sačuvalo. Nekada ga izvori nazivaju Kostirevo.

KOŠTUN (KOŠTUR). Grad Koštun leži istočno od Dabrice, nedaleko od Stoca, u Hercegovini. Ime je nastalo od grčke riječi kastron. Grad je dug oko 210 m, širok oko 50 m, debeo 2 m, a visok mjestimično oko 6 m. Na njemu je bilo 6 kula. Moguće da postoji još od VI v. ili, u najgorem slučaju, iz doba vladavine cara Manojla Komnena (XII v.). (Hamdija Kreševljaković i Hamdija Kapidžić, Stari hercegovački gradovi, Naše Starine, II, 14; Bosanska Vila, 1889, 12). Nije nevjerovatno da je na mjestu Koštuna bio i srednjevjekovni grad Dobriskik koji je spomenuo car Konstantin Porfirogenet u svom djelu De administrando imperio (X v.). (Rački Documenta, 407). Vidi pod Dabar.

KOTOR. Kotor je bio stari grad, nastanjen romanskim stanovništvom. Spominje ga u X vijeku car-pisac Konstantin Porfirogenet. Kotorani su imali svoju posebnu biskupiju. Oni su se bavili trgovinom, ribarstvom i brodogradnjom. Trgovali su sa Zetom, Srbijom, Bosnom i italijanskim gradovima a vrlo često i s Albanijom. Nemanjići su dobili Kotor oko 1185 god. Kotorski stručnjaci su često zauzimali visoke položaje na srpskom dvoru. Njihovi majstori su gradili i srpske zadužbine. Nemanjići su gradili razne zgrade i crkve u Kotoru. Oni su sazidali i

crkvu sv. Luke 1195 god., u vrijeme kralja Vukana i Velikog župana Nemanje (St. Novaković, Zakonski spomenici, V, 381).

Kralj Tvrtko I dobio je Kotor kao dar ugarsko-hrvatske kraljice 1385 godine. Tu je on kovao i svoj novac (Iv. Rengjeo u Gl. Hrv. Zem. m., 1943, str. 237). Dubrovački izbori spominju češće Kotor poslije 1395 godine (N. Jorga, Notes, II, 62, 63). Najposlije su se Kotorani stavili pod mletačku zaštitu, 15-III-1420 god. (N. Jorga, Notes, II, 181 bilj. I). Nakon više pokušaja Mlečani su uspjeli da sklope ugovor s vojvodom Sandaljem Hranićem u Blagaju kod Mostara 1-XI-1423. god. po kojemu su postali i formalni gospodari grada Kotora (Lj. Stojanović, Stare srp. povelje i pis., I, br. 337). Prema ugovoru, vojvoda Sandalj je zatražio neka prava. I dalje su Vlasi dolazili u Kotor po so ili su se u nj sklanjali u vrijeme opasnosti. Vojvoda Sandalj i njegovi nasljednici su imali i kuću u Kotoru i stalnu godišnju potporu, koju su plaćali Venecijani.

U Kotoru su bile i carine, koje su naplaćivali carinici porodice Hranić-Kosača od Sandalja i dalje (Ist. časopis SAN 1954—5, kn. V, 311—312).

KOTOR U ŽUPI VRBANJI. Župa Vrbanja sa gradom Kotorom spominje se 1322 god. u povelji bana Stjepana II, izdatoj u Milama i u onoj iz 1323 god. (L. Thallóczy, Stud., 7—II). U Kotoru je, vjerovatno, umro i veliki vojvoda bosanski Hrvoje 1416 god. (Rad, VII, 229).

KOTORAC. Kotorac je prvi poznati grad Bosne u Srednjem vijeku. Nalazio se, vjerovatno, u Župi Vrhbosni. U današnjem selu Kotorcu se nalazi stari gradac od kojega je građevni materijal raznesen u druga mjesta. Spominje se prvi put u X v. kod Kostantina Porfirogeneta. Možda je tu bilo i sjedište Župe Vrhbosne i same Bosne koja je tada bila u sastavu Raške. Mjesto Kotorca je nastao novi grad Vrhbosna koja se spominje prvi put 1379 god. (Vidi pod Vrhbosna). Car Samuilo je vladao Bosnom 986 god.; nešto kasnije, poslije 1018 god., Vizantija. U vrijeme zetskog kralja Bodina, Bosna je došla u sastav njegove države. On je postavio u Bosni kneza Stjepana prema izvještaju Popa Dukljanina. Poslije 1102 god. Bosna je bila samostalna, pod upravom svojih knezova (Vl. Skarić, Sarajevo, 1937 god. str. 29 i dalje). U Kotorcu se nalazi srednjevjekovni spomenik Bogčina, sina kneza Stjepana (Gl. ZM, 1896, 217).

KOVAČ. Grad Kovač se spominje prvi put 1415 godine u izvještaju dubrovačkog trgovca Dujma gospodinu Saracinu. Kad je bila borba između vojske kralja Sigismunda i vojvode Hrvoja Vukčića 1415 godine, gospodar grada Kovača je bio Vladislav Dubravčić koji je kao

pristalica kralja Sigismunda izgubio bitku i prepustio grad u bosanske ruke. Tada je on bio i zarobljen (Fermendžin, Acta Bosnae, 101—102; Gelcich, Diplomatarium, 261—262). Tačno se ne može odrediti mjesto grada Kovača, ali je u svakom slučaju najvjerovatnije da se nalazio u području oko donje Bosne i rijeke Ukrine.

KOVIN. Grad Kovin se nalazio na lijevoj obali Lima, blizu Prijepolja. Spominje se kao posjed hercega Stjepana 1448 i 1454 god. (Thallóczy, Studien, 379, 398). Evlija Čelebija opisuje taj grad živim slikama (Glasnik ZM, XX (1908), 304; M. J. Dinić, Zemlje hercega Sv. Save, Glas 182, 175).

KOZAO. Grad Kozao kod Fojnice se spominje 1444 god. »apresso Chossao« (Nikola Jorga, Notes, II, 406). Dubrovački izvori ga spominju i 1447 god. (Notes, II, 422). I danas postoje njegove ruševine. Luccari priča da je stara bosanska kraljica Katarina ostavila Kozao (castello di Hvoiniza) 1463 godine i da je pobjegla ispred Turaka u Konjic, iz Konjica u Ston i dalje u Dubrovnik (Luccari, Copioso ristretto, Ragusa 1790, 184). O gradu Kozao je pisao i Luka Grđić-Bjelokosić (Gl. ZM, 1892, sv. I, 91).

KOZARA. Kozara u Župi Sani naziva se gradom (castrum). Tu je 1334 god. bila i crkva sv. Martina (Iv. Tkalčić, Mon. h. ep. Zagr., II, 90). Kozara je bila libera villa 10-II-1360 god. Jedna povelja je izdata u Kozari 18-XII-1365 god. (Smičiklas, Cod. dipl.; XIII, br. 4, br. 356). Vojvoda Hrvoje je bio vlasnik grada Kozare i grada Vrbasa 1413. Poslije smrti vojvode Hrvoja Vukčić-Hrvatinića Kozara je bila u rukama kralja Sigismunda i spominje se kao njegovo vlasništvo 1425 god. (L. Thallóczy, Studien, 354—355). Neki izvori nazivaju Kozaru i Kozarcem. Spominje se i u tursko doba 1655 god. (Fermendžin, Acta Bosnae, 478).

KOZICA KOD VRGORCA. Selo Kozica u Hraštanima (in Chrastani) se nalazilo u Župi Gorskoj iza Vrgorca, na sjeverozapadnoj strani. Jedna Kozica je bila posjed sv. Ivana iz Biograda na moru, stečen u vrijeme opata Petra, 1070—1078 god. (Fr. Rački, Doc., 161). I danas postoji Kozica, zapadno od Vrgorca. Ipak, prvi sigurni izvor o Kozici kod Vrgorca imamo tek 12-VIII-1434 god. u povelji Jurja Vojsalića, vojvode Donjih Kraja. On je darovao selo Kozicu braći Jurjevićima, knezovima zapadnog dijela Huma (Humske Zemlje) (Miklošić, Mon. serb., 378).

KOZMAN. Vidi Blagaj kod Mostara.

KOZMAN NA DRINI. U Kozmanu je bio dvorac Hranića. Dubrovački poslanici su bili u Kozmanu 26—29 jula 1430 godine i 11 decembra 1450 god. (K. Jireček, Handelsstrassen, 40 bilj. 122). Kozman leži na putu iz Sutjeske u Foču. Vidi Blagaj kod Mostara (opširnije o tome Povijest Bosne..., Napretkovo izdanje, 749—750).

KOZNIK. Grad Koznik se nalazi jugoistočno od Pljevlja. Spominje se 6-V-1441 godine Radoje Gerbačić iz Koznika, a godine 1445 se žale Dubrovčani na nove carine za stoku koja je prolazila sotto Cosiza a Maozo (Maoče) (M. J. Dinić, Zemlje hercega Sv. Save, Glas 182, 228 bilj. 202, 204). Castrum Koznik je bio u rukama hercega Stjepana 1448 godine (Thallóczy, Studien, 379).

KOŽUHE. Kožuhe je bilo selo u Srednjem vijeku i nalazi se na desnoj obali Bosne, nedaleko od Doboja. Spominje se prvi put 1446 god. (St. Novaković, Zak. spomenici, V, 340).

KRAJINA. Područje od rijeke Cetine do Neretve zvalo se Krajina (XIII v.). Prije XI v. isto područje nazivalo se i Arenta (Paganija). Narod se zvao Paganima ili Neretvanima (grč. Arentanei) (Rački, Doc., 406, 409, 410). Glavni grad je bio u staro vrijeme Makar (Mukurum), a kasnije Omiš. U povelji kneza Odole Predenića 1247 god. spominju se Krajinjani koji su vladali Bračom, Hvarom i Korčulom (Lj. Stojanović, Stare srp. pov. i pis., I, br. 24).

Turci su zauzeli Krajinu oko 1498 god. (Rački, Obitelj Kačića u povjesnim dokumentima, Zadar, 1885, 1—14).

Vidi Župa Makarska.

KRALJE. Mjesto Kralje kod Bihaća se spominje 26-II-1260 god. (Smičiklas, Cod. dipl., IV, br. 666). Kralj Ferdinand I je darovao selo Kralje plemiću Ivanu Kobasiću za vojne zasluge (R. Lopašić, Bihać i Bihaćka Krajina, 105—106, izd. M. Hrv. 1943). Inače se Kralje često spominju poslije 1271 god. (R. Lopašić, Bihać i Bihaćka Krajina, Zagreb, 1890, 294; Iv. Tkalčić, Mon. hist. episc., Zagr., I, 160, 161).

KREŠEVO. Naselje Kreševo se nalazilo, vjerovatno, u Župi Kreševo, iako nam to izvori ne govore. U njegovoj okolici se nalaze rudače željeza i srebra. Tu se proizvodilo i gotovo željezo za obradu i upotrebljavalo za domaće potrebe i za izvoz. Bosanski trgovac Gojko Čepić je prodao Mlečaninu Romboldu oko 15000 kg željeza (1371 god.) (M. Rešetar, Dubrovačka numizmatika, I, 30). Tu je postojao rudnik barita kao i danas i raznih zanatskih radionica koje su proizvodile: noževe, mačeve, male i velike klince, nakite, itd. U testamentu kamerlenga hercega Stjepana kneza Pribislava od 21-III-1475 god. spominje se zlatni pas i zlatna haljina, rađena na bosanski način (fata al modo de Bosina) (L. Thallóczy, Studien zur Geschichte Bosniens und Serbiens im Mittelalter, 1914 str. 439).

I danas je ostalo starih tragova od eksploatacije kreševskih rudnika (Vl. Skarić, Tragovi starog rudarstva u okolini Kreševa i Fojnice, Gl. ZM, 1935, 29—34; Augustin Kristić, Gl. ZM, sv. ist. etn. za 1956 god.).

Kreševo je imalo i svoje podgrađe »sotto Crisgnevo« (1420 god.) (Nikola Jorga, Notes, II, 269, 329). Vojvoda Juraj Vojsalić je izdao povelju u Kreševu 1434 god. u korist braće Radivojevića. List je pisan »pod' Kreševom'« (Mon. serb., br. 320). Izvoz srebra iz Kreševa je bio uobičajen od strane dubrovačkih trgovaca. Oni su ga izvozili iz Deževice, Dusine, Fojnice i Kreševa 1442 god. (K. Jireček, Handelsstrassen, 49). Kralj Toma je izdao povelju u Kreševu, u slavnom gradu, 3-IX-1444 god., kojom je potvrdio Dubrovčanima razne povlastice (Lj. Stojanović, Stare srp. pov. i pis., II, br. 696). Nije isključeno da se u Kreševu vadio mineral lapis lazuli (Bogumil Hrabak, Dubrovački ili bosanski azur, Glasnik Zem. m., 1954, sv. ist. etn., 32—34; Jorjo Tadić, Građa o slikarskoj školi u Dubrovniku XIII—XIV v., knj. I, Beograd, SAN, 1952).

U vrijeme turske opasnosti Dubrovnik je pomagao Bosnu u oružju i municiji. Tako Vijeće umoljenih odobrava 29-V-1463 god. barbanu (stricu) kralja Bosne knezu Radiču Hristiću prah za bombarde koje će pripremiti u Kreševu (Prima pars est de concedendo de pulvere bombarde comiti Radiz Christich, barbano majestatis regis Bosne, qui est in Cresgneuo, Glasnik ZM, 1910, 14). U Kreševu je bila carinarnica za naplatu carina koju su držali Dubrovčani. Oni su izvozili iz Kreševa, osim željeza i srebra, živu i barit.

Franjevci su u Kreševu sagradili crkvu sv. Katarine sa samostanom koji se spominje i 1514 god. Turci su samostan i crkvu srušili 1521 god. (Dr. P. Dominicus Mandić, Acta franciscana, tom. I, Mostar, 1934, 10; Schematismus topographico-historicus missionariae almae Provinciae Bosnae Argentinae, 1836, 21, 39).

Turci su okupirali Kreševo 1463 god. Oni su i dalje zadržali carine u Kreševu i davali ih Dubrovčanima pod zakup. Iskorišćavali su srebrne i zlatne rudače (Stojanović, Stare srp. pov. i pis., II, 310; Fermendžin, Acta Bosnae, 477).

Prije turske okupacije fratri su gajili u vrtovima šafranove za lijekove i začin i od prihoda su kupovali odijelo (1455 god.) (L. Thallóczy, Studien 411—412). Oni su to sigurno gajili u Kreševu kao svom glavnom mjestu. Često su naručivali i umjetničke slike (ikone) u Dubrovniku. Tako su 1459 godine naručili dvije ikone kod jednog dubrovačkog slikara, a 1460 opet jednu uz slične uslove. (J. Tadić, Građa o slikarskoj školi u

Dubrovniku XIII—XVI v. I, 205, Beograd 1952; isto djelo, I, 213). Vrijedno je pogledati i članak Smaila Tihića »Starije slike i predmeti umjetnog zanata u Kreševskom samostanu« (Naše Starine, III, str. 105 i dalje). Opširnije o rudarstvu srednjevjekovne Bosne vidi u radnji Vl. Skarića »Staro rudarsko pravo u Srbiji i Bosni«, Pos. izd. SKA CXXVII (Beograd, 1939).

KRUPA (KOD UNE). Grad Krupa potiče iz XIII vijeka. Ležao je u sredini današnjeg grada Krupe čiji se ostaci i danas vide. Imao je tri kule. Njim su vladali knezovi Blagajski (Babonići). Kralj Ludvig I je darovao grad Krupu nasljednicima kneza Stjepana Babonića 1361 godine. Kralj Sigismund je Krupu darovao bosanskom banu Vukcu 1396. Poslije toga su se u Krupi mijenjali razni gospodari, dok nije došla u ruke Ivaniša Korvina 1490 godine. On je istu darovao kćeri Jelisaveti 1498 godine. Godine 1509 je zavedena kraljevska uprava u Krupi s kraljevim ljudima na čelu. Ban Ivan Karlović je pridružio Krupu svojim posjedima 1521 godine. U Krupi je otsjeo putopisac Kuričešić 1530 godine. Na osnovu ugovora knezovi Zrinski su zauzeli Krupu 1531 godine. Turci su je osvojili 1565 nakon junačke odbrane njezinih branitelja (R. Lopašić, Bihać i Bihaćka Krajina, Zagreb, 1890, 197—215, dodatak XI, 305).

KRUŠEVAC. Grad Kruševac se nalazio na kraju Župe Blata, u blizini Mostara. Spominje se u povelji kralja Ostoje 28-XII-1408 god. kao vlasništvo braće Radivojevića (Fermendžin, Acta Bosnae, 87—89). Vojvoda Juraj Vojsalić potvrđuje grad Kruševac braći Radivojević-Jurjevićima 1434 god. (Miklošić, Mon. serb., br. 320). Kruševac u Župi Blatu dariva hercegu Stjepanu aragonski kralj Alfonz V godine 1444 i 1454, a kralj Fridrik III godine 1448 (L. Thallóczy, Studien, 359, 378, 394). U ratu kneza Vladislava protiv oca hercega Stjepana dubrovački izvori naglašavaju da je knez Vladislav zauzeo grad Kruševac 1452 god. (N. Jorga, Notes, II, 465). Iduće godine se ponovo spominje kao grad (N. Jorga, Notes, II, 496 bilj. 2; M. J. Dinić, Zemlje hercega Sv. Save, Glas 182, 197—199). Kruševac se nalazio u okolici današnjeg mjesta Kruševo, u Blatu, blizu Mostara.

KRUŠEVICA. Kruševica se nalazi i danas kod Hercegnovog. Pop Dukljanin spominje Župu Kruševicu. Ona se spominje i 1279 god. (Jireček, Handelsstrassen, 23 bilj. 70). Car Dušan darovao je Kruševicu, Bijelu, Gornje i Donje Ledenice gradu Kotoru 1351 god. (Mon. serb., br. 130). Blizu Kruševice se spominje i Zelenika (1305—1307 god. u Mon. serb., br. 65). U povelji kralja Matije 1465 god. spominje se Kruševica

koju je kralj darovao fratru Aleksandru (Lj. Stojanović, Stare srp. pov. i pis., II, br. 1020). U drugoj polovini XV v. pripadala je ona novskom kadiluku poslije pada Hercegnovog pod tursku vlast (1482 god.).

KUČLAT (KUŠLAT). Grad Kučlat se nalazio kao i danas na utoku Drinjače u Drinu. Spominje se 1345 godine, a 1346 god. se navodi kao mjesto dolaska jednog dubrovačkog zlatara. Tada su Dubrovčani u Srebrnici iskorišćavali rudnike iako se spominje prvi put 1352 god. Kučlat se ponovo spominje 1363 god. (N. Jireček, Handelsstrassen, 81 bilj. 276; M. J. Dinić, Za istoriju rudarstva u srednjevekovnoj Srbiji i Bosni, I deo, SAN, 1955, 35, 48—50).

U povelji kralja Ostoje nalazi se potpisnik (svjedok) Nikola Kučlatović (Cuclatovich) 1417 godine. Nikola je bio »magister aulae« kralja Ostoje (Fermendžin, Acta Bosnae, 103; Listine, VII, 240). Po njegovoj se porodici i grad Kučlat prozvao (Vl. Skarić, Stara bosanska vlastela u današnjoj toponomastici, izišlo u Glasniku geogr. dr. 7—8, 1922 god., 127)

Kučlat je imao i svoje podgrađe (varoš) sa dubrovačkom kolonijom. Izvori ga zovu nekad Potkučlatom. Spominje se često poslije 1396 godine. Tu je bila i carinarnica (Jireček, Handelsstrassen, 81, 39). U vrijeme srpskih despota u XV v. Kučlat je često prelazio iz ruku u ruke raznih zavojevača, naročito Madžara i Turaka.

KUKANJ. Grad Kukanj se nalazio u Župi Breznici kod Pljevalja, na lijevoj strani Ćeotine. Grad je sagradio vojvoda Sandalj Hranić i u njemu je često rezidirao. U Kuknju je vojvoda Sandalj izdao potvrdu Dubrovčanima 27-XII-1423 god. da je primio uloženi novac, a 22-V-1424 god. da je primio drevske carine (Mon. serb., br. 285; Lj. Stojanović, Stare srp. pov. i pis., I, str. 331—332). Dubrovački izvori spominju Kukanj i 1430 god. (N. Jorga, Notes, II, 275). Aragonski i napuljski kralj Alfonz V je potvrdio 1444 god. da je grad Kukanj vlasništvo vojvode Stjepana (L. Thallóczy, Studien, 361). Vjerovatno je da je grad Kukanj ležao u Župi Kukanj u užem smislu riječi, jer se ta župa spominje kao nahija 1569 i 1633 god. (F. Barjaktarović, Turski dokumenti manastira Sv. Trojice kod Plevlja, Spomenik, 1930, sv. 2, str. 33. 39: Dušan Popović u Gl. ZM, 1895, 301) .

KUPRES. Kupres se spominje 18-IX-1461 godine u povelji kralja Stjepana Tomaševića (Glasnik ZM., 1909, 446—448). U tursko doba se spominje češće (P. Matković, Dva talijanska putopisa, u Starinama, X). Vidi Vrili.

KURILA. Današnje Petrovo Selo se zvalo Kurila. Ona su bila zadnja granica posjeda koje je Dubrovnik kupio od bosanskog bana Stjepana II. Kurila se spominju prvi put 18-III-1285 godine na stanku u Dubrovniku. Na taj stanak došao je neki C. Velisius Obradouich de Curilla (Smičiklas, Cod. dipl. VI, br. 441). Kasnije izvori spominju to naselje često puta.

KUTI. Selo Kuti se nalazilo u Župi Dračevici. Spominje se u povelji kralja Matije Korvina 1465 god. Tada je kralj darovao selo Kuti fratru Aleksandru (Stojanović, Stare srp. pov. i pis., II, br. 1020).

LAB. Grad Lab se nalazio na izvoru rijeke Cetine u Župi Knin. Pobliže vidi pod Vrlika i Cetina.

LASTVA. Bile su dvije Lastve: jedna kod Trebinja a druga kod Kotora. U pismu pape Klementa VI srpskom kralju spominje se Lastva, 7-I-1346 godine (Smičiklas, Cod. dipl., XI, br. 201). Papa preporučuje kotorskog biskupa srpskom kralju. Iz toga mi izgleda da se ime Lastva odnosi na onu kod Kotora. Ipak se može sigurno reći da je Lastva kod Trebinja postojala u Srednjem vijeku. Tu, u okolici Lastve, ima mnogo srednjevjekovnih ostataka. Ona je pripadala Župi Vrm ili Trebinje.

LAŠVA. Mjesto Lašva je vjerovatno postojalo i u vrijeme prve pojave Župe Lašve (Vidi pod Župa Lašva), iako direktnih izvora nema.

LEDENICE. Ledenice se nalaze nad Dubrovnikom, oko današnje Ivanjske. Tu su bile uspostavljene carine pokraj srednjevjekovnog puta koji je vodio iz Dubrovnika u Trebinje. U Srednjem vijeku su se prozvale Carine prema službi koja se tu nekad obavljala. Vjerovatno da su prve carine u Ledenicama uspostavili srpski vladari pod rukovodstvom trebinjskih župana. Ipak se spominju prvi put 1392 i 1399 godine. Nije isključeno da su se carine na Ledenicama naplaćivale i u vrijeme kralja Tvrtka I jer izvori kažu da su one tu bile još u stara vremena i da se protiv njih Dubrovčani nisu bunili (Lj. Stojanović, Stare srpske povelje i pisma, I, br. 433). Koncem XV v. knezovi Pavlovići su ubirali carine na Ledenicama prema starim ugovorima. Vojvoda Sandalj, tj. njegovi

ljudi su uspostavili carine na Ljutoj u Konavlima mimo ugovora, a protiv njih su protestovali Dubrovčani, 1399 godine (Stojanović, o. c., br. 433).

Ledenice se spominju u dubrovačkim izvorima 1429 god. (N. Jorga, Notes, II, 251; Div. canc., 30 1.134). Ne smijemo miješati ove Ledenice (fuori dello stato di Ragusa) sa onima nad Risnom gdje je bio i grad (St. Novaković, Zakonski Spomenici, V, 1; Resti, Chronica, izd. Natka Nodila, 1893, 233).

LIPLJE. Liplje su se nalazile vjerovatno u Župi Vrbas. Njim su upravljali hrvatski knezovi. Jedan izvor spominje 1273 godine da je Liplje prodao knez Hrvatin (Smičiklas, Cod. dipl., V, 29). Naselje i danas postoji.

LISAC. Selo Lisac se nalazilo u Bosanskom Primorju do 1399 god., a poslije te godine bilo je sastavni dio Dubrovačke Republike koji se nazivao »Terrae Novae«. Lisac se ne spominje 15-I-1399 god. kada je kralj Ostoja ustupio Bosansko Primorje Dubrovniku (Lj. Stojanović, Stare srp. pov. i pis., I, br. 429). U toj se povelji ne spominje selo Lisac, što znači da je to vlasništvo vojvode Radiča Sankovića, jer ga i on naziva svojim selom u povelji od 25-VII-1399 god. kojom ga je darovao Dubrovčanima (Lj. Stojanović, o. c., I, br. 135).

Vojvoda Sandalj Hranić nije priznao tu Radičevu darovnicu pa je oduzeo Lisac od Dubrovnika. 4-VIII-1404 javlja dubrovački knez da je okupirao Lisac kao svoj posjed, darovan od sve Bosne i od roda Sankovića (Nikola Jorga, Notes, II, 105; Fermendžin, Acta Bosnae,75). Treba napomenuti da je vojvoda Radič dobio od Dubrovnika 1500 perpera dva dana prije darivanja sela Lisca. Darove je dobilo i pet plemića koji su pratili vojvodu Radiča a napose su Dubrovčani obdarili Budislava koji ih je uveo u posjed toga sela »qui posuit nos in possessione de villa de Lisez, pro parte voyvode Radic« (Jorga, Notes, II, 78). Poslije ispada vojvode Sandalja prema Dubrovniku, u pogledu sela Lisca nije više bilo komplikacija.

LIŠNICA U USORI. Lišnica se nalazila u Župi Usori. Spominje se u povelji kralja Ostoje 15-I-1399 godine (Lj. Stojanović, Stare srp. pov. i pis., I, br. 429). Možda je to rječica Lješnica nad Žepčom (Vj. Klaić, Bosna) (Podaci o zemljopisu Bosne i Hercegovine, I dio: Zemljopis, Zagreb, 1878 god., str. 181). Vidi pod Maglaj.

LOKRUM. Humski knezovi su u XIII vijeku dugo vremena imali uplIv na otok Lokrum. Godine 1023 uspostavljen je na Lokrumu samostan sv. Mihaila s prvim opatom Petrom na čelu (F. Šišić, Letopis Popa Dukljanina, 1928 god., 184, 206). Lokrum se često spominje u humskim poveljama iz XII vijeka (Novaković, Zak. spom., V, 376).

LOVORIKA. Luka Lovorika se nalazila na jednom rukavcu rijeke Neretve, ispod Brštanika. Ona je bila luka za trg u Brštaniku. Spominje se prvi put 17-VI-1392 god. »portare ad mercatum Berstanichi ad portum Louoricha« (Div. Canc., 30 1.116). Ima još jedna Lovorika u Gabeli nad današnjim željezničkim tunelom, ali ona ne dolazi u obzir jer je predaleko od Brštanika i ne leži nad rijekom Neretvom, iako postoji mogućnost da je nekad pokraj nje tekla rijeka Neretva s obzirom na to da je ona mijenjala svoj tok više puta. Lovorje je danas naselje ispod Brštanika kod Opuzena. To je isto što i stara Lovorika.

LOZNICA. Selo Loznica se nalazila u Župi Luci, u Humu. Knez humski Miroslav spominje selo Loznicu koju je darovao crkvi sv. Petra na Limu (St. Novaković, Zakonski spomenici, V, 596). Tu istu povelju su kasnije potvrđivali srpski kraljevi u XIII v. Kralj Matija Korvin je darovao Loznicu 1465 god. fratru Aleksandru koji se istakao u borbama protiv Turaka (Thallóczy, Studien, 420; Lj. Stojanović, Stare srp. pov. i pis., II, br. 1020). Loznica postoji i danas u blizini Čapljine, gdje se nalazi i srednjevjekovno groblje sa stećcima. U Loznici se nalazi jedno jezero. Narod priča da je tu bio grad Jelin koji je potonuo u to jezero.

LUDMER. Ludmer se nalazi i danas kod Srebrnice. Tu je bilo veće naselje, što se vidi po srednjevjekovnim nekropolama čiji su spomenici građeni pod uticajem dubrovačke kulture (Dimitrije Sergejevski, Ludmer, izd. Zem. muzeja u Sarajevu, 1952 god.). Ludmer se spominje prvi put 1363 god. (J. Tadić, Pisma i uputstva Dubrovačke Republike, 1935 god., 146). Ludmer je slovenskog porijekla po svomu izgovoru i svršetku riječi.

LUG. Naselje Lug se nalazi na lijevoj obali rijeke Trebišnjice. Spominje se 7-VII-1430 god. (Lett. e comm. di Lev. 1429—1430). Selo postoji i danas. Turci su ga zauzeli 1466 god. (Dinić, Glas, 182, 250).

LUKA U DONJEM TOKU NERETVE. Župa Luka se spominje kod Popa Dukljanina (XII v.). Spominje se i u darovnicama srpskih vladara od XII—kraja XIII v. (Vidi pod Brštanik). Župa Luka se prostirala na obje strane rijeke Neretve od Opuzena do Počitelja. Glavno mjesto Luke bila je Drijeva (Gabela), a kasnije (poslije XIII v.) grad Novi kod Gorice i grad Vratar. U Luci se često spominju carinarnice u Nehranju (današnjem selu Višićima) god. 1405 i u Nerezima na Bregavi 1428 god. (Vidi pod Nehranj i pod Nerezi). 1403 god. spominje se dovoz žita iz Luke u Omiš (N. Jorga, Notes, II, 90 bilj. 2; Starine, XXXIX, 315—317). 1412 god. opljačkani su dubrovački trgovci u Luci koji su trgovali srebrom (Jorga, Notes, II, 135). Spominje se i 1440 god. (Notes, II, 137), a 1452 god. dubrovački izvori stavljaju grad Novi u Luku »Novi in Lucha« (Notes, II, 465). U povelji kralja Matije 1465 god., pisanoj ćirilicom na Brodu na Savi, spominju se neka sela u Luci: Loznica, Gnjilišta i Nerezi (»u Luci u Humskoi zemli tri sela: Nerizi, Gnilišta, Lozica«) (dotično Loznica, M. Vego) (Stojanović, Stare srp. pov. i pis., II, br. 1020). Sjeverna granica Župe Luke prostire se do Počitelja, Modriča, Hotnja i Prebilovaca.

I danas se ljudi između Opuzena i Počitelja zovu Lučanima. Kad jedan Ljubušak ide u ovaj kraj, on kaže da ide u Luku.

LUPNICA. Selo Lupnica se nalazilo u Župi Lašva. Prema Taloci-ju ono se nalazilo sjeveroistočno od Jajca. Spominje se prvi put 12-III-1380 godine u darovnici kralja Tvrtka I koju je izdao Velikom bosanskom vojvodi Hrvoju Vukčić-Hrvatiniću. Hrvoje je tom prilikom došao u posjed toga sela (Wiss. Mitt., VI, 288, Tafel XVI).

LUŠCI. Lušci se spominju 1305 god. (L. Thallóczy, Studien, 327—328). U povelji bana Stjepana II Kotromanića spominje se Lužac (1323 god.), a 1351 godine neki Ratko Lužac (Thallóczy, Studien, 11, 18). U povelji kralja Dabiše 1392 god. spominju se Lušci (Stojanović, Stare srp. pov. i pis., I, br. 178). Oni se nalaze u Donjim Krajima. I danas postoji isto naselje.

Prema tekstu povelje Stjepana II Kotromanića iz 1323 godine izgleda da je postojala i Župa Lužac u kojoj su se nalazili Lušci.

LJUBINJE. Ljubinje je pripadalo području Donjih Vlaha i spominje se u izvorima prvi put 1404 (Lett. e Comm. 1403—1410). Preko Ljubinja je vodio jedan put iz Slanog na moru preko Zavale, Veličana i Galčića, a drugi iz Trebinja pokraj Popova, kuda i danas cesta vodi. U okolici Ljubinja su živjeli Vlasi Vlahovići i Pocrnje. Samo Ljubinje nije igralo veću ulogu u Srednjem vijeku jer se samo jedanput spo-

minje u dubrovačkim izvorima u početku XV v. Treba naglasiti da nema Vlaha u Popovu Polju, nego su oni živjeli u planinskim i brdovitim predjelima, pogodnim za ispašu. Glavna porodica u Popovu je bila Čihorića Nenca koja je imala sjedište u Veličanima gdje su im i nadgrobni spomenici. Čihorići su se rodbinski povezali sa Draživojevićima-Sankovićima u XIV. vijeku.

LJUBOMIR. Vidi Župa Ljubomir.

LJUBSKOVO. U srednjem Podrinju, u Ljubskovu, je bilo sjedište bosanskih krstjana i karavanska stanica u XV v. Dubrovački trgovci su odlučili da istovare robu »ad domos Christianorum in Glubscovo; ad Glubscovo usque ad domos Radoychi« (Div. Canc. 39, 1, 115, 77). Selo Ljubskovo leži u Župi Osat u blizini Purtića, Krnića i Barabučja (M. J. Dinić, Za istoriju rudarstva u srednjevekovnoj Srbiji i Bosni, SAN, 1955 god., 34—35 i M. J. Dinić, Dubrovačka srednjevekovna karavanska trgovina, Jug. ist. č., 1937, str. 128—129 i 136. Tu se nalaze citirani izvori o trgovini dubrovačkih trgovaca). Jedan od tih se odnosi na 1405 i 1412 godinu (22-VIII) kada se spominje Ljubskovo in contrata Dragasini (M. J. Dinić, Dubr. srednjevekovna karavanska trgovina, Jug. ist. č., 1937, 129, citat iz Div. canc. 39 f 122, 22-VIII-1412). Iz toga slijedi da je Ljubskovo pripadalo porodici Dinjičića.

LJUBUŠKI (LUBLANO). U povelji aragonskog kralja Alfonza V 1454 god. spominje se civitas Lublano, što ustvari znači Ljubuški-grad (L. Thallóczy, Studien, 398; M. J. Dinić, Zemlje hercega Sv. Save, Glas, 182, str. 233). Ljubuški se spominje i prije pomenute povelje 1452 god. kad se vodio rat između hercega Stjepana Vukčića i njegova sina kneza Vladislava. Tada je knez Vladislav napadao i Ljubuški i druge dijelove Huma (N. Jorga, Notes, II, 465). Dubrovački izvori spominju Ljubuški još jedanput 1452 god. kad je tamo mislio da dođe bosanski kralj Toma (N. Jorga, Notes, II, 469). Turci su zauzeli Ljubuški 1463 god., ali su u njemu ostali na kratko vrijeme, jer ga je u julu 1463 god. držao knez Vladislav Hercegović koji je obavijestio Dubrovčane da ga je osvojio od Turaka (Gl. ZM, XXII, 19). Turci su ga ponovo zauzeli poslije 1477 god. i postavili svoju posadu sa dizdarom na čelu.

Grad se dobro sačuvao iako je prepravljan. Narodna tradicija govori da je grad Ljubuški dobio ime od hercegove žene Ljubuše. Stočari iz ovoga kraja idu sa stokom u planinu Ljubušu kod Čvrsnice. Valjda su oni prenijeli to ime i na pomenutu planinu. Ako je to istina onda grad Ljubuški možemo staviti i u vrijeme starije od XV vijeka. Ljubuški je pripadao Župi Veljaci, a poslije Župi Večerić.

LJUTA. U Župi Konavlima se nalazi mjesto i brdo Ljuta sa istoimenom rijekom. Tuda je vodio put iz Dubrovnika u istočni dio Travunije (naprimjer, Vrsinje i Vrm). Kralj Uroš dariva Dubrovniku 25-IV-1357 god. zemlje od Ljute do Kurila (Stojanović, Stare srp. pov i pis,. I, br. 95; Libri Ref., III, 318).

Vojvoda Sandalj Hranić dobio je južni dio Konavala 1392 god. i s njim i grad Sokol. Kad je knez Pavle Radenović, sin Radina Jablanića, dolazio na Ljutu u Konavle, onda je na molbu Dubrovčana izdao povelju o slobodi trgovine dubrovačkih trgovaca po njegovoj državi, 25-III-1397 (Lj. Stojanović, Stare srp. pov. i pis., I, br. 259). Sandaljev carinik je protiv starih ugovora uspostavio carine na Ljutoj, a protiv tih carina su se tužili Dubrovčani gospođi Jeleni, ženi Sandaljevoj, 6-VIII-1399 god. Dubrovčani su se najviše tužili protiv upravitelja carina na Ljutoj Bogčina Korjenića, koji je uveo carine protiv volje kralja bosanskoga i samog vojvode Sandalja (Stojanović, o. c., I, br. 274).

Trgovački put preko Ljute (via Gluta) se spominje 1416 godine (Nikola Jorga, Notes, II, 154 bilj. I). Ljuta je došla u sastav Dubrovačke Republike 24-VI-1419 god. prodajom od strane vojvode Sandalja. To je isto potvrđeno novom poveljom od 30-V-1420 god. (Stojanović, Stare srp. pov. i pis., I, br. 314 i br. 322).

MAČVA. Mačva se često spominje u XII i XIII vijeku, a da ne govorimo kasnije. Mačvom su vladali Madžari i postavljali su za banove svoje prijatelje kakvi su bili i prvi bosanski banovi. Banovina Mačva je imala utvrđeni grad Mačvu koji su posjećivali dubrovački trgovci koji su već i prije 1302 god. dolazili u Srem u cilju trgovanja. U gradu Mačvi su Dubrovčani imali svoju koloniju i svoga konzula 1313 god. (in Macoua et in partibus illis) (K. Jireček, Handelsstrassen, 61 bilj. 155). Grad Mačva je, vjerovatno, ležao na sastavu Drine i Save (Đoko Mazalić, Kraći članci i rasprave, Gl. ZM, 1949—50, str. 230). Mačva se prostirala vjerovatno na desnoj i na lijevoj obali Drine. Svakako je Mačva bila jako uporište Madžara i ekonomska baza vojne ugarske sile. (Vl. Ćorović, Ban Borić i njegovi potomci, Glas 182, 47 i dalje; Libri Ref., V, 27). Castrum Mačva je bila u srpskim rukama 1323 godine prema povelji kralja Karla Roberta (Smičiklas, Cod. dipl., IX, br. 435).

Po tome izgleda da je grad Mačva ležao na desnoj strani Drine.

MAGLAJ. Grad Maglaj je ležao kao i danas na desnoj obali Bosne pokraj rječice Lišnice. Kralj Ostoja je izdao povelju Dubrovčanima na Lišnici na Usori 15-I-1399 god. (Stojanović, Stare srp. pov. i pis., I, br. 429). Kako je Maglaj pokraj te rječice, mislim da se pod tim ima razumjeti Maglaj. Ova mišljenja čini vjerovatnim to što sam našao jedan izvor iz 1408 godine koji izričito spominje grad Maglaj, u kome je kralj Sigismund izdao jednu povelju »sub castro nostro Maglay«

(Povelja je izdata 16-IX-1408 godine. Vjestnik Zem. arh., VI (1904), str. 135). Utvrđenje grada Maglaja je ležalo na manjem brdu u samom današnjem naselju, tj. gradu Maglaju. Njegove se zidine vide i danas.

MAKARSKA. Vidi Župa Makarska.

MASLINE. Selo Masline se nalazilo kao i danas kod Stona. Tu je uspostavljena carinarnica protiv starih običaja. Zato su se Dubrovčani tužili bosanskoj kraljici Jeleni koja je ukinula tu carinarnicu, 13-V-1397 god. (Lj. Stojanović, o. c., I, br. 251).

Napominjem da je većina današnjih naselja u Bosanskom Primorju (Terrae Novae) postojala i u Srednjem vijeku kao, napr.: Ošlje, Imotica, Trnovo, Slano, Ston, Masline, Majkovi, Bistrina, Lisac itd.

MEĐUN. Grad Međun se nalazio u području plemena Vasojevića, u Zeti. Spominje se 1444 god. kao posjed vojvode Stjepana Vukčić-Kosače koji ga je poklonio despotu Đurđu. Grad je ležao »in partibus Albaniae« prema mletačkim izvorima. *Partes Albaniae* znači Donju Zetu koja je bila u XV v. u rukama Venecije s manjim prekidima (Ljubić, Listine, IX, 215; L. Thallóczy, Studien, 362). Međun postoji i danas kao naselje. O poklonu grada Međuna despotu Đurđu vidi Fermendžina (Acta Bosnae, 197).

MEDVJED. Grad Medvjed se nalazio istočno od Blagaja. Slično ime postoji i danas u imenu Medanića kod Fojnice. Spominje se 1448 i 1454 god. kao posjed hercega Stjepana (L. Thallóczy, Studien, 379, 398).

MEĐURJEČJE. Konstantin Porfirogenet spominje Međurječje u X vijeku posebnim izrazom »Megyretus« (Rački, Doc., 406—407). To područje je pripadalo Srbiji do 1373 god. Prvi put se spominje na našem jeziku 13-X-1461 godine (Stojanović, Stare srp. pov. i pis., II, br. 670). Tada je Međurječje spomenuto u smislu Župe Međurječja koja je imala glavno utvrđenje Samobor koji je zidao vojvoda Sandalj Hranić. Samobor je bio omiljeni grad Hranića. U njemu su oni primali strane poslanike i trgovce. Jedno poslanstvo je bilo 1423 god. a drugo 1430 god. (Jorga, Notes, II, 211, 273—274). Turci su zauzeli Samobor 1465 god. Herceg Stjepan je pisao venecijanskoj vladi 10-III-1466 god. da je Sa-

mobor već izgubljen i da su ga Turci osvojili (Gl. Zem. m., 1892, 263; L. Thallóczy, Studien, 203; Fermendžin, Acta Bosnae, 263).

Nije isključeno da je glavni centar Župe Međurječja bio u današnjem selu Međurječju, bar do druge polovine XIV vijeka. To bi bila treća mogućnost osim one dvije koje se spominju kod riječi Samobor. Vidi Samobor.

MEL. Uz Župu Lepenicu se spominje Župa Mel 1244 god. (Fermendžin, Acta Bosnae, 12—13; Smičiklas, Cod. Dipl., IV, br. 208). Tu je prema istom izvoru bila crkva sv. Kozme i Damnjana koja je zidana, vjerovatno, u vrijeme Kulina Bana 1194 god. (Orbini, Il regno, 350; K. Jireček, Handelsstrassen, 31). Nije isključeno da je taj Mel isto što i Milodraž. Vidi Milodraž i Župa Mel.

METKOVIĆ. Metković se nalazio u Župi Luci. Spominje se 1422 god (Lamenta de foris 4f. 389, 17-I-1422 citirano kod M. J. Dinića, Trg Drijeva i okolina u srednjem veku, God. N. Čupića, knj. 47, 114). Tada Metković nije igrao veliku ulogu kao grad Brštanik i luka Lovorika.

MIČEVAC. Grad Mičevac se nalazio u Župi Trebinje na jednom visokom brdu, na desnoj strani Trebišnjice. Njegove ruševine i danas postoje. Luccari priča da je kod Mičevca (rocca di Miciaz) bila bitka u XI v. između humskog kneza Ljutovida i zetskog kneza Dobroslava (P. Luccari, Copioso ristretto, Ragusa, 1790, 19; F. Šišić, Letopis Popa Dukljanina, 348—354).

Vojvoda Stjepan Vukčić—Kosača je uspostavio carine u Mičevcu koje dubrovački izvori spominju 1445 god. i 1451 god. (Jireček, Handelsstrassen, 75 bilj. 250; Jorga, Notes, II 452, 455; Glasnik ZM, III, 115). Turci su tražili od hercega Stjepana grad Mičevac 1462 g. kao uslov mira, ali ga herceg Stjepan nije dao. Zbog toga je došlo i do rata, u kome su Turci pobijedili kod Pljevalja (Vidi pobliže pod Klobuk u Vrmu. Acta Bosnae, 249).

MILE. Stjepan II Kotromanić je izdao povelju knezu Vukoslavu Hrvatiniću u Milama kod Jajca 1322 god., a ban Tvrtko je održao sastanak u Milama na kojemu je bila prisutna sva Bosna (plemstvo) 1354 god. (Wiss. Mitt., XI, 239 i Gl. ZM, XVIII, II; L. Thallóczy, Studien, 7 i 23).

MILEŠEVA. Mileševa na Limu nalazila se u Župi Crnoj Stijeni. Tu je sagrađena crkva Uznešenja koju je gradio kralj Stevan Vladislav. U Mileševu je isti kralj prenio i tijelo sv. Save. Stari despot je darovao Mileševu 5 sela (Miklošić, Mon. serb., br. 71, br. 290).

MILEŠEVAC. Grad Mileševac je ležao u Župi Crnoj Stijeni, pogrešno nazvanoj Konsinom. Spominje se godine 1444, 1448, 1454. Nalazi se nedaleko od manastira Mileševa (L. Thallóczy, Studien, 361, 379, 398; M. J. Dinić, Zemlje hercega Sv. Save, Glas 182, 174). Turci su zauzeli grad Mileševac oko 1465/6 god. kao najistočniju tačku posjeda hercega Stjepana (Ljubić, Listine X, 251; Fermendžin, Acta Bosnae, 268).

MILODRAŽ. Milodraž se nalazi kod Fojnice. Pripadao je, vjerovatno, Župi Mel koja se spominje 1244 godine (Acta Bosnae 12—13). On je bio ujedno i sjedište bosanskih kraljeva u XV vijeku koji su primali u istom mjestu dubrovačke poslanike, 1421 i 1446 godine (Nikola Jorga, Notes, II, 200, 417).

Kralj Tvrtko II Tvrtković je u Milodražu izdao povelju Dubrovčanima, 18-VIII-1421 godine (Lj. Stojanović, Stare srp. pov. i pisma, I, br. 523 i br. 524). Kralj Tvrtko II je dolazio u Milodraž prilikom svoje ženidbe 1428 god. (Jorga, Notes, II, 242). Turci su zauzeli Milodraž 1463 godine. Tu je Mehmed II izdao franjevcima ahdnamu (povelju) 1464 godine (Dr. P. Dominicus Mandić, Acta franciscana, tom. I, Mostar, 1934, 3—5).

Valjda je od Župe Mel i Milodraž dobio ime.

MITROVICA. (Sv. Dimitrije). Glavno mjesto u Sremu u Srednjem vijeku bila je Mitrovica (San Demetrio) koja je i u vrijeme Seobe naroda igrala veliku ulogu. U Srednjem vijeku je u njoj bio trg koji je primamljivao dubrovačke trgovce koji su još i prije 1302 godine imali u Mitrovici svoju koloniju. Godine 1302 se spominju u Sremu »mercadandi che dimorano in Sremo« (Veliko Vijeće u Libri Ref., V, 27). Dubrovčani su se konkretnije izrazili 1376 godine spominjući u Mitrovici svoju trgovačku koloniju s konzulom na čelu. Njihovi trgovci se ponovo spominju u Mitrovici 1396 god. (Smičiklas, Cod. dipl., XV, br. 170; Nikola Jorga, Notes, II, 62 bilj. 7).

Dubrovački trgovci su putovali u Srem preko Ledenica—Trebinja—Gacka—Foče, Srebrnice—Kučlata, Zvornika, Teočaka i Mačve. Sigurno se zna da su prelazili u Srbiju kod Kučlata, Crnče, Zvornika, Mačve i Dušća.

MLJET (MELEDA). Mljet je dugo vremena bio pod vlašću humskih knezova. Tu je bio sagrađen samostan sv. Benedikta koji je u XIII vijeku dobio u posjed cijeli otok. U XIV v. vladali su Mljetom Dubrovčani, ali su nad njim srpski kraljevi i dalje zadržali neka prava. Tu se nalazi srednjevjekovno naselje Babino Polje. Izvori nam potvrđuju da je na Mljetu bila crkva sv. Mihaila a kasnije i samostan sv. Marije (Orbini, Il Regno, 245; Miklošić, Mon. serb., br. 17). Humski i srpski vladari su često darivali mljetske crkve (Orbini, o. c., 201, 245; Miklošić, Mon. serb., br. 17; opširnije o tome kod F. Šišića, Letopis Popa Dukljanina, SKA, 1928 g., 184—255).

MODRIČA. U povelji kralja Bele IV 1244 god. spominje se rijeka Modriča (fons Modricha in Usora) koja se ulijeva u rijeku Bosnu (Fermendžin, Acta Bosnae, 12). Mjesto Modriča (Modrič) spominje se u povelji bana Stjepana II Kotromanića 1323 god. kao dio Župe Nenavišta (Nenavište). Tada se Župa Nenavište prostirala na desnoj i na lijevoj obali rijeke Bosne kod kasnijeg grada Dobora (L. Thallóczy, Studien, 14). Vidi o Župi Nenavištu pod Nenavište.

MOKRINE. Selo Mokrine se nalazilo u Župi Dračevici. Njega je kralj Matija Korvin 1465 godine darovao fratru Aleksandru Dubrovčaninu za učinjene zasluge u borbi protiv Turaka (Stojanović, Stare srp. pov. i pis., II, br. 1020).

MOKRO KOD LIŠTICE. Grad Mokro i naselje Mokro se nalazilo kao i danas između brda Polugrne i Lištice. Konstantin Porfirogenet spominje Mokriskik kao grad Zahumlja (F. Rački, Doc., 407). To je Mokrski grad (P. Skok, Mokr'ski grad, Jug. ist. č. 1937, 92—101; A. Benac, Široki Brijeg, Sarajevo, 1952 god.). U Podgradini ima ostataka jedne crkve (Mokro) (Schematismus-topographico-historicus Custodiae provincialis et Vicariatus apostolici in Hercegovina, Spalati, 1867, 70).

Pregledao sam zidine starog grada Mokrskog koje strše iznad zemlje oko 1,50 m. Na vrhu grada ima dvosutrukih zidova od kojih su neki široki 77 cm. Grad je bio većih dimenzija i dominira Mokro-Poljem koje je bogato izvorima vode. Zimi polje pliva u vodi. Narod grad zove Gradinom, a zaseok ispod njega Podgradinom. U Podgradini sam našao zajedno s prof. D. Sergejevskim ostatke starih crkava koji su značajni. Jedni kameni dijelovi su iz V—VIII vijeka, a drugi iz X vijeka. To je dokaz da je na rimsku baziliku dograđivano ili prepravljano u Srednjem vijeku. Svi dijelovi (5 komada) su ornamentisani. Nalaze se u Zemaljskom Muzeju u Sarajevu i jedan dio u Zavičajnom Muzeju u Mostaru.

MOKRO KOD SARAJEVA. Nekada su Vlasi u karavanima nosili robu dubrovačkih trgovaca i plaćali čitav iznos carina ili jedan dio. Tako su dva Vlaha 9 nov. 1402 god. nosili neku robu s tim da plate pola carina bosanskom kralju Ostoji i knezu Pavlu Radenoviču. Robu su nosili do Mokroga »usque ad unum locum vocatum Mocro, voivode Sandagli« (Div. canc. kod N. Jorge, Notes, II, III bilj. 6; Vidi citat M. J. Dinića pod Glasinac). I kasnije se Mokro spominje kao stajalište trgovaca (Wiss. Mitt., II, 320—322 u članku K. Jirečeka, Glasinac im Mittelalter).

Mokro postoji i danas na putu prema Sokocu.

MORAČA. Morača se spominje u XII vijeku kao Župa (Pop Dukljanin u svome Ljetopisu). Stevan, sin Vuka Nemanjića sazidao je crkvu Uspenija u Morači 1252 god. (Stojanović, Stari srp. zap. i natpisi, I, br. 17). Dubrovački trgovci su putovali preko Morače u Lim. Oni su se jednim pismom zahvalili vojvodi Pašaitu 1399 godine na usluzi koju je učinio njihovim trgovcima prilikom putovanja u Moraču i na Lim (Lj. Stojanović, Stare srp. pov. i pis., II, br. 800). U Župi Morači je bio i grad Morača (castrum) koji se u izvorima spominje tek 1448 i 1454 godine, i to kao posjed hercega Stjepana Vukčića (L. Thallóczy, Studien, 154, 166—167, 379, 398). U XII v. bila je naseljena. Imala je i crkvu.

MORINE. Morine se nalaze kod Nevesinja. To je planina gdje Humnjaci dogone ljeti svoju stoku. Na Morinama ima i srednjevjekovnih nekropola. Pripadale su Župi Nevesinje, a nastanjene su bile od Gornjih Vlaha. Jedan dubrovački izvor od 6-III-1436 godine spominje Petka Vladnića i Miloša Dobrosalića iz Morina (de Morigna) (M. J. Dinić, Zemlje hercega Sv. Save, Glas 182, 165 bilj. 49).

MOSTAĆI KOD TREBINJA. Mostaći se nalaze nedaleko Trebinja na putu Trebinje—Dubrovnik. U istom selu se nalazi crkva sv. Klimenta. Mostaći se spominju 1311 god. u dubrovačkim izvorima. U Malom Vijeću se spominje Tolie de Mostaça i njegova kći Frana de Mestaçe (Gelcich, Libri Ref., V, 130). U pravoslavnom groblju u Mostaćima se nalazi stara srednjevjekovna nekropola uz dubrovački put, a kasnije turski.

Gornje tumačenje može ostati na snazi ukoliko se ne radi o drugim Mostaćima kod Dubrovnika, što nije isključeno.

MOSTAR. Mostar je ležao, kao i danas, na desnoj i lijevoj obali rijeke Neretve. Njegovi ostaci su sačuvani i do danas; na njima su Turci gradili svoje zgrade i kule. To potvrđuju probna kopanja, vršena kod današnjeg starog mosta, na lijevoj obali Neretve. Ne može se sa sigurnošću primiti mišljenje Luccari-ja koji piše da je Mostar zidao gost *Radin, doglavnik vojvode Stjepana Vukčić-Kosače* (*P. Luccari, Copioso* ristretto, Ragusa, 1790 god., 116).

Prvi sigurni izvor o Mostaru je sačuvan u Dubrovačkom arhivu iz 1452 godine. U izvoru se spominju dva utvrđenja na Mostu na Neretvi (do castelli al ponte de Neretua). To znači da je jedno utvrđenje bilo na desnoj obali Neretve a drugo na lijevoj (N. Jorga, Notes et extraits pour servis a l'histoire des croasades au XVe siècle, Paris, 1899, 465). Povelja aragonskog i napuljskog kralja Alfonza V spominje Mostar kao »civitas Pontis Terre«, 1-VI-1454 godine (L. Thallóczy, Studien zur Geschichte Bosniens und Serbiens im Mittelalter, München, Leipzig 1914, 398). Mostar se izričito spominje tek 1474 god. prilikom darivanja mostarskog subaše Skendera »Prima pars est de donando Schendero subasse de Mostar« (M. J. Dinić, Zemlje hercega Sv. Save, Glas SKA, 182, 250 bilj. 39; V. Ćorović, Mostar i njegova pravoslavna opština, 250). Još ni tada Mostar nije igrao veliku ulogu, kao naprimjer, Blagaj kod Mostara. Nedim Filipović donosi jedan podatak iz 1468 god. u kojem se Mostar spominje kao Köprü hisar. Tada je bio i naseljen (»Oslobođenje«, Sarajevo, 5-X-1956).

Krajina je pala pod tursku vlast 1498—9 godine. Turski prijatelj Juraj Marković-Kačić piše Splićanima 1499 godine da će se zaužeti kod turskih vlasti za neke splitske sužnje i da će u tu svrhu otputovati u Most i Mostiće (Fr. Rački, Obitelj Kačić u povijestnim dokumentima, Zadar, 1885, 13—14, citirano u Radu 130, 27 i 28). Pod imenom Most i Mostići misli se na Mostar.

MOŠTRE. Moštre su se nalazile kod Visokog kao i danas. Spominju se prvi put u povelji bosanskog bana Stjepana II Kotromanića 1323 god. Ban je tu izdao pomenutu povelju (L. Thallóczy, Studien, II). U Moštrima je bila hiža (samostan) dida i krstjana bosanske crkve. Kralj Tvrtko I je izdao jednu povelju u Moštrima 1380 god. vojvodi Hrvoju Vukčić-Hrvatiniću imenujući ga vojvodom. On je tom prilikom dobio i nove posjede u Župi Lašvi (Wiss. Mitt., VI, tabla XVI). Danas postoje Gornje i Donje Moštre.

MRIN (MREN). Na jugu od Župe Sane nalazi se Župa Mrin (Mren). Župi Mrinu su pripadali: Sanica, i grad Mrin osim drugih manjih naselja. Naselje Mrin se spominje u povelji kralja Tome od 22-VIII-1446 godine koje je darovao braći Dragišićima (Miklošić, Mon. serb., 353). Pod Mrinom su bila sela Klevci (danas Kljevci) i Čapli (danas Čaplji). U Mrinu je bila crkva sv. Grgura koja je pripadala san-

skom distriktu sa sanskim arcidakonom na čelu 1334 godine (Iv. Tkalčić, Mon. h. ep. Zagr., II, 90).

Sluga kralja Ostoje se zvao Hrvatin Mrenović 1418 godine (Lj. Stojanović, Stare srp. pov. i pis., I br. 456).

MUĆ. U Gornjem Muću kod Splita nađen je jedan natpis iz 888 godine (F. Šišić, Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara, 1925, 393, bilj. 34).

MUTNIK. Grad Mutnik je ležao zapadno od Cazina. Spominje se više puta u periodu od XIV do XVI vijeka. U početku XVI vijeka Mutnik je držao Ivan Karlović koji ga je ustupio knezovima Zrinjskim u slučaju njegove smrti, i to prema posebnom ugovoru iz 1509 godine. Turci su ga zauzeli 1577 godine (R. Lopašić, Bihać i Bihaćka Krajina, Zagreb, 1890, 225—229).

NEBIJUHE. Oko grada Ripča je živjelo pleme Nebijuhe u Srednjem vijeku. Mjesto Nebijuhe je dobilo ime od istoimenog plemena koje se spominje u povelji Karla Roberta od 19-X-1324 god. (de generatione Nebluch) (Smičiklas, Cod. dipl., XI, 217—218; M. Barada, Lapčani, JAZU, 1954, Rad, 300, 476). To isto pleme se spominje i godine 1447 u jednoj glagoljskoj povelji (Acta croatica, I, 68). Nebijuhe je pripadalo Župi Hum oko Ripča.

NEHRANJ. Naši historičari nisu bili načisto gdje se nalazila carinarnica Nehranj. Ja sam pretražio teren i sigurno utvrdio da se Nehranj nalazio na lijevoj strani Neretve, a na desnoj Krupe, u selu Višićima, odmah iza zaseoka Skočima i Tersane. Danas narod toga kraja naziva Nehranjem plodne njive od Skočima i Tersane do naselja Višića. Tako stoji i u Katastru. Preko Nehranja je vodio put iz Drijeve u Blagaj preko Nereza i Dubrava. Jedan dubrovački izvor spominje Nehranj 1397 god. te nije isključeno da je i prije 1405 god. tu bila carinarnica vojvode Radiča Sankovića ili samog vojvode Sandalja između 1392—1398 god. (Jireček, Handelsstrassen, 79 bilj. 266). Ipak prvi sigurni izvor o carinama u Nehranju imamo iz 1405 god. Njih je uspostavio vojvoda Sandalj protiv Drijeve koju su držali pod zakup Dubrovčani. Dubrovčani su se na to tužili bosanskom kralju i vojvodi Sandalju (Div. Canc. 35, l. 235, 2-XI-1405 i Acta Con. Rog. 4 l. 186; M. J. Dinić, Trg Drijeva i okolina u srednjem veku, God. N. Č., 47, 117). Carine

u Nehranju se spominju i 1428 god. (N. Jorga, Notes, II, 244). One su se naplaćivale i u vrijeme hercega Stjepana jer su se Dubrovčani tužili na njih 1454 god. (Croniche ulteriori, Giovanni di M. Gondola 344, izd. N. Nodila 1893 god.).

NEKROPOLA KNEZOVA NIKOLIĆA. Vidi Nikolići.

NEREZI. Nerezi se nalaze na desnoj strani Bregave između Tasovčića i Prebilovaca. Tu se nalaze neki rimski ostaci sa jednom crkvinom koja još nije proučena da bismo znali da li je građena u rimsko ili u slovensko doba. Izgleda da je na tom mjestu bila rimska bazilika iz V ili VI v. Samo ime Nerezi se pojavljuje i u Makedoniji i u Dalmaciji. Čini se da nije slovenskog porijekla.

U Nerezima je vojvoda Sandalj Hranić uspostavio carinarnicu koja je od druge njegove carinarnice u Nehranju daleko oko 3 km. Dubrovčani su poslali dva poslanika ka kralju Bosne Tvrtku II sa zadatkom da se potuže na carine u Nehranju, Nerezima, Vrapču, Buni i Trebinju (1428 god.) (Nikola Jorga, Notes, II, 244). Kasnije spominje Nereze i kralj Matija Korvin 1463 god. kad su Madžari vladali u donjem toku Neretve do Počitelja (Jireček, Handelsstrassen, 97; L. Thallóczy, Studien, 426).

Poslije maja 1404 god. vojvoda Sandalj Hranić se približio dubrovačkim posjedima nakon što je osvojio Humsku Zemlju od porodice Sankovića. On je zidao nove dvorce i gradove za koje su mu bile potrebne veće sume novaca. Zato je i bez pitanja bosanskog kralja uspostavio niz novih carinarnica od Konjica do Nikšića i Pljevalja. Razlog tome postupku treba tražiti u političkim prilikama tadašnje Bosne kada je izbila borba oko prijestolja između raznih pretendenata na bosansko prijestolje i njihovih pomagača. U blizini Nereza se nalazi selo Tasovčići gdje je živio podanik vojvode Radiča Sankovića Pokrajac Tasovčić 1401 god. koji je i dao selu ime (Lj. Stojanović, Stare srp. pov. i pisma, I, br. 138).

Kod Nereza na Bregavi postoji i danas most koji je služio za prelaz karavana u Srednjem i Novom vijeku. Naravno, most je kasnije u tursko doba prepravljan, dok Austro-Ugarska nije sagradila novi u blizini staroga. Put iz Nereza je vodio dalje u Počitelj. Godine 1493 se spominje Juraj Vlatković koji potiče iz Nereza »e Narisio agro oriundi«. Isti je poginuo na Krbavskom Polju (Starine, XXXVIII, 297). To je posljednji spomen Nereza u XV vijeku.

NEVESINJE. Nevesinje (Netusigne, Netusini) spominje se prvi put u XII vijeku u značenju župe koja je pripadala Dukljaninovu Podgorju (F. Šišić, Letopis Popa Dukljanina, Beograd—Zagreb, 1928, 327).

Gospodar Župe Nevesinja je bio knez Konstantin Nemanjić 1303—1306 god. (Vl. Čorović, Historija Bosne, Beograd, 1940, 142 bilj. 28). U jednom srpskom natpisu iz Ohrida spominje se Ostoja Rajković iz plemena Ugarčića čija je porodica iz Ljubomira i Nevesinja (1379 god.) (K. Jireček, Istorija Srba, knj. II, izd. i dop. J. Radonić, Beograd, 1952, 147 bilj. 15). Stana, kći Radašina iz Nevesinja, stupila je u službu plemenite gospođe Margarite, udove Mlečića Alojza Kornara, uz platu od 10 dukata i izdržavanje, 5 nov. 1393 god. (Div. canc. 1391—1396, citirano kod K. Jirečeka, o. c., 150 bilj. 30). U to vrijeme u Nevesinju vladaju knezovi Sankovići do maja 1404 godine. Iza Sankovića dolaze na vlast u Nevesinju Hranići-Kosače. Vojvoda Stjepan Vukčić-Kosača je izdao povelju u Nevesinju 10-X-1435 god. kojom je potvrdio Dubrovčanima povlastice za trgovinu kao i posjed Konavala i Vitaline (Lj. Stojanović, Stare srp. pov. i pis., II, br. 647 i br 648).

Jedno vrijeme je Nevesinje pripadalo i Humu (K. Jireček, Handelsstrassen, 83). Dubrovački izvori spominju Nevesinje 1406, 1425, 1430, 1452 god. (N. Jorga, Notes, II, 111, 220 bilj. 1, 274, 464).

U sastav Župe Nevesinje je ulazilo i Konac-Polje. Da li je današnja Kasaba nosila ime Nevesinje u Srednjem vijeku, ne može se ustanoviti. Blizu sadašnjeg Nevesinja se nalazio grad Vinačac (Vjenačac). Preko Nevesinjskog Polja je vodio put iz Blagaja, iz Stoca preko Trusine i iz Gacka. Oko Nevesinja, u planinskim predjelima, živjeli su Gornji Vlasi, i to na planini Veležu i Morinama. U Nevesinju su se naplaćivale i carine 1435 god. (Jug. ist. čas., 1937, 139).

NIČNI-GRAD (NEÇANO). Kod sela Rabine nad Blagajem, u Hercegovini nalaze se zidine Ničnog grada koji se, po momu mišljenju, spominje u povelji aragonskog kralja Alfonza V 1454 god., i to kao posjed hercega Stjepana. Dinić misli da se Neçano ima tražiti u nizu istočnih gradova hercega Stjepana (pored Severina) (M. J. Dinić, Zemlje hercega Sv. Save, Glas 182, 237; Thallóczy, Studien, 398). Ja ipak mislim da je taj Neçano kod Rabine kuda je vodio jedan put iz Stoca u Nevesinje, iz Blagaja u Nevesinje preko Kamene. To je bio stočarski kraj kao i danas.

NIKOLIĆI. Nikolići su potomci humskog kneza Andrije. Župan Nikola se oženio kćerkom bana Stjepana II Kotromanića koja je bila živa još i godine 1344. Njegovi su sinovi Bogiša i Vladislav. Neki historičari tvrde da je žena župana Nikole bila sestra bana Stjepana II Kotromanića (Vl. Čorović, Historija Bosne, 1940, 247; I. Ruvarac, Draga, Danica und Resa, Wiss. Mitt., II, 187 i 176). Ban Stjepan II Kotromanić je imao sestru Katarinu koju spominju dubrovački izvori »Kathalena, soror magnifici domini bani Bossine« 1340 g. (M. Rag., Libri Ref., II, 371).

Nikolići su napadali dubrovačke posjede kod Stona (Nikola Jorga, Notes, II, 61, 136 bilj. 2). Prigodom ženidbe kneza Vladislava, sina župana

Nikole, Dubrovčani su poslali i svoj dar 30-V-1344 god. (Libri Ref., I, sub anno 1344).

U Vranjevu Selu kod Neuma nalazi se srednjevjekovna nekropola sa stećcima. Na jednom od njih je natpis nad grobom kneza Vladislava Nikolića koji izričito spominje da je Vladislav nećak bana Stjepana (bana Stěpana neti) (Dr. Alojz Benac, Srednjevjekovni stećci od Slivna do Čepikuća, Anali Hist. inst. JAZU 1953, 68—69). Turci su upali 1416 god. u područje Nikolića kod Stona (Stojanović, Stare srp. pov. i pis., I, br. 550). Nikolići su naplaćivali mogoriš od Dubrovčana koji je od 1363 god. iznosio 60 perpera i plaćao se do 1450 god..

Potomci Nikolića se spominju u Zažablju 1604 god. Tada je Brajan Nikolić iz Zažablja došao na skupštinu u Ravno, u Popovo (Dr. P. Dominicus Mandić, Acta franciscana, tom. I, Mostar, 1934, 49).

NOVI »U DRINI«. Grad Novi se spominje u povelji aragonskog kralja Alfonza V 1444 god. kao posjed vojvode Stjepana Vukčića (L. Thallóczy, Studien, 361). U drugoj povelji istoga kralja se spominje grad Nova in Drina, dok ga u prvoj stavlja u Goraždu, valjda u Župi Goražde, 1454 god. (Thallóczy, Studien, 398). Dinić misli da je grad Novi bio na Gradini blizu Hercegove crkve u Sopotnici (M. J. Dinić, Zemlje hercega Sv. Save, Glas 182, 172).

NOVI U LUCI. Novi se nalazio u Župi Luci, u Čapljini na današnjoj Gradini. Tražio sam ostatke toga grada, ali ih nisam našao. Tu u blizini Gorice, postoji srednjevjekovno naselje Struge, na rijeci Trebižatu na kojoj se nalazi veći broj mlinica (u Gornjim i Donjim Strugama).

Grad Novi je osnovao ban Stjepan II Kotromanić 1349 god. Njega je Car Stevan (Dušan) zauzeo 1350 prilikom rata s Bosnom. Grad je povratio knez Vuk Vukoslavić i time učinio veliku uslugu bosanskom banu (Thallóczy, Studien, 18; VI. Ćorović, Historija Bosne, 271—2, 271, bilj. 2, 272 bilj. 1, 2, 3; Jireček—Radonić, Istorija Srba, I, 227; Jireček Handelsstrassen, 79; Ljubić, Listine, III, 143—144). Od 1357 god. Madžari drže Novi. U pismu Dubrovačke Republike 1453 god. Novi se zove utvrđenjem u Humu (castello di Novi in Chelmo) (Gelcich, Dipl. Rag., 528). Novi je bio posjed knezova Jurjevića 1434 god. (Miklošić, Mon. serb., br. 320). Spominje se 1444, 1448, 1454 god. kao posjed hercega Stjepana (L. Thallóczy, Studien 166, 362, 154, 398). U borbama između hercega Stjepana i sina mu kneza Vladislava Novi je bio u rukama kneza Vladislava iako je Herceg s turskom pomoći napadao taj grad (1452 god.) (Jorga, Notes, II, 465). Kad su Turci zauzeli grad Počitelj 1471 god., došao je red i na Novi koji su držali Madžari kao i ostali dio donje Neretve prema ušću.

NOVI U PIVI. Kod Pišča u Župi Pivi nalazio se grad Novi koji spominje prvi put aragonski kralj Alfonz V 1444 god. (L. Thallóczy, Studien, 361).

NOVIGRAD NA PRAČI. Kod Prače se nalazi grad Pavlovac koji je imao i svoju varoš (podgrađe). Nekada se zove i Novigrad, a njegovo podgrađe Podnovi. Spominje se prvi put u dubrovačkim izvorima 1423 god. (Nikola Jorga, Notes, II, 216).

NOVI NA UNI. Novi kao castrum se spominje 1217 god., a 1280 god. kao posjed Babonića, kasnije Šubića (Smičiklas, Cod. dipl., III, br. 130, br. 132). Vojvoda Hrvoje je zauzeo Novi kad i Župu Dubicu 1398 god. (Fermendžin, Acta Bosnae, 66).

NJEGUŠI. Pleme Njeguši se nalazilo nad gradom Kotorom, u planinskom predjelu. Ljudi su se bavili stočarstvom i poznati su zbog svoga kvalitetnog sira. Pleme Njeguši se spominje 1435 god. (K. Jireček, Istorija Srba, I deo, str. 77, izd. Jov. Radonića, 1952 god., Beograd.).

OBALJ. Grad Obalj je ležao vjerovatno u Župi Zagorje pokraj sela Obalja (Naselja, VI, 350; M. J. Dinić, Glas 182, 217). Spominje se 1444 i 1454 godine kao posjed hercega Stjepana (Thallóczy, Studien, 362, 398). Danas postoji selo Obalj u području Obalja. Ispod sela Obalja nalaze se ruševine grada Obalja.

OBOD. Grad Obod se nalazio blizu grada Cavtata pokraj puta koji je vodio iz Dubrovnika u Konavle (Via de Obbodo). To je stari grad koji se stalno spominje u XIV v. U Vijeću umoljenih u Dubrovniku spominje se 8-I-1363 godine kao Obot (Libri Reformationum, III, 247). Od 1392 godine Obod pripada knezovima Pavlovićima koji su ga oteli od Sankovića (Godišnjica N. Čupića 37, 73 i dalje; Spomenik SKA 66, Grujićeva radnja). Dubrovački izvori ga spominju 1413 i 1421 godine (N. Jorga, Notes, II, 141; Fermendžin, Acta Bosnae, 116). Pavlovići ga spominju 31-XII-1427 g. i 25-X-1432 (Miklošić, Mon. serb., br. 298, br. 314). I kasnije se pojavljuje ime grada Oboda (1439 g.) (Miklošić, Mon. serb., 333). Postoji i danas naselje Obod.

OBROVAC. Grad Obrovac u Dalmaciji se spominje 1066—76 (Rački, Doc., 110). Ime je nastalo od Obra (Avara) kao i mnoga druga imena s istim korijenom (u Bosni i Lici).

OLOVO. Olovo (lat. Plumbum) nalazi se na lijevoj obali Krivaje. Tu je bilo obilje olovne rudače koja se kopala u Srednjem vijeku. Olovo je bilo naselje a grad se zvao Olovac. Jedan izvor iz 1382 god. naziva Olovo Plumbum (Pucić, Spom. srb., II, 42), a godine 1415 kao »città de Piombo« (Pucić, I, XVII; Wiss. Mitt., II, 235 i dalje). Trgovci su tjerali robu preko Sutjeske, Visokog, Lepenice i Bradine, Konjica, Porima, Blagaja i Gabele u Dubrovnik. Olovo je bilo u rukama bana i kralja Tvrtka, a pri koncu XIV v. u rukama Radenovića, ali se i 1398 godine spominje da su carine u Olovu kraljevske (Pucić I, XVII). Olovske carine se dijele u XV v. između Radenović—Pavlovića i Hranića. Vojvoda Sandalj je držao olovske carine 1418 god. Dubrovčani su molili vojvodu Radoslava Pavlovića 1432 god. da ukine olovske carine (Nikola Jorga, Notes, II, 308),

Vojvoda Ivaniš Pavlović drži olovske carine 1447—1448 god. U jednom pismu vojvode Ivaniša stoji da je knez Nikša Bunić s bratom držao carine 1446 god. i pošteno platio. Pismo je pisao vojvoda Ivaniš Pavlović knezu dubrovačkom, 27-I-1447 god., u Borču-Gradu (Stojanović, II, br. 691). O istoj stvari govori i pismo vojvode Ivaniša iz 1448 god. (Stojanović, II, br. 692). Već 20 januara 1448 god. drži Olovsku carinu herceg Stjepan, što dokazuje povelja kralja Fridrika III, izdata u Beču hercegu Stjepanu. To znači da je vojvoda Ivaniš Pavlović mogao držati carine u Olovu do 20 jan. 1448 god. Razumije se da postoji mogućnost da je herceg imao samo pretenzije na to a da nije faktično bio u posjedu tih carina, iako se od njega traži olovo 1450 g. (Thallóczy, Stud., 384).

Dubrovački trgovci su stalno dolazili u Olovo i tamo su se naseljavali. Oni su izvozili veće količine olova koje su upotrebljavali i za pokrivanje kuća i crkava (Glasnik ZM., XLIX, 45; M. Filipović, Varošica Olovo s okolinom, Franjevački vijesnik, 1934 god., 2; M. J. Dinić, Za istoriju rudarstva u srednjevekovnoj Srbiji i Bosni, I deo, SAN, 1955; L. Thallóczy, Studien, 379). Kad su Turci zauzeli Olovo 1463 god., dubrovački trgovci su i dalje zadržali zakup carina (Gl. ZM, 1911, 85).

Franjevci su sagradili svoj samostan u Olovu na poticaj stranih rudara i dubrovačkih kolonista. Samostan sv. Gospe (Marije) u Olovu se spominje i 1514 god. u popisu samostana bosanske vikarije (Dr. P. Dominicus Mandić, Acta franciscana, tom. I, Mostar, 1934, 10).

OMIŠ. Omiš se spominje oko 1045 god., 1074, 1080 (Rački, Doc., 99, 200; F. Šišić, Priručnik, 278; P. Skok, Studije iz ilirske toponomastike, Gl. ZM.,1920, 34). On je bio glavni grad Krajine (Paganije). U domaćim izvorima, pisanim ćirilicom, Omiš se spominje 1247 god. sa knezom

Odolom Predenićem na čelu (Stojanović, Stare srp. pov. i pis., I, br. 24). Godine 1262 knez Omiša je bio Radosav (Radossio) (Resti, Chronica, 94; izd. N. Nodila 1893). Vjerovatno je da je njegov sin Vojislav Radošević bio satnik humskog župana Bogdana 1254 god. (Stojanović, o. c., I, br. 27). Ban bosanski Stjepan II Kotromanić je zauzeo Krajinu poslije 1322 god. U gradu Omišu Mlečani su uredili svoj trg i dobili dozvolu da njihovi trgovci osnuju koloniju, 1403 god. (Ljubić, Listine, V, 20). Kosače su uzeli Omiš 1440 god. i širili se prema Poljicima. Omiš je u rukama hercega Stjepana 1444 god., 1448 i 1454 god. (Thallóczy, Studien, 166, 361, 397). Vojvoda Stjepan Kosača je darovao Omiš Veneciji 1445 god., ali samo privremeno, jer se 1448 god. spominje kao njegov posjed (Vidi gore kod Talocija) (Fermendžin, Acta Bosnae, 209).

ONOGOŠT (NIKŠIĆ). Onogošt je bio u vrijeme rimske vladavine vojni i trgovački centar i prolazna tačka trgovaca koji su putovali iz Skadra preko Nikšića, Grahova, doline Trebišnjice, Hutova u Naronu. U Zavrhu kod Nikšića, na njivi Pavlovića, koja se zove zlatica, nađeno je više komada rimskih zlatnika iz doba careva. Rimskih ostataka ima i u Ozrinićima kod Nikšića.

Onogošt (Nikšić) se nalazio u Župi Nikšić. Onogošt spominje i Pop Dukljanin u XII v.. Tu je kasnije živjelo vlaško pleme Nikšića. Srpski kralj Uroš I je izdao povelju u Onogoštu 1362 god. u korist Dubrovčana (Miklošić, Mon. serb., br. 151). Onogošt je kasnije došao u ruke vojvode Sandalja Hranića koji je u njemu uspostavio carine. Zato su se Dubrovčani tužili vojvodi Sandalju da ukine carine na Onogoštu (25-IV-1411 god.) (Lj. Stojanović, Stare srp. pov. i pisma I, br. 299). Preko Nikšića je vodio zetski put u Srednjem vijeku čiji se jedan krak odvajao u pravcu Drobnjaka, drugi u pravcu Ribnice a treći u pravcu Pive. (Vidi pobliže o postanku imena Nikšića u opisu Vlaha Nikšića.).

OPĆINA POPOVO. Pop Dukljanin spominje Popovo u XII vijeku kao i humski knez Miroslav (Šišić, Letopis Popa Dukljanina, 327; St. Novaković, Zak. spom., V, 595). Ova općina izdavala je i povelje Dubrovčanima u XIII vijeku. U jednoj sačuvanoj povelji Općina Popovo moli Dubrovčane da održe stanak (sastanak) na Đurđevdan u Zatonu da bi se riješila neka sporna pitanja. Pismo počinje: »Ot' popov'ske op'kine knezu dubrov'č'komu . . . (Lj. Stojanović, Stare srp. pov. i pis., I, br. 31). Popovska povelja je jedinstven primjerak jugoslovenskog palimsesta iz XIII vijeka.

Knez humski Miroslav je vladao Popovom. Jedan od njegovih daljnih nasljednika, župan Tvrtko, sin župana Bogdana, vladao je u Popovu 1282—1285 god. Godine 1312 se spominje župan Bogdan, potomak kneza Andrije Humskog. On je primao humski mogoriš od Dubrovčana (M. J. Dinić. Dubrovački tributi, Glas 118, 224).

Poslije toga se pojavljuju u Popovu kao gospodari Dedići i Nikolići (sinovi župana Nikole, zeta bana Stjepana II Kotromanića). Ban Stjepan II Kotromanić je tražio mogoriš od Dubrovčana a oni su mu odgovorili da to primaju Dedići (Dudich de Papua) (Libri Ref., V, 333, 356). U selu Tersani kod Gabele živi porodica Dedići.

Dubrovčani su stalno održavali političke i ekonomske veze sa stanovnicima Popova, preko čijeg je teritorija prolazila karavanska trgovina, tegleća stoka sa tovarima robe.

U drugoj polovini XIV v. vladaju u Popovu Sankovići koji su bili u rodu sa plemićima Čihorićima iz Veličana (K. Jireček, Die Edelleute von Hum auf der Inschrift in Veličani, Wiss. Mittheilungen, III, 474). Župan Bjeljak je vladao u Popovu 1370 g. (Vl. Ćorović, Historija Bosne, Beograd, 1940, 285 bilj. I). Poslije maja 1404 god. vojvoda Sandalj Hranić zauzima Popovo. Već 27-XII-1405 god. ugovara brat Sandaljev knez Vukac da se sastane komisija, sastavljena od Dubrovčana i Vukčevih ljudi, u Popovu da rješavaju sporna pitanja (Stojanović, Stare srp. pov. i pis., I, br. 539). Popovski feudalac Grgur Nikolić je uspostavio carine u Popovu koje je ukinuo kralj Ostoja 1418 god. (Stojanović, o. c., I, br. 457; Div. Not., VI l. 46).

Kralj Matija Korvin je darovao u Popovu neka sela fratru Aleksandru 1465 god. (Thallóczy, Studien, 424—427). Turci su zauzeli Popovo prije 1467 god. jer je tada herceg Vlatko poslao svoju vojsku u Popovo da ga opljačka (M. J. Dinić, Zemlje hercega Sv. Save, Glas 182, 250 bilj 35).

ORMAN. Postojala su dva Ormana (Ormanja): jedan u Bosni kod Hadžića, drugi kod Gabele. Kod Hadžića ima i danas planina Ormanj bez istoimenog naselja. Da li je u Srednjem vijeku postojalo i naselje Orman (Ormanj), nije lako odrediti (Đoko Mazalić, Gradac kod Hadžića, Gl. Hrv. zem. muz., 1942, 193 i dalje). Herceg Stjepan je odlučio 1450 godine da preseli stanovnike Gabele u novo naselje Orman iako je bilo nezdravo, tj. močvarno. On je zaprijetio svojim podanicima da će im kuće zapaliti ako se ne presele u Orman (N. Jorga, Notes, II 437; Resti, Chronica di Rag., izd. N. Nodila, 1893, 300).

Danas ne postoji mjesto Orman kod Gabele, ali je ona moralo biti negdje oko Gabele, svakako u močvarnom kraju, što nije slučaj s planinom Ormanjom kod Hadžića. Na karti je ostao samo onaj kod Hadžića, naravno još uvijek pod upitnikom. Danas u Ljubuškom živi porodica Orman, ali i u selu Dragovićima na Ormanj-Planini, s tom razlikom što se ona danas zove Hormanj.

OSINJ. Školj pred Neretvom se zove Osinj gdje je u Srednjem vijeku sagrađena tvrđava koja je štitila mornare i trgovce pred uščem rijeke Neretve. Ban Stjepan II Kotromanić je darovao Dubrovčanima

Ston, Rat, Prevlaku i otoke oko Rata, 1333 god. Tom prilikom Osinj dođe u dubrovačke ruke a malo kasnije i Posrednica (Lj. Stojanović, Stare srp. pov. i pis., I, br. 52). Dubrovački trgovci spominju u Osinju tvrđavu 1422 i 1426 god. (Nikola Jorga, Notes, II, 210, 230). Osinj postoji i danas pod istim imenom kao i u Srednjem vijeku.

OSOJNIK. U povelji kneza Miroslava spominje se Osojnik kod Dubrovnika (Stojan Novaković, Zakonski spomenici, V, 596). Selo Osojnik je bilo najprije u vlasti srpskih knezova a u XV v. knezova Pavlovića, gospodara Župe Borač u Bosni. 1413 god. su bili gospodari Osojnika i Dubrovčani (Vl. Ćorović, Historija Bosne, Beograd, 1940, 411). Osojnik je napao Radoslav Branković, podanik vojvode Pavla Radenovića, 1413 god. (Lj. Stojanović, Stare srp. pov. i pis., I, br. 266; Pucić, Spom. srp., I, 117).

OSTROG. Ostrog (Zaostrog) se nalazio kod Makarske, u oblasti Paganije; navodi se kao castrum (X vijek). Prvi ga je spomenuo Konstantin Porfirogenet u djelu De administrando imperio (Rački, Documenta, 410). Dolazi u jednoj lažnoj povelji iz 1078 godine (Rački, Doc., 414). Jedan treći latinski izvor navodi Ostrog 1226 godine. Njega je citirao i Toma arciđakon (Smičiklas, Cod. dipl., III, br. 232 i Rački, Hist. Sal. 29, str. 104). Turci su ga zauzeli 1478 godine (M. J. Dinić, Zemlje hercega Sv. Save, Glas 182, 250).

OSTROG KOD NIKŠIĆA. Oko današnjeg Ostroga nad Zetom prostirala se Župa Ostrog sa gradom Ostrogom. Grad Ostrog se spominje kao posjed vojvode Stjepana 1441 god. Nalazi se u Gornjoj Zeti (Zeta Superior). Aragonski kralj Alfonz V i kralj Fridrik III potvrdili su hercegu Stjepanu više gradova i župa, među kojima se spominje i Ostrog godine 1444, 1448 i 1454) Ostroch castello con lo conrato ali confini de Albania (Ljubić, Listine X, 35; Thallóczy, Studien, 361, 379, 398). Oko Ostroga je živjelo pleme Pješivaca. Danas se veći prostor oko Ostroga i Drenovštice zove Pješivcima, tu uspijevaju južne kulture.

OSTROVICA. Grad Ostrovica se nalazila u Župi Ostrovici kod Omiša. Spominje se 1409 god. (L. Thallóczy, Studien, 352). Mlečani su kupili grad Ostrovicu 1411 god. (Ljubić, Listine, VI, 147). Kasnije 1444 god., 1448 i 1454 god. Ostrovica se nalazi u posjedu hercega Stjepana (Thallóczy, Studien, 361, 379, 398; K. Jireček, Handelsstrassen, 72-73).

OSTROVICA NA UNI. Razvaline grada Ostrovice leže na lijevoj obali Une. Grad je ležao u Župi Lapac. Turci su ga zauzeli 1523 godine (H. Kreševljaković, Stari bosanski gradovi, Naše Starine, I, 29—30; Vejsil Ćurčić, Starine iz okoline Bosanskog Petrovca, Gl. ZM, 1902, 248—249).

OSTROVICA U ŽUPI BISTRICI. Grad Ostrovica se spominje kao posjed hercega Stjepana 1444, 1448 i 1454 godine (L. Thalóczy, Studien, 361, 397, 398). Nalazi se u Župi Bistrici na lijevoj strani rijeke Drine, u području oko rijeke Bistrice. Tražio sam lokalitet toga grada, ali mi nije uspjelo da nađem njegove ruševine (M. J. Dinić, Zemlje Hercega Sv. Save, Glas, 182, 232).

U Župi Ostrovici je bilo selo Kričena Draga (Cricena draga) koje su poklonili udovica banica Ana i vojvoda Sandalj Hranić svome knezu Aleksi Paštroviću 15-VI-1409 godine. To je selo bilo u vlasništvu banice Ane... (fecimus gratiam servitori nostro comiti Alexio Pastrouich pro suis veris et fidelibus servitiis damus ei villam que vocatur Cricena draga in comitatu Ostrovice de nostro patrimonio...) Povelja je izdata u Sokolu (L. Thallóczy, Studien, 352). Iz ovoga podatka se vidi da je osim grada Ostrovice kod Drine bila i Župa Ostrovica koja se valjda nalazila u Župi Bistrici koju spominju povelje, izdate hercegu Stjepanu (Thallóczy, o. c.). Moglo bi se još zaključiti da je Ostrovica bila župica. Ovdje se mora isključiti Ostrovica kod Cetine jer se govori o darivanju knezu Aleksi Paštroviću koji nije imao posjede u predjelima rijeke Cetine i grada Omiša.

OSTROŽAC KOD BIHAĆA. Grad Ostrožac se nalazio na lijevoj obali Une, blizu Bihaća. On je dobro sačuvan jer je više puta prepravljan. Leži na visokom platou nad Unom. Spominje se 1330 godine u povelji kralja Karla Roberta koju je izdao Radoslavu Baboviću (Smičiklas, Cod. dipl., IX br. 435). Grad su držali knezovi Babonići od 1286—1552 godine (H. Kreševljaković, Cazin i okolica, 1934, separat, 10). U Ostrošcu je bila općina i bratstvo sv. Katarine. Općina je imala svoj pečat u kojem je bila urezana kula, mjesec i zvijezda. Spominje se 1403 godine (R. Lopašić, Bihać i Bihaćka Krajina, 190 i dalje, izd. Mat. Hrv., 1943). Kasnije su Babonići dali kralju Sigismundu grad Ostrožac i Krupu u zamjenu (Vl. Ćorović, Historija Bosne, 1940, 242, 349). Grad je prelazio iz ruke u ruku više puta, naročito u XV vijeku. Turci su ga zauzeli 1577 godine (H. Kreševljaković, Stari bosanski gradovi, Naše Starine, I, 32).

OSTRUŽNICA. Srednjevjekovno naselje Ostružnica se nalazilo kao i danas kod Fojnice. Tu su bili bogati rudnici srebra. Bosanski vladari su davali ostružničke rudnike pod zakup Dubrovčanima kojima su napla-

ćivali carine. Veliko vijeće i knez su poslali pismo Dubrovčaninu Pavlu de Gisla 2-XII-1349 god. u kojem spominju kuće Dubrovačkih podanika »precipiendo quatenus domos foveas et curiam Pauli Nicole de Menzio, positas in Ostrusnica..« (Mon. Rag. Libri Ref., II, 89). Ban Tvrtko je dao pod zakup Ostružnicu dubrovačkom društvu 1364 god. U jednoj povelji bana Tvrtka iz 1355 god. spominje se trg u Ostružnici i carine koje su se naplaćivale još u vrijeme bana Stjepana II Kotromanića. Carinarnica se spominje u Ostružnici i 1354 god. (Smičiklas, Cod dipl., XII, 269; Pucić, II, 22). Nekada se u izvorima Ostružnica označava i Tresnica, Stresenica (Libri Ref., V, sub anno 1312; K. Jireček, Handelsstrassen, 49). Dinić misli da je Tresnica isto što Trešnjica u srpskom Podrinju (M. J. Dinić, Za istoriju rudarstva..., I deo 1955, 46 bilj. 1). Dubrovački izvor iz 1418 god. spominje Ostružnicu (Hostrizniza) (N. Jorga, Notes, II, 168).

OŠLJE. Konstantin Porfirogenet spominje Ošlje kao utvrđen grad (X v.) (Rački, Doc., 407). On ga naziva Josle. U povelji kralja Ostoje spominje se Ošlje i mnoga druga sela u Bosanskom Primorju koja je Ostoja ustupio Dubrovčanima 15-I-1399 god. (Lj. Stojanović, Stare srp. pov. i pis., I, br. 429). U Ošljima se nalaze stećci iz Srednjeg vijeka.

OTOKA. Grad Otoka je ležao na rijeci Uni. Mjesto Otok se spominje 1264 god. (Iv. Tkalčić, Mon. ecc. Zagr., I, 124). Nešto prije toga vremena su knezovi Blagajski držali Otok kojim su upravljali njihovi kastelani. Godine 1486 se spominje u Otoci kastelan Juraj Čavski. U varoši Otoci je sagrađen franjevački samostan. Turci su zauzeli prvi put Otoku i spalili je zajedno sa samostanom 1565 godine (Arhiv IX, 31; R. Lopašić, Bihać i Bihaćka Krajina, Zagreb, 1890, 143—145, dodatak X, 304).

PAVLOVAC. Vidi pod Borač i pod Novigrad na Prači.

PEĆI. Selo Peći se nalazilo u Srednjem vijeku u Župi Mrin (Mren), 1323 godine (L. Thallóczy, Studien, 21). Kralj Toma ga je darovao braći Dragišićima 1446 godine (Fermendžin, Acta Bosnae, 202). I danas postoji pod istim imenom.

PEĆI KOD KLADUŠE. Grad Peći se nalazio kod Kladuše na putu iz Kladuše u Bihać. Spominje se u XIV vijeku plemić Pećko. Grad je pripadao većem gradu Kladuši (R. Lopašić, Bihać i Bihaćka Krajina, 245—249).

PEGIŠTE. Pegište je bilo u Srednjem vijeku naselje, na istom mjestu gdje je danas selo Pećište. Tu su se kopale rude za koje su bili zainteresovani dubrovački trgovci. Nalazi se blizu Srebrnice (Gelcich-Thallóczy Dipl., Rag., 621).

PERIN. Grad Perin se nalazio na lijevoj obali Drinjače. 1444 god. preko Perina je vodio put u Podrinje (Lam. de foris 19 f. 38, 11-III-1444 god. kod M. J. Dinića, Za istoriju rudarstva u srednjevekovnoj Srbiji i Bosni, I deo, SAN, 1955, 43 bilj. 29). Moguće je da je grad Perin bio u Župi Birač koja je, vjerovatno, postojala u Srednjem vijeku (M. Filipović, Grad i predeo Birač, Jug. ist. č., V, 1—2, str. 212—214).

PIĆEVIĆI. Selo Pićevići se nalazilo u Župi Trusini, blizu Stoca, u Hercegovini. Ono je dobilo ime od porodice Ivaniša Pićevića koji se u izvorima spominje 1467 god. (Stojanović, Stare srp. pov. i pis., II, br. 748).

PILATOVCI. Vlasi Pilatovci su živjeli u Mirušama kod Bileća koji su se, vjerovatno, otselili u današnje selo Piletu kod Stoca, blizu sela Crnića (M. J. Dinić, Jug. is. č., 1937, 128—129).

PLANA. Dubrovčani spominju Planu 1279. god. (Jireček, Hand., 23, bilj. 70). Plana se nalazi kod Bileće.

PLEMENA U ZETI. U Zeti se spominju: Bjelopavlići, Ozrinići, Maznići, Malonšići (1411 god.) (Lj. Stojanović, Stare srp. pov. i pis., I, br. 392). Bilo je i drugih plemena koja spominjem na drugim mjestima.

PLOČA. Luka Ploča se spominje u dubrovačkim izvorima 1426 godine. Tada je Dubrovnik dozvolio vojvodi Sandalju Hraniću da putuje s lađom od luke Ploče do Hercegnovog (a loco dicto Ploza prope Nerentam usque ad Castruum Novum prope Culfum Cathari) (N. Jorga, Notes, II, 230, bilj. 2).

PLJEVLJA. Pljevlja su se nalazila u Župi Breznici i ne smiju se identifikovati s gradom Breznicom, kako su mislili neki historičari. Pljevlja se spominju 1430 god. a nju je herceg Stjepan držao i u proljeće 1465 god. (Archiv, XIX, 25; M. J. Dinić, Zemlje hercega Sv. Save, Glas 182, 175—177). Tu su dolazili i dubrovački trgovci koji su putovali dalje u Prijepolje i u ostale dijelove Srbije.

Trgovci su izvozili ribu iz Dubrovnika u Pljevlja 1433 godine. U tom gradu razvili su se i zanati, osobito kujundžiski (B. Hrabak, Prošlost Pljevlja po dubrovačkim dokumentima do polovine XVII v., izišlo u Ist. Zapisima VIII, knj. XI, 1—2, 1955, str. 9—12).

POČITELJ KOD ČAPLJINE. Počitelj leži na lijevoj strani Neretve, na jednom visokom brdu koje se strmo diže iznad Neretve. Od strane Domanovića prilaz gradu je povoljan. Spominje se prvi put 1444 god. zatim 1448 i 1454 god. (L. Thallóczy, Studien, 361, 379 i 398). Grad je pripadao Župi Dubrava kao najzapadnija njezina tačka. Preko Počitelja je vodio put iz Gabele u Blagaj i Stolac. Madžari su dobili taj grad 1466 god. i postavili u nj svoju posadu. Dubrovčani su vodili brigu o tome gradu pa su poslali i radnike s ekserima da sagrade most preko Neretve kod Počitelja. Nema traga tome mostu, pa mislim da nije bio ni sagrađen na tom mjestu. Prirodnije bi bilo da je taj most građen u Čapljini gdje se nalazi i današnji, tj. novi most. U njegovoj neposrednoj blizini na desnoj obali Neretve nalazi se srednjevjekovna nekropola i drugi arheološki ostatci iz ilirskog i rimskog doba (Dr. Ć Truhelka, Turski spomenici, 168). Gondola piše da je Dubrovnik odlučio »di fare un ponte sopra il fiume di Narenta, apperosso il castello di Pocitegl a spese della repubblica, per poter far condure l'esercito a questa, nostra banda.« (G. di Marino Gondola, Croniche ulteriori di Ragusa, pod god. 1465, str. 372).

Turci su zauzeli Počitelj 1471 god. (Gl. ZM 1911, 308 i dalje).

Narod priča da su kod Počitelja počivale lađe. O gradu Počitelju je pisao opširnije Hamdija Kreševljaković, naročito o turskom vremenu (H. Kreševljaković, Počitelj na Neretvi, Narodna Uzdanica, Kalendar za 1934, 27-40).

PODGRACI. Podgraci se spominju 1334 godine. Tada se spominje u Podgracima i crkva sv. Grgura (ecclesia s. Georgii de Gradech). Nalazi se u Župi Vrbas nad Banjom Lukom (Iv. Tkalčić, Mon. h. ep. Zagr., II, 90).

PODGRADIE U GLAŽU. Selo Podgradie u Glažu se spominje 1446 god. u povelji kralja Tome, izdatoj braći Dragišićima (Fermendžin, Acta Bosnae, 202).

PODGRAĐE. Kod Blagaja u Hercegovini. Vidi pod Blagaj kod Mostara.

PODKUČLAT. Ispod grada Kučlata bilo je podgrađe sa trgom 1396 god. pod imenom »Podkučlat« (Pucić I, 7; K. Jireček, Handelsstrassen, 81 bilj. 276). Tuda su prolazili i dubrovački trgovci na prolazu u Srbiju 1396 god. (*Pošli su put' Pod' kučlat'* da tudezi progio u S' blie (Stojanović, Stare Srp. pov. i pis., I, br. 188). Turci su zauzeli »Podkučlat« 1463 god (Vl. Skarić, popis bosanskih spahija 1711 god., Gl. ZM, 1930 sv. 2,6). Tu su Turci kasnije uspostavili centar nahije Kušlat. I danas postoji naselje Kušlat.

PODMILAČJE. Podmilačje je bilo jedino šire područje koje se prostiralo s obje strane Vrbasa. Spominje se u povelji kralja Stjepana Tomaševića 18-IX-1461 god. kao posjed bivšeg kralja Radivoja, strica mladog kralja Stjepana Tomaševića (Gl. ZM., 1909, 446-448).

PODRINAC. Dubrovčani se žale na nove carinarnice u Trebinju, Sutjeski i Podrincu (apresso Podrinac), 12-VI-1436 godine (N. Jorga, Notes, II, 338). Povelja kralja Fridrika III navodi neki castrum Boytrynecz 1448 godine u posjedima hercega Stjepana. Prema geografskom redu u povelji kralja Fridrika III, on dolazi između Tođevca i Vratara (u župi Sutjeski), i to upravo oko mjesta Drinaljeva i Tjentišta (L. Thallóczy, Studien, 379).

U Tjentištu je bila carinarnica hercega Stjepana 1450 god. On ju je darovao svojoj majci kao apanažu, tj. da ona ubira carine (N. Jorga, o. c., 437). Mislim da je Podrinac isto što i Boytrynecz iz pomenute

povelje. On je ležao negdje na lijevoj obali Drine, možda u samom Drinaljevu. Tjentište se mora isključiti jer ga onaj pomenuti izvor iz 1436 god. spominje skupa sa Tjentištem. M.J. Dinić nije ni pokušao da isporedi Podrinac sa gradom Boytrynecz-om nego navodi da je ležao negdje u Podrinju (M. J. Dinić, Zemlje hercega Svetog Save, Glas 182, 235).

PODRINJE. Oblast oko srednje Drine zove se Podrinje; ono je pripalo Bosni 1366 god.. To nije ista oblast što i Drina Popa Dukljanina koja se prostirala (Župa Drina) na obje strane rijeke Drine u njezinu gornjem toku. To područje je osvojio ban Tvrtko 1373 god. u ratu protiv Nikole Altomanovića. Oblast oko gornjeg toka Drine zvala se ponekad Podrinjem (Drina).

Podrinje oko srednje Drine je pripadalo plemićima Dinjičići (Fermendžin, Acta Bosnae, 63). Kralj Dabiša se zove kraljem Srbljem, Bosni, Primorju, Donjim Krajim, Zapadnim Stranam (Partes Inferiores), Usori, Soli i Podrinju, 17-V-1395 (Miklošić, Mon. serb., br 211). Kralj Ostoja uzima u svoju titulaturu Podrinje, 20-XI-1398 (Mon. serb., br. 224). O Podrinju raspravlja M. J. Dinić (Za istoriju rudarstva u srednjevekovnoj Srbiji i Bosni, I deo, SAN, 1935, 32).

PODROMANIJA. Podromanija je dio planine Romanije a dobila je ima vjerovatno od starih Romana. Kod Foče ima selo Romani. Po imenu sudim da je postojalo i u Srednjem vijeku kao pojam dijela planine Romanije.

PODSTINJE. Selo Podstinje se nalazilo u Župi Luka. Spominje se oko 1323 godine (L. Tahllóczy, Studien, 21).

PODZVIZD. Grad Podzvizd je ležao na jednom manjem brežuljku, blizu grada Vrnograča. On je imao visoku kulu u sredini. Spominje se 1389 i 1456 godine. Mijenjao je više puta svoje gospodare (1503, 1522 i 1525). Gospodari grada su bili i Zrinski od 1547 godine. Turci su palili grad češće u drugoj polovini XVI vijeka. Poslije 1580 godine ostao je pust. Turci su ga prisvojili 1636 godine (R. Lopašić, Bihać i Bihaćka Krajina, Zagreb, 1890, 249-261; Kukuljević, Acta croatica, I, 213).

POLICE KOD TREBINJA. Police se nalaze na lijevoj obali Trebišnjice kod grada Trebinja gdje je bila veća nekropola iz Srednjeg vijeka na kojoj se nalazi i danas nekoliko lijepih stećaka, dva sa natpisima župana Radomira i župana Grda iz XII v. (Wiss., Mitt., III, 426). Tu je bila jedna crkva na čijim je temeljima sagrađena nova, djelomično od starih stećaka, kao što je slučaj jedne crkve u Žakovu (u Popovu) i druge u pravoslavnom groblju u Dubljanima (Popovo).

Police su Turci okupirali kad i Trebinje. U Trebinju se spominje turski subaša 1467 god. (M. J. Dinić, Zemlje hercega Sv. Save. Glas 182, 250).

POLJA. Dubrovački izvor spominje Polja (via de Poglia) 1430 god. Polja se nalaze između Kučlata i Zvornika (N. Jorga, Notes, II, 278; Vidi pod Zvonik.).

POLJIĆ. Grad Poljić se spominje 28-XII-1408 god. kao »oppidum na Poglich«. On se nalazi na Poljima (Poglia) (Fermendžin, Acta Bosnae, 88). Nije lako odrediti mjesto grada i Polja, ali se može ipak tvrditi da se nalazi na desnoj obali Neretve, U Humskoj Zemlji, gdje su vladali knezovi Jurjevići kojima je kralj Ostoja potvrdio taj posjed 1408 god. (Acta Bosnae, 88).

Mislim da ih treba tražiti oko Župe Blato kuda je vodio i srednjevjekovni put iz Blagaja u Duvno. U okolici te župe postoji selo Polog na putu između Mostara i Ljištice. U okolici Pologa se nalaze dvije Poljice: jedne su kod Bogodola, druge (Male Poljice) kod Gostuše. Fra Petar Bakula piše da u Pologu ima stećaka, jedan izvor Grkus i ostaci neke tvrđave, zvane Zvonigrad (In extremitate occidentali ad famosum fontem Grkus, arcis praenotabilis extunt rudera; nomine Zvonigrad) (Schematismus topographico-historicus Custodiae Provincialis et Vicariatus Apostolici in Hercegovina, Spalati 1867, 81).

Sam položaj i okolica Pologa govore dosta vjerovatno da grad Poljić i Polja treba tražiti baš na tom sektoru.

POPOVO. Grad Popovo (Popovski) nalazio se nad sadašnjom Zavalom, na desnoj strani sadašnjeg puta idući od Zavale k Slanom. Na jednom brdu, na pomenutoj strani ceste, nalazi se ruševina koju narod zove Gradac. Spominje se u izvorima prvi put 1444 god. kao posjed vojvode Stjepana Vukčić-Kosače (Z. Thallóczy, Studien, 361; M. J. Dinić, Zemlje hercega Sv. Save, Glas 182, 184).

PORIM. Porim se nalazi na putu iz Mostara u Zijemlje. Tuda su putovali trgovci iz Gabele u Konjic. I danas stočari putuju istim putem na Bjelašnicu. U jednom pismu iz Visokog se spominje da je u Porimu opljačkana pismonoša kliškog trgovca Radiča 1377 god. Dubrovački poslanici su dobili naredbu 1382 god. da prate kralja Tvrtka I do Porima »usque in Porimum« (K. Jireček, Spom. srp., 37 u Spomeniku SKA, XI; M. J. Dinić, Odluke veća Dubrovačke Republike, I knj., 271). Spominje se Podporim 30-IX-1384 god. (Jireček, o. c. 80 bilj. 270).

POSREDNICA. Posrednica je otok između glavnog toka rijeke Neretve i njezina lijevog rukava do mora. Po tome je dobila i ime (otok posred rijeka). Na mjestu današnjeg Opuzena nalazio se grad i trg Posrednica. Teretne lađe su bile usidrene u luci Lovorici, nedaleko od Brštanika, prema jugu. Posrednica se spominje u povelji bosanskog bana Stjepana II Kotromanića iz 1333 godine (Stojanović, Stare srp. povelje i pisma, I br. 54; Libri Ref., I,156).. Ona je i poslije 1333 godine ostala u vlasti bosanskih banova. Da je u Posrednici bila neka tvrđava, dokazuje Ranjina koji je naziva tvrđavom (castello) 1453 godine (Ranjina, Annali di Rag. 257). Ostalo vidi pod Brštanik i pod Lovorika.

POSUŠJE. Kralj Ostoja je boravio u Posušju 1403 god. Tu su ga tražili dubrovački poslanici koji su imali nalog od kneza da ga dočekaju (in Posusse) (Nikola Jorga, Notes II, 90). Posušje je glavno mjesto Župe Posušje koja se spominje u povelji kralja Ostoje 1408 god. (Acta Bosnae, 87-89). Blizu Posušja je ležao grad Ričani u Čitluku kod rječice Ričine. Preko Posušja je vodio put u Duvno, Imotski i Kočarin-Blagaj. Izvori nekada stavljaju i grad Proložac u Posušje (L. Thallóczy, Studien, 361). Ivan Nelipić je dao kćeri Katarini grad Čačvinu u Posušju 1428-1434 god. (Cod. de Blagay, 229-253). Tu je jasno da grad Čačvina nije u Posušju. Samo ime Posušje vjerovatno dolazi odatle što je kraj bezvodan, suv (sve je posuva) (N. Barišić, Posušje, Glasnik ZM, 1892, sv. 3, 275-277).

U okolici Posušja ima veći broj nekropola iz Srednjeg vijeka: u Ričinama , Rastovači, Gracu i Batinu.

POVALJSKA ĆIRILSKA LISTINA SA OTOKA BRAČA. Na Braču u Povlju sagrađen je samostan sv. Ivana reda sv. Benka. Tome samostanu je izdao povelju brački knez 1185 god. Povalj se prije zvao Pavle (Fr. Rački, Najstarija hrvatska ćirilicom pisana listina, Starine, XIII, 199). Brač je bio u IX i X v. sastavni dio Paganije (Krajine). On je bio pod utjecajem narodne kulture čiji je osnov bila ćirilica nakon kratkog perioda upotrebe glagoljice.

POVRŠI. Kraj Površi se nalazi nad Župom Žrnovnicom. Pripadao je oblasti Travunije. To je posjed knezova Pavlovića koji se spominju kao njegovi vlasnici 1430 i 1431 god. (Nikola Jorga, Notes, II, 293). I kasniji izvori spominju Površi, čiji su stanovnici održavali ekonomske veze s Dubrovnikom (Croniche ulteriori di G. di Marino Gondola, 350, izd. Natka Nodila 1893 god.; Resti Chronica, 235; Obren Đurić-Kozić, Šuma, Površi i Zupci, Srp. Etn. Zbornik V).

PRAČA. Prača je bila na rijeci Prači gdje je i danas. Izvori spominju 1244 god. Župu Berez Pracha Byscupina (Smičiklas, cod. dipl. IV, br. 208). Vidi se da je Prača pripadala Župi Borač. Kod Prače je kasnije nastao grad Pavlovac, a centar Župe Borač je bio u gradu Borač sa podgrađem (Vidi pod Borač.). Preko mjesta Prače vodio je trgovački put iz Goražda u Mokro i Vrhbosnu. Prača se spominje u dubrovačkim izvorima 1336 god. i neki Jurek de Praccia (Libri Ref., V, 392—393). Kod Prače je bila Parokija koja se spominje 1550 god. (Starine X, 206). Biskupnija je valjda biskupski posjed »precarium« (crkveni posjed).

PREBILOVCI. Selo Prebilovci kod Čapljine leži na lijevoj obali Bregave. U selu se nalazi srednjevjekovno groblje u današnjem pravoslavnom groblju. Na jednom od stećaka se nalazi lijepo izrađen grb na štitu sa mačem. Na štitu su četiri rozete sa unutra urezanim krstićima. Na jednom drugom stećku je izrađen srcoliki štit sa mačem. Taj grb je pripadao, vjerovatno, Stjepanu Pribiloviću.

Ime sela nastalo je u Srednjem vijeku, vjerovatno po nekom feudalcu Pribilu, ali nikako po imenu humskog kneza Ivana Pribila jer on nije imao posjede u ovom dijelu Huma (Dr. Jefto Dedijer, Hercegovina, u Naselju, VI, 101).

Spominje se Stjepan Pribilović 1378 god. kao vojvoda Humske Zemlje; od njega je ban Dalmacije tražio da pošalje vojnu pomoć Stonu (Gelcich, Mon. Rag., Libri Ref. IV, 172). Prije bi mogao biti ovaj Stjepan Pribilović po kome je selo dobilo ime jer se spominju operacije kod Stona. To znači da se tražila pomoć od nekog feudalca koji je stanovao u blizini Stona. Prema tome bi ime Prebilovci moglo nastati u XIV vijeku.

PRIBINOVCI. Selo Pribinovci se spominju u povelji kralja Tome 1446 godine (Fermendžin, Acta Bosnae, 202). Ime je postalo od vlastitog imena Pribina. Pribinovci se nalaze u blizini rijeke Usore.

PRIBUD. Nedaleko grada Samobora, u Međurječju, nalazio se Pribud, u Župi Pribud. Jedan dubrovački izvor iz 1305 godine spominje Pribud kao mjesto u koje su bili upućeni neki Dubrovčani (Gelcich, Libri Ref. V, 90). Povelja aragonskog kralja Alfonza V spominje grad Samobor u Pribudu (1444 god.) kao posjed vojvode Stjepana Vukčić-Kosače (L. Thallóczy, Studien, 361; M. J. Dinić, Zemlje hercega Sv. Save, Glas 182, 172—173). U popisu bosanskih spahija od 1711 god. spominje se Pribud (Vl. Skarić, Popis bos. spahija 1711 godine, Gl. ZM., 1930, sv. 2,6).

PRIJEPOLJE. Prijepolje leži na putu iz Zete i Bosne u Srbiju. Tu je bio srednjevjekovni trg i karavansko odmarište. Dubrovčani su osnovali u Prijepolju svoju koloniju. Prvi put se spominje 1345 god. (K. Jireček, Handelsstrassen, 76, bilj. 257). Iz Prijepolja je jedanput u XVI v. prodat tovar crvca u Dubrovnik (Stojanović, Stare srp. pov. i pis., II, br. 788).

PRILEP. Grad Prilep je ležao u Župi Bistrici između grada Jeleča i Drine. Vijeće umoljenih je odlučilo 23-II-1392 god. da se prime za dubrovačke građane Brajan i Vukac Obadići, braća »de Prilip de Bistriza«. Prilep se izričito spominje kao grad 1454 god. kao posjed hercega Stjepana (M. J. Dinić, Zemlje hercega Sv. Save, Glas 182, 232; L. Thallóczy, Studien, 167). Turci su zauzeli Prilep oko 1465/6 god. (Ljubić, Listine, X, 351).

PRIDVORCI. Pridvorci se nalaze kod Trebinja. Tu i danas ima srednjevjekovnih ruševina. Naselje Pridvorci se spominje 1443 godine. Tada se spominje neki čovjek »de Pridvorica apud stobor de Trebigna«. Plot oko dvora zvao se stobor (K. Jareček, Istorija Srba, sv. III, 1923 god., 187 bilj. 8). Selo Pridvorci i danas postoji u blizini Trebinja, na lijevoj obali Trebišnjice.

PROLOŽAC. Grad Proložac kod Imotskog se spominje 1444 godine kao posjed vojvode Stjepana Vukčić-Kosače. Nalazio se u Župi Posušje (L. Thallóczy, Studien, 361). Ipak nije sigurno, iako stoji u povelji aragonskog kralja Alfonza V od 1444 god., da je grad Proložac pripadao Župi Posušju, a ne Župi Imoti. Prirodnije bi bilo da je pripadao Župi Imoti jer je njoj i njezinu gradu Imotskom bliži nego Posušju (mjestu).

PROZOR KOD CETINE. Vidi pod Vrlika.

PROZOR U RAMI. Župa Rama se spominje u izvorima u XII v.. Pop Dukljanin je stavio Ramu u oblast Podgorja. Nepoznato je mjesto gdje je bio centar Župe Rame u XII v.. Ban Tvrtko izdaje povelju pod Prozorom u Rami 11-VIII-1366 god. kojom dariva novim posjedima vojvodu Vukca Hrvatinića za učinjene usluge u ratu (Fermendžin, Acta Bosnae, 34). U Prozor su dolazili dubrovački poslanici koji su pisali knezu iz Prozora 1433 god. (Jorga, Notes, II, 314). Prozor je čuvao prilaz u Župu Neretvu i u Župu Uskoplje. Kralj Matija Korvin je darovao grad Prozor knezu Vladislavu Hercegoviću za učinjene usluge u borbi protiv Turaka (1463 god.) (L. Thallóczy, Studien, 418, 422; Milan Karanović, Istorijsko-etnografske crtice u župama Rami i Skoplju. Glasnik ZM, 1938, 73 i dalje).

Grad Prozor je bio glavni centar Župe Rame u XIV i XV vijeku.

PRUD. Prud je srednjevjekovno naselje kod Vida, u pravcu Ljubuškog. Tu su po odobrenju kralja Dabiše Dubrovčani sjekli drva za svoje potrebe u Drijevi, ali su im to sprečavali knezovi Radivojevići, gospodari zapadnog Huma. Povodom toga su se Dubrovčani žalili gospođi Vladi i knezovima Đurđu i Vukiću, 5-IV-1399 godine (Stojanović, Stare srp. pov. i pis., I, br. 419). I danas na putu Ljubuški—Vid postoji Prudska Draga.

PRUSAC—BIOGRAD. Prusac (Biograd, tur. Akhisar) se nalazio u Župi Uskoplju, nešto južnije od Donjeg Vakufa. Imao je i svoje podgrađe. Spominje se prvi put 1478 god. (?) u pismu Skender-bega (Stojanović, Stare srp. pov. i pis., II, br. 876). Pismo je pisano Dubrovčanima »na gradu Pruscu«. Toma Katarino Zeno naziva Prusac »Terra bianca« (Biograd) 1528 god. (Rački, Starine, XV, 195—196). U tursko doba se Župa Uskoplje zvala Skoplje (Đoko Mazalić, Biograd Prusac, Gl. ZM, 1951, 147—189).

PSET. Župa Pset (Pesente) se spominje u X v. kao dio Hrvatske (Rački, Doc., 400). Pset je pripadao Kninskoj biskupiji (Smičiklas, Cod. dipl., II, 193). Psetska župa se prostirala, po Klaiću prema Kninu i Vrlici na istok i sjever, između Unca i Une na zapad, Sane na istoku, a Grmeč—Planine na sjeveroistoku (Vj. Klaić, Vjesnik hrv. arh. dr., 1928, sv.

XV, I—12). Prvi spomen da je Pset pripadao Kninskoj biskupiji jest iz 1185 god. (Smičiklas, o. c., II, 193).

Pset je ilirskog porijekla (P. Skok, Gl. Zem. m., 1919, 156—57). Spominje se (Pset) opet 1292 god. (Smičiklas, Cod. dipl., VII, 104. Spominje se i 1266 god., Cod. dipl., V, 415). Pset se vjerovatno nalazio gdje i današnji Bosanski Petrovac. Mislim da je i glavni centar Župe Pset nosio isto ime kao što je slučaj kod drugih župa.

RAKITNO. Rakitno se nalazi kod Posušja, u Hercegovini. Tu je nekad bila Župa Rakitno, čiji su se stanovnici bavili stočarstvom kao i danas. Prvi put se spominje Župa Rakitno 18-XII-1408 god. u povelji kralja Ostoje (Fermendžin, Acta Bosnae, 87—89). Neki Stjepko, sin Miroslava iz Rakitna opljačkao je trgovca iz Trogira 1326 g. (Smičiklas, Cod. dipl., IX, br. 243).

RAMA. Oko rijeke Rame nalazila se Župa Rama. Ugarski kralj Bela II uzeo je titulu rex Ramae 1138 godine. U vrijeme Popa Dukljanina Župa Rama je pripadala oblasti Podgorja (Letopis Popa Dukljanina, 327). Ona je bila stalno u sastavu bosanske države. U povelji bana Stjepana II Kotromanića od 1323 god. spominje se knez Rame Ostoja Pribojević (Wiss. Mitt., XI, 239; II, 158—162; Smičiklas, Cod. dipl., II, 48). Ban Stjepan II Kotromanić se naziva 1345 godine banom Rame (Thallóczy, Studien, 329).

Ban Tvrtko je izdao povelju vojvodi Vukcu Hrvatiniću pod Prozorom u Rami 1366 god., jer mu je pomagao u borbi protiv kralja Ludviga I 1363 godine. Dubrovačko Veliko vijeće spominje 13-II-1433 god. da je njihov poslanik pisao iz Prozora u Rami. Kralj Matija Korvin je darovao Župu Ramu 1463 god. knezu Vladislavu Hercegoviću za vojne zasluge koje je stekao u ratu protiv Turaka (Thallóczy, Studien, 418—422; Fermendžin, Acta Bosnae, 258; N. Jorga, Notes II, 314).

Kroz Župu Ramu je vodio put iz Župe Neretve, Župe Uskoplja i Župe Lepenice.

Franjevci su imali samostan sv. Petra u Rami (Šćitu) koji se nalazi u popisu župa bosanske vikarije od 1514 god. (Dr. P. Dominicus Mandić, Acta franciscana, tom. I, Mostar, 1934, 10).

RAŠTANI. Selo Raštani kod Mostara se spominje 1446—7 g. sa crkvom sv. Bogorodice koja je od pape dobila oproste grijeha za sve one koji je posjete (Vl. Ćorović, Historija Bosne, Beograd 1940, 478; N. Jorga, Notes, II, 420).

RAVNO U POPOVU. Naselje Ravno se spominje 6-VI-1579 sa crkvom sv. Gospe koju su podigli Andrijaševići. O tome je sačuvan ćirilski natpis koji se nalazi u sadašnjoj katoličkoj crkvi u Ravnu (Dr. D. Mandić, Acta franciscana, tom. I, 41; Glasnik ZM, 1892, knj. 2, 116). U Ravnu je bila skupština glavara svega Popova 1604 godine. Tu je bio i pretstavnik Velje Međe koja se i danas nalazi blizu Ravna (Mandić, Acta franciscana, tom. I. 49). U Ravnu se nalaze srednjevjekovne nekropole, što je dokaz da je selo i prije postojalo.

REČICE. Mjesto Rečice se nalazi i danas kod Domanovića, u Hercegovini. Danas se čitavo područje oko Domanovića u širem smislu riječi zove Rečice. Prvi put se spominje 1415 godine u dubrovačkim izvorima (Jorga, Notes, II, 149; L. Thallóczy, Studien, 352—354). Kod Sutjeske postoji naselje Ričice kao i u Hercegovini. U pomenutom izvoru kralj Sigismund naziva poslanika kralja Ostoje Obrada (Obrat de Rzetzitze) svojim savjetnikom. Prema duhu same povelje vjerovatnije je da se izvor odnosi na Rečice kod Sutjeske, iako se ne isključuju i one u Hercegovini.

RIBIĆ. Selo Ribić kod Ključa spominje se u povelji bana Stjepana II Kotromanića oko 1323 godine i u povelji kralja Tome braći Dragišićima 22-VIII-1446 god. (Thallóczy, Studien, 16, 21; Miklošić, Mon. serb., br. 353).

RIBNICA. U provinciji Praevalis u rimsko doba bio je grad Doclea, po kome se i pokrajina nazvala Dioklea. Grad Doclea se nalazi na uglu između Zete i Morače. Njegovi se ostaci još vide. Turci su gradili Podgoricu 1474 godine, gdje je u XII vijeku bilo naselje Ribnica, rodno mjesto Nemanje (K. Jireček, Handelsstrassen, 19-21 bilj. 54; Rački, Documenta, 405—409).

RIČANI (RIČINE). Grad Ričani se nalazio kod Posušja, u selu Čitluku. Tu je nekad bila crkva sv. Marije. U današnjem katoličkom groblju u Čitluku (Ričinama) ima poveći broj krasnih stećaka od kojih neki leže i na desnoj strani potoka Ričine. Tu je glavica, ostatak neke stare utvrde (ac in situ — Glavica — arcis praegrandis rudera copiosissima, cum quibusdam adhuc integris, arcubus videns admiratur.... piše fra Petar Bakula). (Schematismus topographico-historicus Custodiae Provincialis

et Vicariatus Apostolici in Hercegovina, Spalati, 1867, 157). Bakula piše da je tu kasnije bila i neka džamija.

Grad Ričani (Ričine) se spominje prvi put u povelji aragonskog kralja Alfonza V iz 1454 godine. Grad je pripadao hercegu Stjepanu. M. J. Dinić nije znao tačno gdje se nalazio grad Ričani (u povelji civitas Rixachi), ali je ipak približno odredio njegov smještaj. On ga je stavio između grada Roga i grada Kruševca u Blatu. On to nije mogao tačno odrediti jer nije bio na tom terenu. Nakon moga istraživanja ne postoji više problem o ubikaciji grada Ričani (Thallóczy, Studien, 398; M. J. Dinić, Zemlje hercega Sv. Save, Glas 182, 237).

RIĐANI. Vlaško pleme Riđana se spominje u izvorima 1430 god. (K. Jireček, Istorija Srba, I deo, izd. J. Radonić, 1952 god., 76—77). Riđani su napadali na putu dubrovačke trgovce i njihove posjede u Konavlima (1441 god.) (N. Jorga, Notes, II, 379, 459). Oni su nekad živjeli oko Grahova i Risna te su se pomjerali u pravcu Nikšića. Oni su dali ime i današnjim Riđanima kod Nikšića.

Turci su zauzeli Riđane 1466 godine i nad njima postavili svoga subašu Sermetu (Lam. de foris fol. 137, 7 nov. 1466, kod M. J. Dinića, Zemlje hercega Sv. Save, Glas 182, 250 bilj. 34).

RIPAČ. Grad Ripač je ležao na otoku, na rijeci Uni, gdje su nekada nađeni prehistorijski predmeti. Tu se i danas nalaze ostaci starih građevina i muslimansko groblje s mnogim nišanima s natpisima. U blizini Ripča se nalaze i neki rimski lokaliteti. Grad Ripač se spominje 1408 godine u jednoj povelji kralja Sigismunda. Ripač je bio centar Župe Hum. Imao je i sudski sto na kojem su učestvovali humski plemići. Spominje se 1493 god. (Valvasor, Die Ehre des Herz. Krain, IV, knj. XII—XV, 65; R. Lopašić, Bihać i Bihaćka krajina, 264, Smičiklas, Cod. dipl., XII 666—667). Prema poveljama kralja Sigismunda iz 1431 i 1434 godine Ripač je bio u vlasti Frankopana, od 1447 godine u vlasti knezova Krbavskih koji su se dopisivali sa humskim knezovima u Ripču (Iv. Kukuljević, Acta croatica I, 68; R. Lopašić, Bihać i Bihaćka Krajina, Zagreb, 1890, 263—265).

Nikola Jirišić je uzeo grad Ripač 1527 godine u ime kralja Ferdinanda I i potvrdio stare povlastice ripačkim građanima. U XVI vijeku je u Ripču sjedio kastelan sa određenim brojem vojnika koje je izdržavala kraljevska kasa. Grad je imao svoju crkvu, trg, sud. Ripačka crkva je bila podložna Kninskoj biskupiji.

Turci su naročito imali na oku Ripač kao branu grada Bihaća. Ivan Hojsić je javio banu Nikoli Zrinskom 31-III-1554 godine da su Turci došli s velikom vojskom pod Ripač (sub Rypach excurerent..) da ga opljačkaju (E. Laszowski, Mon. Habsburgica, vol. III, 470).

Plemići Izačići su upravljali jedno vrijeme Ripčom kao kapetani. Na jednom nadgrobnom spomeniku iz Fetije džamije u Bihaću spominje se Ivan Izačić, kapetan iz Ripča (capitaneus in Repats) koji je umro 1565 godine (Marko Vego, Srednjevjekovni bihaćki latinski spomenici XVI vijeka, 1954 sv. arh., 264, tabla II, sl. 5).

Turci su zauzeli Ripač 1582 godine, ali ga je ponovo zauzela hrvatska vojska. Ripač je poslije 6-XI-1591 godine pao u turske ruke (Starine, XXXV, 342 i 343; F. Šišić, Acta Comitialia, IV, 76; E. Laszowski, Mon Hab., III, 470; R. Lopašić, Bihać i Bihaćka Krajina, Zagreb, 1890, 263-269, 303-304).

RISAN. Risan se nalazi između Kotora i Hercegnovog. Spominje ga Konstantin Porfirogenet u X v. Naravno da je grad postojao još prije vremena Ilira. U X v. je pripadao oblasti Travuniji. Dubrovački izvori ga spominju često u XIV i XV v. Tu je bila raskrsnica puteva prema Kotoru, Ledenicama i Grahovu. (Jireček, Handelsstrassen, 23).

RISOVAC. Grad Risovac se nalazi na lijevoj obali Une, u blizini grada Bihaća i naselja Kralje. Postao je u Srednjem vijeku (R. Lopašić, Bihać i Bihaćka Krajina, Zagreb 1890). Tu je bio nedaleko od Une i Otoke i grad Jezerski (R. Lopašić, o.c., 175).

ROG U DUVNU. Grad Rog se nalazio u Župi Duvno, u današnjem području Roškog Polja. Spominje se tek 1444, 1448 i 1454 godine kao posjed hercega Sjepana (L. Thallóczy, Studien, 361, 379, 398).

ROGATICA. Rogatica je bila naselje u Srednjem vijeku. Spominje se 1425 god. U jednom dubrovačkom izvoru stoji da je neki kramar iz Dubrovnika nosio srebro u Rogaticu (ex Ragusio usque ad locum qui dicitur Rogatice in Bosna supra Borac) (M. J. Dinić, Dubrovačka srednjevekovna trgovina, Jug. ist. č., 1937, 127). U tursko doba, u vrijeme sultana Bajazita II spominje se neki Radič Vukašinović iz Rogatice (1491 god.) (Lj. Stojanović, Stare srp. pov. i pis., II, br. 909). Okolina Rogatice je bogata srednjevjekovnim nekropolama na kojima se našlo par spomenika s natpisima (Dr. Ć. Truhelka, Vlađevina i natpisi njezini, Gl. ZM., II; Natpis iz Rogatice, VI).

ROCIL (ROTILJ). U Župi Lepenici spominje se 1244 god. mjesto Rotilj (Rocil) (Fermendžin, Acta Bosnae, 13; K. Jireček, Handelsstrassen, 31). Ostalo vidi pod Ž. Lepenica. Selo Rotilj kod Kiseljaka postoji i danas.

RUDINE. Župa Rudine se nalazila u Travuniji. Spominje se prvi put kod Popa Dukljanina. Druge Rudine se nalaze kod Nikšića a njih Dukljanin ne spominje. Dukljaninove Rudine se nalaze kod Bileće tako da i ona ulazi u njihov sastav. Preko Rudina je vodio put u Zetu i Srbiju, a taj put se spominje već 1280 god. Dubrovčani su zabranili svojim trgovcima 1318 god. da putuju u Rudine (Gelcich, Libri Ref., V, 109). Rudine ni 1357 god. nisu pripadale Humu (Ljubić, Libri Ref., III, sub anno). Od 1392. god. Rudine pripadaju Radenovićima. 1483 god. se spominje rudinski vojvoda Turčin Alica (M.S.H.M., vol. XIV, scriptores, vol I, 74; dr. Jefto Dedijer, Bilećke Rudine, Zbornik, V, 674; Lj. Stojanović, Stare srp. pov. i pis., I, str. 41; Mon. Rag. V,14; St. Novaković, Srpske oblasti X i XII veka pre vlade Nemanjine, Gl. srp. uč. dr., 48, 25-26). U dubrovačkim izvorima XV v. često se spominju Rudine.

SAMOBOR. Grad Samobor leži na Drini, u Župi Pribud, koja se spominje 1305 god. Grad je zidao vojvoda Sandalj Hranić i u njemu često boravio i izdavao povelje. Ponekad su u Samobor dolazili karavani iz Dubrovnika (od 1397-1435 god.) (Div. Canc. 48 1. 340, 10-III-1435, kod M. J. Dinića, Dubrovačka srednjevekovna karavanska trgovina, Jug. ist. časopis, 1937, sv. 1—4, 122 i 126). Samobor je imao i svoje podgrađe (sotto Samobor) prema jednom izvoru iz 1423 god. Dubrovački poslanik de Gondola javlja knezu 1430 god. da se nalazi u Samoboru i da je doznao da kralj Tvrtko II izmjenjuje poslanike s vojvodom Radoslavom Pavlovićem i vojvodom Sandaljem (N. Jorga, Notes, II, 211, 273—274).

Samobor se spominje 1444, 1448 i 1454 god. kao posjed hercega Stjepana (Thallóczy, Studien, 154, 166—67, 379, 398). Herceg Stjepan je izdao povelju pod Samoborom u Međurječju, 13-X-1461 god. (Lj. Stojanović, Stare srp. pov. i pis. II, br. 670). Postoji mogućnost da je Samobor ili grad Sokol na Drini sagrađen na mjestu starog Međurječja, o čijoj se ubikaciji raspravlja među historičarima.

Turci su zauzeli grad Samobor, Prilep i Mileševac prije 1466 god. (E. Fermendžin, Acta Bosnae, 267-268). O položaju i izgledu grada Samobora na Drini pisao je Stevan Delić (Stevan Delić, Samobor kod Drine, Glasnik Zemaljskog muzeja, IV, 255). Vidi Međurječje.

SANICA. Sanica se spominje 1305 god. u jednoj presudi župana Vukoslava Vuku Obradovu i njegovoj rodbini u Sanici u prisustvu svjedoka među kojima se spominje i Lupus de Lusac (L. Thallóczy, Studien, 327). Ona se nalazila u Župi Sani.

SASI. Sasi su bili rudari u Bosni i Srbiji nakon provale Tatara u ugarsko kraljevstvo. Neki historičari i pravnici tvrde da je ime sas označavalo rudara (Dr. Vinko Mikolji, Historija našeg rudarstva i Sasi, Gl. ZM., 1953, 368). To nije isključeno jer nam Georgice priča o Varešu da na površini ima sasa, tj. rudače »... della terra trovai certi sassi che al peso et al colore si vedeva féro purissimo...« (M. N. Batinić, Nekoliko priloga., Starine, XVII, 124). U Bosni i Srbiji ima više mjesta s imenom Sasi (Jireček, Handelsstrassen, 51).

SINJ. Grad Sinj se nalazi na desnoj obali Cetine. Spominje se kao castrum 1402 i 1423 god. (Fermendžin, Acta Bosnae, 119, 66).

SKRADIN (LAT. SCARDONA). U Skradinu je oko 530 bila jedna biskupija (Smičiklas, VIII, 76). Ban Pavao Šubić s bratom Mladenom izdao je povelju u Skradinu 2-II-1301 god. Hrvatinu, gospodaru Donjih Krajeva (L. Thallóczy, Studien, 325.) Drugu povelju je izdao 21-II-1305 Thallóczy, o.c., str. 328). Izgleda da su Šubići kovali svoj novac u Skradinu. Turci su ga zauzeli 1522 god.

SLANO. Slano leži na moru između Dubrovnika i Stona. Ono je bilo u rukama bosanskih vladara do 15-I-1399 god. Tada ga je Dubrovačka Republika kupila od bosanskog kralja zajedno sa drugim selima u Bosanskom Primorju (od Kurila do Stona). U povelji kralja Ostoje se nabrajaju darovana ili, boljerečeno, kupljena sela: Osojnik, Ljubač, Gromača, Orašac, Trsteno, Mrčevo, Mravinac, Brsečevo, Majkove (dvije), Slano, Trnovo, Podgora, Čepikuće, Podimač, Kotezi, Zaton, Visočani, Točilnik, Smokovljani, Ošlje i Topola (Lj. Stojanović, Stare srp. pov. i pis., I, br. 429).

Taj podatak nije ujedno prvi spomen mjesta Slana, jer ima i starijih iz 1322, 1364 i 1373 g. 1394 god. spominje se samostan franjevaca u Slanom, koji je pripadao bosanskoj vikariji. Uz samostan je bila i crkva sv. Hieronima. Jasno je da je naselje nastalo mnogo prije (Fermendžin, Acta Bosnae, 54-56 Libri Ref. I, 61, IV, 20). Vojvoda Hrvoje je tražio Slano za svoga sina Balšu 1402 godine (N. Jorga, Notes, II, 84, 86). Dubrovački izvori nam pišu da je vojvoda Radič Sanković mislio doći u Slano 1403 godine (Notes, II, 95, 230). Slano je imalo i svoga kneza koga je imenovao dubrovački knez (Jorga, Notes, II, 396). Spominju se u Slanom i providuri (Notes, II, 449). Samostan u Slanom spominje se i 1525 god. prilikom odlaska jednog franjevca na proslavu crkve sv. Petra u Zavali (N. Ranjina, Anneles Rag. 100, izd. N. Nodila, 1883). U samostanu se i danas nalaze srednjevjekovni ostaci dok u crkvi ima više grobova

porodice Ohmućevića (Vid Vuletić-Vukasović u Gl. ZM., 1904, 367—374). O najstarijem podatku o Slanom iz 1364 i 1373 godine vidi kod Stojanovića (Stare srp. pov. i pis., I, br. 106; Libri Ref., III, 102).

SLIVNO KOD METKOVIĆA. Selo Slivno se spominje 20-II-1415 (Stojanović, Stare srp. pov. i pis., I, br. 559). Još jedan izvor od 23-III-1416 spominje kneza Petra Pavlovića i Slivno (Stojanović, o. c., I, br. 550). Imamo i stariji izvor o Slivnu 1358 god. (Libri Ref. II, 258).

SMUČICA. Vidi Župa Smučka.

SOKOL KOD CETINJA. Grad Sokol kod Cetinja se spominje 1444 god. On se nalazi kod sela Štitara u pravcu Danilovgrada (L. Thallóczy, Studien, 361; M. J. Dinić, Zemlje hercega Sv. Save, Glas 182, 226).

SOKOGRAD KOD GRAČANICE. Grad Soko kod Gračanice se spominje u ugovoru kralja Sigismunda i despota Stevana Lazarevića 1426 god. (Hefferov članak u Gl. Zem. m., 1893, 553). Gospodar grada Sokola je bio kralj Radivoj 1429 god. (L. Thallóczy, Studien, 79—80). Turci su ga zauzeli 1520 godine (Isthuanffius, Regni Hung. hist., VI, 55; Đoko Mazalić, Tešanj, Glasnik Zemaljskog muzeja, 1953, 289).

SOKOL KOD OSATGRADA. Sokolgrad se nalazio kod Osatgrada, ali se nije dosada našlo mjesto gdje je bio (Spomenik SKA, XVIII, 90, St. Novaković, Hadži-kalfa ili Ćatib-Čelebija, turski geograf XVII veka).

SOKOL U KONAVLIMA. Sokol (tal. Falcone) je bio grad u Konavlima koji se često spominje u domaćim i stranim izvorima. Braća Sankovići su darovali Konavle i Vitalinu s gradom Sokolom Dubrovčanima, 15-IV-1391 god. (Lj. Stojanović, Stare srp. pov. i pis., I, br. 129). Poslije poraza braće Sankovića u ratu protiv Pavla Radenovića i vojvode Sandalja Hranića 1392 god. Sokol je došao u vlast Hranića s južnim dijelom Konavala. Dubrovački izvori ga često spominju, naročito poslije kupovanja Konavala od vojvode Sandalja i vojvode Radoslava Pavlovića

(1419 i 1427 god.) Gornju i Donju Vitalinu i sjeverni dio Konavala Dubrovčani su otkupili od vojvode Radoslava Pavlovića 31-XII-1427 god. (Lj. Stojanović, Stare srp. pov. i pis., I, br. 601 i br. 602). Vojvoda Sandalj je prodao svoj dio već prije, 1419 god. (Lj. Stojanović, Stare srp. pov. i pis., I, br. 314). Vojvoda Sandalj daruje Dubrovčanima svoj dio Konavala sa Gornjom i Donjom Vitalinom. To znači da je vojvoda Radoslav bio suvlasnik Vitaline.

SOKOLGRAD U PIVI. Sokolgrad u Pivi se nalazio u blizini utoka rijeke Tare u Drinu. Grad je sagradio vojvoda Sandalj Hranić i uzeo ga za ljetno boravište. Braća Hranići su izdali Dubrovčanima povelju 24-VI-1419 godine »pod Sokolom na Štipan-Polju« (Lj. Stojanović, Stare srp. pov. i pis., I, br. 314). To je vojvoda Sandalj isto ponovio drugom poveljom pod Sokolom, 30-V-1420 godine (Stojanović, o. c., I, br. 322). Herceg Stjepan se nazivao »magnificus Stephanus de Zokol« 22-I-1448 god. Sokol se spominje u poveljama iz 1444, 1448 i 1454 god. (Thallóczy, Studien, 361, 379, 398). Turci su ga zauzeli poslije 1466 godine.

SOKOGRAD U PLIVI. Sokograd se nalazio u Župi Plivi (Plevi), na lijevoj obali rijeke Plive. Njegove ruševine još postoje. Ugarsko-hrvatski kralj Ludvig I ratovao je protiv kralja Tvrtka I godine 1363. On je putovao s vojskom dolinom Vrbasa i opsjeo Sokograd, ali bez uspjeha. Kralj Ludvig I nastojao je da mu oduzme zemlju pokraj Vrbasa i dio Donjih Kraja (Gl. ZM. 1903, 319—325; Libri Ref., III, 266, 269, 272). Kralj Tvrtko I je dobio veliku pomoć od vojvode Vukca Hrvatinića kojemu je darovao Sokograd i Župu Plivu, 11-VIII-1366 godine (Fermendžin, Acta Bosnae, 34; Šurmin, Hrvatski spomenici, 1898, 83-84).

SOKOLAC. Grad Sokolac kod Bihaća se nalazi na lijevoj obali Une, na jednom povećem brdu. Njegove su se zidine vrlo dobro sačuvale. Prvi put se spominje 1380 god. Tu je izdata povelja glagoljicom, privatnog karaktera (Gl. ZM., 1927 sv. II, 221). Spominje se i kasnije 1395 godine (Fejér, Croatiae ac Slavoniae cum regno Hungariae nexus et relationes, Buda 1839, str. 179; R. Lopašić, Bihać i Bihaćka Krajina, Zagreb, 1890, 2, 17, 269; V. Radimski u Gl. ZM., 1893, 61-62, sl. 43). Pripadao je Bihaćkoj kapetaniji. Pao je pod Turke kad i Bihać 1592 godine.

SOLI (SALENES, TUR. TUZLA). Župa Salenes (Soli) pojavljuje se u izvorima u X v. (Rački, Doc., 407). Tada je pripadala Srbiji kao jedna od njezinih oblasti. Spominje se ponovo tek 1225 god. pod imenom Soli

(Smičiklas, Cod. dipl., III, br. 216, br. 217). Bela IV izdaje povelju bosanskoj crkvi 1244 god. i spominje Soli. 1272 god. spominje se ban Usore i Soli Henrik (E. Fermendžin, Acta Bosnae, 15) Ban Stjepan II Kotromanić se naziva 1326 god. gospodinom Bosne, Usore i Soli, Huma i drugih krajeva (Lucius, Memoria di Trau, 188). Kasnije bosanski vladari nose ime Soli u svojoj titulaturi. Salines, gornji i donji (Tuzla Gornja i Donja) spominje se 1581 god. (Fermendžin, Acta Bosnae, 319).

Turci su prozvali Salenes Tuzlom. Tu se spominje jedan samostan franjevaca koji je sagrađen u Srednjem vijeku. On je postojao i 1514 god. (Dr. P. Dominicus Mandić, Acta franciscana, tom. I, Mostar, 1934, 10).

SOLIN. Rimska Salona se u doba Slovena prozvala Solinom. Solin se nalazi sjeveroistočno od Splita. Tu su sačuvani rimski spomenici. U bazilici sv. Petra u Solinu se krunio hrvatski kralj Zvonimir 9-X-1076 godine (Rački, Documenta, 106; F. Šišić, Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara, Zagreb, 1925, 559 i dalje). Solin je nekad bio prijestonica hrvatskih vladara.

SPLIT. Grad Split je nastao oko Dioklecijanove palate. Pripadao je dalmatinskom tematu pod upravom stratega u Zadru. Car Konstantin Porfirogenet spominje grad Split, dok Toma arciđakon opisuje detaljno dijelove grada Splita (Rački, Toma arc., 31-33). U vrijeme kralja Tomislava Split je zajedno sa ostalom Dalmacijom došao pod hrvatsku vlast, 923 god. Tu su održavani sabori 925-928. Pripadao je hrvatskoj državi do druge polovine XIV vijeka. Poslije smrti kralja Ludviga I Anžuvinca nastale su prijestone borbe u Budimu u koje su se umiješali i bosanski velikaši zajedno s kraljem Tvrtkom I. Bosanci su osvojili veliki dio Dalmatinske Hrvatske i plijenili okolicu Splita. Zato su Splićani poslali poslanike kralju Tvrtku s molbom da ih uzme u zaštitu (Luc., Mem. di Trau, p. 339; Rački, Rad, III, 68). Ipak se grad Split predao kralju Tvrtku I, 2-VI-1390 god. (Ljubić, Mon. Sl. mer., IV, 280—282).

Bosanski veliki vojvoda Hrvoje Vukčić-Hrvatinić je bio glava bosansko-hrvatske stranke protiv kralja Sigismunda, a privrženik napuljskog kralja Ladislava. I kralj Ostoja je pristao uz pomenutu stranku. Vojvoda Hrvoje je postao herceg Splita 1403 godine i zavladao otocima: Bračom, Hvarom i Korčulom. Imao je i svoj dvor u Splitu. Kovao je i svoj novac. Na njegovu grbu stoji legenda: Arma domini Cheruoe ducis Spalatensis. Hrvoje je konačno postao i generalni namjesnik kralja Ladislava upravljajući hrvatskim zemljama koje su priznavale napuljskog kralja Ladislava. Kada je vojvoda Hrvoje pao u nemilost svoga nekadašnjega neprijatelja i privremenog prijatelja kralja Sigismunda 1413 godine, Split se počeo kolebati tako da je poslije 1416 godine definitivno ostao pod ugarsko-hrvatskim kraljem (Glasnik ZM., 1892, 170 i 1897 god, 183).

SRB. Grad Srb se spominje 1322 i 1345 god. (L. Thallóczy, Studien zur Geschichte..., 329—331; Smičiklas, IX, br. 87). Srb se nalazio kod gornjega toka Une.

SREBRNICA. Srebrnica se spominje prvi put 16-VIII-1352 godine u dubrovačkim izvorima a i kasnije 1376 godine. Njezine carine se spominju 1389 godine (M. J. Dinić, Za istoriju rudarstva u srednjevekovnoj Srbiji i Bosni, I deo, pos.. izd. SAN-a, CCXL, odelenje društvenih nauka knj. 14, godine 1955, 48; J. Tadić, Pisma i uputstva Dubrovačke Republike, Zbornik SKA, knj. IV (1935 god.), 370-371; Pucić, II, 133-136; K. Jireček, Srp. spomenici u Spomeniku, XI, 39—40; Fermendžin, Acta Bosnae, 564). U Srebrnici su se kopale srebrne i olovne rude (plumbum durum). Dubrovčani su osnovali u Srebrnici svoju koloniju. Njihovi trgovci su uzimali od bosanskih vladara rude i carine pod zakup. Na čelu kolonije bio je dubrovački konzul, imenovan od dubrovačkog kneza. Kolonija je imala svoj statut (Libri Ref., IV, 151—152).

Kralj Sigismund je osvojio Srebrnicu 1410 godine i darovao je 1411 god. srpskom despotu Stevanu Lazareviću. Izvori često spominju Srebrnicu. Jedan izvor iz 1428 godine zove Srebrnicu gradom (Jorga, o. c., II, 241).

Srpski despoti i Turci kovali su i novac u Srebrnici (Dr. Ćiro Truhelka, Jedan nalaz turskih akči iz Makedonije, Gl. ZM 1919, 116). Dubrovčani su se tužili na svoja dva građanina iz Srebrnice 1431 god. što su dali neko srebro carinicima u Srebrnici da kuju novac, i to za jednu livru četiri unče bakra. Dubrovčani su se za to žalili i srpskom despotu (Notes, II, 301 bilj. 1)

Dubrovčani su tražili od kralja Bosne 1404 god. da se obnove povlastice njihovim trgovcima u Srebrnici i Podvisokom (Notes, II, 99, 103). Neki dubrovački trgovci su bili zatvoreni i opljačkani u Srebrnici. O tome su oni pisali vojvodi Sandalju u aprilu 1411 god. (Notes, II, 128 bilj. 6). Despot Stevan Lazarević je uveo nove carine za dubrovačku robu protiv kojih su Dubrovčani protestovali 1414 god. (Notes, II, 146 bilj. 5). Takvih pritužaba bilo je i godine 1416 i 1417 (Notes, II, 154, 159). Godine 1447 se spominju srebrnički purgari (Stojanović, Stare srp. pov. i pis., II, br. 700).

Samostan franjevaca sa crkvom sv. Marije se spominje u Srebrnici 1387 i 1514 god. (Dr. P. Dominicus Mandić, Acta franciscana tom. I, Mostar, 1934, 10; Tatomir Vukanović, Srebrnica u srednjem veku, Gl. ZM, 1946, 51). U istom gradu je bila i crkva sv. Nikole koja se spominje 1395 god. (St. Novaković, Zak. Spom., V, 519).

SREBRNIK KOD SREBRNICE. Grad Srebrnik se nalazio iznad srebrničkih rudnika. Srebrnica je podgrađe grada Srebrnika. Kralj Sigismund je došao u Srebrnik 1409 god. Spominje se i 1425 god. i

1433 god. Držali su ga jedno vrijeme Turci, ali ga je oduzeo kralj Toma 1444 god. Spominje se 27-V-1448 kao castello, a 1451 god. je bio u rukama despota Đurđa (Resti, Chronica Rag., 263; Notes, II, 401 bilj. 4; M. J. Dinić, Srebrnik kraj Srebrnice, Glas 161, 189, 185 bilj. 3, 186; Dipl. Ragusinum, 514).

SREBRNIK KOD TUZLE. Grad Srebrnik se nalazio u Župi Usori. Grad je i danas dobro sačuvan. U Srebrniku je izdao povelju ban Stjepan II Kotromanić 1333 god. (Stojanović, St. srp. pov. i pis., I, br. 46, br. 55). U darovnici kralja Sigismunda stoji da je 1409 god. grad Srebrnik vodio četiri godine borbu protiv Bosanaca. Srebrnik se spominje 1426 i 1430 god. (Fermendžin, Acta Bosnae, 81, 125, 131). 1430 god. se izričito kaže da je grad Srebrnik u Usori (Castrum Srebrenich in Usura). Tada je grad držao komandant Matej, vjerni podanik kralja Sigismunda. (Fermendžin, Acta Bosnae, 131).

Turci su zauzeli grad Srebrnik 1520 godine (Isthuanffius, Regni Hung. hist. VI, 55; Đoko Mazalić, Tešanj, Gl. ZM., 1953, 289—302).

SRIDA. Srida je mjesto u Glažu. Spominje se i druga Srida u Župi Vrbas (Vl. Ćorović, Hist. Bosne 1940, 344). Selo Srida je darovao ugarsko-hrvatski kralj Ladislav Dragiši, sinu Vukca (Archiv VIII, 34). U povelji kralja Tome braći Dragišićima 22-VIII-1446 god. spominje se Srida u Glažu (Glas cum Srida) koja je različita od Sridice (Fermendžin, Acta Bosnae, 202). U istoj povelji se spominje u Župi Glaž grad Glaški i pod njim varoš Srida (Miklošić, Mon. serb., br. 353). Da li se Srida ima smatrati podgrađe Glaškog grada ili nešto posebno, nije sigurno, ali je moguće i jedno i drugo. Prema duhu same povelje izgleda da je vjerovatnije da je Srida podgrađe Glaškog grada koja može da bude i malo dalje od grada kao što je slučaj s podgrađem kod Blagaja u Hercegovini, koje je od Blagaja daleko 2 km.

STARIGRAD. Nad Omišem se nalazi Starigrad (castrum Stary). Spominje se 1443 godine u vezi sa Stjepanom Vukčićem koji ga je držao i 1448 i 1454 godine (Thallóczy, Studien, 379, 398; M. J. Dinić, Zemlje hercega Sv. Save, Glas 182, 230). Drugi Starigrad je bio i kod Sarajeva, koji nije istovjetan sa Hodidjedom.

STINA (STIJENA). Stina se zvala i Bijela Stina. Nalazi se na brdu istočno od Cazina. Villa Stina se spominje u povelji kralja Karla Roberta koju je izdao 9-XII-1330 godine. Po njoj se može zaključiti da grad Stina

tada nije postojao (Smičiklas, Cod. dip., IX, br. 435). Tu se nalaze ostaci jedne stare crkve. Franjevci su tu imali svoj samostan koji je postojao još i godine 1514. Vlasnici Stine su bili knezovi Babonići. Godine 1483 gospodari Stine su bili knezovi Ostroški, gospodari grada Ostrošca. U gradu Stini su upravljali kastelani (R. Lopašić, Bihać i Bihaćka Krajina, Zagreb, 1890, 120—121 bilj. 1). Turci su osvojili Stinu izdajom godine 1575 i postavili svoga dizdara kojem je zapovijedao krupski kapetan (Lopašić, o. c., 122).

STJEPAN-POLJE. Ispod grada Sokola se nalazilo Stjepan-polje. Tu su Hranići otsjedali na putu u Jezera i Drobnjake, a ponekad su se zadržavali i duže u ljetnim danima radi odmora. Spominje se 1419 god. Vidi Sokolgrad u Pivi.

STON. Ston (Stagno) se nalazi na Pelješcu. Geograf iz Ravene naziva ga Stamnes (K. Jireček, Handelsstrassen, 26 bilj. 78). Spominje ga i Konstantin Porfirogenet u X v. a Pop Dukljanin u XII v. Na Splitskom saboru 926—27 god. spominje se biskupija u Stonu (Rački, Doc., 407, 200, 195). Ston je bio druga prijestonica humskih knezova. To nam svjedoči i Vojislav Voinović 1359 god. (Lett. 1359, 80 1.4). Od 1219 god. Ston je bio residencija pravoslavnog episkopa sa crkvom sv. Bogorodice čiji se ostaci i danas vide pokraj kasnije građene crkve. Na brijegu, u blizini starog rimskog groblja nalazi se crkva sv. Mihaila uz samostan duvna sv. Dominika (Orbini, Il regno, 391). Crkvu sv. Nikole darovao je Stevan Prvovjenčani metohiji mljetske crkve (Miklošić, Mon, serb., br. 17). Ston je došao u ruke Dubrovčana prema ugovoru bana Stjepana II Kotromanića 1333 god. Tada se planirao prokop preko Prevlake od mora do mora. Dubrovčani su prenosili lađe iz Stona preko Prevlake pa su 1396 god. pokušali da načine prokop na Prevlaci i da naprave kanal. To im nije uspjelo (Miklošić, Mon serb., str. 105—107; K. Jireček, Handelsstrassen, str. 26, bilj. 79). Srpski kralj Stevan (Dušan) potvrdio je darivanje Stonskog Rata Dubrovčanima 1334 god. (Miklošić, Mon. serb., str. 107). Vidi i Lib. Ref., V, 374—375.

Dubrovčani su zaveli svoju administraciju u Stonu i postavljali stonske knezove koji su u gradu držali svoju posadu. Tu je bio i trg soli, ribe, vina i ulja. Spominje se izvoz vina iz Stona 1402 god. (N. Jorga, Notes, II, 84). Stonski knez je uzimao vojnike od Vlaha i drugih ljudi iz Popova i okolice (Vidi pod Vlasi.).

Jedno vrijeme su uspostavljene i carine u Stonu koje je ukinuo Grgur Vukoslavić 1418 god. (Lj. Stojanović, I, br. 564). Dubrovački i domaći izvori spominju Ston često jer je on igrao veliku ulogu u Srednjem vijeku. Tu su se često nalazili humski feudalci na prolazu u Dubrovnik, naročito u vrijeme buna u bosanskoj državi od konca XIV v. do dolaska

Turaka u Hercegovinu (Jorga, Notes, II, 66, 72, 590; Lj. Stojanović, Stare srp. pov. i pis., II, br. 1082).

Humski knezovi Nikolići su napadali često Ston i okolicu (XIV i XV v.) (Don Ante Liepopilli, Ston u srednjem vijeku, Dubrovnik, 1915 god.).

STRUGE KOD ČAPLJINE. Selo Struge leži oko ušća rijeke Trebižata. Tu su Dubrovčani dolazlii po vodu i sjekli drva u obližnjem brdu Jasenici. Spominju se kao naselje 6-IV-1399 god. (Stojanović, Stare srp. pov. i pis. I, 411-412). Danas postoje Gornje i Donje Struge kod Čapljine sa mnogobrojnim mlinicama na dva rukavca rijeke Trebižata pri njezinu utoku u Neretvu. Tuda se prelazilo idući iz Gabele u područje današnje Čapljine. Nedaleko Struga nalazi se rimska vila Mogorjelo kod kojega je bilo i ranoslovensko naselje. Izgleda da je i taj lokalitet dobio ime od Slovena. U povelji Jordana, rapskog biskupa 24-II-1230 godine spominje se vinograd Nikole »Magnorelii« (Smičiklas, Cod. dipl., III, br. 320 i br. 290).

SUSJED KOD ONOGOŠTA (NIKŠIĆA). Grad Susjed se nalazio u Župi Onogošta (Nikšić), istočno od današnjeg grada Nikšića. Spominje se prvi put 1444 god. 1448 i 1454 (E. Thallóczy, Studien, 361, 167, 398; M. J. Dinić, Zemlje hercega Sv. Save, Glas 182, 178).

SUSJED KOD SREBRNICE. Hrvojev grad Susjed se spominje 1405 god. Nalazio se kod Srebrnice (Vl. Ćorović, Historija Bosne, Beograd, 1940, 404). Između ostalih gradova nabraja se i Susjed u ugovoru kralja Sigismunda i Stevana Lazarevića 1426 god. (Gl. ZM, 1893, 553; K. Jireček, Handelsstrassen, 39 bilj. 117). Ne zna se tačno gdje je ležao Susjed, ali je sigurno da je bio negdje kod Drine i Drinjače.

SUSJED U USKOPLJU. Grad Susjed je ležao u Župi Uskoplje. Aragonski kralj Alfonz V je potvrdio 1444 god. grad Susjed u Uskoplju vojvodi Stjepanu Vukčiću, a kralj Fridrik III 1448 godine (Thallóczy, Studien, 361, 379). Kasnije se spominje tek 1503 u ugarsko-turskom ugovoru i 1517 u zakladnici Mustafabega Skenderpašića (Fermendžin, Acta Bosnae, 13; Gl. ZM, 1910, 596 i 598; Vj. Klaić, Bosna, Zagreb, 1878, 163; H. Kreševljaković, Stari bosanski gradovi, Naše Starine, I (1953), 23). Turci su Uskoplje zvali Skoplje kao što narod i danas govori (Starine, 14, 181). Vrijedno je pogledati o tome i radove M. J. Dinića i M. Karanovića (Glas 182, 223—224; Gl. ZM, 1938, 73, 94).

SUSTIPAN KOD HERCEGNOVOG. Sustipan se nalazi zapadno od Hercegnovog koji je darovao kralj Matija Korvin fratru Aleksandru 1465 god. (L. Thallóczy, Studien, 426).

SUTJESKA (KOD BOBOVĆA). Sutjeska je bila župa i mjesto kraljevskih dvora. Tu je, u Sutjesci, bila crkva sv. Ivana. Grad Klis je slao u Sutjesku poslanika kralju Tvrtku I 1387 godine (I. Kukuljević, Jura regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae, I, Zagreb, 1862, 493). Kralj Tvrtko je izdao povelju u Sutjesci u korist Splićana 1390 (Ljubić, Listine, V, 280—282).

Bosanska kraljica Jelena piše povelju u Sutjesci 1397 god. kojom ukida carine u Maslinama i u Slanom (Stojanović, Stare srp. pov. i pis. I, br. 251). I kralj Stjepan Ostojić je izdao povelju u Sutjesci 1419 i potvrdio prodaju Konavala i grada Sokola (Stojanović, o. c., I, br. 580 i br. 581). Kralj Tvrtko II Tvrtković piše pismo iz Sutjeske upućeno u Dubrovnik 1424 god. (Stojanović, o. c., I, br. 528). On je tu potvrdio i mir, sklopljen između Dubrovnika i vojvode Radoslava Pavlovića 2-III-1433 god. (Stojanović, o. c., I, br. 592). Pred konac svoga života kralj Tvrtko II piše pismo Dubrovčanima iz Sutjeske i određuje kako će se postupiti sa njegovom ostavinom (Stojanović, o.c., I, br. 536). Iz toga se vidi da je Tvrtko II najčešće boravio u Sutjesci. U vrijeme kralja Tomaša 1457 god. spominje se Sutjeska kao oppidum, a Bobovac kao castrum (Thallóczy, Studien, 413, Jorga, Notes, II, 159).

Turci su poslije okupacije Bosne srušili crkvu sv. Ivana 1464 koju su fratri opravili a Turci ponovo srušili 1514 godine (Schematismus almae miss. Bosnae Argentinae, Sarajevo, 1906; Dr. Dominicus Mandić, Acta franciscana, tom. I, Mostar, 1934, 10).

SUTJESKA U HERCEGOVINI. Dubrovački poslanici su se tužili vojvodi Stjepanu Vukčiću na pljačku srebra koja je izvršena nad dubrovačkim trgovcima pod Sutjeskom (sotto Sutischa) 1445 god. (N. Jorga, Notes, II, 408). Sutjeska je bila župa sa gradom Vratarom, 1444 g. Vojvoda Stjepan Vukčić uspostavio je carine u Sutjesci na koje su se Dubrovčani tužili u junu 1436 god. (N. Jorga, Notes, II, 338). Vratar u Sutjesci se spominje 1452 god. (Jorga, Notes, II, 465). U Sutjesku su dolazili dubrovački poslanici 1430 god. (K. Jireček, Handelsstrassen, 40, bilj. 122 i Thallóczy, Studien, 361).

SUTORINA. Sutorina je područje uz rječicu Sutorinu koja je u Srednjem vijeku pripadala Župi Dračevici. Spominje se 17-XII-1382 god. u zapisima Velikog vijeća u Dubrovniku (M. J. Dinić, Odluke veća Dubrovačke Republike, 301). Izvori nazivaju grad Novi u Dračevici Suto-

rinom. Tu je bio i trg soli mimo starih običaja. Protiv toga su se Dubrovčani često tužili (Jorga, Notes, II, 70 bilj. I, 88, 90 bilj. 2).

SV. ILIJA KOD DUBNICE. U darovnici bana Tvrtka spominje se »villa Elye« i posjed Jelšavica kod Dubnice (L. Thallóczy, Studien, 347). Nalazio se pri ušću Bosne.

SVITAVA (SVETIJA). Grad Svitava se nalazio iza Sjekosa, na kraju Hutova Blata. I danas postoji Svitava kao selo. Izvori je nazivaju Svetijom (1399 god.) (Stojanović, Stare srp. pov. i pisma, I, br. 419). U Svetiji je bila dubrovačka armada 1375 god. (Jorjo Tadić, Pisma i uputstva Dubrovačke Republike, I, 302). Spominje se i 1419 god. (Miklošić, Mon. serb., str. 283). U Svetiji je bila i carinarnica 1456 god. (Resti, Chronica, 350; M. J. Dinić, Trg Drijeva i okolina u srednjem veku, 115).

U Svitavi se nalaze srednjevjekovni stećci od kojih je jedan s natpisom (Glasnik Zemaljskog muz., 1892, 219). U blizini Svitave u selu Sjekosama, pri polju, našao sam jedan natpis iz rimskog doba s obiljem rimske cigle. Natpis je iz doba rimskih careva i nalazi se sad u Zemaljskom muzeju u Sarajevu.

ŠIBENIK. Šibenik se spominje u latinskim izvorima 1066, 1070, 1088—9 i poslije često (Rački, Doc., 66, 132, 149—200). Dubrovčani su imali trgovačke veze sa Šibenikom 1303 god. (Libri Ref., V, 52).

TASOVČIĆI KOD ČAPLJINE. Tasovčići se nalaze na lijevoj obali rijeke Neretve, blizu Čapljine. Tasovčići su dobili ime po porodici Tasović ili Tasovčić. Dubrovčani su se tužili na nezakonite postupke porodice Tasović (Tasovčić) koju stavljaju izričito u Hum. (Tassovich de Chelmo, god. 1336, 18-IX-, Libri Ref., V, 392). 1401 god. se spominje Pokrajac Tasovčić, podanik vojvode Radiča Sankovića (Lj. Stojanović, Stare srp. pov. i pis., I, br. 138). U selu Tasovčićima ima i danas srednjevjekovnih nadgrobnih spomenika raznih dimenzija. Tuda je vodio put iz Gabele (Drijeve) u Župu Dubravu.

Povrh sela Tasovčića nalazi se pravoslavno i katoličko groblje, jedno uz drugo. U katoličkom groblju nalazi se veliki srednjevjekovni kameni krst. Na istom mjestu se nalaze ostaci zidova u obliku krsta. Narod naziva ovaj spomenik Tasov grob. Možda je to mauzolej plemića Tasovca kojega je porodica živjela u Tasovčićima.

TEOČAK. Grad Teočak (tur. Telčak) spominje se tek 1432 god. Grad je ležao iznad rijeke Tavne. Tuda su putovali trgovci i poslanici u Srbiju i Ugarsku. Ugarsko-hrvatski kralj Sigismund je darovao Teočak despotu Đurđu. Grad je imao i svoje podgrađe (Podteočak) gdje je boravio despot Đurađ 1452 god. U gradu su Turci postavili svoju vlast 1461 god. Prije dolaska Turaka u Teočaku je bilo tijelo sv. Luke preneseno iz Smedereva 1461 god. Poslije je pohranjeno u Jajcu (Rački, Rad, I; K. Jireček, Ist. Srba, I deo, izd. J. Radonića, 1952 god., 391; Glasnik ZM, 1930, sv. 2, 18; H. Kreševljaković, Stari bosanski gradovi, Naše Starine, I, (1953), 14).

TERRA TOLYS (TOLIS). Vidi Tolisa.

TERRAE NOVAE. Područje od Stona do Astarea zvalo se Bosansko Primorje ili (Terrae Novae) koje je od 15-I-1399 god. pripalo Dubrovniku (Lj. Stojanović, Stare srp. pov. i pis., I, br. 429).

TERSANA KOD GABELE. Na lijevoj strani rijeke Neretve, nasuprot sadašnjoj Gabeli, kod utoka rijeke Krupe u Neretvu nalazi se Tersana. Tu je bila dubrovačka kolonija sa trgom koji se zvao Drijeva. Ime Tersana je ostalo i poslije Srednjeg vijeka u selu Krupi kuda je prolazio trgovački put u Bosnu. Dubrovačka Republika je na tom mjestu držala usidrene lađe nad kojima je vodio nadzor posebni službenik, plaćen po njihovu statutu, slično kao i na Pločama u Dubrovniku. Jedan dubrovački izvor kaže 1302 god.: »Junius de Stacilita factus fuit super Arsana comunis, cum salario consueto quo annis... facere officium suum, facere et exercere bene et legaliter usque ad unum annum et custodire et salvare omnia Arnasia corda et munimenta galiarum et aliorum lignorum comunis secundum formam statuti.« (Libri Reformationum, V, 23). Tersana (Arsana) se spominje u Dubrovniku 1303, 1304, 1305 i 1319 godine (Libri Ref., V, 48, 81, 86, 158). Lađe su bile usidrene na utoku Krupe u Neretvu. Analogno Tersani u Dubrovniku bila je druga kod Drijeve, po čemu je datašnja Tersana dobila ime: U Tersani i Drijevi je bilo mnogo dubrovačkih magazina i dućana koji su bili građeni većinom od drveta. Narod ovog kraja i danas govori: Od Tarsane do Višića sedamdeset i sedam ćilita (dućana).

Ime Tersane najbolje dokazuje da je Drijeva bila na lijevoj obali Neretve, nasuprot gradu u današnjoj Gabeli. Tačno na utoku Krupe u Neretvu, na lijevoj strani ima i danas staro utvrđenje koje je upotrebljavano i u vrijeme Turaka.

Tersana je danas zaseok sela Višića gdje se nalaze mnogobrojni temelji srednjevjekovnih zgrada. Tu je nađeno više puta i srednjevjekovnog novca i keramike majolike kao i dijelovi staklenog posuđa i bakarnih lonaca. Ovaj lokalitet nije dovoljno istražen. Treba napomenuti da je Tersana bila često pod vodom tako da su temelji zgrada još pod zemljom. To zaključujem po radovima koji su vršeni na tom mjestu od strane seljaka

TEŠANJ. Grad Tešanj je bio u sredini današnje varoši Tešnja koja je ujedno dio srednjevjekovnog grada. Mjesto Tešanj se spominje 1461 god. U njemu je bio samostan sv. Jurja zajedno s crkvom koji su držali franjevci. Crkvu je zidao plemić Radivoj Krstić (Charstich) (Fermendžin, Acta Bosnae, 242). Tešanj je u tursko vrijeme bio centar župe (nahija) (Vl. Skarić, Popis bosanskih spahija 1711 god., Glasnik ZM, 1930, sv. 2,6). Đoko Mazalić je opširnije opisao grad Tešanj i utvrdio da je pao pod Turke 1520 godine (Đoko Mazalić, Tešanj, Gl. ZM, 1953, 289—302).

TIŠNICA. Grad Tišnica se nalazio nad Gradačcem prema ugovoru kralja Sigismunda i despota Stevana 1426 god. (A. Hoffer, Položaj nekih mjesta u povelji kralja Sigismunda od godine 1426, Glasnik ZM, 1893, 553).

TJENTIŠTE. Tjentište je bilo naselje na Drini kod ili u Župi Drinaljevu. Ime je nastalo od ital. riječi tenda (lat. tentorium) što znači šator. Na tom mjestu su trgovci i kiridžije noćivali pod šatorima dok su robu obično sklanjali u posebne magazine. U Tjentištu se vršio i pregled robe koju su trgovci na karavanskim konjima dogonili. Carine u Tjentištu se spominju 1450 godine koje je uspostavio herceg Stjepan i prihode dodijelio svojoj majci kao apanažu (Nikola Jorga, Notes, II, 437; Resti, Chronica, 303). Herceg Stjepan je imao svoju kuću u Tjentištu 1457 god. gdje je otsijedao putujući u Pivu (M. J. Dinić, članak u Jug. ist. č., 1937, sv. 1—4, 136). Glavno utvrđenje kod Tjentišta bio je grad Vratar, posjed hercega Stjepana godine 1444, 1448 i 1454 (Thallóczy, Studien, 361, 379, 398).

U vrijeme Turaka Tjentište je i dalje imalo istu ulogu kao i u Srednjem vijeku. I danas postoji Tjentište u istočnoj Hercegovini.

TODOROVO. Između Kladuše i Peći ležao je grad Todorovo. U starije vrijeme zvao se Novigradom a tek kasnije Todorovo. (R. Lopašić, Bihać i Bihaćka Krajina, 279—282).

TOĐEVAC. Grad Tođevac je ležao na Drini, blizu Tjentišta, u Župi Drinaljevu. Spominje se prvi put 1398 god., a kasnije 1444, 1448, 1454 godine. (L. Thallóczy, Studien, 361, 379, 398). M. J. Dinić piše o tome opširnije (M. J. Dinić, Zemlje hercega Sv. Save, Glas 182, 170—171). Tođevac je došao pod vlast kneza Vladislava Hercegovića 1452 god. (Jorga, Notes, II, 465; Jireček, Handelsstrassen, 76 bilj. 255). Preko Tođevca je vodio trgovački put u Bosnu, Srbiju i Zetu.

TOLISA (TERRA TOLYS). Izgleda da ime Tolisa nije slavenskog porijekla kao i mnoga druga imena. U povelji kralja Bele IV 1244 god. spominje se prvi put Tolis kao rijeka, mjesto i kraj (terra Tolys, fons Tolys). Izričito povelja kaže da se rijeka Tolis ulijeva u Bosnu. Terra Tolys znači širi teritorij, veličine jedne manje župe koja se nalazila u Župi Usori (Fermendžin, Acta Bosnae, 12—13). Prema povelji se može zaključiti da je nad Tolisom madžarski kralj imao suvereno pravo i da je bosanska crkva držala i ovo područje koje je tada pripadalo bosanskoj državi.

TOPLICE. Castrum Toplice se spominje 22-IX-1407 god. kao Hrvojev posjed (datum sub castro nostro Toplice...) (Lucius, Mem. di Traù, 390; Fermendžin, Acta Bosnae, 85).

TOPLIĆ. Blizu grada Borča u Bosni nalazilo se naselje Toplić. Spominje se 21-V-1415 (Div. canc. 40 f. 165 i 41 f. 188 kod M. J. Dinića, Jug. ist. č., 1937, 128).

TRAVNIK. Grad Travnik se spominje prvi put 1463 godine i kasnije 1503 godine. Narodna tradicija govori da je grad zidao kralj Tvrtko II, ali o tome nema jasnih izvora. Grad leži na dosta nepristupačnom mjestu uz rijeku Lašvu. Ima i drugi grad Travnik kod Sinja. Svakako je sigurno da je i jedan i drugi građen u XV vijeku (Vj. Klaić, Bosna, 158; H. Kreševljaković, Stari bosanski gradovi, Naše Starine, I, 19; K. Jireček, Handelsstrassen, 61, 84; Đoko Mazalić, Travnik i Toričan, Gl, ZM, 1948, 145—166).

Travnik je pripadao Župi Lašva.

TRAVNIK KOD SINJA. Grad Travnik se nalazio između grada Sinja i grada Prozora na desnoj obali Cetine. Prvi put se spominje u

povelji kralja Tvrtka II 1423 god. (Ljubić, Listine, VIII, 215—217; Regesta kod Fermendžina, Acta Bosnae, 118—119). Nije nam poznata dalja sudbina grada Travnika.

TRBOUŠA. Selo (villa) Trbouša se nalazilo u Župi Lašva. Kralj Tvrtko I je darovao selo Trboušu Velikom bosanskom vojvodi Hrvoju Vukčić-Hrvatiniću 12-III-1380 godine. Tada je darovao Hrvoju i sela: Bilu i Lupnicu (u Župi Lašva). Danas postoji isto selo pod imenom Trebeuša koje se nalazilo blizu grada Turića (Toričana) (L. Thallóczy, Wiss. Mitt., VI, 284—291).

TREBINJE. Grad Trebinje se nalazio u oblasti Travunije (Terbunia) koju spominje u X v. Konstantin Porfirogenet. On grad naziva Terbunia a u njoj su nabrojeni drugi gradovi (Rački, Doc., 408). U Policama kod Trebinja nalazi se srednjevjekovna nekropola sa dva natpisa pisana ćirilicom koji potiču iz II polovine XII v. Na njima se nalaze imena trebinjskih župana Grda i Radomira i još nekih članova porodice kao i ime majstora koji je klesao natpis (Wiss, Mitt., III, 426; Glasnik ZM, 1911, 286, 449). Prema Ljetopisu Popa Dukljanina Travunija je dopirala do Risna i Rudina (uključivo).

Ime Trebinje dolazi tek u XIV v.. Dubrovačko Vijeće određuje 2-VI-1318 god. da njihovi trgovci ne idu s novcem u trgovinu u Vrm, Trebinje i Rudine »ad emendum vel vendendum in Trebigne, Verme et Rudine, sine licencia...« (Gelcich, Libri Ref. V, 109).

Sloveni su mjesto Terbuniati uzeli ime Travunjani. U Trebinju su uspostavljene carine od mjesnog župana a ukinuo ih je srpski car Stevan (Dušan) 1349 god. (Stojanović, Stare srp. pov. i pis., br. 67). Te carine je uveo kraljev sluga Dabiživ, uzimajući od tovara po jedan dinar svakom trgovcu koji ide iz Trebinja ili dolazi u Trebinje. To je zabranio kralj Stevan (Dušan) i 1345 god. (Stojanović, o.c., I br. 60). Dubrovčani su protestovali protiv carine u Trebinju 1429 god. (Jorga, Notes, II, 248-249). Trebinje je jedno vrijeme bilo u vlasti Pavlovića, od kojih ga je uzeo vojvoda Stjepan Vukčić 1438 god.

Oko Trebinja se nalazilo mnogo mjesta koja se spominju u Srednjem vijeku. Kralj Matija Korvin daruje fratru Aleksandru za zasluge u borbi protiv Turaka sela: Necvijeće, Goricu, Zasad i Česvinicu. Povelja je pisana na Brodu na Savi 2-XI-1465 god. (Lj. Stojanović, Stare srp. pov. i pis., II, br. 1020). I danas se ta sela nalaze u okolici grada Trebinja.

Trebinje je ležalo u Župi Trebinje koja se nalazila u oblasti Travunije. Župa je imala svoje župane koji su održavali političke i trgovačke veze s Dubrovnikom (Dragan Roller, Dubrovački zanati..., 1951, 44).

Turci su osvojili Trebinje i okolicu 1466 god. i postavili svoga subašu koji se spominje 1467 god. (M. J. Dinić, Zemlje hercega Sv. Save, Glas 182, 250).

TRIJEBANJ. Naselje Trijebanj se nalazi na konjskom putu koji vodi iz Stoca u Blagaj. Tu se nalazilo i rimsko naselje ili vojnički logor. Na tom mjestu je nađena veća količina rimskog novca koje je spasio djelimično za nauku učitelj Mato Barišić. U Trijebnju se nalazi i srednjevjekovna nekropola i crkva Miloradovića. 1434 god. su neki ljudi vojvode Sandalja iz Trijebnja i Bune opljačkali dubrovačke trgovce (Archiv für slav. phil., Bd. 19, 464). I danas seljaci putuju u Mostar preko Trijebnja idući iz Stoca.

O rimskom novcu iz Trijebnja vidi Südost-Forschungen u članku Dimitrija Sergejevskog, Archäologische Forschungen in Bosnien in den Jahren 1920-1940, 176).

Korijen riječi Trijebnja je slovenski kao i Trebjesa u Nikšiću i druga slična imena naselja. Ona je u vezi sa slovenskim žrtvenikom.

TRILJ. Petar Skok misli da je Trilj isto što i grad Cetin (Gl. Zem. m., 1920, 30; pobliže vidi pod Župa Cetina). Spominje se u povelji bana Stjepana II Kotromanića 1351 god. (L. Thallóczy, Studien, 17).

TROGIR (TRAGURIUM). Trogir su Grci u IV vijeku podložili pod vlast Crne Korkire (Corcyra Nigra). Dolaskom Slovena Tragurium je dobio ime Trogir. U VIII vijeku Trogir je pripadao vizantiskom tematu u Dalmaciji. U vrijeme kralja Tomislava (prije 925 godine) Trogir je došao pod hrvatsku vlast. Konstantin Porfirogenet spominje Trogir u prvoj polovini X vijeka (Rački, Doc., 403). On naziva stanovnike Trogira Romanima jer govore latinskim jezikom. Trogir je došao pod mletačku vlast 1097 godine (Rački, Doc., 179).

Trogirani su održavali stalno političke i ekonomske veze s Bosnom. Jedan izvor spominje 1264 godine da su trgovci iz Trogira kupili od bana Stjepana 630 goveda (pecudum). Vjerovatno se tu misli na bosanskog bana iako se ne kaže izričito da je banus Bosnae (M. Barada, Trogirski spomenici, I, 18, u Mon. Sl. H. II M., vol. 44). Bosna je osvojila Trogir u vrijeme kralja Tvrtka I (Vidi pod Split.).

TRSTIVNICA. Trstivnica je mjesto dvora bosanskih kraljeva. Ležala je u župi Sutjesci. Spominje se u povelji kralja Tvrtka I 1378 god. (Stojanović, Stare srp. povelje i pisma, I, br. 83). Kralj Tvrtko II

Tvrtković je izdao povelju Dubrovčanima na Belim Selištima, u Trstivnici, 24-VI-1405 god. (Stojanović, I, o.c., br. 513). U toj povelji se spominje dvor u Trstivnici i crkva sv. Grgura gdje je izvršena zakletva.

TRŽAC. Grad Tržac je ležao na Korani. Pripadao je knezovima Frankopanima, zvanim Tržačkim. Bio je u Župi Drežnik koja se spominje 21-II-1292 god. Nju je kralj Karlo Robert poklonio knezovima Frankopanima 1323 godine, a potvrdio kralj Ludvig I 1364 god. Turci su često plijenili okolicu Tršca i najposlije ga zauzeli 1576 godine. Grad je opustio 1590 god. U XVII vijeku su ga Turci obnovili i nastanili se u njemu (R. Lopašić, Bihać i Bihaćka krajina, Zagreb, 1890, 282-291).

TUČEPI. Selo Tučepi se nalazi kod Makarske. Naselje je nastalo u Srednjem vijeku. Vojvoda Donjih Kraja Juraj Vojsalić je povratio braći Jurjevićima, gospodarima zapadnog Huma, neke gradove i naselja koje je bio uzeo vojvoda Sandalj Hranić (12-VIII-1434 god.). Tu se spominje selo Dragljan u Gorskoj Župi, Kozica, Hrašćani, Vrhdo, Zahođani Zahodi, Živogošće, Kotišna, Makar, Bast, Vinica i Tučepi (Miklošić, Monumenta serbica, str. 377).

U toj povelji se navodi kao svjedok knez Vuk Rupčić iz Hardomilja, naselja Vlaha Hardomilića.

TUHELJ. Tuhelj kod Sarajeva se spominje kao grad i mjesto gdje je bila neka crkva u Srednjem vijeku od 1160 god. (Luccari, Copiso ristretto, Ragusa, 1790, 35, 43). Vidi još rad V. Radimskog (Podor gradine Tuhelja u Bosni, Gl. ZM, 1891, br, I, 53—54).

TUKLEKA. Selo Tukleka se spominje 1351 god. (Wiss. Mitt., XI, 244-245). U Hercegovini ima i prezimena Tuklekovića. Jedan humski vlastelin je bio potpisnik povelje Sankovića 1391 god. imenom Mile Tukleković (Miklošić, Mon. serb., 217—219). Tukleka su sigurno ilirskog porijekla. Nalaze se kod Banje Luke.

TURIĆI (TURIZE, TORIČAN). Grad Turići (Turize) se nalazi u Župi Lašvi u pravcu Travnik-Donji Vakuf. Postao je u XIV vijeku. Truhelka misli da je grad Toričan isto što i današnje selo Turići. Gospodar Toričana je bio tepčija Batala koji se spominje kao vlasnik grada Toričana

u zapisniku odlomka bogomilskog kodeksa 1393 godine. Tada se spominje i selo Kremena. Jedan dubrovački izvor navodi da je grad Turize u Lašvi 1419—1422 godine (Lam. de foris 1419—1422, Spomenik SKA, XI, 81). Tu se priča da su Turize bile u rukama vojvode Radoslava Pavlovića. Ja mislim da su Turize isto što i Toričan, odnosno Turići, dok Đoko Mazalić ima drugo mišljenje (Đoko Mazalić, Travnik i Toričan, Gl. ZM., 1948, 160 i dalje; Ć. Truhelka, Grobnica bosanskog tepčije Batala kod gornjeg Turbeta, Gl. ZM., 1915, 370 i dalje; Stojanović, Jedan prilog poznavanju bosanskih bogumila, Starine XVIII v., Gl. ZM., 1891, 281 i dalje). Treba napomenuti da se zapisi Lj. Stojanovića i dubrovački izvor gore citirani potpuno slažu.

TURJAK. U Turjaku se spominje crkva sv. Mihaila 1334 godine (ecclesia sancti Mychaelis de Turya). Pripadao je Župi Vrbas, a u crkvenom pogledu vrbaškom distriktu (Iv. Tkalčić, Mon. h. ep. Zagr., II, 90).

TVRDOŠ. Tvrdoš se nalazi kod Trebinja, na desnoj obali Trebišnjice. Manastir je posvećen Uznešenju Bogorodice. Leži pokraj ceste blizu mosta u Dražindolu. Tu je živjelo mnogo kaluđera koji su održavali veze s Dubrovnikom i Konavlima. Sačuvan je jedan ugovor slikara Matka Milovića iz Dubrovnika od 23-III-1501 kojim se obavezuje da će učiti slikarstvu kaluđera iz Trebinja Marka Stefanovića (Jorjo Tadić, Građa o slikarskoj školi u Dubrovniku XIII-XVI v., knj. II, str. 4).

Vice Lovra Dobrićević ugovara s kaluđerom Matejom iz Trebinja. pretstavnikom manastira Bogorodičina Uspenja u Tvrdošu da pređe u Tvrdoš da radi freske na crkvenim zidovima, 5-VI-1510 godine (Jorjo Tadić, o.c., str. 39). Pobliže o Tvrdošu vidi u Šematizmu eparhije bokokotorske, 1890, i Srp. dalm. magazin, 1852—1853, 113).

ULOG. Naselje Ulog se nalazilo u Župi Zagorje, u blizini grada Obalja. Iz Konac-Polja je vodio trgovački put prema Ulogu. Tu, u Ulogu, naplaćivala se vjerovatno i carina jer se i danas u njegovoj blizini nalazi predjel Carine (valjda se na nj odnosi jedan izvor iz 1406 godine koji govori da je tada vojvoda Sandalj uspostavio carine na altra via de Xagorie in Viseua) (K. Jireček, Handelsstrassen, 83). Sandalj je naplaćivao jedan dukat po tovaru (Lett. di Lev., 4 fol. 110, 16-VII-1406 kod M. J. Dinića, Zemlje hercega Sv. Save, Glas 182, 159 bilj. 20). Preko Uloga je putovao jedan dubrovački službenik 1653 godine (Jireček, Handelsstrassen, 83, bilj 290). U užem smislu riječi Ulog je bio u Župi Viševi kako nam izvori govore u XVII v. (Ulogh terra .... per mezo core la fiumara Visseva ..) (Starine, XIV, 178).

UNAC. Grad Unac se spominje 1345 god. u povelji bosanskog bana Stjepana II Kotromanića (L. Thallóczy, Studien, 329). Grad je ležao u Župi Unac koja se spominje i prije XIV v.

USKOPLJE KOD GORNJEG TOKA VRBASA. Pop Dukljanin spominje Uskoplje u XII v. zajedno sa Plivom i Lukom kod Jajca (F. Šišić, Letopis Popa Dukljanina, Beograd, 1928 god. 324). Bela IV dariva bosanskoj crkvi neke posjede i spominje Uskoplje i u njoj crkvu sv. Ivana (Fermendžin, Acta Bosnae, 13). 1322 god. spominje se i Hrvatin Vučković iz Uskoplja. Vojvoda Sandalj u ratu protiv Turaka 1414 god. nije mogao da im se suprotstavi pa je pobjegao u Uskoplje u brda (L. Thallóczy, Studien, 8; Fermendžin, Acta Bosnae, 99). U povelji kralja Tome 1446 god., izdatoj braći Dragišićima, spominje se selo Gmići u Uskoplju. Selo Gmići i danas postoji (Miklošić Mon. serb., br. 352).

Turci su osvojili Uskoplje i dovukli tamo svoje ratne mašine 1456 god. (Fermendžin, Acta Bosnae, 227). Kralj Matija Korvin dariva Župu Uskoplje sa Veselom Stražom knezu Vladislavu Hercegoviću 1463 god. (Acta Bosnae, 257—258).

U vrijeme turske vladavine Uskoplje se naziva Skoplje (Vl. Skarić, Popis Bosanskih spahija 1711 god., Gl. ZM., 1930, sv. 2, 6).

USKOPLJE KOD HUMA. Selo Uskoplje kod Huma, u Hercegovini, spominje se u dubrovačkim izvorima 1427, 1431 godine (Resti, Chronica Rag., 230., 246). U testamentu gosta Radina od 1465 god. obdaren je izvjesnom sumom novaca Radinov rođak gost Vuk Uskopljanski (Lj. Stojanović, Stare srp. pov. i pis., II, br. 730; M. J. Dinić, Zemlje hercega Sv. Save, Glas 182, 247).

USTIKOLINA. Ustikolina je srednjevjekovno naselje koje je odigralo veliku ulogu u Srednjem vijeku. Nalazila se kao i danas na lijevoj obali Drine između Foče i Goražda. Kroz Ustikolinu teče rijeka Koluna. Pripadala je knezovima Pavlovićima u vrijeme kada su Dubrovčani uspostavili svoju koloniju sa posebnim konzulom na čelu, 1399 godine (Libri Ref. 1397-99). Tu su uspostavljene carine od strane Pavla Radenovića (kasnijih Pavlovića) za koje su bili Dubrovčani krvno zainteresovani. Zato su poslali posebnu ambasadu s molbom da se carine ukinu, 3-V-1413 godine (K. Jireček, Handelsstrassen, 76 bilj. 256; Nikola Jorga, Notes, II, 141). Poslije su Kosače zauzele Ustikolinu i druge posjede dalje na sjeveroistok. Kroz Ustikolinu je vodio srednjevjekovni put iz Dubrovnika u istočnu i centralnu Bosnu. Đoko Mazalić misli da je sestra hercega Stjepana Teodora (Todora) donijela Ustikolinu u miraz. To on zaključuje po činjenici koja jasno govori da vojvoda Sandalj Hranić nije napadao

Ustikolinu u vrijeme rata Kosača i Pavlovića. Teodora je bila žena Radoslava Pavlovića (Đoko Mazalić, Borač, bosanski dvor srednjeg vijeka; Gl. Hrv. zem. muz., 1941, 47).

Ime je došlo od riječi Usti i Kolum (Kolina), tj. ulaz rijeke Kolune u Drinu.

UTVICA KOD VITINE. Utvica se nalazi u blizini Vitine u Hercegovini na jednom povećem brdu nad selom Borasima. U zemlji Kosača živio je Radič Utvičić po kome se Utvica prozvala. Utvičići se spominju u Foči 1467 god. (Vl. Skarić, Stara bosanska vlastela u današnjoj toponomastici, Glasnik gegr. dr., 1922, 7—8, 134; Daničić, Rječnik, III, 390; Stojanović, Stare srp. pov. i pis., I, br. 748).

VAREŠ. Ne zna se sigurno da li je Vareš bio pod tim imenom u Srednjem vijeku. Ja mislim da se prije zvao Droškovac koji je i danas dio Vareša. Po jednom nesigurnom podatku, u Varešu se kopala željezna ruda 1492—1494 (H. Kreševljaković, Vareš, Gl. Hrv. zem. muz., 1942, 412). Valjda su se rudari iz Duboštice preselili u Vareš. Dubrovački trgovci su bili stalni gosti u Droškovcu i Duboštici. U Droškovcu je nađena veća količina dubrovačkih dinara (M. Vego, Nalaz dubrovačkih dinara u Varešu, Gl. ZM., 1955 god., sv. arh., 211). Turci su kopali veće količine ruda u Varešu. Georgice piše da je 1626 god. bilo 7 mjesta oko Vareša gdje su se kopale željezne rudače (Starine, XVII, 124). Blizu Vareša se nalazi Duboštica koja se spominje koncem XIV v. (Vidi pod Duboštica).

VASOJEVIĆI. Pleme Vasojevića je živjelo na području lijeve strane Morače oko grada Meduna koji se spominje 1444 god. (K. Jireček, Ist. Srba, I deo, str. 77, izd. Jov. Radonića, 1952, Beograd). Pleme Kričani je živjelo kod Kolašina, a pleme Pastrmče pominje se 1355 god. (K. Jireček, o. c. str. 77). O ostalim plemenima vidi Srp. Etn. zb., 76, 39.

VEČERIĆ (VECENIKE). Pop Dukljanin spominje u Humu Župu Vecenike koja se identifikuje sa Večerićem iz kasnijih izvora (M. J. Dinić, Zemlje hercega Sv. Save, Glas 182, str. 184—188; Šišić, Letopis, 327). U povelji kralja Ostoje 1408 god. spominje se »provincia Vechenica usque ad Narentam« kao posjed Radivojevića, humskih knezova (Starine, 39, str. 316). Dinić pravilno smatra da se Večerić treba tražiti na desnoj obali Neretve gdje su bili posjedi Radivojevića (Dinić, o.c., str. 187). U ovoj Župi Večerić se spominje i grad Nebojša koji je vrlo važan za određivanje

Župe Večerić. Dinić navodi više izvora o Večeriću od 1280 god. i dalje. 11 jula 1336 god. spominje se neki Goiach Vrago-Ghermiec. Vjerovatno je Gojak iz Crvenog Grma kod Ljubuškog, na desnoj strani rijeke Trebižata. Spominje se neki Budos Mesoevich de Vecerich (Dinić, o. c., 185). Moguće je to isto prezime što i današnje Mesihovići (Mesiovići) iz Ljubuškog. 18-V-1391 god. primljen je za dubrovačkog građanina Nikola Pribinović de Vecerich (Dinić, isto, str. 185). Potražio sam na terenu grad Nebojšu pa sam našao samo grad Visoku u Grabu sa županskom kamenom stolicom. Visoka se nalazi na međi sela Graba i Vašarovića uz polje Župe Rastoka. Selo Vašarovići na ovom području ima sličnosti sa riječi Večerić, te bi se i grad Nebojša slobodno mogao identifikovati sa sadašnjim gradom Visokom, jer na tom području ne postoji nikakva druga srednjevjekovna ruševina grada. Nebojša se spominje u povelji aragonskog kralja Alfonza V 1444, i u onoj 1454 god., pa i u povelji kralja Fridrika III godine 1448 (L. Thallóczy, Studien, 361, 378, 398). Turci su zauzeli grad Nebojšu poslije 1477 god. (Glasnik gegr. dr., 1922, 7 i 8 str. 198; Rački, Rad, 56, 95).

VELETIN. Grad Veletin se nalazio u Župi Gobzi iako ga aragonski kralj Alfonz V u povelji od 1444 god. stavlja u Zagorje (Thallóczy, Studien, 362). To je Alfonz V učinio obazirući se na granice Zagorja u XV v. dok je Dinić ustanovio da se grad Veletin nalazio na mjestu današnje Gradine, blizu brijega Veletina (M. J. Dinić, Zemlje hercega Sv. Save, Glas 182, 216). Veletin je imao i svoje podgrađe (suptus Velletino) koje se spominje 1442 i 1465 god. (Vidi gore kod Dinića).

Veletin leži na desnoj strani Neretve između sela Ocrkavlja i Doljana (područje Bjelemića). Na krečnjačkoj stijeni čije se padine ruše prema Neretvi na visini od oko 400 m vide se ostaci zidova srednjevjekovnog grada u obliku nepravilna četverokuta. Pri ulazu u grad nalazi se uklesana stolica u živcu kamenu, duga 2,50 m, široka 0,5 m, naslon od stolice je visok oko 50 cm, a sjedalo oko 50 cm. Prilaz gradu je moguć sa jugoistočne strane. Drugi dio grada se zove Ključ koji čini sastavni dio Veletina. Zid koji spaja Ključ sa Veletinom narod zove tamnicom. Livade između tamnice i stijena koje se ruše prema Neretvi narod zove međugrađem, a livade sa sjeverne strane koje čine oveći plato nose ime Grad. Na tom mjestu nema ruševina. U blizini gradskih zidina nalazi se veća srednjevjekovna nekropola sa stećcima, većinom bez ornamenta.

VELIČANI. Vidi pod Zavala.

VELIKA GRADIŠKA. Velika Gradiška postoji u Srednjem vijeku kao mjesto preko kojega se prelazilo preko Save u Slavoniju. Spominje se prvi put 1295 i 1297 god. (Smičiklas, Cod. dipl., VII, 214—215, 416).

Gradiška je libera villa 1330 god. (Cod. dipl., IX, br. 415). U blizini Gradiške je kralj Matija Korvin izdao povelju 3 nov. 1465 godine. (Datum in castris exercitus nostri prope vadum Gradisthye) (Thallóczy, Studien, 428).

VELJACI. Pop Dukljanin spominje Župu Veljake u XII vijeku pod imenom Vellice. (Šišić, Letopis Popa Dukljanina, 1928 g., 327, 452). U selu Grabu kod Veljaka strše zidine srednjevjekovnog grada Visoke na čijem vrhu se nalazi županska stolica, isklesana u živoj stijeni. Visoka je imala i svoje podgrađe od koga se ostaci i danas vide. Ona je bila nekad utvrđeni grad Župe Rastoka a kasnije župe Večerić, i možda, Župe Veljaci. Selo Veljaci se spominje u povelji kralja Dabiše, 26-IV-1395 godine. Ono je otada postalo vlasništvo njegove kćerke Stane (Miklošić, Mon. serb., 224—225). I danas postoji selo Veljaci kod Vitine.

VESELA STRAŽA. Vesela Straža se nalazila u Župi Uskoplju. U Veseloj Straži spominje se crkva 15-V-1406 god. (Acta Bosnae, 80). Ona se spominje kao grad godine 1414 u povelji kraljice Barbare (L. Thallóczy, Studien, 189). Kralj Toma je dolazio u Veselu Stražu 13-X-1450 godine i pisao pismo Mlečanima (Ljubić, Listine, IX, 356). Dubrovački karavan sa tovarima srebra putovao je iz Uskoplja i Fojnice u Livno 1456 godine i bio je opljačkan pod Veselom Stražom (sotto Vesela Straxa) od Pavla Modrinića i kraljevskog dijaka Stjepana Miloševića (Lett. 1454—1460 kod Jirečeka, Handelsstrassen, 82 bilj. 285). Kralj Matija je darovao grad Veselu Stražu knezu Vladislavu Hercegoviću 1463 godine za njegove zasluge u borbi protiv Turaka (castra Vezala Straza et castrum in comitatu de Usthopye et cum toto Usthopye) (Thallóczy, Studien, 420—422; Fermendžin, Acta Bosnae, 258). Turci su zauzeli Veselu Stražu oko 1478 godine.

VIDOŠI. Ime Vidoši je postalo od sv. Vida (San Vito) (Vidi i M. J. Dinić, Glas 182, u članku Zemlje hercega Sv. Save, str. 182—184). Iza Župe Dubrava nalazila se i Župa Vidoši. Današnji Stolac se nekad zvao Vidoškim gradom. Stolac se spominje 1375 god. Ispod grada je bio Potstolac. Današnji grad Stolac je na istom mjestu gdje je bio i srednjevjekovni Stolac (Vidoši). Turci su ga stalno upotrebljavali pred 1878 god. Grad Vidoši je dobio ime po rijeci Vidoštici (Bregavi). (Naše Starine, II, 14). Vidovo Polje i Stolac spominju se 1436 god. a godine 1444 Župa Vidovo Polje i grad Vidošić. (L. Thallóczy, Studien 361). Dubrovački izvori XV v. stalno spominju Stolac, Vidoši, Vidovo Polje (Gl. ZM, 1892 I, 40—41; M. J. Dinić, Zemlje hercega Sv. Save, Glas 182, 182—184). 1244

god spominje se Vidgossa u povelji Bele IV, ali se ona ne odnosi na naš grad Vidoši. (Jireček, Handelsstrassen, 31; Acta Bos., 13).

Grad Vidoši je bio na putu kuda su putovali dubrovački trgovci. U Lamenta de foris 18-II-1444 godine se spominje Vidoški-grad (Vidoschi), a 1468 god. i vidoški put (via de Vidoschi). Prema tome grad Stolac se zvao i Vidoškigrad (M. J. Dinić, Zemlje hercega Sv. Save, Glas 182, 184, bilj. 51). Tako su ga i Turci nazivali.

VINAC. Grad Vinac se nalazi na desnoj strani Vrbasa blizu Jajca. Leži na pristupačnom brdu, na golim stijenama. On je dosta prostran. Njegove se zidine još vide. Spominje se 1453 godine. Turci su ga zauzeli tek 1498 godine. Spominje se često u tursko doba (H. Kreševljaković, Stari bosanski gradovi, Naše Starine, I (1953), 23; Gl. ZM, 1918, 160; 1908 god., 292). Ima nešto podataka o Vincu i Luccari (Copioso ristretto, Ragusa, 1790, 187).

VINAČAC (VJENAČAC). Grad Vjenačac (Vinačac) nalazio se u Župi Nevesinje, u blizini sadašnjeg Udrežja, u pravcu Župe Trusine. Ime se i danas sačuvalo. Nepoznato mi je da li još postoje zidine staroga grada. Pod Vinačac su dolazili strani i domaći trgovci. Dešavalo se ponekad da su strani trgovci bili opljačkani. O tome govore dubrovački izvori. Prvi put se spominje grad Vinačac 1435 godine kada je vojvoda Stjepan Vukčić-Kosača izdao povelju Dubrovčanima (Miklošić, Mon. serb., 383). Aragonski kralj Alfonz V je potvrdio vojvodi Stjepanu Vukčiću njegove posjede, među kojima je bio i grad Vinačac, 1444 godine. (L. Thallóczy, Studien, 361).

U vrijeme borbe između kneza Vladislava Hercegovića i hercega Stjepana 1452 godine grad Vinačac je bio u rukama prvoga (N. Jorga, Notes, II, 465). Dubrovački poslanici su pisali pismo svomu knezu pod Vinačcem »sotto Vinazac« 1453 g. (Notes, II, 496). Jedan izvor iz 1454 godine govori da je Vinačac u rukama hercega Stjepana (L. Thallóczy. Studien, 398).

U Vinačac se moglo doći sa tri strane: iz Nevesinja, Trusine i Blagaja.

VISOKA. Vidi Veljaci.

VISOKI. Grad Visoki ili Visoko se nalazi na jednom većem brdu na jugozapadnoj strani Visokog. Njegovi se ostaci i danas vide iako maleni. On je ležao na zgodnom putu prema Župi Sutjesci i Župi Lepenici.

Ne zna se ko je zidao grad, ali je najvjerovatnije da ga je sagradio ban Stjepan II Kotromanić. U gradu Visokom je ban Tvrtko s majkom Jelenom i bratom Vukom izdao povelju Dubrovčanima 1-IX-1355 godine (data est acta in nostro castro Vizoka vocatum . . .). (Fr. Rački, Rad, I, 145; Listine III, 276; Fermendžin, Acta Bosnae, 25).

Grad je imao svoje podgrade (varos) Podvisoki gdje je bilo stalno naselje s trgom. Sigurno se Visoko nalazilo u Župi Visoko. Visoko i Podvisoki se spominju 1363, 1377 godine, a u XV v. vrlo često. U Visokom su bosanski vladari izdavali povelje i primali strane i domaće poslanike. I danas se jedan predio u Visokom kod stare osnovne škole zove Kraljevac (Mon. Rag, Libri Ref., III, 241; Acta Bosnae, 563; Dr. fra Julijan Jelenić, Kraljevsko Visoko, 1906 god.; Đoko Mazalić, Visoki, Gl. ZM., 1954, sv. arh., 227; Gl. ZM., 1891, 220).

Malo vijeće u Dubrovniku određuje da se pošalje 100 lakata raše fratrima iz samostana sv. Nikole u Visokom (captum fuit fratribus minoribus conventus sancti Nicolae de Bosna, de donando brachia C rassii pro ipsorum tunicis), 25-VI-1367 godine. To najbolje govori da je već tada postojao samostan bosanske vikarije u Visokom i još nešto važnije da su Dubrovčani pod imenom »sancti Nicolai de Bosna« mislili na mjesto Visoko i njegov samostan sv. Nikole (Libri Ref., IV, 95). Isti je slučaj s jednom poveljom bana Stjepana II Kotromanića koja je izdata u Visokom, 1334 godine. (Datum in Bossina in curia nostra die et anno prenotatis) (Libri Ref., V., 384). I tu se jasno vidi da ban misli na Visoko gdje mu je bio dvor. Ovaj podatak dokazuje da je Visoko postalo mnogo prije nego se u izvorima pojavljuje pod tim imenom. U novembru 1422 god. u jednom izvještaju iz Dubrovnika stoji da je madžarski poslanik izvijestio Dubrovnik da se bosanski kralj nalazi »in Posana«, tj. u Visokom (N. Jorga, Notes, II, 210). Iz gornjih podataka se može jasno zaključiti da je izraz Bosna, Bossina, Posana isto što i Visoki (Visoko).

U vrijeme turskih osvajanja Visoko se zove nahijom (1461/2 g.) (Gl. Elezović u Gl. skop. uč. dr., 1926, sv. 1/2, 40, 43). Turci su zauzeli Visoko 1463 godine. Jedan podatak iz 1624 godine govori da je Visoko bez naselja. Dubrovački poslanici ispoređuju ga sa Dobrunom (Starine, XIV, 188).

VISUĆI. Grad Visući se nalazio kod Omiša u planini Visuć. Spominje se u povelji bana Stjepana II Kotromanića 1351 god., (L. Thallóczy, Studien, 16). Dolazi i u Poljičkom statutu (Mon. jur., IV, vol. I. 40). Grad je bio u rukama kneza Pavla Klešića u početku XV vijeka, ali mu ga je oduzeo kralj Ostoja i povratio na intervenciju dida bosanske crkve 1404 god. (Stojanović, Stare srp. pov. i pis., I, br. 439).

Grad Visući je imao i svoje podgrađe gdje su se naplaćivale i carine. U povelji kralja Ostoje od 28 decembra 1408 godine spominje se visučki kapetan Grgur kome je kralj Ostoja darovao neka imanja u Dalmaciji i u Humu (Fermendžin, Acta Bosnae, 87—89). Godine 1430 držao ga je Ivan Nelipić, dok konačno nije ostao u vlasti Kosača. Herceg Stjepan je mislio 1457 god. da sagradi kod Visuća most da bi mogao lakše prela-

ziti u Poljicu, ali ga je od toga odvraćala Venecija (Listine, X, 109). Vijeće umoljenih zaključuje 19-I-1466 godine da se dade pomoć Radič Banoviću da može snabdjeti posadu u Visuću (M. J. Dinić, Zemlje hercega Sv. Save, Glas 182, 190—191, bilj. 77). Herceg Vlatko, sin hercega Stjepana, bavio se oko Visuća 1473 godine i zauzeo ga. Dubrovčani su za to darovali njegova glasnika koji je donio tu radosnu vijest, 6-VII-1473. (Acta Con Rog. 22 f. 52 kod M. J. Dinića, o. c., 191 bilj. 79).

VIŠEGRAD. Višegrad je srednjevjekovno naselje. Spominje se 12 marta 1449 godine. Tu su dolazili dubrovački trgovci na trg i prolazili dalje u Dobrun. Jedan put iz Vrhbosne preko Glasinca je vodio u Višegrad (K. Jireček, Handelsstrassen, 86, bilj. 299). Grad je od konca druge polovine XIV vijeka pripadao porodici Pavlovića kao i Ustikolina, Međeđa i Dobrun. Turci su Pavlovića zemlje stavili u nahinju Pavle (Vl. Skarić, Popis bos. spahija 1711 godine, u Glasniku ZM. 1930, sv. 2, 10).

VJETRENICA kod ZAVALE. Vjetrenica se spominje u XV vijeku (Con. Rog. 237, 252). Ostalo vidi pod Zavala.

VLAH. Opis Boračkog Jezera vidi u članku dr. Justina Karlinskog, Mjerenje dubine jezera Boraka kod Konjica, Gl. ZM. 1892, sv. IV, 283—293, tab. II). Ostalo vidi pod Borci.

VLASI. Vlasi su u katunima nosili posebno ime. Takvih imena u donjoj Hercegovini imamo više: Burmazi, Bančići, Vlahovići, Goduni, Primilovci, Nenkovići, Mirilovići, Vitkovići, Horojevići, Predojevići, Pocrnje, Boljuni, Bobani, Hrabreni, Milobradačići, Veseličići, Rudinjani, Bukvići, Maleševci, Perventinići, Pilatovci, Zotovići, Jurjevići, Kersojevići, Žurovići. Na međi donje i gornje Hercegovine poznati su Vlasi Banjani. Oko Trebinja su živjeli Vlasi Kujavići, Vragovići i Kićurići, a u okolici Ljubuškog Vlasi Hardomilići, Vlasi Vojnovići i Vlasi Pribinovići (Miklošić, Mon. serb. br. 320).

Vlaha starosjedilaca je bilo i u Krajini, staroj Paganiji. O njima govori i kralj Ostoja u povelji od 28-XII-1408 godine (Fermendžin, Acta Bosnae, 87—88). Njih je spominjao i Pavle Pavlović u svome »Memoriale« (Vjestnik Zem. ar., VI, 41). Hrvatski i bosanski Vlasi se spominju u povelji kralja Ostoje Šibenčanima 15-VI-1402 godine (Fejér, Cod. dipl. Hung., X 4, pag. 801—806).

U Hercegovini su živjeli dugo vremena Rimljani koji su romanizovali Ilire. Dolaskom Slovena Iliro-Romani su postepeno slavizirani i potisnuti iz svojih starih naselja sa plodnih predjela u planinske krajeve. Negdje su oni ostali i u blizini svojih starih naselja, naročito gdje ih je bilo mnogo i gdje su kulturno bili jaki. Stari stanovnici su se bavili pretežno stočarstvom i kiridžiskim poslovima. Stupili su u vezu s dalmatinskim gradovima koji su trgovali sa slovenskom pozadinom. Robu su prevozili konjima, mulama i magarcima. To se zvala karavanska trgovina. Karavan je riječ arapskog porijekla. Romani su zvali karavan turmom (turma). Kiridžije su se zvali ponosnicima, a oni su putovali u karavanima naoružani. Plaćali su otštetu u slučaju da roba bude opljačkana. Često su ih na prolazu pljačkali stanovnici, pa i sami feudalci. Na put su nosili šatore i pod njima su noćivali, a robu su spremali u hanove (Jireček, Handelsstrassen, 56—60). U svojim katunima su isto tako živjeli pod šatorima ili u primitivnim kolibama. Papa Grgur XI piše 1372 god. franjevcima u Bosni da obraćaju Vlahe koji stanuju pod šatorima i na pašnjacima »Wlachorum .. quorum nonnulli in pascuis et tentoriis habitant..« (Fermendžin, Acta Bosnae, 98).

Vlasi su tjerali obično 10—100 konja robe. Putovali su po Humu, Travuniji, Bosni, Zeti i Raškoj, a ponekad su išli i u Mitrovicu. Vođa im je bio primićur ili kramar. Kapetan turme je bio upočetku jedan dubrovački vlastelin, do 1332 god., a poslije su trgovci osiguravali sami robu. (M. J. Dinić, Dubrovačka srednjevekovna karavanska trgovina, Jug. ist. časopis, 1937, 132). Dubrovčani su i poslije 1322 god. imali svoje kapetane turme (1326 god.) »capitaneus istius turme que ad presens vadit in Bossina«) (J. Gelcich, Lib. Ref., V, str. 212).

U Malom vijeću se spominje 1302 god. da kapetan turme ponese sa sobom kraljevske povelje o miru i druge ugovore za sigurnost trgovine — »Capitaneus turme mercatorum qui exivit de Ragusio et vadat Brescoam qui capitaneus secum portavit Povegliam domini Regis de pace et concordio facto et firmato manu domini regis et hominum Ragusii ad utilitatem et securitatem omnium mercatorum« (Gelcich, Libri Ref. V, 41).

Vlasi su se dijelili na kraljevske i crkvene, i nije im se dozvoljavala ženidba sa Srbima (Miklošić, Mon. serb., br. 62 i 53; St. Novaković, Zak. spom., V. 596; N. Jorga, Notes, II, 91).

Izvori govore da su Vlasi živjeli u nekim zajednicama u katunima, kojih je u vrijeme kralja Tvrtka I u osvojenoj Raškoj i Zeti bilo oko 100, 1409 god. Veliko vijeće spominje te zadruge »Vlachorum congregationes et cetus« (Orbini, Il regno, 358; N. Jorga, Notes, II, 123). Vlasi su se dijelili na Gornje i Donje. O Gornjim Vlasima nema direktnih izvora osim kod Orbinija, dok o Donjim imamo podataka (Orbini, Il regno, 388; Dr. K. Horvat, Mon. hist. nova ... u Gl. ZM, 1909, 58). Horvat ih prema izvorima stavlja u donju Hercegovinu, a neki nešto preciznije oko Trebinja i Popova (Gl. Elezović, Tur. spom., str. 1005; Marko Vego, Ljubuški, 5).

U početku XIII v. naši izvori nazivaju Vlasima stanovnike Dubrovnika a kasnije taj naziv daju samo stočarima iz Hercegovine. I danas Dubrovčani nazivaju Hercegovce Vlasima kao i Zadrani stanovnike svoga zaleđa. U XIV v. se Vlasi stočari razlikuju i od Srba. Tako knez Grgur

Nikolić iz Popova jasno razlikuje 1418 god. Vlahe, Srbe i Dubrovčane (Stojanović, Stare srp. pov. i pis., I, str. 541, II. br. 702).

Zašto Dubrovčani ne spominju Gornje Vlahe? Ja mislim zato što su kiridžije bile većinom iz donje Hercegovine. Nekada su Dubrovčani nazivali Vlahe i Morlacima. Oni spominju Morlake u Zupcima 1477 god (Gl. ZM, 1911, 12; Anali Hist. inst. Jug. Akad. u Dubrovniku 1952, str. 138; Annales Rag. Anonymi item Nicolai de Ragnina, izd. N. Nodila, str. 8; N. Jorga, Notes, II, 124).

Vlasi su u dalmatinskim gradovima prodavali svoje proizvode: med, meso, sir, vunu, žito i drvo. Vlaški sir je bio na cijeni jer je imao mnogo masnoće. Vlasi su 1328 god. prodavali libru sira po 10 folara dok je drugi sir stajao 8 folara, a godine 1420 bio je vlaški sir po 15 folara za jednu libru (caseus de Vlachia possit vendi ad follaros quindecim pro libra) (Libri Ref., V, 253; N. Jorga, Notes, II, 180). Cijena se stalno mijenjala tako da je 1421 god. jedna libra stajala 8 folara (M. Pucić, Spom. srb. II, XXXIV). Oni su iz dalmatinskih gradova izvozili so i zanatske proizvode, naročito oružje koje su im ponekada Dubrovčani zabranjivali izvoziti (napr., 1318 god.) (Libri Ref., II, 313, III. 102; Gl. ZM, 1908, 17).

Vlasi su često tjerali svoju stoku na ispaše dubrovačkog teritorija. Ponekad su im to zabranjivali iako su intervenisali i bosanski kraljevi. Tako su im Dubrovčani zabranjivali dogon stoke 1399 god. s motivacijom da su pašnjaci razdijeljeni dubrovačkim patricijama (Lj. Stojanović, Stare srp. pov. i pis., I, br. 434). U vrijeme nereda u Bosni Vlasi su bježali u Dubrovnik ili u Kotor (1423 god.) (N. Jorga, Notes, II, 211). Nekada su Vlasi služili i vojsku u Dubrovniku, naročito u vrijeme turske opasnosti (napr., 1463 god.) (Gl. ZM, 1910, str. 17). Kad su Turci zauzeli veći dio Hercegovine 1472 godine, neki su Vlasi bježali na dubrovački teritorij (Stojanović, Stare srp. pov. i pis., II, str. 251).

Najposlije treba spomenuti da su Vlasi stalno plaćali travarinu za ispašu (St. Novaković, Selo, Glas 24, 38—41; Listine IX, 34).

Vlasi iz Hercegovine su starosjedioci jer se u Srednjem vijeku stalno spominju prije dolaska Turaka.

Kod Umoljana (kod Konjica) na istok nalaze se Gornji i Donji Kramari čije ime potiče od vlaških starješina karavana koje su zvali kramarima. Ispod Igmana se nalazi i naselje Vlahina. Sve ovo dokazuje da je to područje bilo naseljeno Vlasima i da je tuda vodio i trgovački put prema Sarajevu.

Opširnije o starim Vlasima vidi Glasnik Skop. uč. društva, III, 300; M. Šufflay, Srbi i Arbanasi, 52; A. Luburić, Drobnjaci, Beograd, 1930; Bogumil Hrabak, O hercegovačkim vlaškim katunima prema poslovnoj knjizi Dubrovčanina Dživana Pripčinovića, Gl. ZM. 1956, 29—39).

VLASI HRABRENI. *Vidi pod* Vlasi ime Hrabreni.

VLASI KIĆURIĆI. Vlasi Kićurići se spominju 1407 god. u okolici Dubrovnika. I danas ima više familija Kukurića u okolici Trebinja. Nije isključeno da oni potiču od Vlaha Kićurića (Stojanović, Stare srp. pov. i pis., I, br. 519).

VLASI KUJAVIĆI. Vlasi Kujavići su stanovali kod Lastve, blizu crnogorske granice. Vjerovatno od njih potiču Kujačići iz Nudola i okolice grada Klobuka. Oni su zimi tjerali svoju stoku na dubrovačko zemljište, ali su im 1-XI-1406 god. Dubrovčani uskratili dozvolu da se koriste njihovim pašnjacima (M. Pucić, Srp. spom. 82). Mislim da je ime Kujavića postalo od imenice Kujava, Kujača. U narodu živi tradicija da je Kujača, žena kralja Ostoje, boravila kod grada Klobuka (Notes, II, 151 bilj. 9, 158, 207, 214). Dubrovačko Vijeće umoljenih odredilo je 15-XII-1434 god. da se Kujači pošalje 60 perpera sukna i jedna garnitura (Notes, II, 321).

VLASI MIRILOVIĆI. Zapadno od Bileće nalazi se selo Mirilovići koje je dobilo ime od Vlaha Mirilovića koji su bili kiridžije u službi Dubrovčana. Trgovački put prema Zeti i Podrinju vodio je preko današnjih Mirilovića. Spominje se prvi put 1368 god. (Div. Canc., XXI, 72).

Dubrovčani su upotrebljavali Vlahe Mirilovića kao kiridžije i u srpskim zemljama. Tako su Vukac Bogšić i Milić Berojević iz Mirilovića obećali dubrovačkim trgovcima koji su išli u Novo Brdo da će im do Lima i trga u Bukovici odnijeti robu (1-X-1407 g.) (M. J. Dinić, Dubrovačka srednjevekovna karavanska trgovina, 121 i 123, izišlo u Jug. istor. čas., 1937).

Godine 19-II-1446 spominju se dva Vlaha Mirilovića koji su po naredbi Dubrovčana prenosili 200 tovara olova iz Brodara na Drini (Div. Can., 59, 1. 169). U Mirilovićima se danas nalazi veći broj stećaka. Samo prezime Mirilovići je bilo raširenо i u drugim dijelovima Hercegovine i Dalmacije. Jedno pleme Mirilovića je živjelo u Uzarićima kod Lištice, u Hercegovini. Ono se iselilo u selo Mirilovićе kod Šibenika u vrijeme Velikog bečkog rata (Dr. P. Dominicus Mandić, Acta franciscana, tom. I, Mostar, 1934, 262—263).

VLASI NIKŠIĆI. U Župi Nikšić stanovali su Vlasi Nikšići po kojima se i stara Onogošta prozvala Nikšićem. Spominju se 1399 god. (Stojanović, Stare srp. pov. i pis., I, str. 256—257). Jedan turski poslanik zvao se Vukoslav Nikšić (N. Jorga, Notes, II,75).

VLASI PRIBINOVIĆI. U povelji vojvode Donjih Kraja Jurja Vojsalića iz 1434 godine spominju se Vlasi Pribinovići u zapadnom dijelu Humske Zemlje. Njih je darovao vojvoda Juraj braći Radivojevićima uz druge Vlahe iz Ljubuške kotline (Miklošić, Mon. serb., br. 320). Pribinovići se nalaze kod Lištice kao selo koje je dobilo ime po Vlasima Pribinovićima. Petar Skok tvrdi da su Pribinovići dobili ime po županu Pribini ne znajući da su na tom području živjeli Vlasi Pribinovići (P. Skok, članak o Mokrskom gradu, izišao u Jug. ist. čas., 1937, 101). I danas u zapadnoj Hercegovini ima porodica Pribinovića.

VLASI VITKOVIĆI. Između Bileća i Vrma u selu Mirušama živjelo je vlaško pleme Vitkovića čiji potomci i danas žive u istom selu. Miruši su bili katun. Jedan dubrovački izvor iz 1406 godine navodi nekog Gojka Medoševića, Vlaha Mirušića, ljude Vuka Hranića iz Miruša. To znači da su Hranići držali tada selo Miruše. (M. J. Dinić, Zemlje hercega Svetog Save, Glas, 182, 163, bilj. 39; podatak izvađen iz Lam. de intus, I fol. 193).

VLASI (U PAGANIJI). Vidi Vlasi.

VLASI VLAHOVIĆI. Vidi Vlasi.

VLASI VRAGOVIĆI. Vlasi Vragovići iz donje Hercegovine se spominju 12-V-1443 god. kada su »sjekli« šumetske žene u Brgatu (Lj. Stojanović, Stare srp. pov. i pisma, II, br. 1058). Tada se spominje i neka Jelena katunarka iz vlaškog katuna Vragovića (Spomenik, XI, K. Jireček, Spom. srp., 84). Vragovići su živjeli negdje uz konavosku granicu u Površima (Libri Ref., V, 81).

VLASI ZOTOVIĆI. U Ljubomiru kod Trebinja bio je katun Zotovića koji se spominje 1313 godine (M. J. Dinić, Dubrovačka srednjevekovna karavanska trgovina, Jug. ist. čas., 1937, 135 bilj. 15). Vidi Župa Ljubomir.

VLASI ŽUROVIĆI. Oko Začule i Kalađurđevića je živjelo vlaško pleme Žurovići. Vlasi Žurovići su bili u XV v. u sastavu zemalja knezova Pavlovića. U blizini Dubrovnika spominje se katun Žura Bogunovića 1367 godine. Kasnije se isti katun naziva Žurovići (caton Zuri, Xur, Sur, Xurović) a od 1437 godine mjesto se zove Kalađurđevići kao i danas (K. Jireček, Istorija Srba, II knj., izd. i dop. Jov. Radonić, Beograd, 1952, 97—98). U istom katunu Žurovića spominje se Radoslav Žurović, 1404 godine (Jug ist. čas., 1937, 134, bilj. 15). Knezovi Pavlovići su ostali gospodari katuna Žurovića do 1463 godine (Glas, SKA, 182, 168, bilj. 58).

U Hercegovini oko Čapljine ima više porodica Zurovaca (nom. Zurovac) koje su dobile, možda, svoje ime od Vlaha Žurovića. Vlasi Žurovići su pripadali Donjim Vlasima.

VLATKOVIĆI. Selo Vlatkovići se nalazilo u Župi Luka kod Jajca. Mazalić ga spominje na svojoj karti »Župa Glaž u godini 1446. prema povelji bos. kralja Tomaša«, prilog uz članak »Kraći članci i rasprave« u Gl. ZM., 1950, Nova serija, IV-V, 224-230).

VODIČEVO. Vodičevo je bila župa i mjesto u Srednjem vijeku i spominje se prvi put oko 1197, 1200 god.? potom 1210, 1218 i 1256 godine (Smičiklas, Cod. dipl., II, 307, br. 332; III br. 80 i str. 142; V, str. 8—9). Vodičevom su vladali vodički knezovi iz roda Babonića. U Vodičevu (Vodicha) se nalazila i crkva sv. Marije 1334 godine (Iv. Tkalčić, Mon. h. ep. Zagr., II, 90). U crkvenom pogledu je pripadala sanskom distriktu (arciđakonatu). Može se zaključiti da je ugarsko-hrvatski kralj Emerik darovao Vodičevo rodu Babonića.

VOJSKA. U Vrbaškoj Župi se nalazi mjesto Vojska (Vojskovo) uz rječicu Vojska koja se spominje 1429 god. U Vojski se spominje 11-XI-1349 god. nobilis Benak in Comitatu de Orbaz (Ivan Kukuljević, Regesta u Starinama, XXVI, str. 203; Smičiklas, Cod. Diplomaticus, XI, str. 554). I 1374 god. se spominje Vojska (Smičiklas Cod. dipl., XV, br. 22). To mjesto i danas postoji pod istim imenom. Tu je bila crkva sv. Mihaila u IV v. (Iv. Tkalčić, Mon. h. ep. Zagr., II, 90).

VRABAČ. Luccari piše da je Vrabač zidao Hvalimir (Luccari, Copioso ristretto, Ragusa, 1790, 15). Nalazi se u Župi Bijeloj kod Konjica. Njegovi se ostaci još i danas vide na desnoj strani ceste idući od Konjica prema Borcima. Tuda je u Srednjem vijeku vodio put u pravcu

Konjica i Bradine. Tu je vojvoda Sandalj uspostavio carine poslije 1405 god. Dubrovačko Veliko vijeće spominje carine u Vrapču 1410 god. i 1411 god. (Jorga, Notes, II, 124, 131). Dubrovčani su tražili od vojvode Sandalja 1411 god. da ukine novoosnovane carine jer je to protiv starih ugovora (Lj. Stojanović, Stare srp. povelje i pisma, I, br. 299). Vojvoda Sandalj je držao u Vrapču svoga kastelana koji je išao kao poslanik u Veneciju (Orbini, Il regno, 385). Dubrovčani su se tužili vojvodi Sandalju na pljačku srebra i bakra u Vrapču 1425 god. (Jorga, Notes, II, 224). Vojvoda Sandalj nije ukinuo carine u Vrapču ni 1428-9 god. (Jorga, Notes, II, 244, 249). Izgleda da je carina dokinuta pri koncu vlade vojvode Sandalja. Nju je uspostavio ponovo vojvoda Stjepan Vukčić-Kosača, jer se Dubrovčani (ponovo) na to tuže 1440 god. (Notes, II, 368).

Poslije toga se carine ne spominju u Vrapču. U poveljama aragonskog kralja Alfonza V, godine 1444 i 1454, u povelji kralja Fridrika III 1448 g. spominje se Vrabač samo kao grad (castrum) koji je bio u vlasti hercega Stjepana (M. J. Dinić, Zemlje hercega Sv Save, Glas 182, 203—206; L. Thallóczy, Studien, 362, 379, 398).

VRANA. U Vrani je osnovan samostan sv. Grgura pod upravom opata sv. Benedikta koji je igrao veliku ulogu u hrvatskoj državi. Spominje se 1076 god. u vrijeme kralja Zvonimira (F. Šišić, Priručnik, 268). Potkraj vladanja kralja Tvrtka i Vrana je došla u sastav bosanske države.

VRANDUK. Grad Vranduk je ležao na lijevoj obali Bosne, u Župi Brod. Njegovi se ostaci i danas vide. Turci su ga prepravljali nakon osvajanja Bosne. Vranduk se spominje prvi put tek 23-III-1410 god. u jednoj tužbi dubrovačkog kneza kralju Sigismundu povodom nelojalnog postupka bana Pavla Besenija, vradučkog kastelana koji je u Vranduku zatvorio dva dubrovačka trgovca i tražio za njihovu slobodu 2000 dukata (Acta Bosnae, 91).

Papa Nikola V je dao oproste grijehova posjetiocima crkve Sv. Tome u Vranduku, 18-VI-1447 god. (Acta Bosnae, 204). Bosanski kralj Radivoje je držao grad Vranduk i u njemu primao poslanike stranih država. Dubrovački poslanik Resti piše knezu pismo iz podgrađa Vranduka 1431 godine (sotto Vranduch) (Jorga, Notes, II, 269). Kralj Toma sklapa trgovački ugovor sa trogirskim trgovcem Nikolom u Vranduku 3-II-1449 godine. Tada je kralj Toma uložio 6000 dukata, a trgovac Nikola isto toliko. Tim novcem će Nikola trgovati a dobit će podijeliti (Stojanović, o.c., II, dodatak I; Gl. ZM, 1950, 187). Dubrovčani su često slali darove kralju Radivoju u Vranduk kao što je slučaj 1433 godine (Jorga, o.c., 302). Turci su zauzeli Vranduk 1463 godine.

VRATAR KOD METKOVIĆA. Između Velikog i Malog Vratara (danas selo Rastovčići) nalazi se srednjevjekovni grad Vratar, u Župi Luci, na jednom ovećem brdu gdje se i danas nalaze stare zidine pod imenom Gradine. On dominira prolazom iz Vrgorca u Metkovićko polje, tačno pod potokom Matice u koju se ulijeva Vrioštica (Vreštica). S desne i lijeve strane grada Vratara nalaze se brda, tako da konjanik ne može doći iz pravca Vrgorca u Župu Luku a da ne naiđe pokraj Vratara.

Knez Juraj Vojsalić, gospodar Donjih Kraja, darovao je braći Radivojević-Jurjevićima grad Vratar, 16-VIII-1434 god. (Miklošić, Mon. serb., br. 320). Braća Vlatkovići (Jurjevići) su sklopili savez s Dubrovčanima protiv hercega Stjepana 25-III-1452 god. Sporazum je sklopjen u gradu Vrataru (Stojanović, II, br. 713). Knezovi iz kuće Vlatkovića su se zvali »knezovi Vratara«. Njihovi su bili gradovi Novi kod Čapljine i grad Kruševac u Župi Blato. (Notes, II, 496 bilj. 2; Vjesnik hrv. arh. dr., 39, 117). Herceg Stjepan je dobio grad Vratar od aragonskog kralja Alfonza V godine 1444 i 1454 i od kralja Fridrika III godine 1448 (L. Thallóczy, Studien, 361, 379, 398). U istim poveljama se spominje i grad Vratar na Sutjesci. U vrijeme borbe kneza Vladislava Hercegovića protiv oca Stjepana Vratar na Sutjesci je došao u ruke kneza Vladislava (1452 god.) (Jorga, Notes, II, 465). Turci su zauzeli Vratar u Luci poslije 1478 godine.

VRATAR KOD ROGATICE. Grad Vratar se nalazio u Žepi kod Rogatice nad desnom stranom rječice Žepe. Selo ispod grada se zove Vratar. Nije jasno da li grad potiče iz Srednjeg vijeka (H. Kreševljaković, Stari bosanski gradovi, Naše Starine, I, 12). U gradu ima sudiskih stolica koje vrlo vjerovatno govore da je on postojao prije dolaska Turaka.

VRBAŠKI-GRAD. Grad Vrbas je bio centar Župe Vrbas u administrativnom pogledu. Župa Vrbas je postojala još od XII v. prema izvorima do kojih smo došli. Izričito se spominje ta župa 1244 godine, zatim 1258, 1269, 1273, 1278, 1393 i 1312. Jedna povelja je izdata u gradu Vrbasu 26-IX-1320 god. (datum in Vrbaz), a 12-V-1321 godine se izdaje povelja pod gradom Vrbasom (datum sub castro Vrbaziensi . . .) (Smičiklas, Cod. dipl., IV, br. 205; V, br. 621, str. 29, 503; VI, br. 224; XI, 496; VII, 151; VIII, 321, 573; IX, 12—13). Župa Vrbas je pripadala kraljevini Slavoniji i 1350 godine (Smičiklas, Cod. dipl., XI, br. 487). U crkvenom pogledu Župa Vrbas je pripadala vrbaškom distriktu, zagrebačkoj biskupiji, 1344 godine (Iv. Tkalčić, Mon. h. ep. Zagr., II, 90).

Fra Emerik Bubek, dubički prior i župan javlja kralju Sigismundu u julu 1402 godine da je izvršio neke poslove za njega što mu je naredio još 1398 god. »sub castro Orbaz« (Fermendžin, Acta Bonae, 66). Iz toga se vidi da je vojvoda Hrvoje zauzeo Župu Dubicu

(1398 g.). Kao svjedok povelje vojvode Hrvoja, izdate ženi Jeleni 2-IV-1412 god. spominje se Petar Jočić »ex Vrbas« (Acta Bosnae, 96).

Neki historičari su držali da je grad Vrbas isto što i Banja Luka (Gornji Šeher) dok H. Kreševljaković misli da je Vrbaški Grad bio vjerovatno na teritoriju Donjeg Šehera i da je Banja Luka bila u današnjem Gornjem Šeheru. Ona se spominje prvi put 1494 godine. Godine 1518 se spominju dva grada: Banja Luka i grad Vrbas. Na temelju toga on misli da se tu radi o dva različita grada (H. Kreševljaković, Stari bosanski gradovi, Naše Starine, I (1953) 26). Ja mislim da to ne mora biti tačno jer se često u izvorima daju dva različita imena za jedan isti grad, napr., Bistrički-Grad ili Hlivno, Vrgorac ili Jezero a vjerovatno i grad Blagaj kod Mostara ili grad Hum. Sigurno je da je u Župi Vrbas postojao grad i prije njegove prve pojave u izvorima.

VRGORAC. Grad Vrgorac je ležao u Župi Gorskoj. Pripadao je humskoj porodici Jurjević-Vlatkovića. Dubrovački poslanik Petar Simon de Bona je posjetio Vrgorac i njegova gospodara vojvodu Pavla Jurjevića, i njegovu braću 1419 godine (u Jeferzah). Izraz Jeferzah se odnosi na grad Vrgorac koji se nalazi pred Jezerom a danas se zove Vrgorsko Jezero (Nikola Jorga, Notes, II, 173). U povelji aragonskog kralja Alfonza V od 1444 i 1454 godine i u onoj kralja Fridrika III iz 1448 godine spominje se grad Vrgorac kao posjed Kosača (Vergolaz) (Thallóczy, Studien, 361, 379, 398).

Kad su Turci osvojili grad Vrgorac, postavili su u gradu svoju posadu. Grad je danas dobro sačuvan na velikom brdu iznad varoši Vrgorca. Turci su odatle vodili vojne operacije u primorje.

VRHBOSNA. Župa Vrhbosna se spominje u povelji Bele IV 1244 god. Ona je obuhvatala današnje Sarajevsko Polje. U njoj se nalazila katedralna crkva sv. Petra bilo da je u Blažaju, Palama ili u današnjem Sarajevu (Smičiklas, Cod. Dipl., IV, 208; Dr. Irma Čremošnik, Izvještaj o iskopinama u Rogačićima kod Blažaja, Gl. ZM., 1953, 303—315). Kad je Župa Vrhbosna dobila svoj grad, nije jasno. Najstariji podatak o tome daje Luccari koji piše da je grad Vrhbosna sagrađen 1270 godine (il castello di Varch Bossina) (Luccari, Copioso ristretto, Ragusa, 1790, 29). Razumije se da taj podatak nije potpuno siguran.

Vrhbosna kao župa bila je centar Bosne i stjecište domaće i strane trgovine. Trgovina voskom i drugim artiklima vodila se u Vrhbosni 1296 god. (?,) a 1409 neki Brajan Nadichich iz katuna Riegojević iznajmljuje devet konja da potjera šest tovara robe do mjesta gdje je bilo srebro protovestijara koji se nalazio »in Verbossani« (M. J. Dinić, Dubrovačka srednjevekovna karavanska trgovina, Jug. ist. č., 1937, 128 bilj. 40; Dr. Gregor Čremošnik, Ist. spom. dubr. arhiva, 166). Grad Vrhbosna se spominje izričito tek 1379 godine, a 1415 kao područje gdje je pokopan vojvoda Pavle Radenović (Jorga, Notes, II, 150-151).

Župa Vrhbosna je bila u rukama knezova Radenović-Pavlovića (K. Jireček, Handelsstrassen, 84—85 bilj. 294). Turci su uzeli Vrhbosnu 1416 godine u vrijeme sandžakbega Isaka, »kralja Bosne« koji je vladao u Vrhbosni do svoje smrti, 1420 godine. Poslije toga je Vrhbosna bila u rukama kralja Tvrtka II koji je 1430 god. morao ustupiti Turcima nekoliko svojih gradova i platiti im danak 25000 dukata (godišnje). Turci su konačno zauzeli Župu Vrhbosnu 1435/6 i uzeli grad Vrhbosnu za svoju prestonicu. I godine 1439 spominje se da je Vrhbosna u turskim rukama. Tada je Hodidjed bio važniji grad za odbranu nego grad Vrhbosna. Zato je kralj Toma napadao Hodidjed 1459 godine. Tada je zapalio i podgrađe grada Vrhbosne, a Hodidjed nije mogao osvojiti (Vl. Skarić, Sarajevo, 36; N. Jorga, Notes, II, 359). Turci su poslije toga zadržali Vrhbosnu bez prekida. (Lj. Stojanović, Stare srp. pov. i pis., II, 859).

U Vrhbosni (u gradu) je residirao i vrhbosanski kadija 1479 godine (Stojanović, o.c., II, 265). U tursko doba se oko namjesnikova dvora (saraja) razvio grad koji su Turci nazvali Saraj, tj. Sarajevo (Vl. Skarić, Sarajevo, 1937 god., 36).

U XVI v. Sarajevo igra veliku političku i ekonomsku ulogu. Feriz-beg se zahvaljuje Dubrovčanima na poslatom daru u jednom pismu, pisanom u Sarajevu 1507 godine (Stojanović, o. c., II, br. 990, br. 991).

VRILI. Kod Kupresa u Vrilima je bila crkva sv. Trojstva koju je počela zidati bosanska kraljica Katarina. O tome nas izvještava papa Nikola V, 18 juna 1447 god. (Fermendžin, Acta Bosnae, 205). Tu je dolazio jedanput 1303 god. i ban Pavao Šubić (J. Gelcich, Libri Ref., V, 47). U vrijeme Turaka je Kupres sa Vrilima pripadao Župi Skopje (Vl. Skarić, Popis bos. spahija 1711, Gl. ZM., 1930, sv. II, str. 6).

VRKAŠIĆ. Selo Vrkašić je vjerovatno dobilo ime od plemena Vrtek (de generatione Werthek) koje se spominje 1486 godine (R. Lopašić, Bihać i Bihaćka Krajina, Zagreb, 1890, 44-45 bilj. I). Vrkašić je pripadao Bihaću i njegovoj vojnoj komandi.

•

VRLIKA. Župa Vrlika je postojala od X-XII v. kao odvojena od Župe Cetina. Zove se Vrhrika jer je nekad zauzimala područje oko izvora rijeke Cetine. Spominje se 1185 god. (Smičiklas, Cod. dipl., II, str. 193). Vrhrika (Vrlika) se spominje i 5-III-1375 god. (Cod. dipl., XV, br. 80). Mjesto Vrlika je bila upočetku na izvoru Cetine, a od XV v. narod se preselio iz Vrlike pod grad Prozor zadržavši staro ime, dok je ime grada Prozora iščezlo (Dr. Stipe Gunjača, Topografska pitanja na teritoriji stare Cetinske županije, Split, 1937, 29). Grad Prozor se spominje u Napulju 15-IX-1406 god. u Župi Vrlici »in contrata Verherica« (Jorga, Notes,

II, 112). Grad Prozor je sagradio vojvoda Hrvoje 1406 god. (Rački, Izvadci iz osrednjeg arhiva u Napulju, 58). (Vidi Šišić, Povijest Hrvata, 1924, str. 449 bilj. 45). Na izvoru rijeke Vrlike bio je grad Lab. Prema Šišiću to područje pripadalo je Župi Knin (Šišić, o.c., 449; Bulićev Zbornik, 582-583).

VRM. Konstantin Porfirogenet spominje grad Vrm u X vijeku. Nalazio se tada u oblasti Travuniji, u Župi Vrm. Humski knez Ljutovid borio se kao vizantiski saveznik protiv zetskog kneza Vojislava 1043 godine kod brda Klobuka »in montem, qui Clobuco vocatur« (Letopis Popa Dukljanina, 1928 god., 352, 464, 215 od F. Šišića). Vidi se da je i u XI v. Klobuk bio nešto drugo nego grad Vrm. Na brdu Klobuku je sagrađen i grad, vjerovatno malo kasnije nego grad Vrm. Klobuk je kasnije preuzeo ulogu grada Vrma (Jireček, Handelsstrassen, 22-23). Pop Dukljanin spominje Župu Vrm u XII vijeku. U jednom izvoru se spominje neki Radovan »Zuenich de Verma«, 23-II-1280 god. (Jireček, Handelsstrassen, 23 bilj. 65).

Dubrovčani su 1318 godine zabranili svojim trgovcima da putuju u Vrm (Gelcich, Libri Ref., V, 109). Poslije 1391 godine Vrm je došao u ruke Radenovića Pavla kome su Dubrovčani poslali liječara dok se nalazio u Vrmu (1395 god.) (Jorga, Notes, II, 63). Nekada Dubrovčani nazivaju Vrm gradom kao i grad Mičevac i grad Klobuk, a nekada opet kontratom (župom) (1451) (Notes, II, 455, 146, 234 i 297). U Župi Vrmu su živjeli plemići Korjenići 1399 god. Njihov pretstavnik Bogčin Korjenić je igrao vidnu ulogu u tom kraju (Spom. srp., I., 22-23; K. Jireček, Handelsstrassen, 23 bilj. 65). Po plemenu Korjenića se nazivala i čitava stara Župa Vrm (Stoj., I, br. 295).

U sukobu Radenovića Pavla i Hranića Sandalja sa Sankovićima Vrm je došao u ruke kneza Pavla Radenovića (1392-1398).

Vojvoda Stjepan Vukčić je zauzeo Trebinje 1438 godine zajedno sa Župom Vrm koja se spominje kao njegov posed 1444, 1448 i 1454 godine (L. Thallóczy, Studien, 361, 379, 398; Naše starine, II, 18-19; M. J. Dinić, O Nikoli Altomanoviću, Beograd, 1932). Vrm se nalazio u turskim rukama 1477 godine (Ostalo vidi pod Klobuk i Vrm.).

VRNOGRAČ. Grad Vrnograč (Vranograd) je sagrađen na visokom i stjenovitom brdu sa jednom kulom. Zidali su ga Kreščići 1456 godine. Kasnije je i on mijenjao gospodare. Knezovi Zrinski upravljaju gradom od 1547 godine. Turci su ga palili 1560, a 1562 godine su ga zauzeli, ali su ga morali opet napustiti. Zauzeli su ga ponovo 1577 godine a napustili su ga 1578 god. Spominje se turski zapovjednik u gradu Vrnograču 1589 god. koji je ostao u njemu malo vremena. Tek 1636 god. Turci se stalno naseliše u Vrnograču (R. Lopašić, Bihać i Bihaćka Krajina, Zagreb, 1890, 249-261; H. Kreševljaković, Stari Bosanski gradovi, Naše Starine, I, 34).

VRSINJE. Vrsinje se nalaze nad južnim dijelom Konavala i zovu se drugim imenom Zupci već od 1305 god. Ime je nastalo od trave vrsinje kojom obiluje taj kraj. Godine 1376 se spominje Rajko Milatović iz Vrsinja (Smičiklas, Cod. dipl., XV, br. 152). U povelji župana Bjeljaka i brata mu vojvode Radiča Sankovića iz godine 1391 spominju se Vrsinje (Stojanović, Stare Srp. pov. i pis., I, br. 129). Vrsinje se zovu Zupci i 1379 godine. Stanovnici Župe Žrnovnice i Župe Konavala održavali su stalno ekonomske veze između sebe. Tako je neki Žrnovčanin iz Zavrilja dao u najam 15 ovaca Dobroslavu Stanojeviću iz Vrsinja (1392 god.). One su pripadale teritoriju vojvode Sandalja Hranića 1424 god. (Stojanović, Stare srp. pov. i pis., II, br. 1075; M. J. Dinić, Zemlje hercega Sv. Save, Glas 182, 165 bilj. 48).

Dubrovčani su dobili Vrsinje 1445 god. i držali ih do 1451 god. (Jorga, Notes, II, 408; Jireček, Istorija Srba, I deo, u redakciji J. Radonića 1952, 76). U vezi s Dubrovnikom Vrsinje se spominje 1403, 1430, 1435, 1445 godine (Nikola Jorga, Notes, II, 98, 274, 327, 408, 455, 459). Dubrovčani su sklopili ugovor s bosanskim kraljem Tomom u Bobovcu 18-XII- 1451 god. protiv hercega Stjepana uz uvjet da im kralj pokloni Vrsinje sa svim selima, Dračevicu sa Risnom i Novim (Stojanović, Stare srp., pov. i pis., II, br. 697).

Turci su zauzeli Vrsinje 1466 godine i postavili u njima svoga subašu (M. J. Dinić, Zemlje hercega Sv. Save, Glas 182, 250 bilj. 34).

VRUDCI (VRUCI). Selo Vruci se spominje u povelji Bele IV godine 1244 (Fermendžin, Acta Bosnae, 13). Tu je bila crkva sv. Stjepana Prvomučenika. Selo se nalazi kod Vrela Bosne. U tursko doba se spominju Vruci u popisu bos. spahija 1711 god. (Gl. ZM., 1930 sv. 2, 37).

VRULJA. Vrulja se spominje u X v. kod Konstantina Porfirogeneta. Nalazi se kod Omiša. Spominje se stalno u Srednjem vijeku u domaćim i latinskim izvorima. (M. Barda u Starohrvatskoj Prosvjeti, 1928. god.; Rački, Documenta, 410).

VUČEVO. Vučevo kod Gacka se spominje 5-VII-1403 god. »Volcevo sovra Gezecha« (N. Jorga, Notes, II, 96). Preko Vučeva je vodio srednjevjekovni karavanski put.

ZABORANI. Zaborani su se nalazili u Župici Konac-Polja, nedaleko od trgovačkog puta koji je vodio iz Nevesinja u Konjic. Tu su knezovi Sankovići imali svoju plemenitu baštinu i svoj dvorac. Spominje se prvi

put kao dvorac Sankovića, 15-V-1391 god. »u moih dvorih Zaborah« (Stojanović, Stare srp. pov. i pis., I, br. 130). Nedaleko od Zaborana otkrio sam nekropolu porodice Sankovića u selu Biskupu s natpisom gospoje Goisave, žene vojvode Radiča Sankovića, koja je umrla poslije maja 1398 god.. Svi nadgrobni spomenici leže u jednoj porušenoj crkvi. U drugim grobovima sam našao bogate priloge srednjevjekovnog novca, brokata i preko 100 komada srebrnih okruglih dugmadi (Marko Vego, Nadgrobni spomenici porodice Sankovića u selu Biskupu kod Konjica, Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu, 1955 godine, sv. arh., 157-215). Nedaleko od sela Biskupa nalazi se i danas selo Zaborani.

ZAČULA. Selo Začula je u XV v. posjed knezova Pavlovića. U njemu su obitavali Vlasi Žurovići. Danas pripada Trebinjskoj Šumi, staroj Travuniji. Spominje se prvi put 1413 godine (Pucić, Srp. spom. I, 117-118).

ZAHUMLJE. Oblast Zahumlje se spominje u X v. kod Konstantina Porfirogeneta. Granice ove oblasti prostirale su se uglavnom od Dubrovnika do Neretve, sa gradovima: Stonom, Ošljima, Gluminom, Dabrom i Mokrskim gradom (Mokro) (Rački, Doc., 407). Nakon primanja hrišćanstva Zahumljani su postepeno slavizirali Dubrovnik zajedno sa Travunjanima. Za svoje posjede izvan gradskih zidina Dubrovčani su plaćali Zahumljanima 36 zlatnih numizmata godišnje. Sloveni su taj porez, prema arapskom nazivali mogoriš. Mogoriš nije bio uvijek isti. 1363 god., u vrijeme kazneca Sanka, iznosio je 60 perpera. Mogoriš su uzimali humski knezovi i njihovi nasljednici u Popovu. Svaki dubrovački potricij je plaćao 4 groša, a nadbiskup dubrovački 10 groša. Humnjaci su u isto doba davali Dubrovčanima jednu debelu kravu (vacca de Margarisio). Sporove su rješavali na stanku (sastanku) u Zatonu ili na nekom drugom ugovorenom mjestu. Posjednici vinograda na teritoriji Huma plaćali su desetinu od vina, što se vidi iz ugovora Velikog župana Nemanje i Dubrovnika 1186 god. Kralj Radoslav je oprostio Dubrovčanima dohodak od žrnovničkih vinograda 1234 godine. (Dr. Vinko Foretić, Ugovor Dubrovnika sa srp. vel. županom Nemanjom . . ., Rad, 283, 52—53; Stojanović, Stare srp. pov. i pis., I, br. 13; M. Vego, Povijest Humske Zemlje, Samobor, 1937 godine).

ZAPADNE STRANE (ZAVRŠJE). Predjel iza Vrhovina zove se Zapadnim Stranama ili Završjem. Pod tim pojmom se podrazumijevala Župa Hlivno, Duvno i Dlamoč. Naši i strani izvori jasno dijele pojam Bosne od Završja. To naročito podvlači kralj Ostoja u povelji od 6-I-1404 godine (Stojanović, Stare srp. pov. i pis., I, br. 439). U povelji bana Stjepana i Dubrovčana od 15-VIII-1332 godine spominje se kao svjedok bosanski

plemić Ivahan Pribilović koji je tada bio župan Završja (Lj. Stojanović, Stare srp. pov. i pis. I, br. 51). Ostalo vidi pod Duvno, Dlamoč i Hlivno. Stojan Novaković stavlja Hlivno i Glamoč u Završje (St. Novaković, Srpske oblasti X. i XII. veka, Beograd, 1897, 97; Rački Rad, 56, str. 72).

ZATON. Zaton se nalazi kod Dubrovnika. Spominje se u Popovskoj povelji iz XIII v. i u Dubrovačkom statutu 1272 god. (Stojanović, Stare srp. pov. i pis., I, br. 31). U Zatonu je bila i crkva sv. Stjepana i put koji je vodio iz Dubrovnika u Slano i dalje. Humski knezovi i bosanski banovi i kraljevi imali su stanak u Zatonu (Libri Ref., V, 367 od J. Gelchich-a; K. Jireček, Toljen, 12—14; Dr. Gregor Čremošnik, Cancelariski i notariski spisi, br. 36, 263, 407).

ZAVALA. U Zavali je postojao manastir pravoslavne humske crkve (Gl. ZM., 1890, 318, 271). Kao selo spominje se Zavala 1372 god. (Viestnik Hrv. arh. dr., VIII, br. I. 36, br. 3, 115). Nasuprot Zavali se nalazi selo Veličani, u Popovu, na čijem groblju ima stećak s natpisom humske vlastele iz XIV i XV v. (K. Jireček, Vlastela humska na natpisu u Veličanima, Gl. ZM, sv. IV, 284). Zavala se spominje i 1461 god. Tada se spominje i pećina Vjetrenica (Con. Rog., 237, 252; Gl. ZM., 1890, 130).

U Zavali je postojao i samostan sv. Petra, koji se spominje 1525 god. Tada je došao na proslavu neki franjevac Siksto koji je živio u samostanu sv. Jeronima u Slanom. On je bio u Zavali na Petrovdan »b. Pietro in Popovo (in) loco chiamato Savala« (N. Ranjina, Annalis Rag., 100, izd. N. Nodila, 1883 god.).

Crkva sv. Petra ne postoji više, ali su se sačuvali njezini temelji i dio oltarske menze i par kolona. Pokraj iste se nalaze druge ruševine neke crkve uz koju se nalazi i par većih stećaka. Lokalitet se nalazi blizu današnje željezničke stanice, nedaleko od manastira Zavale. Tu su nađeni dijelovi pletera iz X v. Oni se čuvaju u Zavičajnom Muzeju u Trebinju.

Selo Veličani spominje se pod imenom Velika vas (Vellicha uas 1388) ili Velja vas (1466 godine). Ljudi kneza Grgura Nikolića spominju se 1436 godine. Izvor izričito navodi da su ovi ljudi iz sela Zavale i Velike vasi (de villa Sauala et Velichi Uast) (Lamenta de foris 1370, 1436 god., citirano kod Jirečeka u Wiss. Mitt., III, 480).

ZEMLJANIK. Župa Zemljanik nalazila se ispod župe Vrbas na obje strane rijeke Vrbasa. Župa je imala i svoj grad Zemljanik. Ban Prijezda je posjedovao Župu Zemljanik u XIII v. (L. Thallóczy, Studien, 32). Ova župa se spominje u povelji Berislava Skočića 1323 god., (Wiss. Mitt., XI, 242). Još 1287 god. ban Prijezda dariva Zemljanik svome zetu Stjepanu

Vodičkom kao svoju baštinu. Vojvoda Hrvoje izdaje povelju svojoj ženi Jeleni u Jajcu 4-IV-1412 god. i u toj povelji se spominje knez Borovac iz grada Zemljanika (Fermendžin, Acta Bosnae, 96). Župa Zemljanik i njezin vojvoda Mirko se spominje 12-VIII-1434 god. (Miklošić, Mon. serb., str. 377). Vidi pobliže rasprave o Zemljaniku od Milana Karanovića i Vl. Skarića (Gl. ZM., 1936, sv. I, 27—36 i Gl. ZM., 1937 god., sv. I, 37).

ZENICA. Zenica se nalazi u Župi Brod koja (župa) se spominje 1244 god. Zenica se spominje prvi put tek 1436 god. u jednom dubrovačkom izvoru (Jorga, Notes, II, 335). U samoj današnjoj Zenici se spominje naselje Bilino Polje 1203 god., pa se može pretpostaviti da je ono bilo u većem naselju koje se zvalo Zenica.

ZETA (DUKLJA). Vidi Gornja i Donja Zeta.

ZGOŠĆA. Kod Visokog se nalazi Zgošća. Tu je gradina Stjepangrad gdje je u okolici ležao i stećak iz Zgošće koji Đ. Stratimirović smatra nadgrobnim spomenikom bana Stjepana II Kotromanića (Gl. ZM., 1926, str. 45—46). Iz okolice Zgošća, iz sela Muhašinovića potiče i naš najstariji bosanski ćiriliski spomenik sa vrata crkve Kulina bana, (Dr. Ć. Truhelka, Natpis Kulina bana, Gl. ZM., X, 617; Irma Čremošnik, Iskopavanje crkvine u Zgošći, 1948, Gl. ZM., 1950, 411—416).

ZLATONOSOVIĆI. Plemići bosanske države Zlatonosovići su vladali područjem oko Zvornika, Lomnice i Drine. Dubrovčani su nazivali njihove posjede »regio« (kraj) (Dipl. Rag., 210-211). Porodica Zlatonosovića je bila mnogobrojna. S njom su Dubrovčani održavali političke i trgovačke veze, pa su njihovi trgovci išli preko njihova teritorija. Vukašin Zlatonosović se spominje kao svjedok u povelji kralja Ostoje, 15-I-1399 god. (Stojanović, Stare srp. pov. i pis., I, br. 429 i br. 431, u drugoj povelji od 5-II-1399 god.). Zlatonosovići se spominju i kasnije: 1403, 1415, 1421 god. (Stojanović, o.c., I, br. 500, br. 502, br. 503). Neki od Zlatonosovića su bili zarobljeni od Turaka, pa je njihova rodbina radila preko dubrovačke diplomatije 1403 g. da ih izbavi iz ropstva (Jorga, Notes, II, 89). Knezu Vukašinu Zlatonosoviću Dubrovčani šalju 40 perpera za ženidbu 1399 g. (Jorga, Notes, II, 79). Oni mu šalju i ljekara na dva mjeseca 1413 god. (Jorga, Notes, II, 142 bilj. I; Stojanović, o. c., I, br. 501). On je pratio kralja Ostoju na putu u Sutjesku 1415 god. (Jorga, Notes, II, 150). 1421 god. su mu Dubrovčani poslali 300 perpera sukna nazvavši

ga vojvodom (Jorga, Notes, II, 193). Uz kneza Vukašina se spominje i Vuk Zlatonosović 1422 god. (Notes, II, 206). Dubrovčani spominju njegovu braću 11-VII-1423 god. (Jorga, Notes, II, 218).

ZVEČAJ KOD DRINE. Vidi pod Zvečaj na Vrbasu i Glasnik ZM., 1892, 263.

ZVEČAJ NA VRBASU. Grad Zvečaj je zidao vojvoda Hrvoje Hrvatinić i naziva ga svojim dvorom. Prvi put se ovaj grad spominje 15-I-1404 god. u jednoj povelji vojvode Hrvoja kojom garantuje slobodu trgovine Dubrovčanima. Tu je dolazio i kralj Stjepan Ostojić i izdao povelju 5-III-1419 god. (Stojanović, I, br. 469 i br. 579). Ostaci grada Zvečaja postoje i danas. Postojao je još jedan grad Zvečaj kod Drine, blizu Ustiprače, koji se spominje u XV. v. (Dr. Ć. Truhelka, Kraljevski grad Jajce, 73). Zvečajgrad na Vrbasu Turci su zauzeli 1463 god. Kralj Matija ga je povratio i uključio u Jajačku banovinu. On je pripadao Madžarima i 1519 god. Turci su ga zauzeli drugi put 1528 god. (H. Kreševljaković u Našim Starinama, I, str. 25). O prvom osvajanju Zvečaja i komandovanju turskog komandanta Mihaila iz Ostrovice 1463 godine vrijedno je pogledati Glasnik Srp.. uč. dr., XVIII, 148.

ZVONIK (ZVORNIK). Stari Sloveni su dijelili zemlju na župe sa županima na čelu (Mon. Germ., VIII, Scriptores, VI, Ann. Sax.). Zvonik je bio, vjerovatno, centar Župe Zvonik koja je u širem smislu riječi pripadala u oblast Usore, naročito u doba srpskih despota (M. J. Dinić, Za istoriju rudarstva u srednjevekovnoj Srbiji i Bosni, I deo, SAN, 1955, 33). Kralj Sigismund je zauzeo 1405 god. veći broj gradova u dolini Drine, potpomognut despotom Stevanom Lazarevićem koji je od njega dobio i rudarski grad Srebrnicu 1411 god. (Jireček, Handelsstrassen, 39).

Zvonik se spominje prvi put 1412 god., a Zvornik tek 1519 god. U pismu župana Dragiše 1424 god. spominje se Zvonik u kome je vladao knez Vukašin Zlatonosović i njegov brat vojvoda Vukmir (Fermendžin, Acta Bosnae, 565). Tu je osnovana i dubrovačka kolonija čiji su trgovci izvozili srebro iz Zvornika (tačnije Zvonika), 1433 god. Zvonik je pripao despotovini (K. Jireček, Handelsstrassen, 51). Dubrovački trgovci su putovali preko Kučlata u Zvonik, Teočak i Bijeljinu a iz Bijeljine u grad Mačvu, Ilok i Mitrovicu. Zvonik je imao i svoje predgrađe »sotto Zvonich«, »apresso Zvonich« 1417, 1422, 1425, 1428 (N. Jorga, Notes, II, 159, 210, 226; Gl. ZM., 1892, 100).

U blizini Zvornika, preko Drine, nalazio se rudarski grad Zajača u kojem su Dubrovčani osnovali svoju koloniju (Jireček, Handelsstras-

sen, 51). U XV v. u Zvorniku su vladali plemići Zlatonosovići koji su imali svoje posjede u Usori i kod Srebrnice do posjeda Dinjičića (Jire- [illegible] Polja kuda su dubrovački trgovci prolazili idući u Zvornik »via di Poglia« (1430 god.) (Jorga, Notes, II, 278, 455). Dubrovčani spominju neki civitas Campe (M. J. Dinić, Za istoriju rudarstva u srednjevekovnoj Srbiji i Bosni, I deo, SAN, 1955 god., 36 bilj. 21). Od 1462 god. Turci vladaju u Zvorniku (Jireček, Ist. Srba, I deo, izd. J. Radonića, 1952., 391 bilj. 2).

Franjevci su u Zvorniku imali samostan i crkvu sv. Marije koja se spominje i 1514 god. (Dr. P. Dominicus Mandić, Acta franciscana, tom. I, Mostar, 1934, str. 10. Opis grada Zvornika od Đoka Mazalića vidi u Glasniku ZM., 1955, sv. ist. etn., i nastavak u Glasniku ZM., 1956, sv. ist. etn.). Kod Zvornika je bila Radolja (Notes, II, 475).

ŽEPČE. Žepče se spominje u povelji kralja Tome 1458 god. koju je izdao u Žepču logotetu Stjepanu Ratkoviću (Miklošić, Mon. serb., br. 384; Fr. Rački, Rad, I, 151—158). Ne zna se da li je u Žepču bio grad ili samo naselje (H. Kreševljaković, Žepče, Napredak, 1937). Pripadalo je Župi Brod.

ŽIR. Grad Žir se spominje prvi put 1448 godine u povelji »rimskog kralja« Fridrika III. On ga naziva »castrum Syr« (Thallóczy, Studien, 379). Aragonski kralj Alfonz V potvrđuje povelju hercega Stjepana 1454 godine u kojoj se spominje »civitas Zyr« (Thallóczy, o.c., 398). Dinić drži da se grad Žir nalazio u Podrinju. Đoko Mazalić pretpostavlja da je grad Žir isto što i Gradina kod Goražda. Po Žiru je vjerovatno i porodica Širinić dobila svoje ime (M. J. Dinić, Zemlja hercega Sv. Save, Glas 182, 236; Đoko Mazalić, Hercegova crkva kod Goražda i okolne starine, izišlo u Gl. ZM., 1940, sv. I i II, 29). Ako se prihvati mišljenje Mazalićevo, onda Dinićev Novi nije isto što i Gradina. Vidi Goražde.

ŽIVOGOŠĆE U PRIMORJU. Selo Živogošće se spominje u darovnici bosanskog kralja Ostoje kao posjed braće Radivojevića, 12-VIII-1434 godine. Tada se izričito navodi da je selo Živogošće u Primorju (Krajina). Selo Živogošće i danas postoji (Miklošić, Mon. serb., 378).

ŽUPA BANICE. Vidi pod Banice.

ŽUPA BIJELA. Župa Bijela se nalazila oko današnje rijeke Bijele i naselja Bijele kod Konjica u Hercegovini. Ona je imala i svoj grad Bioski ili Bijelu koji se spominje 1419 god. u dubrovačkim zapisima koji su sastavljeni prema dva pisma vojvode Sandalja koji je tražio od Alekse Paštrovića grad Bijelu za jedan drugi posjed (Stojanović, Stare srp. pov. i pis., I, br. 320, br. 318, br. 319). Taj grad i Župa Bijela spominju se 1444, 1448, 1454 god. pod imenom Bioschi, Wellesky, Albalapis koji nesumnjivo označavaju grad Bijelu kod Konjica (L. Thallóczy, Studien, 362, 379, 398; M. J. Dinić, Zemlje Hercega Sv. Save, Glas 182, 214—215).

ŽUPA BIRAČ. Vidi Birač.

ŽUPA BISTRICA U HERCEGOVINI. Bistrica se spominje kao župa u oblasti knezova Pavlovića. Tu su dolazili dubrovački poslanici i pisali pisma svome knezu 13-X-1423 god. Bistrica se nalazila na prostoru od Jeleča do Drine. Da li su Dubrovčani pod imenom Bistrica mislili na Jelečgrad ili na neko mjesto Bistricu, nije lako odrediti (Jorga, Notes, II, 217). U Župi Bistrici je ležao i grad Prilep. Jedna Bistrica ima kod Duvna, i po njoj se i grad Hlivanjski prozvao Bističkim (Vidi pod Bistrički grad). U Župi Bistrici je bio i grad Ostrovica 1444 god. To je područje bilo jedno vrijeme u rukama Hranića a kasnije i Pavlovića. U vrijeme Turaka Bistrica je bila velika nahija (Gl. ZM., 1930, sv,. 2, 6). Vidi Ostrovica u Župi Bistrici.

ŽUPA BLATO. Župa Blato je obuhvatala područje od Kruševca (danas Kruševa) do blizu Lištice. To je danas Mostarsko Blato. Župa Blato spominje se prvi put 1408 god. u povelji kralja Ostoje (Fermendžin, Acta Bosnae, 87—89). Kasnije se spominje kao posjed vojvode Stjepana u povelji aragonskog kralja Alfonza V od 19-II-1444 god. (L. Thallóczy, Studien, str. 362). U dubrovačkim izvorima spominje se Blato više puta (N. Jorga, Notes, II, 469). Ime Blato se sačuvalo kasnije u imenu katoličke župe Blato koja se spominje 1599 god. (Dr. P. Dominicus Mandić, Acta franciscana, I tom., str. 45, Mostar, 1934 g.). Glavni grad u Blatu bio je Kruševac koji se često spominje u XV v. (Acta Bosnae, 88). U okolici Blata nalaze se neka srednjevjekovna mjesta sa stećcima (Schematismus topographico-historicus... Spalati, 1867, str. 80). Opis nekih nekropola se nalazi kod A. Benca u radnji »Široki Brijeg«, izd. Zem. muzeja, 1952 god.

ŽUPA BREZNICA. Župa Breznica se spominje 1444 god. u povelji aragonskog kralja Alfonza V. izdatoj hercegu Stjepanu (L. Thallóczy, Studien, 361). Ona je obuhvatala Pljevljanski kraj (M. J. Dinić, Zemlje hercega Sv. Save, Glas 182, str. 225). A. Ivić misli da je Breznica današnje Pljevlja, što nije tačno (Glasnik Georg. dr., 7-8, 1922). Pljevlja se spominje i 1430 god. (Notes, II, 285). U Breznici je ležao grad Kukanj. Dinić ne isključuje postojanje posebnog mjesta Breznice (o. c.) Svakako je ime Breznica vrlo često u našoj srednjevjekovnoj toponomastici.

ŽUPA BRIBIR. Vidi Bribir.

ŽUPICA BRODAR. Vidi Brodar.

ŽUPA BRSKOVO. Vidi Brskovo.

ŽUPA CETINA. Konstantin Porfirogenet spominje Župu Cetinu u X vijeku kao sastavni dio Hrvatske (Rački, Doc., 400). Spominje se komitat (župa) Cetina 1045 god. (Rački, Doc., 200). Ona je imala i svoj grad Cetin. Župa Cetina nije isto što i Vrlička Župa. Ona se prostire uz srednji tok rijeke Cetine na desnoj i na lijevoj obali. Cetin se spominje 1210 god. na lijevoj obali rijeke Cetine, iznad grada Čačvine. Nasuprot njemu je bio grad Trilj (Stipe Gunjača, Topografska pitanja u teritoriju stare Cetinske županije s ekskursima o ubikaciji Setovije i Tiluriuma, Split, 1937, str. 22). Župa Cetina se spominje stalno u Srednjem vijeku, 1402, 1437 itd. (Nikola Jorga, Notes, II, 37, 86; Smičiklas, Cod dipl., III, br. 82).

ŽUPA CRNA STIJENA (KONSINA). Aragonski kralj Alfonz V spominje Župu Konsinu 1444 god. kao posjed hercega Stjepana (L. Thallóczy, Studien, 361). Kod Mileševe prema istoku nalazila se Župa Crna Stijena koja se spominje 1275—1321 god. (Mon. serb., 72). Tu je bio i grad Mileševac, istočno od Mileševe (XV v.) (L. Thallóczy, Studien, 361).

ŽUPA DLAMOČ. Vidi Dlamoč.

ŽUPA DRAČEVICA. Župa Dračevica se nalazila oko današnjeg Hercegnovog sa centrom u županskom gradu, u današnjem selu Dračevici. U XII vijeku Pop Dukljanin ubraja Župu Dračevicu u oblast Travunije. Manji kraj oko rječice Sutorine nazivao se Sutorina, a bio je dio Župe Dračevice. Kralj Tvrtko I je osnovao Novi u Dračevici 1382 godine. Župani Župe Dračevice često se spominju u dubrovačkim izvorima XV vijeka (K. Jireček, Handelsstrassen, 23 bilj. 71 i Letopis Popa Dukljanina od F. Šišića, Beograd, 1928 godine, str. 326).

Dračevica je bila dugo vremena u srpskim rukama. Oko 1373 godine Đuro Balšić je preuzeo Dračevicu od Nikole Altomanovića, uz pomoć kneza Lazara i bana Tvrtka, njegovih saveznika. Ban Tvrtko je oteo Dračevicu od Balšića 1376 godine. Potkraj Tvrtkove vlade knezovi Sankovići su uzeli čitavu Župu Konavle sa Dračevicom, ali je ovaj teritorij došao pod vlast vojvode Sandalja Hranića i kneza Pavla Radenovića 1392 godine. Vojvoda Sandalj je zadržao Dračevicu sa Risnom. Dračevica se spominje u povelji kralja Tvrtka I, izdatoj 1378 god. (Fermendžin, Acta Bosnae, 43) i u povelji iz 1382 (Acta Bosnae, 44).

21 oktobra 1410 godine dubrovački poslanici su određeni da prisustvuju krunidbi kralja Ostoje i da ga zamole da im ustupi Konavle i Dračevicu (Acta Bosnae, 91). To isto dubrovački knez piše svome poslaniku u Ugarskoj 5 septembra 1411 god. (Acta Bosnae, 93). 18 oktobra 1413 isti knez šalje upute svojim poslanicima u Ugarskoj 18-X-1413 god. da traže bar Konavle ili dio koji drži knez Pavle Radenović. Tada je vojvoda Sandalj držao čitavu Župu Dračevicu (Acta Bosnae, 98). Dubrovčani su 13-VIII-1419 primili neke Sandaljeve podanike koji su živjeli u Župi Dračevici za svoje građane. (Acta Bosnae, 107).

Dubrovčani su često slali svoje poslanike s darovima u Konavle i Dračevicu da počaste bosanske feudalce ili vladare (Jorga, Notes, II, 63, 142 bilj. I). Vojvoda Sandalj je imitirao kralja Tvrtka I iz godine 1382 te je uspostavio trg soli u Sutorini. Na to su se Dubrovčani tužili 1411 god. vojvodi Sandalju (Notes, II, 131 bilj. 6).

Dubrovčani su tražili od vojvode Sandalja da im ustupi Dračevicu 1434 god. (Jorga, Notes, II, 320). U povelji aragonskog kralja Alfonza V iz 1444 god. spominje se Dračevica i njezin grad Novi kao stalni posjed hercega Stjepana (Thallóczy, Studien, 361). Hercegovi sinovi su i poslije očeve smrti držali Dračevicu, iako teško. Kralj Matija je darovao sela Mokrine, Kuti, Sustipan u Župi Dračevici 1456 god. (fratru Aleksandru) (Stojanović, II, br. 1020).

ŽUPA DRINALJEVO. Vidi Drinaljevo.

ŽUPA DUBICA. Vidi Dubica.

ŽUPA DUBRAVA. Pop Dukljanin spominje Župu Dubravu u XII v. 13-X-1285 god. Dubrava se spominje kao juppa, a 1444 god. aragonski kralj Alfonz V stavlja grad Počitelj u Dubravu (K. Jireček, Handelsstrassen, 27 bilj. 86; L. Thallóczy, Studien, 361). Prema podacima iz 1285 god. izgleda da su u Dubravi bila dva glavna mjesta: Bivolje Brdo i Opličići. U Opličićima se nalazi veliki broj srednjevjekovnih spomenika s raznim figurama, ornamentima i natpisima. Pod jednim stećkom je pokopan Radivoj Vlatković, »najbolji muž u Dubravama« (Gl. ZM., 1895 god., 260). Danas narod zove Dubravama isto ono područje koje i u Srednjem vijeku.

ŽUPA DUBROVNIK. Vidi Dubrovnik.

ŽUPA DUVNO. Vidi Duvno.

ŽUPA FATNICA. Vidi Fatnica.

ŽUPA GACKO. Vidi Gacko.

ŽUPA GLAŽ. Župa Glaž je bila u sastavu kraljevine Slavonije. Ova Župa je ponekad pripadala i Bosni nakon uspješnih ratova s ugarskim kraljevima i slavonskim banovima. Izvori spominju Župu Glaž i grad Glaž 1244 godine (apud castrum Galaas), a 1334 godine se napominju da je Glaž »in metis Usore« (Iv. Tkalčić, Mon. h. ep. Zagr., II, 91; Starine, IV, Rački, Popis župa...; Smičiklas, Cod. dipl., IV, 229). Glaž se spominje i 1361 god. (Cod. dipl., IV, br. 205; XIII, 101). Papa Grgur XI piše o Glažu 1373 godine (in loco vocato Glaz et aliis locis...) (Fermendžin, Acta Bosnae, 39). U njemu je sagrađen i franjevački samostan koji se spominje 1373, 1378, 1469 godine. Godine 1506 se više ne spominje. (Fermendžin, Acta Bosnae, 96). Jedan izvor iz 1404 god. navodi nekog Miloja i Dragišu de Glas (N. Jorga, Notes, II, 100). U povelji vojvode Hrvoja iz 1412 godine spominje se glaški vojvoda Ivaniš Petrović (Acta Bosnae, 96). Balša, sin Hrvojev, nazivao se vojvodom od Glaža (dux de Glaz) 1439 god. (Jorga, Notes, II, 363). I kralj Toma spominje Glaški grad 1446 godine (St. Novaković, Zakonski spomenici, 340).

Ne zna se tačno gdje se nalazio grad Glaž. Đoko Mazalić misli da je bio u sastavu Ukrine i Ukrinice (Mazalić, Kraći članci i rasprave, Gl. Zem. m. 1950, 224—230).

U crkvenom pogledu grad Glaž sa župom pripadao je zagrebačkoj biskupiji. U gradu je bila i crkva sv. Nikole (in metis Usore) (Iv. Tkalčić, Monumenta h. ep. Zagr., II, 90). Ostalo vidi pod Srida.

ŽUPA GOBZA (GOVZA). Župa Gobza (Govza) se prostirala oko rječice Govze. Ona je 1410 bila posjed Hranića. U njoj je bio grad Jeleč i Podjeleč (Lett. di Lev. 5 l. 24; M. J. Dinić, Zemlje hercega Sv. Save, Glas 182, 217).

ŽUPA GORAŽDE. Vidi Goražde.

ŽUPA GORSKA. Župa Gorska se spominje 1211 god. kao vlasništvo Ciscertita (Smičiklas, Cod. dilp., III, br. 84). Još jedanput se spominje 1244 god. (Cod. dipl., III, br. 213). U domaćim latinskim poveljama se često spominje Župa Gora (Gorska) i poslije XIII vijeka.

ŽUPA GORSKA U PRIMORJU. U Župi Gorskoj u Srednjem vijeku je bilo više sela od kojih se ističu: Hraštane, Kozica i Dragljani (danas Dragljane). Prva dva imena se pojavljuju u historiji u XI vijeku kao posjed sv. Ivana u Biogradu na moru (Rački, Documenta, 53, 161, 164). Nisam siguran da li se ovi izvori faktično odnose na pomenuto selo Hraštane. Kozica se spominje kao selo i dvorac od X—XI vijeka (Rački, o. c., 28, 161). Možda je to neka druga Kozica kod Šibenika.

U povelji bosanskog kralja Ostoje 28-XII-1408 godine, kojom dariva braću Radivojeviće, knezove zapadnog dijela Huma, spominje se i Župa Gorska (Provinciam Cisalpinam et Transalpinam, dictam Gorscam. Zupam, cum omnibus iuribus et territoriis). Druga jedna povelja vojvode Jurja Vojsalića od 12-VIII-1434 god. ponovo potvrđuje posjede knezova Radivojević-Jurjevića. U te posjede vojvoda Juraj Vojsalić ubraja i Župu Gorsku sa selima: Dragljani, Kozica, Hraštane, Vrh Dol, Zahojani, Zahodi itd. (Miklošić, Mon. serb., str. 377—379). Tada su Radivojević-Jurjevići imali posjede do Neretve osim dijela Luke koji je držao vojvoda Sandalj Hranić, a to su današnja sela između Gabele i Počitelja, na lijevoj obali Neretve. Treba napomenuti da je vojvoda Sandalj faktički pretendovao i na zapadni dio Huma koji je djelomično i držao. To se vidi iz gore spomenute povelje kralja Ostoje iz 1408 god. (Fermendžin, Acta Bosnae, 87).

ŽUPA GRADAČAC. Vidi Gradačac (Hotuča).

ŽUPA HLIVNO. Vidi Hlivno.

ŽUPA IMOTA. Vidi Imota.

ŽUPA KNIN. Vidi Knin.

ŽUPA KOMSKA (Kom). O Župi Kom i gradu Kom se mnogo raspravljalo među našim naučnim radnicima. Pop Dukljanin stavlja Župu Kom u oblast Podgorja koja je činila jednu geografsku cjelinu. M. Dinić je utvrdio da su Župe Guisemo, Debreca, Com (Cora) spadale u dio teritorija oblasti Podgorja koji se prostirao od gornjeg toka rijeke Neretve do Konjica. Prva mu je Župa Viševa, druga vjerovatno Idbar (Dbar) a za treću ne zna naći rješenje zbog različitog pisanja riječi Com (Cora) (F. Šišić, Letopis Popa Dukljanina, 1928, 327; M. J. Dinić, Zemlje hercega Svetoga Save, Glas 182, 210, 213).

Današnju oblast Glavatičeva narod naprosto zove Župom. Kaže se: Idem u Župu ili idem u Glavatičevo. To je dokaz da je oko Glavatičeva nekad bila župa kao administrativno-teritorijalna jedinica. Obilazeći teren oko Glavatičeva ustanovio sam da se nad selom Kašićima nalazi i danas stari grad Kom sa širokim i dosta visokim zidinama koje se s podnožja brda, na kome leži grad Kom, lijepo vide. U Kašićima se nalazi par stećaka od kojih je jedan s natpisom nekog vojvode. Uzeo sam od njega abklač, ali ga još nisam riješio jer je jako istrošen i aljkavo pisan. Svakako je iz Srednjeg vijeka. U selu Biskupu kod Glavatičeva našao sam nekropolu Sankovića s bogatim prilozima. Nekropola je smještena u jednoj porušenoj crkvi od koje se sačuvala i apsida (Marko Vego, Nadgrobni spomenici porodice Sankovića u selu Biskupu kod Konjica, Gl. ZM., 1955, sv. arh., 157—166). Godine 1956 vršio sam iskopavanja u selu Razićima (na Crkvini), na desnoj strani Neretve kod Glavatičeva, i otkrio jednu drugu stariju crkvu od koje su ostali dijelovi portala. To je dokaz da je u Župi Kom bujao kulturni život pod rukovodstvom mjesnih feudalaca. Zato čvrsto držim da je stara Župa Kom imala svoj grad Kom u Kašićima kod Glavatičeva, na desnoj obali Neretve. Zato i Choni Vdrabez iz 1444 godine i castrum Chaw iz 1448 god. i civitas Come iz 1454 god. treba da se odnosi na ovaj grad Kom koji je u narodu još ostao u uspomeni. Tokom historije mjesto Župa Kom (Komska) ostalo je samo ime Župa. Riječ Vdrabez

ne treba da nam smeta jer je lako moglo biti da je Župa Idbar (Dbar) imala u XV v. šire granice kao što je bilo više takvih slučajeva s drugim župama, naprimjer, Župa Luka. Nekad je Župa Luka obuhvatala i Bivolje Brdo (XII v.), dok je u XIII v. pripadalo Župi Dubrava.

Tumačenje da je Chaw, Choni isto što i Hum otpada jer je grad Kom već nađen na terenu. Prema tome otpada i diskusija o Župi Kom kojoj Pop Dukljanin daje mjesto baš upravo u području Glavatičeva (Župe) (L. Thallóczy, Studien, 361, 379, 398; M. J. Dinić, o. c., 215—216; St. Novaković, Srpske oblasti X. i XII. veka, Glasnik srp. uč. dr., 48, 31 i dalje).

Fra Petar Bakula zove grad Kom Komin čije ime izvodi od porodice Kominovića (Schematismus topographico-historicus Custodiae Provincialis et Vicariatus Apostolici in Hercegovina, Spalati 1867, 124). Ovo njegovo mišljenje nema osnove u historiji.

ŽUPA KONAVLI. Vidi Konavli.

ŽUPA KORAJ. Župa Koraj je vjerovatno iz XV v., jer se u tursko vrijeme stalno spominje. Ona je u tursko doba imala pod svojom upravom župu Bijeljinu i dalje zemlje prema Srebrniku i Mačvi. U popisu bosanskih spahija 1711 god. spominje se nahija Koraj (Gl. ZM, 1930, sv. 2, str. 6).

ŽUPA LAPAC. Oko Une i Unca se nalazila Župa Lapac gdje je živjelo lapačko pleme. Centar Župe Lapac bio je u gradu Lapcu. Spominje se često u XIII vijeku. U jednoj povelji se spominju plemići de Lapach 1324 godine (Smičiklas, Cod. dipl., IX, br. 168). Na čelu župe bio je župan koji se spominje 1396 god. (suppanus de Lapach) (Ljubić, Mon., vol. IV, p. 379). U Lapcu je uspostavljen sudbeni sto koji se spominje 1448 god. (Kukuljević, Acta croatica, 56, 71; M. Barada, Lapčani, Rad, 300, separat 516 i dalje).

ŽUPA LAŠVA. Riječ Lašva nije slovenskog porijekla (P. Skok, Studije..., Gl. ZM., 1920, 38). Župa Lašva se spominje prvi put 1244 godine u povelji kralja Bele IV (Fermendžin, Acta Bosnae, 10—13). Jedan izvor spominje Lašvu 1371 god., drugi 1380 god., treći 1425 god. M. Rešetar, Dubrovačka numizmatika I, § 30; Wiss. Mitt., VI, 284—290; Thallóczy, Studien, 354). Župa Lašva je od XII v. do dolaska Turaka 1463 god. bila u sastavu bosanske države.

ŽUPA LEPENICA. Župa Lepenica se spominje u izvorima prvi put u povelji Bele IV iz 1244 godine. Tada se u njoj nalazila i crkva sv. Mihaila (Fermendžin, Acta Bosnae, 13; Smičiklas, Cod. Dipl., IV, br. 208). U Lepenici su se našli ostaci rimske bazilike. Turci su zauzeli Župu Lepenicu 1463 godine. Te iste godine Mahmut-paša piše Dubrovčanima iz Lepenice nakon što je osvojio Jajce (Glasnik Zem. m., 1911, 22; Vl. Skarić, Altertümer von Gradac in der Lepenica (Bosnien) u Gl. ZM., 1932, sv. 2, 1—22).

ŽUPA LUKA KOD JAJCA. Župa Luka kod Jajca je prema pisanju Popa Dukljanina bila u XII vijeku sastavni dio Hrvatske. Nalazila se sjeveroistočno od Jajca. U povelji vojvode Hrvoja iz 1412 god. dolazi kao svjedok povelje knez Milat Čučić iz Luke. Povelja je izdata u Jajcu 2-IV-1412 (Stojanović, Stare srp. pov. i pis., I, br. 573). Kad su Turci napadali Hrvatsku 1432 god., upali su i u Župu Luku kod Jajca i zaplijenili veliki broj stoke (Fermendžin, Acta Bosnae, 138).

Padom Jajca pod Turke 1463 godine Župa Luka je došla u njihove ruke. Poslije ponovnog osvajanja Jajca od strane Turaka 1528 godine i Župa Luka je potpala pod njihovu vlast.

ŽUPA LJUBOMIR. Župa Ljubomir se nalazi sjeverno od Trebinja. Ona zauzima više planiski prostor koji je pogodan za razvoj stočarstva. Spominje se prvi put u XII v. u Ljetopisu Popa Dukljanina. Centar Župe je bio u Vrpolju. Ljubomir je zauzimao više sela, dakle, ima širi pojam. Orbini piše da je Ljubomir dobio ime od nekog Ljubomira iz Župe Luke u Neretvi (Orbini, Il regno, 249). Ljubomir je pripadao Humu. U Ljubomiru je vojvoda Sandalj pisao pismo Dubrovčanima 19-X-1413 god. (Stojanović, Stare srp. pov. i pis., I, br. 309). 1464 god. spominju se braća Radivojevići iz Ljubomira (M. J. Dinić, Zemlje hercega Sv. Save, Glas 182, 246 bilj. 7). Padom Trebinja pod Turke 1466 god. Ljubomir je došao u sastav turskih posjeda. 1491 god. spominju se iz Ljubomira Vukac Ugarković i Rajko Nonović (Stojanović, Stare srp. pov. i pis., II, br. 909). U Ljubomiru se nalazi veći broj nekropola sa stećcima, ali je značajan jedan stećak Pokrajca Oliverovića koji spominje vojvodu Sandalja Hranića (Natpis je pisan ćirilicom.). To znači da je od 1404 god. *gospodar Ljubomira* bio vojvoda Sandalj. Natpis je pisan između 1404 i 1435 god. (Gl. ZM., VII, 267—268).

U Ljubomiru se spominju Vlasi Zotovići koji i danas imaju svoje potomke. Oni su bili veoma ugledni i poznati dubrovačkim trgovcima koji su putovali preko Ljubomira u Bileću i dalje u Bosnu i Zetu.

ŽUPA MAKARSKA. Konstantin Porfirogenet spominje Župu Makarsku u X vijeku (to Mocron, lat. Mocrum; slov. Makar(ska)) (Rački, Documenta, 406). Rimljani su Makarsku zvali Mucurum. Ona se nalazila u oblasti Paganija. U njoj su živjeli Pagani koji su se pokrstili koncem IX vijeka. Paganija se prostirala od Neretve do rijeke Cetine. Kasnije se prozvala Krajinom. U Župi Makarska nalazio se grad Makar blizu današnje luke Makarske. Njegove ruševine postoje i danas.

Bosanski kralj Ostoja sa kraljicom Helenom i sinom Stjepanom darovao je selo Makar svojim feudalcima Vukašinu, Baranu i Georgiju »Vucach« za učinjene usluge prilikom kraljeve borbe protiv Humljana, 1417 godine (Fermendžin, Acta Bosnae, 103; Ljubić, Listine, VII, 240; Starine, X, 42).

Vojvoda Donjih Kraja Juraj Vojsalić je darovao sela: Makar, Pasičinu i još neka druga braći Radivojevićima, 12-VIII-1434 godine (Miklošić, Mon. serb., 377; Fermendžin, Acta Bosnae, 145; V. Ćorović, Historija Bosne, Beograd, 1940, 117). Paganija (Krajina) je došla pod tursku vlast 1498-9 god. (Rad 130, 27 i 28).

ŽUPA MEL. Župa Mel se, vjerovatno, nalazila oko današnjeg mjesta Milodraža koji je igrao veliku ulogu u bosanskoj historiji XV vijeka. Spominje se 1244 god. (Fermendžin, Acta Bosnae, 13). U istoj župi je bila crkva sv. Kozme i Damjana koju je zidao, vjerovatno, Kulin ban 1194 godine (Orbini, Il regno, 350). Vidi Milodraž.

ŽUPA MODRINA. Župa Modrina se prostirala oko rijeke Bosne ili rijeke Ukrine. Kod Doborgrada se nalazila Župa Nenavište te se ne isključuje da je i Župa Modrina bila negdje u blizini. A. Ivić je stavlja oko Ukrine (A. Ivić, Građa za srpsku istorijsku geografiju, u Glasniku geografskog društva, 1922, 7—8).

ŽUPA MORAČA. Vidi Morača.

ŽUPA MRIN (Mren). U povelji kralja Tome iz 1446 godine spominje se mjesto Sanski Mrin. Župa Mrin (Mren) se prostirala oko gornje Sane. Njoj je pripadao grad Ključ i Lušci. Do 1385 godine pripadala je Hrvatskoj, a poslije te godine Bosni (Vj. Klaić, Poviest Bosne, 21 bilj. II; Miklošić, Mon. serb., 438; Acta Bosnae, 202).

ŽUPA NENAVIŠTE. Nenavište se spominje u povelji bana Stjepana II Kotromanića 1323 godine koja je izdata Grguru Stjepaniću. Župa Nenavište se u Srednjem vijeku prostirala na obje strane rijeke Bosne, u blizini grada Dobora. Njoj je pripadao i Modrič koji se spominje te godine po drugi put iza 1244 god. (L. Thallóczy, Studien, 14). U tursko doba se spominje nahija Nenavište, ali ovoga puta na desnoj obali Bosne (Vladislav Skarić, Popis bosanskih spahija 1711 god., u Glasiku ZM, 1930 sv. 2, 18).

ŽUPA NERETVA. Vidi Konjic.

ŽUPA NEVESINJE. Vidi Nevesinje.

ŽUPA NIKŠIĆ. Vidi Nikšić (Onogošt).

ŽUPA OLOVAC (OLOVCI). Vidi Olovo.

ŽUPA OSAT. Župa Osat se nalazila kod Srebrnice sa centrom u gradu Osatu. Spominje se 1426 godine (Glasnik ZM., 1893, 553—554).

ŽUPA OSTROVICA. Vidi Ostrovica.

ŽUPA PIVA. U vrijeme Popa Dukljanina Župa Piva je pripadala oblasti Podgorja. Aragonski kralj Alfonz V je potvrdio posjede hercegu Stjepanu 1444 godine. Tu spominje i grad Novi u Pivi (Novi Vpimi) na granici Albanije, tj. Gornje Zete (Thallóczy, Studien, 361). Herceg Stjepan je često boravio u Pivi, u gradu Sokolu i u gradu Novom. Tu je na Pišči izdao povelju 18-VII-1453 godine kojom je oprostio sinu Vladislavu i ženi Jeleni sav grijeh koji su počinili pobunivši se protiv njega (Lj. Stojanović, Stare srp. pov. i pis., II, br. 667).

ŽUPA PLANINA. Kralj Ostoja spominje Župu Planinu 28-XII-1408 god. koju je darovao kapetanu Đuru i knezu Vukiću Radivojevićima (E. Fermendžin, Acta Bosnae, 88). Radivojevići su vladali zapadnim dijelom Huma od kraja XIV v. do pada pod Turke. To je razlog zašto tražimo Župu Planinu na desnoj obali Neretve u planinskom predjelu. Ona prema povelji dolazi između Župa: Duvno, Drežnica, Rakitno i Polje. Kad smjestimo sve župe koje se spominju u povelji, onda nam taj prostor ostaje prazan, i to područje oko Vran-Planine, Čabulje i Čvrsnice. Na tom području se nalaze i srednjevjekovne nekropole sa nadgrobnim spomenicima. Seljaci iz zapadne Hercegovine i danas gone svoju stoku na ispašu baš na to područje koje nazivaju Planinom. Kad ne bismo smjestili Župu Planinu na pomenuto područje, onda bi zapadni Hum ostao bez ispasišta, što se ne bi moglo dozvoliti. Na to područje su upućeni i danas svi seljaci-stočari iz zapadne Hercegovine, a tako je sigurno bilo i u XV v.

ŽUPA PLIVA. Župa Pliva se spominje u X v. kod Konstantina Porfirogeneta u djelu »De administrando imperio« (Rački, Doc., 400). Ona je bila istočna granica Hrvatske a zapadna Srbije (X v.). Ime nije slovenskog porijekla (P. Skok, Studije iz ilirske toponomastike, Gl. ZM, 1920, 38). Pop Dukljanin spominje Plivu u XII v. U Župi Plivi je sagrađen grad Soko (Plivski Grad) koji se pojavljuje u izvorima tek 1363 god. kada ga je opsjedao madžarski kralj Ludvig I u borbi protiv Tvrtka. Tvrtka je tada pomagao vojvoda Vukac Hrvatinić kome je ban Tvrtko darovao grad Soko, 11-VIII-1366 god. (Đuro Šurmin, Hrvatski spomenici, 1898, 83—84; Fermendžin, Acta Bosnae, 34). U povelji vojvode Jurja Vojsalića, gospodara Donjih Kraja, spominju se knezovi iz Plive: Tvrtko Milatović i Radoje Čukić, 1434 god. (Miklošić, Mon. serb., str. 379). Oni su bili potpisnici pomenute povelje.

ŽUPA POLJANA. Ispod Župe Hum oko Une prostirala se Župa Poljana. Spominje se njezin župan 1266 godine u jednoj povelji, izdatoj u Bihaću u korist topuskog samostana (Smičiklas, Cod. dilp., V, str. 415). Kralj Sigismund je založio Župu Poljanu banu Nikoli Frankopanu za 42000 dukata. To je kralj Sigismund ponovo potvrdio 1434 godine (R. Lopašić, Bihać i Bihaćka Krajina, 49 bilj. I).

ŽUPA POLJICA. Poljica su se prostirala kao i danas između Omiša i Splita. Pripadala su dugo vremena hrvatskoj državi. Godine 1444 se spominju kao posjed vojvode Stjepana Vukčića koji je on predao Veneciji 23-VIII-1445 godine, ali je ubrzo opet došao pod njegovu vlast,

1448 godine (Thallóczy, Studien, 379, 361; M. J. Dinić, Zemlje hercega Sv. Save, Glas 182, 194—195). Imamo jedan podatak od 11-II-1444 g. koji nam govori da je Venecija bila već okupirala Poljica i Omiš (Fermendžin, Acta Bosnae, 184). Malo iza toga se Venecija pravda kralju Bosne koji smatra da su Poljica i Omiš njegovi (Acta Bosnae, 185).

Prema ugovoru između Venecije i hercega Stjepana Poljica su došla u ruke dužda Venecije 1450 god. (Acta Bosnae, 209). Poslanici hercega Stjepana su nudili Veneciji Dubrovnik za Omiš i Poljica 11-III-1452 godine ukoliko bi ga herceg osvojio (Acta Bosnae, 214).

Franjevci su u Poljicama držali tijelo sv. Luke 13-VII-1463 godine koje su Dubrovčani tražili za sebe, tj. da se prenese u Dubrovnik. Oni su savjetovali da se prije toga izvršenja traži dozvola od humskog kneza Ivaniša Vlatkovića (Acta Bosnae, 255).

ŽUPA POSUŠJE. Vidi Posušje.

ŽUPA PRIBUD. Vidi Pribud.

ŽUPA PSET. Vidi Pset.

ŽUPA RADOBILJA. Područje na istok od Omiša zove se Radobilja. Ona se spominje 1400 godine. To znači da je postojala i u XIV v. (Mon. h. jur. Sl. Mer., IV, 19, 40). U povelji kralja Ostoje, izdatoj braći Radivojevićima 28-XII-1408 god. navodi se da je Radobilja posjed braće Radivojevića (Starine, XXXIX, 316; Fermendžin, Acta Bosnae, 88). Vojvoda Stjepan Vukčić je držao Radobilju 1444 god. (Thallóczy, Studien 359). To se spominje i 1457 god. (Ljubić, Listine, X, 105; M. J. Dinić, Zemlje hercega Sv. Save, Glas 182, 199—202). Turci su zauzeli Radobilju 1498—9 god. Rački navodi jedan izvor po kojemu se zaključuje da je cijela Krajina pala pod Turke te iste godine (Rački, Obitelj Kačić u povjestnim dokumentima, Zadar, 1885, 13—14, izišlo u Radu 130, str. 27 i 28).

ŽUPA RAKITNO. Vidi Rakitno.

ŽUPA RAMA. Vidi Rama.

ŽUPA RASTOK. Konstantin Porfirogenet spominje u X v. Župu Rastok (Rastotza) sa središtem u selu Grabu gdje se nalazi srednjevjekovni grad Visoka s ostacima zidova i sa županskom stolicom, isklesanom u živoj stijeni. I danas se područje od Crvenog Grma do Vrgorca zove Rastok (K. Jireček, Handelsstrassen, 28; F. Šišić, Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara, 1925 god., 452; Miho Barada u Starohrvatskoj Prosvjeti, 1928, 42; Marko Vego, Povijest Humske Zemlje (Hercegovine) 1937 god., Samobor, str. 47—49; Rački, Doc., 106). Ostalo vidi pod Visoka i pod Večerić.

ŽUPA RUDINE. Vidi Rudine.

ŽUPA SANA. Oko rijeke Sane se nalazila Župa Sana s gradom Sanom. Godine 1258 se spominje sanski župan (knez) Mihailo (Smičiklas, Cod. dipl., V, 503—504; VI, 21, 61). Izvori govore o Župi Sani i 1278 godine (Smičiklas, Cod. dipl., VI, br. 224). U crkvenom pogledu Sana je imala svoj distrikt, vezan uz zagrebačku biskupiju (1334 godine) (Iv. Tkalčić, Mon. h. ep. Zagr., II, 90).

U gradu Sani je izdata povelja 1328 godine (datum in Zana..) (Smičiklas, Cod. dipl., VIII, sub. anno 1328). U Sanu je dolazio i kralj Ostoja i bosanski vojvoda Hrvoje 1404 godine (Nikola Jorga, Notes, II, 103). U povelji vojvode Hrvoja iz 1412 god. spominje se kao potpisnik njegove povelje Gašpar Dijanišević iz Sane (Fermendžin, Acta Bosnae, 96). U borbama ugarsko-hrvatskog kralja Sigismunda protiv bosanske i hrvatske gospode Župa Sana je došla u ruke kralja Sigismunda 1413 god., a on ju je uzeo od vojvode Hrvoja i poklonio knezovima Blagajskim (Codex de Blagay, 232). Zato je vojvoda Hrvoje nastavio borbu protiv Sigismunda u zajednici s Turcima 1415 god. Nakon poraza kralja Sigismunda kod Doboja 1415 godine, Turci su se iduće godine našli kod Stona i u Hrasnu, u Hercegovini. Ipak je Župa Sana ostala i dalje u rukama kralja Sigismunda jer je on spominje u jednoj povelji iz 1425 god. (Thallóczy, Studien, 355). Spominje se knez iz Sane Juraj Mišljenović, 12-VIII-1434 godine (Miklošić, Mon. serb., str. 379).

ŽUPA SMUČKA. Župa Smučka se nalazila u blizini Tarčina. Glavno naselje se zvalo Smućica. Tu su dolazili dubrovački trgovci da bi razmjenjivali robu. Smućica je bila odmaralište karavana. Spominje

se 1428 godine (Nikola Jorga, Notes, II, 241; Gl. ZM., 1891 knj. I, 53; Wiss. Mitt., II, 215; Vid Vuletić—Vukasović, Stari nacrt smučke župe usred kraljevine Bosne, izišlo u Gl. ZM., 1891, 274—280).

ŽUPA SOLI. Vidi Soli.

ŽUPA SUTJESKA. Vidi Sutjeska (kod Bobovca).

ŽUPA SUTJESKA. Vidi Sutjeska u Hercegovini.

ŽUPA TREBINJE. Vidi Trebinje.

ŽUPA TREBOTIĆ. Župa Trebotić se spominje u povelji bosanskog bana Stjepana II Kotromanića oko 1322 god. (L. Thallóczy, Studien, 8). Ban Stjepan II Kotromanić je spomenuo još jedanput župana Trebotića imenom Ivahana. Ova župa je bila negdje u Završju (Thallóczy, Studien, 14—15).

ŽUPA TRUSINA se nalazila između Župe Dabar i Župe Nevesinje. Jedan trgovački put iz Stoca prema Nevesinju vodio je preko Župe Trusine i sela Pićevića. Spominje se prvi put 1468 godine (Lam. de foris 41 l. 13, 7-XII-1468 kod M. J. Dinića, Zemlje hercega Sv. Save, Glas 182, 219 bilj. 32). Danas postoji mjesto i kraj Trusina. Ostalo vidi pod Pićevići.

ŽUPA UKRINICA. U donjem toku rijeke Ukrinice se nalazila Župa Ukrinica (A. Ivić, Građa za srpsku istorisku geografiju, Glasnik Srp. geogr. dr., 1922, 7—8). Direktnog izvora nisam našao, ali je tvrdnja Ivića vjerovatna jer izvori često izostavljaju manje župice koje su nosile ime po rijeci ili mjestu-centru župe.

ŽUPA UNAC. Vidi Unac.

ŽUPA USKOPLJE. Vidi Uskoplje kod Vrbasa.

ŽUPA USORA. Župa Usora se prostirala na desnoj i lijevoj strani Bosne. Ona je nekad imala i šire granice, čak i do Drine. Spominje se prvi put 1225 god. (Smičiklas, Cod. dipl., III, br. 216, br. 217). Usora je u vrijeme bana Kulina bila u sastavu bosanske države. Usorski knez Sebislav je bio pod papskom zaštitom kao njegov jedini pristaša 1236 god. (E. Fermendžin, Acta Bosnae, 10). Bela IV dariva neke posjede u Usori koje je nekad ustupio bosanskoj crkvi ban Ninoslav. Povelja Bele IV je izdata 1244 god. (Acta Bosnae, 12). U Usori su ležali gradovi: Srebrnik, Soko, Doboj, Dobor, Tišnica. Tu se spominje i rijeka Tolisa i kraj Tolys (Terra Tolys), a kasnije i Župa Nenavište, što znači da je u toj široj oblasti bilo više manjih župa koje se ne spominju u izvorima.

ŽUPA VELJACI. Vidi Veljaci.

ŽUPA VIDGONA. Župa Vidgona se spominje u povelji Bele IV iz 1244 godine sa mjestom Lubinchi i crkvom sv. Bogorodice (Djevice). Najvjerovatnije je ono mišljenje koje ubicira tu župu kod Livna (Fermendžin, Acta Bosnae, 13).

ŽUPA VIDOŠI. Vidi Vidoši.

ŽUPA VIŠEVA. Župa Viševa se nalazila u gornjem toku rijeke Neretve koju spominje u XII v. i Pop Dukljanin pod imenom Guisemo (M. J. Dinić, Zemlje hercega Svetoga Save, Glas 182, 210—214). Ona je pripadala Podgorju Popa Dukljanina. Drugi put se spominje 16-VII-1406 god. (Lett. di Lev. 4 f. 110). Orbini je takođe spominje (Il Regno degli Slavi, 393). Dubrovački trgovci su dolazili u Župu Viševu, ili u prolazu ili zbog trgovine. Tako su bili u Viševi (in Vixena) 28-VIII-1453 god. (Jorga, Notes, II, 496).

ŽUPA VITALINA. Župa Vitalina je južni dio Konavala Konstantina Porfirogeneta. Konavle spominje i Pop Dukljanin, a njen je dio i Župa Vitalina koja se često spominje uz Konavle. Njezin razvitak možemo pratiti od X v. dalje. Župan Nikola je upravljao Vitalinom 1369 godine (Stojanović, Stare srp. pov. i pisma, I, br. 120). On je imao poslovne veze s Dubrovnikom. Do 1373 godine je Vitalina bila pod upravom srpskog kralja i njegovih namjesnika (kefalija). Ostalo vidi pod Konavli i pod Trebinje.

ŽUPA VRBANJA. Župa Vrbanja se spominje 1322 i 1323 god. u poveljama bosanskog bana Stjepana II Kotromanića (L. Thallóczy, Studien, 11, 21). Vrbanjski knez se spominje u povelji vojvode Hrvoja, izdatoj ženi Jeli, 2-IV-1412 god. (Lj. Stojanović, Stare srp. pov. i pis., I, br. 573).

ŽUPA VRBAS. Vidi Vrbaški grad.

ŽUPA VRHBOSNA. Vidi pod Vrhbosna. Tu su podaci o gradu Vrhbosni.

ŽUPA VRLIKA. Vidi Vrlika.

ŽUPA VRM. Vidi Vrm.

ŽUPA ZAGORJE. Župa Zagorje u toku gornje Neretve spominje se 1323 god. u povelji bana Stjepana II Kotromanića. Tada je na čelu župe bio Poznanj Purčić (Thallóczy, Studien, 13). Grad Veletin i grad Obalj pripadali su Župi Zagorje 1444 godine (Thallóczy, Studien, 361). U vrijeme turske vladavine bila je nahija imenom Zagora (Zagorje) (Glasnik ZM., 1930, sv. 2, 6).

Župan Poznan Purća i njegova uža rodbina održavala je uže veze s Dubrovnikom. Bio je on i poslanik bana Stjepana II Kotromanića u Dubrovniku 1327 godine (Libri Ref., V, 246, 189, 179).

ŽUPA ZAŽABLJE (Yabsco). Pop Dukljanin je sačuvao prvi spomen Zažablja (Yabsco). U XII vijeku Župa Zažablje se prostirala od Planine Žabe do Neuma. De Diversis spominje Milosava Cucića di Žaba (De Diversis, Situs aedificiorum, izd. Brunelli, 1882, 99). Župi Zažablje je pripadalo selo Gradac i Žabica koja je 1405 godine bila u rukama kneza Vuka Hranića. Tada se spominje Milat Milčinović de Xabiza (M. J. Dinić, Zemlje hercega Sv. Save, Glas 182, 163 bilj. 39). U jednom izvoru iz 1604 godine spominje se kraj Zažablje (Dr. P. Dominicus Mandić, Acta franciscana, tom. I, 49, Mostar, 1934 godine; Marko Vego, Povijest Humske Zemlje, I dio, Samobor 1937, 72 i dalje; I. Ruvarac, Zažablje u Hercegovini, Gl. ZM., 1890, II, sv. I, 12—17). Jedan izvor iz 1623 godine identifikuje Zažablje sa Gracem u donjoj Hercegovini, blizu Neuma (Dr. D. Mandić, o. c., 82).

ŽUPA ZEMLJANIK. Vidi Zemljanik.

ŽUPA ŽRNOVNICA. Župa Žrnovnica kod Dubrovnika spominje se u XIII v. iako je sigurno postojala i u XII v. Nju su naselili Sloveni Pripadala je Srpskom Primorju. Stanovnici su se bavili vinogradarstvom. Upočetku su Dubrovčani plaćali mogoriš od Žrnovnice (srpskom kralju). Srpski kralj Vladislav oprostio je Dubrovčanima plaćanje mogoriša 1240 god. (Lj. Stojanović, Stare srp. pov. i pis., I, br. 18). Vidi Brgat.

DODATAK I

PUT. Za Dubrovčane su bila dva važna trgovačka puta: jedan »per Bossinam,« a drugi »per Zentam« (Lett. 1411, 1416, 1423—1427 kod Klaića »Bosnensia«). Dubrovčani su upotrebljavali za prenos robe Vlahe i Bošnjane. Karavani su imali svoje postaje za počivanje. Tu su obično bili i hanovi i magazini za obezbjeđenje robe. (Pobliže vidi pod Vlasi.). Put uz lijevu obalu Neretve često se naziva »via de Narenta«.

Trgovački i poštanski putevi označeni su na karti, naravno približno. Povezana su glavna mjesta u koja su trgovci s karavanima dolazili i koja se spominju u izvorima. Poblizih podataka o putevima u sjevernim dijelovima Bosne nemamo zbog oskudice izvora. Takav je isti slučaj sa naseljima.

TRGOVAČKE LUKE. Glavne srednjevjekovne bosansko-humske luke su bile: Budva, Risan, Hercegnovi (NOVI), Cavtat, Zaton, Slano, Ston, Bistrina kod Stona, Klek, Posrednica, Lovorika, Drijeva, Makar (Makarska), Omiš i pristaništa na otocima uz obalu. Brodogradilišta su bila u Brštaniku kod Opuzena (1383 god.) a u Kotoru nešto prije 1390 godine. Lađe su se nazivale drivo ili brigatini prema tal. izgovoru.

PRVA BOSANSKA FLOTA. Kad je kralj Tvrtko I osnovao grad Novi u Župi Dračevici 1382 god., odlučio je da sagradi svoju prvu flotu. Zatražio je od Venecije 1382 godine da mu proda dvije lađe. Ona mu nije prvoj molbi udovoljila (Ljubić, Mon. Sl. m., IV, 187—188). Tek 8-III-1383 godine dužd je dozvolio da mletački građanin Nikola Basej pođe u Tvrtkovu službu u svojstvu admirala bosanske flote (Ljubić, o. c., IV, 194—195). Nakon toga su bile sagrađene dvije lađe u Veneciji i poslane bosanskom kralju. Odmah još iste godine 1383 kralj Tvrtko I osnovao je brodogradilište u Brštaniku kod današnjeg Opuzena (K. Jireček, Handelsstrassen, 79. Ostalo vidi pod Brštanik.). Kralj Tvrtko I je napadao Split 1388 god., ali ga nije mogao odmah osvojiti jer nije

imao dovoljan broj lađa. Zato je osnovao još jedno brodogradilište u Kotoru (Ljubić, Listine, IV, 203; Lucius, Mem., 339—340).

Bosna nije imala nikad veliku flotu. Ima spomena u izvorima da je Bosna trgovala s inozemstvom isključivo sa svojim lađama.

BOSANSKI NOVCI. U Srednjem vijeku u Bosni je cirkulisao vizantiski dukat a kasnije venecijanski groš. Naši muzeji su sačuvali razne vrste dukata kovanih u Vizantiji, naročito one cara Romana III Argyrosa (1028-1034). Propašću vizantiskog jedinstvenog carstva 1205 godine, Venecija je postala prva sila na moru. Ona je kovala svoj srebrni novac koji je upotrebljavan i u Bosni. Na bosansko-humskom teritoriju nađen je veći broj mletačkih srebrnih groša (matapana) i srpskih groša iz XIII i XIV v.

Bosna je kovala svoj novac oko 1302 godine u vrijeme bana Pavla Šubića, i to po svoj prilici u Skradinu. Pavlova porodica je kovala dvije vrste bosanskih dinara sa latinskom legendom. Bosanski dinari su kovani po uzoru na venecijanske groševe. Od toga se sačuvao mali broj. Kada su Kotromanići zavladali Bosnom 1322 godine, počeli su, ne zna se kad, kovati svoj novac. Ban Stjepan II Kotromanić je kovao više vrsta dinara. Tako je činio i ban Tvrtko koji je imao kovnicu i u Kotoru poslije 1385 godine. Nakon smrti kralja Tvrtka 1391 god. Bosna zadugo nije kovala svoj novac, nego je cirkulisao dubrovački. Kralj Ostoja je u aprilu 1404 godine odlučio da kuje svoj novac, ali do toga nije došlo zbog političkih neprilika koje su nastupile u bosanskom kraljevstvu. Tek je u tome uspio kralj Tvrtko II 1436 godine. On je kovao dinare, poludinare i srebrne groše. Njegov naslednik, kralj Toma, nastavio je s kovanjem novca. On u legendu stavlja riječi na narodnom jeziku (+ GOS. TOMAS. KRA. BOSN.). Isti postupak je uzeo i posljednji Kotromanić, kralj Stjepan Tomašević.

Bosanski kralj Nikola Iločki (1471—1477) je kovao bosanski novac vjerovatno u Iloku. Nije sigurno gdje je bila kovnica bosanskih vladara. Najvjerovatnije je ono mišljenje koje stavlja kovnicu bosanskog novca u Fojnicu (Ivin Rengeo, Novci bosanskih banova i kraljeva, Gl. Hrv. Zem. muz., 1943, 277-291; Marko Vego, Nalaz bosanskog novca u selu Klopču kod Zenice, u Glasniku ZM., 1951, 323—332). Ostalo vidi pod Fojnica. O dubrovačkim dinarima nađenim u Varešu vidi izvještaj M. Vega u Glasniku Zemaljskog muzeja, 1955, sv. arh. 211-215). Iv. Rengeo tvrdi da je kralj Stjepan II Tomašević kovao i zlatnike dok M. Dinić drži da ih je kovao kralj Tvrtko I prilikom svoga krunisanja 1377 g. (Gl. Hrv. Zem. muz., 1943, 287; M. J. Dinić, Veliki bosanski zlatnik, u Ist. čas., III, 1952; J. Šidak, Iz bosanske srednjovjekovne numizmatike, u Godišnjaku Ist. dr. Bosne i Hercegovine, VII, 95—101).

CARINARNICE. Bosansko-humski vladari i feudalci su naplaćivali carine direktno ili indirektno preko zakupaca. Zakupci su bili

većinom Dubrovčani koji su za tu svrhu imali posebna društva. Prema izvorima, carine su se naplaćivale u sljedećem mjestima: Maslinama kod Stona, Stonu, Drijevi (Gabeli), Nehranju, Nerezima, Svitavi, Buni, Vrapču kod Konjica, Konjicu, Visućima, Ledenicama, na Ljutoj, Hercegnovom (Novom), Kotoru, Trebinju, Mičevcu, Popovu, Sutjesci u Hercegovini, u Tjentištu, Cernici kod Ključa, Ustikolini, Onogoštu (Nikšiću), Brskovu, Prijepolju, Goraždu, Ostružnici, Hvojnici, Kreševu, Srebrnici, Kučlatu, Kostirovu, Duboštici, Kamenici, Olovu, Glasincu, Borču, Deževicama, Konac-Polju, vjerovatno i u Ulogu i još na drugim mjestima.

Carine su plaćane još od XII vijeka u Drijevi (Gabeli). Visina je iznosila od 1% do 10%. Vojvoda Sandalj Hranić je naplaćivao po tovaru i po dukat 1406 godine (Glas, SKA, 182, 150 bilj. 20). Treba istaći da su carine naplaćivane različito u XV v., što dokazuje da političke prilike u Bosni nisu bile sređene zbog čestih promjena na prijestolju i zbog porasta moći pojedinih feudalaca o kojima je ovisio i kraljevski prijesto. O bosanskim carinama vidi radnju Desanke Kovačević »Razvoj i organizacija carine u srednjevjekovnoj Bosni«.

TRGOVINA. U Bosni je bila uvozna i izvozna trgovina. Od životnih namirnica su uvozili: ulje, vino, voće, slatkiše, so, konzervisana jela, morsku ribu, biber (papar). Druga roba se sastojala iz sljedećih predmeta: biser, skrlet »crveni i čisti«, zlatni kavad, svita, razne tkanine, svila, posebna vrsta damaskina i kumaša, talijansko staklo, gotovi zlatni brokati, raša, svilene vezice, srebrna puceta, razne vrste oružja od strijele i luka do bombarda (topova), umjetničke slike, kujundžijski predmeti (prstenovi, ikone, pasovi, brave, škrinje, svijećnjaci, kandila), boje, lijekovi, žica, klinci i drugi artikli, naročito prah za bombarde od XV v. i dalje.

Dubrovčani su uvozili od životnih namirnica: meso, suvu kastradinu, vlaški sir, med, šafranov začin i njegov ekstrakt, razne žitarice, plodove raznog drveća, šumsko voće, meso od divljači. Drugi uvozni artikli su: krzna, koža, vuna, drvo, vosak, srebro i njegove rudače, bakarne rudače, olovo i olovne rudače, barit, živa, zlato i lapis lazuli za boje. Do XV v. su kupovali u Drijevi i drugoj Bosni robove koje su prodavali u inostranstvo a nešto su zadržali za svoje potrebe kao kućnu poslugu. Glavni bosansko-humski trgovi su bili u dolini Neretve, Drine, Prače, Bosne i njezinih pritoka Fojnice i Lašve. Njihova je trgovina dopirala do Zvečaja, Livna, Tuzle i Teočaka, a u Zeti do Ribnice Skadra i Drobnjaka, pa i dalje.

Novac, i zlato i srebro u šipkama primali su od naših vladara i feudalaca u pohranu uz plaćanje 5% kamata. U vrijeme burnih vremena u Bosni i Hercegovini mnogi su feudalci sklanjali svoje dragocjenosti i pokućstvo u Dubrovnik. Godišnji bilans trgovine između Dubrovnika i Bosne iznosio je oko 110.000 perpera (u I. pol. XIV v.).

DUBROVAČKE KOLONIJE. Najglavniji izvoznici i uvoznici u Bosni i Hercegovini u Srednjem vijeku bili su dubrovački trgovci čiji promet s Bosnom 1331 godine nije prekoračivao sumu od 110.000 perpera. Jedan dukat je iznosio oko tri perpera. Dubrovčani su uvozili svoje i strane proizvode u Bosnu i Srbiju. Njihova trgovina je bila širih razmjera tek od druge pol. XIV vijeka. Oni su oko 1302 dolazili i do Mitrovice i drugih sremskih naselja. Svoje kolonije osnivali su na prometnim mjestima čija je okolica bogata traženim artiklima.

Tako su uspostavljene kolonije u Drijevi, Cernici, Ustikolini, Goraždu, Konjicu, Blagaju, Brštaniku, Brskovu (u Srbiji), Duboštici, Kamenici, Olovu, Srebrnici, Foči, Fojnici, Ostružnici, Kučlatu, Zvorniku, Mačvi, Teočaku, Visokom, Prijepolju, valjda i u Dobrunu zatim u Bratuncu, Mačvi, Mitrovici i Nikšiću.

GRBOVI. Grb Kosača. Knez Vladislav, sin hercega Stjepana, imao je grb od 1465 god. sa sljedećim oznakama: tri kose pruge na štitu, a u cimeru lav sa zastavom u šapama. Tim se grbom služio njegov brat Vlatko 1467 god., 1470 god. a njegov sin herceg Balša 1492 god., već u progonstvu (Aleksa Ivić, Stari srpski pečati i grbovi, Novi Sad, 1910. br. 68, br. 69, br. 71, br. 73, br. 80). Heyer je opisao grb Kosača na sljedeći način: U crvenom štitu tri srebrne grede; kao nakit lav koji drži u šapama zlatom optočenu zastavu s dvostrukim srebrnim krstom, a plašt je crveno-srebren (Heyer, Adel von Dalmatien Vjesnik hrv. arh. dr., sv. III (1898), članak E. Laszowskog, prilog rodopisu Sv. Save).

Humska Zemlja nije imala svoj posebni grb nego samo porodica Kosača. Vojvoda Radič Sanković je imao na pečatu neku kotvu, Radenović-Pavlovići tri kule koje su označavale grad Borač, sjedište Pavlovića. Ovaj posljednji je rađen po uzoru pečata sv. Vlaha iz Dubrovnika (A. Ivić, o.c., br. 48). Nemanjići su imali grb sa dvoglavim orlom u crvenom polju. Imamo ga u pečatu kralja Dabiše i kralja Tvrtka I kao kod Nemanjića s tom razlikom što je kod njih drugi položaj krila (spuštena krila). Grb Raške je imao tri potkove na plavom štitu prema Orbiniju, dok Solovjev to poriče (Orbini, Il regno, 174; A. Solovjev, Prinosi za bosansku i ilirsku heraldiku, Gl. ZM., 1954, sv. arh. 94, 101; Rački, Stari grb bosanski, Rad, 101).

Najstarija Bosanska zastava: dvije modre i dvije bijele četvrti na štitu (Solovjev, Prinosi . . ., Glasnik ZM, 1954 sv. arh., str. 91).

Prvi bosanski grb je štit sa krunom (Rački, Stari grb bosanski, Rad, 101, 165 i dalje).

Ostali se grbovi nalaze u navedenoj literaturi, naročito u djelu dr. Ivana von Bojničića, Der Adel von Kroatien und Slavonien, Nürnberg, 1899.

Grb Kosača s krstom u sredini nalazi se na grobu posljednje bosanske kraljice Katarine (+ 1478 g.) (L. Thallóczy, Studien zur Geschichte Bosnies und Serbiens im Mittelalter, München-Leipzig, 310).

O grbu vojvode Hrvoja Hrvatinića je pisao L. Thallóczy (Gl. ZM., 1892, sv. II, 170).

U jednom grobu pred apsidom stare crkve ispod stećka u Biskupu našao sam veći dio zlatnog brokata na nekropoli porodice Sankovića i na onom dijelu koji je ležao na prsima vidi se grb Sankovića sa četiri reda nepravilna čeverokuta. Sigurno je to grb Sankovića, različit od onog znaka na pečatima. O tome ću pisati u Gl. ZM, sv. XII (Marko Vego, Nadgrobni spomenici porodice Sankovića u selu Biskupu kod Konjica, Gl. ZM., sv. arh. 127—141).

KRUNISANJE KRALJA TVRTKA I. Ban Tvrtko je proširio granice svoje države na posjede župana Nikole Altomanovića 1373 godine. Tada je došao u posjed samostana Mileševe. Još prije toga on je proširio državne granice i na srednje Podrinje. Kada je bio u punoj moći i slavi, okrunio se za kralja Bosne i Raške 26 oktobra 1377 godine (M. J. Dinić, O krunisanju Tvrtka Prvog za kralja, Glas 147, 137; Vl. Ćorović, Kralj Tvrtko I, 40—41; Nikola Radojčić, Obred krunisanja bosanskog kralja Tvrtka I, pos. izd. SAN-a, knjiga 143, Beograd 1948).

REGISTAR

Ahmed, vojvoda, osvajač Ključa — 56
Akhistar, (vidi i Prusac — Biograd) — 98
Albalapis (vidi i Bijela) — 144
Albanija — 60, 153
Albanija (venecijanska) — 33
Aleksandar Dubrovčanin, fratar — 39, 66, 67, 69, 76, 86, 112, 117, 146
Aleksa Paštrović, knez — 88, 144
Alfonz V, aragonski kralj — 14, 27, 38, 40, 44, 45, 49, 59, 65, 66, 71, 78, 81—83, 87, 97, 101, 111, 124, 125, 133—135, 143—145, 146, 147, 153
Alibeg — 54
Alica, Turčin, rudinski vojvoda — 103
Ana, gospođa vojvode Vuka — 56
Ana, banica — 88
Andrija, knez humski — 35, 39, 81
Andrijaševići — 100
Andrija Tuškanić, biskup kninski oko 1527 — 26
Andrija Vlatković (vidi i fra Augustin) — 9
Arciđakonat u Dubici — 36
Arenta (vidi i Krajina) — 63
Argentaria, rimska varoš u pokrajini Dalmaciji — 9, 19
Arsana (vidi i Tersana) — 114
Astare — 114
Anagóste (vidi i Onogošt i Nikšić) — 51
Augustin, fra — 9
Augustinova Humska (Zemlja) — 9
Austro-Ugarska — 80

Babino Brdo — 76
Babonići, knezovi (vidi i Blagajski knezovi) — 16, 52, 56, 83, 88, 110, 132
Babonići-Vodički, gospodari Dubice — 36
Babuna, zaseok u Cimu — 27
Bajazit II — 102
Bakri, mjesto u Župi Broćno — 21
Balša, sin vojvode Hrvoja — 104, 147 164
Baltazar Baćan — 17
Banice, selo u Župi Banice — 10
Banja Luka — 17, 92, 119, 135
Banjani, pleme — 10
Barak, turski vojvoda — 47
Baran, feudalac — 152
Barbara, kraljica — 124
Bast — 119
Batin — 95
Bazilika sv. Petra u Solinu — 107
Bela IV, ugarski kralj — 12, 24, 34, 36, 37, 51, 76, 99, 102, 116, 125, 138, 151, 158
Bela, herceg — 56
Bela Selišta — 119
Belgrad, vidi Biograd
Belgradčik (tur.), vidi Biograd
Berešić, vidi Izačić(grad)
Beri, Goglie, mjesto u Gornjoj Zeti — 42
Berislav Skočić — 140
Bernardin, dubrovački nadbiskup oko god. 1194 — 15
Bihać — 10, 11, 26, 63, 88, 90, 101, 102, 106, 136, 154
Bihaćka Krajina — 88
Bijela — 28, 29, 43, 65, 144
Bijela, rijeka — 144
Bijela Stina (vidi i Stina) — 109
Bijeljina — 11, 142
Bijelo Polje, kod grada Borča — 17
Bila, selo u Župi Lašva — 11, 117
Bila, rijeka — 11
Bilaj — 11, 29
Bilajsko Polje — 11
Bilechia, vidi Bileća
Bileća — 11, 12, 22, 23, 39, 50, 90, 103, 130, 134, 151
Bilino Polje — 141
Bilosav, pataren iz Neretve (Konjica) — 12
Bioschi (vidi i Bijela) — 144
Bioski (vidi i Bijela) — 144
Biograd kod Nevesinja — 12, 13, 59
Biograd na Moru — 12
Birač, kod Vlasenice — 13
Bišće — 15, 24, 47

Bišće-Polje — 15, 47
Biskup, selo — 139, 149
Biskupina, lokalitet kraj Bilina — 24
Bistrica, rijeka — 51, 88
Bistrički-Grad — 13, 45, 135, 144
Bistrina — 54, 73, 161
Bistue Novae (vidi i Zenica) — 12
Bivolje Brdo — 13, 14, 24, 147, 150
Bjelašnica — 95
Bjelemići, područje — 123
Bjelice, pleme — 29
Bjeljak, župan — 86, 138
Bjelopavlići, pleme — 14, 90
Blagaj — 14, 15, 18, 24, 35, 47, 73, 78, 79, 81, 84, 91, 109, 118, 125, 135, 164
Blagaj na Sani — 16
Blagajski knezovi — 25, 53, 65, 89, 156
Blažuj — 19
Bobovac — 16, 112, 138
Bočac — 17, 43, 52
Bočac, gora — 17
Bodin, kralj — 61
Bogdan, duvanjski vojvoda — 38
Bogdan Hateljević, sluga vojvode Radiča Sankovića — 29, 30
Bogdan, humski župan — 85
Bogčin Korjenić, upravitelj carina na Ljutoj — 72
Bogiša, sin župana Nikole — 81
Bogodol — 94
Bokševac (vidi i Buksovac) — 23
Bokševica, brdo na kome se nalazio grad Buksovac — 23
Boljun, katun — 47
Bona, grad nad vrijelom rijeke Bune — 14
Borač — 17, 84, 96, 163, 164
Boračko Jezero — 127
Borasi, selo — 122
Borci — 18, 127, 132
Bored (vidi i Brod) — 12
Borovac, knez — 141
Borovac (vidi i Dbar) — 23, 30
Bosanski did — 11
Bosanski Petrovac — 57, 99
Bosansko Primorje — 18, 58, 68, 73, 89, 104, 114
Bosanska vikarija — 9, 11
Bosna — 12, 18, 19, 21, 24, 27, 31, 32, 33, 35, 38, 40, 42, 46, 48, 50, 54, 65, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 68, 80, 82, 84, 87, 93, 94, 104, 107, 114, 116, 118, 121, 128, 129, 135
Bosna, rijeka — 12, 18, 19, 32, 37, 52, 55, 63, 72, 76, 113, 116, 133, 152, 153, 158
Bosone, vidi Bosna
Božičko Brlić, župan — 24
Braća Vlatkovići (vidi i braća Jurjevići) — 134
Brač — 63, 95, 107
Bradina — 19, 84, 133
Brajan Nadichich iz katuna Riegojević — 135
Brajan Nikolić — 82
Brajan Obadić — 97
Branić, vidi Branik
Branik — 19
Bratunac, selo (vidi i pod Crnča i pod Argentaria) — 9, 19, 27, 164
Brdo (vidi i Bivolje Brdo) — 19
Brechina (vidi i Broćno) — 21
Bregava — 20, 70, 80, 96, 124
Brekovica, grad — 20
Brekovo — 20
Brescoa, vidi Brskovo
Breza, kod Visokog — 20
Breznica — 55, 91
Brgat — 20, 131
Bribir — 20, 21
Bribirski knezovi — 21
Broćno — 21
Brod na Savi — 21, 37, 70, 117
Brodar — 21, 22
Brodar na Drini — 51, 130
Brodar na Uvcu — 22
Brsečevo — 104
Brskovo — 22, 52, 163, 164
Brštanik — 23, 69, 74, 95, 161, 164
Bubanja Mastnović, visoki dvorski činovnik kralja Tvrtka I — 34
Buscan (vidi i Bužim) — 25
Budim — 107
Budoš Mesoevich de Vecerich — 123
Budislav, plemić u službi Radiča Sankovića — 68
Budoš — 23
Budva — 43, 161
Bugojno — 40
Bujak, planina — 22
Bukovica — 130
Buksovac — 23
Bulci Pavao, beogradski guverner — 9
Bulino (vidi i Bilino) — 12, 24
Buljina, područje na srednjem toku Neretvice — 24
Bulum — 17
Bulumović — 17
Burmazi, selo — 24
Burmazi, pleme — 25
Buna — 24, 80, 163
Buna, rijeka — 14, 15, 24
Busovača — 25
Buxovaz, vidi Buksovac
Bužim — 25

Carevac — 31
Carine, vidi Ledenice
Carine, prediel — 120
Cavtat — 25, 26, 58, 83, 161
Cazin — 26, 79, 109
Celjski grofovi — 25
Cernica — 26, 163, 164

Cetin (vidi i Župa Cetina) — 26, 118, 145
Cetina — 20, 27, 63, 67, 88, 104, 116, 136, 145, 152
Cetine, grad na Cetini — 27
Cetinje — 26, 105
Cetinski sabor — 26, 49
Chaw — 150
Choni — 150
Cim — 27
Cimiacho Vbrechinich — 27
Civitas Vetus, rimsko ime za Cavtat — vidi Cavtat
Conventus S. Mariae in Campo, franjevački samostan u Poljima kraj Bijeljine — 11
Crkva sv. Ante u Bihaću (sadašnja Fetija džamija) — 11
Crkva sv. Bogorodice u selu Raštani — 99
Crkva sv. Bogorodice u Stonu — 110
Crkva sv. Bogorodice u Župi Vidgona — 158
Crkva sv. Duha u Fojnici — 48
Crkva sv. Georgija u Sopotnici — 40
Crkva sv. Gospe u Ravnom — 100
Crkva sv. Grgura u Broćnu — 21
Crkva sv. Grgura u Blagaju na Sani — 16
Crkva sv. Grgura i sv. Ivana u Čitluku — 29
Crkva sv. Grgura u Jezeru na Plivi — 52
Crkva sv. Grgura u Podgracima — 92
Crkva sv. Grgura u Mrinu — 78
Crkva sv. Grgura u Trstivnici — 119
Crkva sv. Hieronima u Slanom — 104
Crkva sv. Ivana u Ivanjskoj — 49
Crkva sv. Ivana u Sutjesci — 112
Crkva sv. Ivana u Uskoplju — 121
Crkva sv. Katarine u Kreševu — 50, 64
Crkva sv. Klimenta u Mostaćima — 77
Crkva sv. Kozme i Damnjana u selu Podgrađe — 15
Crkva sv. Kozme i Damnjana u Župi Mel — 74, 152
Crkva sv. Križa de Kosucha u Knežici — 56
Crkva sv. Luke u Jajcu — 23, 50
Crkva sv. Luke u Kotoru — 61
Crkva sv. Marije u Cetinju — 26
Crkva sv. Marije u Bihaću — 11
Crkva sv. Marije u Bratuncu — 19
Crkva sv. Marije sa samostanom u Dubici — 36
Crkva sv. Marije u Glamoču — 31
Crkva sv. Marije u Jajcu — 50
Crkva sv. Marije u Kninskom Polju — 56
Crkva sv. Marije na Mljetu — 20, 76
Crkva sv. Marije u Ričanima — 100
Crkva sv. Marije od Snijega u Šmrčenjaci — 27
Crkva sv. Marije u Srebrnici — 108
Crkva sv. Marije u Vodičevu — 132
Crkva sv. Marije u Zvorniku — 143
Crkva sv. Mihaila u Stonu — 110
Crkva sv. Marije u Zaostrogu — 9
Dabiživ, kraljevski sluga — 117
Crkva sv. Marka u Brodu na Savi — 21
Crkva sv. Marka i sv. Martina u Japri — 50
Crkva sv. Martina u Kozari — 62
Crkva sv. Mihaila u Turjaku — 120
Crkva sv. Mihaila u Vojski — 132
Crkva Miloradovića u Trijebnju — 118
Crkva sv. Nikole u Čagaljagradu — 28
Crkva sv. Nikole u Glažu — 147
Crkva sv. Nikole u Gredi — 44
Crkva sv. Nikole u Srebrnici — 108
Crkva sv. Petra na Limu — 69
Crkva sv. Petra u Bosni — 16
Crkva sv. Petra u Brdu — 19
Crkva sv. Petra u Vrhbosni — 135
Crkva sv. Petra u Zavali — 104
Crkva sv. Tekle u Čeklićima — 29
Crkva sv. Trojstva u Vrilima — 136
Crkva sv. Stjepana u Gorici — 41
Crkva sv. Stjepana Prvomučenika u Vrudcima — 138
Crkva sv. Stjepana u Zatonu — 140
Crkva sv. Uspenja u Morači — 77
Crkva Uznešenja u Mileševi — 75
Crkvina — 149
Crna Gora — 10, 36
Crna Korkira — 118
Crnča — 19, 27, 75
Crnica (vidi i Cernica) — 26
Crnić, selo — 90
Crnojevići — 42
Crveni Grm — 123, 156
Crussi, mjesto u Gornjoj Zeti — 42
Cvilin — 27

Čeklići, naselje — 29
Čeklići, pleme — 29
Čeotina — 46, 66
Čihorići, plemići iz Veličana — 86
Ćućenica, glavica pod Ključem — 55

Čabulja — 154
Čačvina — 27, 55, 95, 145
Čagaljgrad — 28
Čajangrad — 28
Čajniče — 28
Čapli — 78
Čapljina — 20, 41, 69, 82, 91, 96, 132
Časlav, knez — 27

Čava, vidi Bužim
Čemerno — 28
Čepikuće — 104
Čerin — 21
Česvinice — 117
Čičevo — 28
Čitluk (vidi i Broćno) — 29, 95, 100
Čovka — 29
Čvrsnica, planina — 71, 154

Dabar — 29, 30, 139
Dabiša, kralj — 15, 19, 52, 57, 70, 93, 98, 124, 164
Dabrica — 60
Dabrovnik (vidi i Dubrovnik kod Visokog) — 37
Dalen, vidi Doljani
Dalmacija — 9, 27, 57, 80, 84, 107, 118, 126, 130
Dalmati — 38
Dalmatinska Hrvatska — 107
Dalluntum — 48
Danilovgrad — 14, 105
Dbar — 23, 30
Dedići, gospodari Popova — 86
Delminium, rimsko ime za Duvno — 38
Desa, župan — 28
Desna — 30
Deževica(e) — 30, 38, 64, 163
Dinica, župan — 31
Diniičići — 71, 93, 143
Diniičići-Kovačevići — 31
Diniičić Tvrtko — 31
Dioklecianova palata — 107
Dioniz, sin kneza Petra de Koztanicha (Kostajnica) — 60
Dlamoč — 31, 139, 140
Doboj — 63, 156, 158
Dobojgrad — 32, 152
Dobor — 37, 76, 153, 158
Dobriskik, verovatno Dabar kod Stoca — 29
Dobriskin, možda Koštun — 60
Dobroslav, zetski knez — 74
Dobroslav Stanojević iz Vrsinja — 138
Dobrota — 43
Dobrun — 32, 33, 126, 127, 164
Doclea (vidi i Gornja Zeta i Ribnica) — 33, 42, 100
Dol (vidi i Izačić(grad) — 49
Doljani — 33, 123
Domanovići, selo — 91, 100
Domavia — 9, 33
Donja Vitalina — 58, 106
Donja Zeta — 33, 41, 73, 141
Donje Hrasno — 17, 47
Donje Ledenice — 65
Donje Moštre — 78
Donje Ocrkavlje — 51
Donje Struge — 82, 111
Donji Kraji — 11, 18, 34, 70, 93, 106, 119, 131, 134, 152, 154
Donji Kramari — 129
Donji Lapac — 34
Donji Vakuf — 98, 119
Donji Vlasi — 70, 128, 132
Dračevica — 25, 55, 138, 146
Dragosini — 71
Dragi Družac — 34
Dragiša de Glas — 147
Dragiša Dinjičić, župan — 31
Dragiša, sin Vukca, župan — 109, 142
Dragišići, braća — 10, 56, 78, 89, 92, 100, 109, 121
Dragljani — 119, 148
Dragoje Gučetić, dubrovački trgovac — 52
Dragovići, selo — 86
Dragutin, kralj — 39
Dražidol — 120
Draživojevići-Sankovići — 71
Drenovštica — 87
Drežnica — 34
Drežnik — 34
Drijeva (vidi i Gabela i Tersana) — — 35, 54, 70, 79, 98, 114, 161, 163, 164
Drina — 18, 21, 27, 31, 36, 38, 39, 40, 46, 48, 51, 66, 72, 88, 93, 97, 103, 106, 111, 115, 116, 121, 122, 141, 142, 144, 163, 168
Drinaljevo — 36, 92, 93
Drinjača — 31, 53, 66, 90, 111
Droškovac, vidi Vareš
Drobnjaci — 36, 51, 85, 111, 163
Drugi splitski sabor — 13
Držislav, kralj — 54
Dubica — 36, 60
Dubljani — 37, 94
Dubnica — 16, 113
Dubnica u Glažu — 37
Dubočac — 37
Duboštica — 52, 163, 164
Duboštica, rijeka — 122
Duboštica kod Vareša — 37
Dubrava — 79
Dubrovačka Republika — 68, 72, 82, 104, 114
Dubrovnik — 9, 12, 18, 22, 24, 25, 26, 28, 30, 31, 36, 37, 40, 46, 47, 51, 54, 55, 62, 64, 65, 67, 68, 72, 77, 83, 84, 87, 91, 96, 97, 102—104, 110, 112, 114, 117, 120, 121, 126, 128, 130, 132, 138—140, 155, 159, 160, 163, 164
Ducatus Sankti Sabbae (vidi i Hercegovina) — 45
Dujmo, dubrovački trgovac — 61
Duklja (vidi i Zeta) — 41, 42, 141
Dumno (vidi i Duvno) — 38
Dumoš, planina — 37
Durmitor — 51

Duroš — 37
Dusina — 38, 64
Dušan, car — 65
Dušće — 38, 75
Duti — 43
Duvanjski biskup — 38
Duvno — 18, 38, 57, 94, 95, 139, 140, 144
Duvno, polje — 45

Đorđe, sin Kneza Andrije — 35
Đura Radivojević, kapetan — 154
Đurđe, despot — 33, 73, 98, 109, 114
Đurđevac — 38, 39
Đuro Balšić — 146

Elizabeta, žena Ludviga I — 49
Emerik, ugarsko-hrvatski kralj — 132
Emerik, knez u Imoti — 49
Emerik Buben, prior reda sv. Ivana Jerusolimskog i župan dubički — — 44, 134
Epidaurum (vidi i Cavtat) — 25, 58
Evlija Čelebija — 27, 62

Ferdinand I — 32, 49, 63, 101
Ferhat-paša — 26
Feriz-beg — 136
Fetija, džamija u Bihaću — 11, 102
Foča — 28, 35, 36, 39, 46, 75, 93, 121, 122, 164
Fojnica — 48, 62, 64, 73, 75, 88, 124, 162—164
Fojnička hronika — 43
Franja Berislavić — 17
Franko Kaptolović, sudac bihaćki — — 26
Frankopani — 119, 161
Fridrik III — 23, 38, 41, 49, 59, 65, 84, 87, 92, 111, 123, 133—135, 143

Gabela — 14, 24, 47, 84, 86, 91, 95, 111, 113, 148, 163
Gacko — 12, 26, 28, 36, 39, 51, 75, 81, 138
Galac, plemić — 39
Galčići, selo — 39, 70
Galumainik, vjerovatno Gurmljani u Popovu — 44
Gašpar Dijanišević iz Sane — 156
Georgije, feudalac kralja Ostoje — 152
Glamoč (vidi i Dlamoč) — 18, 31, 38, 43
Glamočko Polje — 31
Glasinac — 24, 39, 40, 127, 163
Glaški — 109
Glavatičevo — 149, 150
Glaž — 36, 40, 147
Glogočev han — 58
Glumina — 139
Gmići — 40, 121
Gnjilišta — 70
Goiach Vrago-Ghermiec — 123
Goisava, gospođa Radiča Sankovića — 26, 139
Gojko Cepić, bosanski trgovac — 25, 64
Göl-Hisar — 52
Gojko Medošević iz Miruša — 131
Condola, de, dubrovački poslanik — 103
Goražde — 40, 60, 96, 121, 143, 163, 164
Gorica kod Čapljine — 41
Gorica kod Imotskog — 41, 47
Gorizane, mjesto u Gornjoj Zeti — 42
Gornja Vitalina — 58, 106
Gornja Zeta — 41, 87, 141, 153
Gornje Ocrkavlje — 51
Gornje Hrasno — 47
Gornje Ledenice — 65
Gornje Moštre — 78
Gornji Muć — 79
Gornje Struge — 82, 111
Gornji Kramari — 129
Gornji Šeher u Banja Luki — 135
Gornji Vlasi — 77, 81, 128, 129
Golubinci — 40
Gostuša — 94
Govza, rijeka — 51, 147
Grab, selo — 123, 124, 156
Grac — 95
Gračac — 17, 43
Gračanica — 42
Gradac kod Hadžića — 42, 160
Gradac kod Popova — 94
Gradac kod Posušja — 42
Gradačac — 31, 115
Gradina — 51, 76
Gradina kod Goražda — 143
Gradina na Neretvi — 23, 82, 123
Grahovo — 43, 59, 85, 101, 102
Grbalj — 43
Grci — 118
Grd, trebinjski župan — 94, 117
Greben — 43
Greda — 44
Gregor de Bronch et Krucho, ban — 21
Grepci — 44
Grgur XI, papa — 18, 37, 128, 147
Grgur, visućki kapetan — 126
Grgur Bribirski — 20
Grgur Galles — 25
Grgur Nikolić, knez iz Popova — 86, 129, 140
Grgur Stjepanić — 153
Grgur Vukoslavić — 110
Grizgora (vidi i Gorica kod Čapljine) — 41
Grkus, izvor u Pologu — 94
Grmeč-Planina — 98
Grmljani — 44

Gromača — 104
Guča Gora, selo — 44
Guisemo — 158
Gurmljani — 44
Gusići — 56

Hadžići — 42, 86
Hamza-beg iz Foče — 35
Helena, žena kralja Ostoje — 152
Henrik, ban Usore i Soli — 107
Herak Vranješ — 55
Hercegova crkva u Sopotnici — 82
Hercegnovi — 44, 45, 65, 66, 91, 102, 111, 146, 161, 163
Hercegovina — 9, 15, 17, 21, 24, 45, 46, 48, 60, 81, 90, 99, 100, 109, 115, 119, 121, 122, 127—132, 144, 154, 163, 164
Hercegov-Grad — 19
Hinko de Bibana, Dubrovčanin — 22
Hlebiana — 45
Hlivanjski Grad (vidi i Bistrički-Grad) — 13
Hlivno — 13, 45, 135, 140, 144
Hlum — 14
Hoča (vidi i Foča) — 46
Hodidjed — 46, 47, 109, 136
Horisgene — 42
Hormanj, porodica u selu Dragovići — 86
Hotanj — 70
Hotča (vidi i Foča) — 46
Hranići — 24, 45, 46, 49, 59, 63, 81, 84, 106, 110, 144, 147
Hrasno — 47, 156
Hrast — 53
Hraštani — 62, 119, 148
Hristoje de Hlevna, kamerarij kralja Tvrtka II — 46
Hrvatin, knez — 34, 68, 104
Hrvatinići, gospodari Donjih Kraja — 11, 43, 56
Hrvatin Mrenović, sluga kralja Ostoje — 79
Hrvatin Vučković iz Uskoplja — 121
Hrvatska — 11, 12, 49, 52, 56, 98, 145, 151, 152, 154
Hrvoje Vukčić-Hrvatinić, veliki bosanski vojvoda — 11, 18, 21, 22, 34, 35, 36, 44, 49, 52, 61, 62, 70, 78, 83, 104, 107, 111, 116, 117, 134, 135, 137, 141, 142, 147, 151, 156, 159, 164
Hvalimir — 132
Hvar — 63, 107
Hvojnica (vidi i Fojnica) — 163
Hum, grad — 135
Hum — 9, 14, 15, 21, 24, 39, 45, 47, 49, 53, 59, 69, 70, 71, 72, 81, 82, 96, 98, 103, 107, 113, 119, 122, 126, 128, 139, 148, 150, 151, 154
Hum kod Trebinja — 47
Humska Zemlja (vidi i Augustinova Humska) — 9, 80, 94, 96, 131, 164
Hutovo — 48, 85
Hutovo Blato — 113

Igman — 129
Ilok — 11, 48, 142, 162
Ilija Stonski, fra, kustos samostana u Grebenu — 43
Iliri — 102, 128
Iliro-Romani — 128
Imota — 49
Imotica — 73
Imotski — 38, 49, 95, 97
Imotsko Jezero — 49
Isak, sandžakbeg — 136
Ismail, sin Barakov — 15
Ivahan, župan Župe Trebotić — 157
Ivahan Pribilović, župan Završja — 140
Ivan, biskup varadinski — 52
Ivan, knez, gospodar Popova i Trebinja — 28
Ivan Auersperg, general — 26
Ivan Babonić-Vodički — 36
Ivan Čavski — 25
Ivan Crnojević — 26
Ivan de Grede — 44
Ivan »de Waya«, fra — 50
Ivan Horvat, slavonski ban — 32
Ivan Izačić, kapetan iz Ripča — 49, 102
Ivaniš Humski, vojvoda — 13
Ivaniš Korvin — 65
Ivaniš Pavlević, vojvoda — 22
Ivaniš Petrović, glaški vojvoda — 147
Ivaniš Pićević iz Dabra — 29
Ivaniš Vlatković, humski knez — 9, 46, 155
Ivo Božić, fra, župnik u Blagaju — 15
Ivanjska — 49, 67
Ivan Karlobić, ban — 65, 79
Ivan Kapistran — 50
Ivan Kobasić, kastelan tvrđave u Brekovici — 20
Ivan Kobasić, plemić — 63
Ivan Nelipić — 95, 126
Ivan-Planina — 19
Ivan Pribil(o), humski knez — 96
Izačić(grad) — 49
Izačići, gospodari Izačićgrada — 49, 102

Jadar — 31
Jajačka banovina — 142
Jajce — 17, 49, 50, 57, 70, 74, 114, 125, 141, 151
Janjići — 50
Japra, rijeka — 50
Japra, naselje — 50

Jasen — 50
Jasenica kod Trebinja — 51
Jasenica kod Čapljine — 24, 45, 51, 111
Jasle (vidi i Ošlje) — 89
Jela, žena Sandalja Hranića — 55
Jeleč — 37, 51, 97, 144, 147
Jelena, bosanska kraljica — 73, 112
Jelena, žena vojvode Hrvoja — 135, 141, 159
Jelena, žena hercega Stjepana — 153
Jelena, majka bana Tvrtka — 126
Jelena, žena Sandalja Hranića — 72
Jelena, katunarka iz katuna Vlahovića — 52, 131
Jelin — 69
Jelisaveta, kći Ivaniša Korvina — 65
Jelšavica — 113
Jezera u Zeti — 22, 51, 110
Jezero kod Jajca — 17, 52, 135
Jezersko — 102
Jordan, rapski biskup — 111
Juraj Baošić — 26
Juraj Čavski, kastelan u Otoci — 89
Juraj Marković-Kačić, knez Augustinove Humske — 10, 78
Juraj Mišljenović, knez Sane — 156
Juraj Vlatković — 80
Juraj Vojsalić, vojvoda — 21, 62, 64, 65, 119, 131, 134, 148, 152, 154
Jurek de Praecia — 96
Jurjevići, knezovi — 21, 62, 82, 94
Jurjević-Vlatkovići, feudalci — 9, 35, 135
Jurko, zahumski župan — 15

Kakanj — 52
Kalađurđevići — 132
Kalinovik — 51
Kamena — 81
Kamengrad — 52
Kamenica — 52, 164
Karlo II, napuljski kralj — 34
Karlo Robert, kralj — 72, 79, 88, 109, 119
Karlovac (vidi i Čitluk) — 29
Katarina, bosanska kraljica — 62, 136, 164
Katarina, kći Savka Nelipića — 95
Katarina, sestra bana Stjepana II Kotromanića — 81
Kasaba — 81
Kašići, selo — 149
Katun (vidi i Vlasi) — 53
Keglević, ban Hrvatske — 26
Kiseljak — 53, 103
Kladanj — 53
Kladuša — 53, 115
Klek — 45, 53, 54, 161
Klement VI, papa — 67
Klepci, selo — 20
Klevci, selo — 78
Klis — 54, 112
Ključ — 10, 12, 26, 39, 56, 100, 123, 152
Ključ kod Gacka — 55
Klobuk — 27, 54, 55, 130, 137
Klopče — 12, 55
Knin — 26, 56, 98
Kninsko Polje — 56
Knežica — 56
Knežpolje — 56
Kninska biskupija — 98, 101
Kobasići, gospodari Brekovice — 20
Kobaš — 56, 57
Kočarin-Blagaj — 95
Kočerin — 57
Kola, selo — 57
Kolašin — 122
Kolo, selo — 57
Koloman, herceg — 19
Koluna, rijeka — 121, 122
Kolunić — 57
Kolinići, pleme — 57
Kom, grad — 57, 149, 151
Komenica — 163
Komin — 30, 150
Komlinovići, pleme — 21
Komljenovići, porodica u Broćnu — 21
Kominovići, porodica — 150
Komotin — 17, 57
Konac-Polje — 51, 58, 81, 120, 163
Konavli — 29, 58, 59, 68, 81, 83, 101, 105, 106, 112, 120, 138, 146, 159
Konjic — 12, 18, 19, 30, 58, 59, 62, 80, 84, 95, 127, 129, 132, 133, 144, 149, 163, 164
Konstantin Nemanjić, knez — 81
Konstantin Porfirogenet — 12, 14, 20, 25, 29, 33, 42, 44, 47, 54, 58, 60, 61, 73, 76, 87, 89, 102, 107, 110, 117, 118, 137, 138, 139, 145, 152, 154, 156, 159
Koraji, nahija — 11, 150
Korana — 36, 119
Korčula — 63, 107
Korica — 119
Korita — 10
Korjenići, plemići — 137
Körpü hisar — 78
Kosač — 59
Kosače, vlastelini — 45, 54, 59, 60, 85, 121, 122, 135, 164
Kosačići, porodica u Konavlima — 59
Kostajnica — 60
Kostirovo — 60, 163
Koš — 23
Koštun — 29, 60
Kotezi — 104
Kotišna — 119
Kotor — 34, 40, 43, 60, 61, 65, 67, 83, 102, 129, 161, 162, 163
Kotor u Župi Vrbanja — 61

Kotorac — 61
Kotorski biskup — 67
Kotromanići — 20, 162
Kovač, grad — 61
Kovin — 62
Kozao — 62
Kozara, grad — 62
Kozarac — 62
Kozica — 62, 148
Kozman na Drini — 15, 39, 63
Kozman kod Mostara — 63
Kožuhe — 63
Krajina — 9, 10, 63, 78, 84, 85, 95, 127, 143, 152, 155
Kralje — 63, 102
Kraljevac — 19, 126
Krbavski knezovi — 101
Krbavsko Polje — 80
Kremana — 120
Kleščići, graditelji Vrnograča — 137
Kreševo — 64, 163
Krešimir IV, hrvatski kralj — 12, 13
Kričani, pleme — 122
Kričena Draga — 88
Krivaja — 84
Krnić(a) — 71
Krtole — 43
Krupa — 35, 43, 65, 79, 88, 114
Krupa, rijeka — 35, 114
Kruševac — 63, 101, 144, 134
Kruševica — 43, 65
Kruševo — 65
Kubin, bosanski vlastelin — 36
Kučlat (vidi i Kušlat) — 22, 60, 66, 75, 92, 94, 142, 163, 164
Kujača, žena kralja Ostoje — 130
Kujačići iz Nudola — 130
Kukanj — 66, 145
Kukurići, familija — 130
Kulen-Vakuf — 29
Kulin, ban — 37, 74, 141, 152, 158
Kuliri — 104
Kupari — 26
Kupres — 66, 136
Kupres, polje — 45
Kuričešić, porodica — 65
Kurila — 18, 67, 72
Kušlat, nahija — 92
Kuti — 67, 146

Lab, grad — 67, 137
Labinetza — 42
Labria — 42
Ladislav, kralj napuljski — 19, 36, 107, 109
Ladislav IV, kralj ugarski — 10
Lapac — 150
Lastva — 54, 59, 67, 130
Lašva — 67, 116
Lašva, rijeka — 163
Lazar Hrebljanović, knez — 32, 146
Ledenice — 22, 43, 67, 68, 75, 84, 102, 163
Lika — 84
Lim — 13, 21, 39, 62, 77, 130
Liplje — 68
Lisac — 68, 73
Lišnica — 68
Lišnica, rijeka — 72
Lištica — 57, 76, 94, 130, 131, 144
Livno — 18, 38, 124, 158, 163
Livno, polje — 45
Lokrum — 69
Lomnica — 141
Lovorika — 69, 74, 95, 161
Lovorje — 69
Lovro Iločki, bosanski kralj — 48
Loznica, selo u Župi Luka — 69, 70
Lubinchi — 158
Lublani, vidi Ljubuški
Ludmer — 69
Ludvig I, Anžuvinac — 25, 31, 49, 65, 99, 106, 107, 119, 154
Lug — 54, 55, 69
Luka — 33, 70, 148
Luka kod Jajca — 121
Lukac Ostrović iz katuna Prvostinjića — 40
Lupnica — 70, 117
Lupus de Lusac — 103
Lušci — 70, 152
Luštica — 43

Lješnica, rijeka — 68
Ljubač — 104
Ljubija Dobrečković, župan — 13
Ljubina, rijeka — 37
Ljubinje — 39, 70
Ljubomir, naselje — 71, 81, 131
Ljubskovo — 71
Ljubuša, žena hercega Stjepana — 71
Ljubuša, planina — 71
Ljubuška kotlina — 131
Ljubuški — 71, 86, 98, 123, 127
Ljuta — 22, 43, 58, 68, 72, 163
Ljuta, rijeka — 58, 72
Ljutovid, humski knez — 74, 137

Mačva — 11, 18, 60, 72, 75, 150, 164
Mačva, naselje — 72, 142, 164
Made, mjesto u Gornjoj Zeti — 42
Madžari — 9, 23, 27, 35, 49, 50, 66, 72, 80, 91, 142
Maglaj — 72, 73
Mahmet-paša — 151
Majkovi — 73, 104
Majnard, opat, papski poslanik — 13
Mali Vratar — 134
Makar — 63, 119, 152, 161
Makarska — 73, 87, 119
Makedonija — 80
Mala Kladuša — 53

Male Poljice — 94
Malkoč-beg — 53
Malonšići, pleme u Zeti — 90
manastir Mileševa — 75
manastir sv. Grgura — 43
manastir sv. Petra i sv. Pavla na Limu — 13
Manojlo Komnen, vizantiski car — 60
Margarita, udova Mlečića Alojza Kornara — 81
Marija, žena kralja Sigismunda — 32
Marko Stefanović, kaluđer iz Trebinja — 120
Martin Brajković iz Bišća — 15
Masline — 73, 112, 163
Matej, komandant grada Srebrnika kod Tuzle za vreme kralja Sigismunda — 109
Mateja, kaluđer iz Trebinja — 120
Matija, ugarski kralj — 9, 16, 21, 23, 25, 37, 39, 44, 46, 48, 52, 65, 67, 69, 70, 76, 80, 86, 98, 99, 112, 117, 121, 124, 134, 142, 146
Matko Milović, slikar iz Dubrovnika — 120
Mato Barišić — 118
Maznići, pleme u Zeti — 90
Medanić — 73
Medoš Radošević iz Konavala — 29
Medun — 33, 73, 122
Medvjed — 73
Međeđa — 127
Međurječje — 73, 74, 97, 103
Megyretus, vidi Međurječje
Mehmed II, sultan — 75
Meleda, vidi Mljet
Mel — 74
Mesići — 17
Mesihovići — 123
Metković — 33, 74, 134
Mladen Šubić — 104
Mlini — 26
Mljet — 76
Mićevac — 27, 55, 75, 137, 163
Mihailo, trebinjski biskup oko 1456 god. — 28
Mihailo iz Ostrovice, turski komandant — 56, 142
Mihailo, knez, sanski župan — 156
Mihailo, sin Više, knez humski — 47
Miloš Utvičić iz Foče — 46
Milat Milčinović de Xabiza — 160
Milat Čučić iz Luke — 151
Milovići, selo — 29
Mile — 61, 74
Mileševa — 24, 45, 75, 145, 165
Mileševac — 75, 103, 145
Mile Tukleković — 119
Mili Berojević iz Mirilovića — 130
Milisav Miljenović, zvani Petar, iz Dabra — 30
Miljacka — 46
Miljevina — 51
Milodraž — 74, 75, 152
Miloje de Glas — 147
Milorad, pataren iz Bradine — 19
Miloradovići — 118
Milosav Cucić de Žaba — 160
Miloš Dobrosalić iz Morina — 77
Milutin Marojević iz Carevca — 31
Mirilovići, selo — 130
Mirko, vojvoda — 141
Miroslav, humski knez — 13, 15, 23, 69, 85, 87
Miruše — 90, 131
Misoča, rijeka — 37
Mitrovica (Sremska) — 11, 48, 75, 128, 142, 164
Mravinac — 104
Mrčevo — 104
Mrkan, otok — 28
Mren, vidi Mrin
Mrin — 78
Modriča — 70, 76, 153
Modriča, rijeka — 76
Mogorjelo — 111
Mokrine — 76, 146
Mokriskik, vjerovatno Mokro kod Lištice (Mokrski grad) — 76
Mokro kod Lištice — 76
Mokro kod Sarajeva — 77, 96
Mokro-Polje — 76
Mokriski-Grad — 76, 139
Morača — 22, 77, 100, 122
Morine — 77, 81
Morlaci — 129
Mostaći — 77
Most — 78
Mostar — 24, 27, 47, 65, 78, 94, 95, 99, 118
Mostarsko Blato — 144
Mostići (vidi i Mostar) — 78
Moštre — 11, 34, 78
Muć — 79
Muhašinovići, selo — 141
Mukurum (vidi i Makar(ska)) — 63, 152
Murat, sultan — 54
Mustafbeg Skenderpašić — 111
Mutnik — 79

Nahija Pavle — 22, 127
Napulj — 136, 137
Narona — 85
Nebijuhe — 79
Nebijuhe, pleme — 79
Nebojša, grad — 122, 123
Neçano (vidi i Nični-Grad) — 81
Necvijeće — 117
Nehranj — 70, 79, 163
Nemanja — 15, 35, 61, 100, 139
Nemanjići — 22, 49, 60, 164
Nenac Čihorić iz Popova — 71
Neuma — 82, 160

Neretva, rijeka — 9, 18, 20, 23, 30, 33, 35, 41, 47, 59, 63, 69, 70, 78, 79, 80, 82, 86, 91, 94, 95, 111, 113, 114, 122, 123, 139, 148, 149, 152, 154, 158, 159, 161, 163
Neretva, drugo ime za Drijeva — 35
Neretva (vidi i Konjic) — 12, 59
Neretva, ušće — 35, 42
Neretvanski Grad — 35
Neretvica — 24
Nerezi — 20, 70, 79, 80, 168
Nevesinje — 13, 51, 58, 77, 80, 81, 125, 138, 157
Nevesinjsko Polje — 13, 57, 81
Nični-Grad — 81
Nijemci — 27
Nikola, bosanski kralj — 48
Nikola, kastelan iz Grebena — 43
Nikola V, papa — 133, 136
Nikola, trogirski trgovac — 50, 133
Nikola, župan — 18, 32, 82, 159
Nikola Altomanović — 93, 146, 165
Nikola Basej, mletački građanin — 161
Nikola Frankopan — 154
Nikola Gorjanski, palatin — 32
Nikola Iločki, bosanski kralj — 162
Nikolići — 81, 86, 111
Nikola Jurišić — 101
Nikola Kučlatović, »magister aulae« kralja Ostoje — 66
Nikola Pavlović, knez — 17
Nikola Pribinović de Vecerich — 123
Nikola Zrinjski, knez — 21
Nikša Bunić, knez — 84
Nikšić (vidi i Onogošt) — 12, 23, 80, 85, 101, 103, 111, 118, 164
Ninoslav, ban — 158
Njeguši, pleme — 29, 83
Novi kod Čapljine — 134
Novi u Luci — 82
Novi u Dračevici — 112, 146, 161
Novi kod Gorice — 70
Novigrad na Prači — 83
Novi u Pivi — 83, 153
Novi »u Drini« — 82
Novi na Uni — 83
Novi, grad u Župi Borač — 17
Novi (vidi i Hercegnovi) — 44, 55, 138
Novo Brdo — 130

Obalj — 83, 120, 159
Obar — 40
Obod — 58, 83
Obrad, poslanik kralja Ostoje — 100
Obri — 84
Obrovac — 84
Ocrkavlje — 123
Odola Predenić, knez — 63, 85
Ohmućević, porodica — 105
Ohrid — 81
Olovac — 84
Olovo — 52, 84, 163, 164
Omiš — 27, 63, 70, 84, 85, 87, 88, 109, 126, 138, 154, 155, 161
Onogošt (vidi i Nikšić) — 22, 85, 130, 163
Općina Popovo — 85
Opličići — 147
Opuzen — 23, 69, 70, 95, 161
Orman kod Hadžića — 86
Orman kod Gabele — 86
Ormanj, planina — 86
Orlovići — 29
Orašac — 104
Osinj — 86, 87
Osojnik — 86, 104
Ostoja, bosanski kralj — 13, 15, 16, 21, 30, 31, 34, 35, 38, 42, 45, 49, 55, 65, 66, 68, 77, 79, 86, 89, 93, 95, 99, 100, 104, 107, 122, 126, 127, 130, 139, 141, 143, 144, 146, 148, 152, 154, 155, 156, 162
Ostoja Probojević, knez Rame — 99
Ostoja Rajković — 81
Ostrog — 87
Ostrogonski nadbiskup — 32
Ostroški knezovi — 110
Ostrovica na Uni — 87, 88, 144
Ostrovica u Župi Bistrici — 88
Ostrožac — 25, 88, 110
Ostružnica — 48, 88, 89, 163, 164
Ošlje — 73, 89, 104, 139
Otoka, grad — 36, 89, 102
Otok sv. Ladislava — 10
Ozrinići — 85, 90

Paganija — 33, 42, 63, 84, 87, 95, 127, 131, 152
Pale — 19, 135
Palimsest jugoslovenski — 85
Paljanska, rijeka — 46
Parabučje — 71
Parokija — 96
Partes inferiores (vidi i Donji Kraji) — 34
Pašman — 43
Pastrmče, pleme — 122
Pašait, vojvoda — 77
Paval, kancelar bosanskog kralja oko 1445 god. — 50
Pavao Izačić, izbornik na Cetinskom saboru — 49
Pavao I, prvi ban Bosne iz kuće Šubića, knezova Bribirskih — 21, 45, 136, 162
Pavao Vučević, dubrovački plemić — 30
Pavko Komlinović, knez — 21
Pavlovići (vidi i Radenovići) — 12, 21, 22, 24, 35, 46, 47, 67, 83, 87, 96, 117,

121, 122, 127, 132, 139, 144
Pavlovac (vidi i pod Borač i pod Novigrad na Prači) — 8, 83, 96
Pazar — 46
Pavle (vidi i Povalj) — 95
Pavle Beseni, ban — 133
Pavle de Gista, Dubrovčanin — 89
Pavle Jurjević, gospodar Vrgorca — 135
Pavle Klešić, knez, gospodar Duvna — 31, 38, 126
Pavle Modrinić — 124
Pavle Pavlović — 127
Pavle Radenović, knez — 25, 58, 72, 77, 87, 105, 121, 135, 137, 146
Peć — 115
Peći kod Kladuše — 89, 90
Pećko pleme — 90
Pećište — 90
Pegište — 90
Pelješac — 110
Perin — 90
Petar, opat samostana sv. Mihaila na Lokrumu — 62, 69
Petar, bosanski biskup oko 1356 god. — 16, 37
Petar, vojvoda — 17
Petar Jočić — 135
Petar Mihailović, dubrovački slikar — 25
Petar Pantela, suknar iz Dubrovnika — 58
Petar Pavlović, knez — 36, 54, 105
Petar Simon de Bona, dubrovački poslanik — 135
Petar Skok — 118, 131
Petar Vukićević iz Burmaza — 25
Petko Vladnić iz Morina — 77
Petrovo Selo — 18, 67
Pićevići, selo — 90, 157
Pijo II, papa — 18, 43, 50
Pileta — 90
Pišća — 52, 83, 153
Pisičina — 152
Pit — 41
Pitaura (vidi i Cavtat) — 25
Piva — 41, 52, 85, 115
Pješivci, pleme — 87
Plana — 90
Pliva — 52, 121
Pliva, rijeka — 106
Plivski Grad (vidi i Sokograd na Plivi) — 52
Pljevlja — 46, 52, 66, 74, 80, 91, 145
Ploče — 91, 114
Plumbum, vidi Olovo
Počitelj — 14, 23, 70, 80, 82, 91, 147, 148
Podgora — 45, 104
Podgorje — 39, 59, 80, 98, 99, 149, 153, 158
Podgorica — 100
Podgradje — 92
Podgraci — 92
Podgradac — 44
Podgradina — 76
Podgrađe — 15, 24, 92
Podimač — 104
Podjeleč — 51, 147
Porim — 84
Podkučlat — 22, 66, 92
Podmilačje — 17, 92
Podnovi, vidi Novigrad
Podorašac — 19
Podrinac — 92, 93
Podrinje — 18, 31, 39, 46, 57, 71, 89, 90, 93, 130, 143, 165
Podromanija — 93
Podstinje — 93
Podteočak — 114
Podvisoki — 126
Podzvizd — 93
Pokrajac Oliverović iz Ljubomira — 151
Pokrajac Tasovčić — 80, 113
Police — 117
Polja — 11, 94, 143
Poljica — 85, 127
Poljica kod Bogodola — 94
Poljić — 94
Poljički statut — 126
Polog — 94
Polugrna — 76
Pomoćan, ime u Bosni — 24
Ponikve — 30
Posavina — 32
Posjednica — 23
Posrednica — 87, 95, 161
Posušje — 38, 41, 42, 57, 95, 99, 100
Pop Dukljanin — 29, 39, 41, 47, 49, 59, 61, 65, 80, 85, 93, 98, 99, 103, 110, 117, 121, 122, 124, 137, 146, 147, 149, 150, 151, 153, 154, 158, 159, 160
Popovo — 12, 15, 28, 37, 39, 40, 48, 55, 70, 71, 82, 85, 86, 94, 110, 128, 129, 139, 140, 163
Popovo Polje — 71
Popovska povelja — 140
Popovski (vidi i Popovo) — 94
Porim — 54, 95
Porodaš, župan Donjih Kraja — 34
Potključ — 56
Potstolac — 124
Povlje na Braču — 95
Povaljska ćirilska listina sa otoka Brača — 95
Površi — 53, 55, 96, 131
Poznanj Purčić, župan Župe Zagorje — 159
Prebilovići — 70, 80, 96
Prevlaka na Pelješcu — 87, 110
Pribil Gojčinović iz Konavala — 59
Pribil, feudalac — 96

Pribilo, župan — 32
Pribina, župan — 131
Pribinovci — 69
Pribislav, knez, kamerleng hercega Stjepana — 64
Pribud — 97
Pridvorci — 58, 97
Prijepolje — 24, 46, 62, 91, 97, 163, 164
Prijezda, ban — 140
Prilep — 97, 103, 144
Primorje — 93, 123
Prolozac — 49, 95, 97
Prozor — 40, 98, 99, 116, 136, 137
Prozor kod Cetine — 9
Prusac-Biograd — 98
Prud — 98
Prudska Draga — 98
Praevalis, rimska pokrajina — 100
Prača — 83, 96, 163
Prača, mjesto — 96
Pset — 98, 99
Purtić — 71

Rabina, selo — 81
Rać Galčić — 39
Radman, Drobnjak — 36
Rajko, knez — 24
Rajko Milatović iz Vrsinja — 138
Rajko Nonović iz Ljubomira — 151
Rakitno — 99
Rama — 18, 23, 99
Ranjina — 95
Rastovača — 95
Rastoyčić, selo — 134
Raška — 61, 128, 164, 165
Raštani — 99
Rat — 87
Ratko Lužac — 70
Ravena — 110
Ravno — 82, 100
Razići. selo — 149
Radenović—Pavlovići, knezovi — 17, 58, 84, 103, 136, 164
Radič, trgovac iz Klisa — 95
Radič Banović — 127
Radič Crnojević, knez — 43
Radič Hristić, knez — 64
Radić Sanković, vojvoda — 24, 26, 29, 30, 68, 79, 104, 113, 138, 139, 164
Radić Utvičić — 122
Radič Vukašinović iz Rogatice — 102
Radin, gost — 121
Radin Jablanić — 72
Radivoje, stric bosanskog kralja Stjepana Tomaševića — 17
Radivoje, kralj — 24, 57, 92, 105, 133
Radivoj Hristić, plemić — 115
Radivojevići—Jurjevići, humski knezovi — 21, 34, 49, 51, 64, 65, 98, 122, 131, 134, 143, 148, 151, 152, 155
Radivoj Vlatković — 147
Radoje Čukić, knez iz Plive — 154
Radoje Gerbačić iz Koznika — 63
Radomir, trebinjski župan — 94, 117
Radomir, grad u Bugarskoj — 46
Radonja Ratković, vlastelin — 55
Radosav, knez Omiša oko 1262 god — 85
Radosav, pataren iz Neretve (Konjica) — 12
Radoslav, kralj — 43, 139
Radoslav Babonić-Vodički — 36, 88
Radoslav Branković, podanik vojvode Pavla Radenovića — 87
Radoslav Pavlović, vojvoda — 17, 32, 39, 54, 84, 103, 105, 106, 112, 120, 122
Radoslav Žurović — 132
Radovac Branković iz Konac-Polja — 58
Rečice — 100
Resti, dubrovački poslanik — 133
Ribić — 100
Ribnica — 33, 41, 85, 100, 163
Ričani — 95, 100, 101
Ričice — 100
Didani, pleme — 101
Rika, rukav rijeke Neretve — 23
Rimljani — 9, 11, 42, 58, 128, 152
Ripač — 79, 101, 102
Risan — 68, 101, 102, 117, 138, 161
Risovac, grad — 102
Rocil — 103
Rog — 38, 101, 102
Rogatica — 102, 134
Roman III Argiros, car — 102
Romanija — 93
Romani, selo — 93
Romani — 93, 118
Rombaldo, Mlečanin — 25, 64
Roško Polje — 102
Rotilj (vidi i Rocil) — 103
Rudine — 47, 103, 117

Salenes (vidi i Soli) — 106, 107
Salona (vidi i Solin) — 107
Salvije, trebinjski biskup u XIII veku — 28
Samobor — 73, 74, 97, 103
samostan duvna sv. Dominika — 110
samostan u Jajcu — 50
samostan u Jezeru — 50
samostan sv. Ivana, reda sv. Benka na Braču — 95
samostan sv. Benedikta na Mljetu — 76
samostan franjevački u Broćnu — 21
samostan sv. Gospe (Marije) u Olovu — 84
samostan sv. Ivana Evanđeliste u Biogradu — 13
samostan franjevaca u Deževici — 31
samostan franjevaca u Slanom — 104

samostan u Grebenu — 9, 50
samostan sv. Jeronima u Slanom — 140
samostan sv. Jurja u Tešnju — 115
samostan sv. Grgura u Vrani — 133
samostan sv. Marije na Mljetu — 76
samostan sv. Mihaila na Lokrumu — 69
samostan sv. Nikole u Visokom — 126
samostan sv. Petra u Rami — 99
samostan sv. Petra u Bijeloj — 28
samostan sv. Petra de Campo u Čičevu kod Trebinja — 28
samostan u Topusko — 36
samostan sv. Petra u Zavali — 48, 140
Samuilo, car — 61
Sana, grad — 98, 152, 156
Sana, rijeka — 156
Sandalj, vojvoda — 12, 15, 20. 24, 30, 33, 35, 39, 41, 43, 51, 54, 55, 58, 59, 61, 66—68, 79, 80, 84—86, 88, 91, 103, 105, 106, 108, 118, 120, 121, 133, 137, 138, 139, 144, 146, 151, 163
San Demetrio (vidi i Mitrovica) — 75
Sanko, kaznec — 139
Sankovići — 49, 51, 58, 59, 80, 83, 86, 105, 119, 137, 146, 149, 165
Sanica — 78, 103
Sanski Mrin — 152
Sanski Most — 52
Saraj, vidi Sarajevo
Sarajevo — 19, 119, 135, 136
Sarajevsko Polje — 135
Sasi — 22, 104
Sava — 44, 56, 72, 123
Scadrona, vidi Skradin
Sebislav, usorski knez oko 1236 god. 158
Seonica — 23
Sermeta, turski subaša — 101
Sforca, vojvoda od Milana — 16
Sigismund, ugarski kralj — 11, 19, 22, 32, 44, 61, 62, 65, 72, 88, 100, 101, 105, 107, 108, 109, 111, 114, 115, 133, 134, 143, 154, 156
Sinanbeg, upravitelj Hercegovine — 46
Sinj — 104, 116
Sikst, fratar sanski — 48
Siksto, franjevac — 140
Sjekosi — 113
Sjenica — 36
Skadar — 85, 163
Skender, mostarski subaša — 78
Skender-beg — 98
Skočim — 79
Skoplje, vidi Uskoplje
Skradin — 45, 104, 162
Skradinska biskupija — 13
Slivno — 105
Slano — 54, 70, 73, 94, 104, 112, 140, 161
Sloveni — 12, 33, 107, 111, 117, 118, 127, 139, 142, 160
Slavonija — 21, 32, 123, 134, 147
Smederevo — 114
Smokovljani — 104
Smrčenjaci — 27
Smućica — 59, 105, 156
Sofija — 46
Soko — 154, 158
Sokolac — 106
Sokolgrad u Pivi — 72, 88, 103, 106, 110, 112, 153
Sokograd u Plivi — 51, 106
Sokol kod Cetinja — 105
Sokol kod Osatgrada — 105
Sokolac — 77
Sokol u Konavlima — 58, 105
Sokograd kod Gračanice 105
Soli — 18, 93, 106, 107
Solin — 107
Sopotnica — 40
Split — 79, 107, 154
Splitski sabori — 14, 110
Spreča — 42
Srb — 108
Srbi — 27, 128, 129
Srbija — 18, 22, 24, 27, 33, 38, 53, 60, 73, 75, 91, 92, 97, 103, 106, 114, 116, 142, 143, 154, 164
Srebrnica — 18, 21, 22, 27, 28, 31, 38, 66, 69, 75, 90, 108, 142, 143, 153, 163, 164
Srebrnik kod Tuzle — 109
Srebrnik kod Srebrnice — 108, 150, 158
Srem — 48, 57, 72, 75
Srida u Župi Vrbas — 109
Srida u Glažu — 109
Sridica — 109
Srpsko Primorje — 160
Stamnes (vidi i Ston) — 110
Stana, kći kralja Dabiše — 124
Stana, kći Radašina iz Nevesinja — 81
Stango (vidi i Ston) — 110
Starigrad kod Sarajeva — 109
Stari Grad, slovensko ime za stari Cavtat — 25
Stevan Berislavić, raški despot — 32
Stevan (Dušan), car — 16, 43, 82, 117
Stevan Lazarević, despot — 105, 108, 111, 115, 142
Stevan Prvovenčani — 20, 110
Stevan Vladislav, kralj — 75
Stevan, sin Vuka Nemanjića — 77
Stijena (vidi i Stina) — 109
Stina — 109, 110
Stiepan, knez u Bosni — 61
Stiepan Babonić-Vodički — 36, 65, 141
Stiepko de Flosko, carinik u Gradcu kod Hadžića — 42
Stiepangrad — 141
Stiepan Klapčić, plemić, poslanik kralja Ostoje u Dubrovniku — 55
Stiepan II Kotromanić — 10, 15, 16, 34, 38, 49, 55, 61, 67, 70, 74, 76, 78,

81, 82, 85, 86, 89, 95, 99, 100, 107, 109, 110, 118, 121, 126, 141, 153, 157, 159, 162
Stjepan Milošević — 124
Stjepan Ostojić. kralj — 112, 142
Stjepan Pribilović, vojvoda — 96
Stjepan-Polje — 110
Stjepan Ratković, logotet — 143
Stjepan Tomašević, bosanski kralj — 17, 50, 56, 66, 92, 162
Stjepan Vukčić-Kosača, herceg — 9, 27, 33, 35—38, 40, 42—45, 47, 50—52, 54—56, 59, 62—66, 72, 73—75, 77, 80—83, 85—88, 91, 92, 94, 97, 101—103, 106, 109, 111, 112, 115, 117, 118, 125, 126, 133, 137—139, 143—145, 152—155, 164
Stjepko, sin Miroslava iz Rakitna — 99
Stolac — 29, 39, 60, 81, 124, 157
Ston — 14, 18, 40, 47, 62, 73, 81, 82, 87, 90, 91, 96, 104, 110, 111, 114, 118, 139, 161, 163
Stonski Rat — 18
Stresenica (vidi i Ostružnica) — 89
Struge na rijeci Trebižatu — 41
Struge, naselje kraj Gorice kod Čapljine — 41, 82, 111
Sulejman I, sultan — 28
Susjed, grad — 22
Susjed kod Onogošta — 111
Susjed kod Srebrnice — 111
Susjed u Uskoplju — 111
Sustipan, selo — 112, 146
Sutjeska — 84, 92, 100, 141, 163
Sutjeska, rijeka — 134
Sutjeska kod Bobovca — 112
Sutjeska u Hercegovini — 112
Sutorina — 44, 112, 146
Sutorina, rijeka — 112
Svačići — 56
Svetija (vidi i Svitava) — 113
Sveti Ilija kod Dubnice — 113
Svitava — 113, 163
Sveti Sava — 45, 75
Sveti Stjepan. prvobitno ime Hercegnovog — 44

Šahin-paša — 12
Šćepangrad — 14
Šibenik — 113, 130, 148
Širinić, porodica — 143
Štitar — 105
Šubići — 20, 21, 83

Tara, rijeka — 106
Tarčin — 156
Tarah Boljunović iz Boljuna — 17
Tasovac, plemić — 113
Tasovčić, porodica — 113
Tasovčići, naselje kod Čapljine — 80, 113
Tasov grob — 113
Tasović, porodica — 113
Tavna, rijeka — 114
Tatari — 104
Telčak (vidi i Teočak) — 113
Teočak — 75, 113, 114, 142, 163, 164
Teodora, sestra hercega Stjepana, žena Radoslava Pavlovića — 121, 122
Teodozije, biskup u Biogradu na Moru oko 1060 god. — 13
Terbunia, vidi Trebinje — 117
Terrae Novae, vidi Bosansko Primorje
Terra Tolys, vidi Tolisa
Tersana (vidi i Drijeva) — 35, 79, 86, 114, 115
Tešanj — 17, 115
Tisovica — 30
Tišnica — 115, 158
Titograd — 42
Tjentište — 92, 93, 115, 116, 163
Točilnik — 104
Todorovo — 115
Toćevac — 36, 92, 116
Tolisa — 37, 116
Toma arciđakon — 54, 87, 107
Toma, kralj bosanski — 10, 16, 18, 34, 46, 47, 50, 52, 54, 56, 64, 71, 78, 89, 92, 96, 100, 109, 121, 124, 133, 136, 138, 134, 147, 152, 162
Toma Katarina Zeno — 98
Tomislav, kralj — 107, 118
Topola — 104
Toplice — 116
Toplić — 116
Torić — 12
Toričan (vidi i Turići) — 119
Tragirium (vidi i Trogir) — 118
Travnik — 116, 117, 119
Travnik kod Jajca — 116
Travunija — 12, 22, 45, 53, 58, 72, 96, 102, 103, 117, 128, 137, 146
Trbouša — 117
Trebeuša — 117
Trebinje — 28, 47, 50, 51, 54, 67, 70, 75, 77, 80, 92, 94, 97, 117, 120, 127, 128, 130, 151, 158, 163
Trebinjska Šuma — 139
Trebišnjica, rijeka — 69, 74, 85, 94, 97, 120
Trebižat — 41, 82, 111, 123
Trebjesa — 118
Tresnica (vidi i Ostružnica) — 89
Trešnjica — 89
Trijebanj — 118
Trilj — 118, 145
Tripe, Dubrovčanin — 40
Tripolje — 45
Trnovo — 73, 104
Trogir — 99, 118
Trsteno — 104
Trstivnica — 118, 119

Trusina — 81, 125
Tržac — 119
Tučepi — 119
Tuhelj — 119
Tukleka — 119
Tuklekovići — 119
Turci — 9—12, 15—17, 21, 23, 25, 26, 28, 29, 31, 32, 35, 45—57, 60, 62—66, 69, 71, 73—76, 78, 79, 82, 84, 86—88, 91—94, 98—112, 114, 115, 117—119, 121—127, 129, 133—138, 141—144, 150, 151, 154—156
Turići — 117, 119, 120
Turize, vidi Turići
Turjak — 120
Tuzla (vidi i Soli) — 104, 106, 163
Tvrdoš — 120
Tvrtko I — 11, 15, 16, 18, 23, 24, 31, 34, 35, 37, 38, 42, 44, 49, 52, 61, 67, 70, 74, 78, 84, 89, 93, 95, 98, 99, 106, 107, 112, 113, 117, 118, 126, 128, 133, 146, 154, 161, 162, 164, 165
Tvrtko II — 18, 46, 53, 75, 80, 103, 112, 116, 117, 118, 136, 162
Tvrtko, župan, sin župana Bogdana — 85
Tvrtko Milatović, knez iz Plive — 154

Udrežje — 125
Ugarčići, pleme — 81
Ugarska — 114, 146
Ugri — 43
Ukrina — 19, 62, 147, 152
Ukrinica — 147, 157
Ulog — 120, 163
Umoljani — 129
Una — 10, 20, 29, 49, 60, 88, 89, 98, 101, 102, 106, 150, 154
Unac — 98, 150
Unac, grad — 121
Unska Oblast — 36
Uroš I, kralj — 39, 72, 85
Uskoplje — 40, 111, 121, 124
Usora — 18, 31, 53, 93, 109, 142, 143
Usora, rijeka — 96
Ustikolina — 121, 122, 127, 163, 164
Ustiprača — 38, 142
Utvica — 122
Uzarići — 130

Varda — 12
Vareš — 37, 104, 122
Vasojevići, pleme — 73, 122
Vašarovići — 123
Vatnica (vidi i Fatnica) — 39
Vesenike, vidi Večerić
Večerić — 122, 123, 156
Veletin — 123, 159
Velež — 81
Veličani — 39, 70, 123, 140
Velika Gradiška — 123, 124
Velika Kladuša — 53
Velika Vas (vidi i Veličani) — 140
Veliki bečki rat — 130
Veliki Vratar — 134
Velisius Obradouich de Curilla — 67
Viliko vijeće u Dubrovniku — 24, 38, 99, 112, 128, 133
Veljaci — 124
Velja Medja — 100
Velja Vas (vidi i Veličani) — 140
Veljko Ninković iz Donjeg Ocrkavlja — 51
Vellice (vidi i Župa Veljaci) — 124
Venecija — 33, 42, 73, 85, 127, 133, 154, 155, 161, 162
Vesela Straža — 121, 124
Vice Lovra Dobričević — 120
Vid — 98
Vidoši — 124
Vidošić, grad — 124
Vidoška — 20
Vidoški-Grad — 124
Vidoštica (vidi i Bregava) — 124
Vidova Rijeka, vidi Bregava
Vidovo Polje — 124
Viganj Milošević — 57
Vijeće Umoljenih — 38, 45, 64, 83, 97, 127, 130
Vilim de Casalis, franjevački general — 30
Vinac — 125
Ričina, rijeka — 95, 100
Vinačac — 81, 125
Vinica — 119
Virgatum (vidi i Brgat) — 20
Visočani — 104
Visoko — 11, 19, 52, 78, 84, 95, 123, 126, 141, 156, 164
Viša, otac kneza Mihaila — 47
Višegrad — 32, 38, 127
Viševa — 158
Viševići, knezovi — 47
Višići, selo — 70, 79, 115
Vitalina — 81, 105
Vitina — 124
Vizantija — 61, 162
Vjetrenica — 127, 140
Vičići — 114
Visuć, planina — 126, 127
Visući — 17, 126, 163
Vjenačac, (vidi i Vinačac) — 125
Vlada, gospođa — 98
Vladislav, kralj — 160
Vladislav Dubravčić, gospodar grada Kovača za vreme kralja Sigismunda — 61
Vladislav Hercegović, knez — 13, 20, 23, 36, 46, 55, 65, 71, 82, 98, 99, 116, 121, 124, 125, 134, 153, 164
Vladislav Nikolić, knez, sin župana Nikole — 24, 81, 82
Vlah, naselje kod Boraka — 18, 127

Vlah Mirušić iz Miruša — 131
Vlahina — 129
Vlasenica — 13
Vlasi — 53, 71, 77, 128, 129
Vlasi Bančići — 127
Vlasi Banjani — 127
Vlasi Bobani — 127
Vlasi Boljuni — 17, 127
Vlasi Bukvići — 127
Vlasi Burmazi — 24, 25, 127
Vlasi Godini — 127
Vlasi Hardomilići — 119, 127
Vlasi Horojevići — 127
Vlasi Hrabreni — 127, 129
Vlasi Jurjevići — 127
Vlasi Kersojevići — 127
Vlasi Kićurići — 127, 130
Vlasi Kujavići — 127, 130
Vlasi Maleševci — 127
Vlasi Milobradačići — 127
Vlasi Mirilovići — 127, 130
Vlasi Nenkovići — 127
Vlasi Nikšići — 85, 130
Vlasi Perventinići — 127
Vlasi Pilatovci — 90, 127
Vlasi Pocrnje — 127
Vlasi Predojevići — 127
Vlasi Pribinovići — 127, 131
Vlasi Primilovci — 127
Vlasi Rudinjani — 127
Vlasi Veseličići — 127
Vlasi Vitkovići — 127, 131
Vlasi Vlahovići — 70, 127, 131
Vlasi Vojnovići — 127
Vlasi Vragovići — 127, 131
Vlasi Zotovići — 127, 131, 151
Vlasi Žurovići — 127, 132, 139
Vlatko herceg — 86, 127
Vlatko Nikolić, vojvoda — 12
Vlatkovići, selo — 132
Vlatkovići, porodica — 134
Vodičevo — 56
Voinović Voislav — 39, 110
Vojislav, zetski knez — 137
Vojislav Radošević, satnik — 49, 85
Vojska — 132
Vojska, rijeka — 132
Vojskovo — 132
Vrabač — 132
Vrači — 15
Vragović, katun — 53
Vrana — 133
Vranograd (vidi i Vrnograč) — 137
Vran-Planina — 154
Vranduk — 18, 56, 133
Vranjevo Selo — 82
Vrapče — 24, 59, 80, 133, 163
Vratar — 9, 70, 92, 112, 115, 134
Vratar kod Rogatice — 135
Vrbas — 17, 18, 36, 43, 62, 92, 106, 134, 135
Vrbas, rijeka — 43, 125, 140, 142
Vrbaški Grad — 134
Vrdho — 119
Vrelo Bosne — 138
Vreštica (vidi i Vrioštica) — 134
Vrgorac — 62, 134, 135
Vrgorsko Jezero — 135
Vrhbosna — 19, 61, 96, 127, 136, 137
Vrh Dol — 148
Vrhovine — 139
Vrhrika, vidi Vrlika
Vrlika, rijeka — 137
Vrioštica rijeka — 134
Vrili — 66, 136
Vrlika — 98, 136
Vrkašić, selo — 136
Vrm — 47, 55, 117, 131, 137
Vrnograč, grad — 93, 137
Vrpolje — 151
Vrsinje — 25, 55, 72, 138
Vrtek, pleme — 136
Vruci (Vrudci) — 137
Vrulja — 138
Vučevo — 39, 138
Vuk, brat bana Tvrtka — 126
Vuk, vojvoda — 56
Vuk, sin Miloša Drusića iz Guče Gore — 44
Vuk Hranić — 131, 160
Vuk Nemanjić — 77
Vuk Obradov — 103
Vuk Rupčić iz Hardomilja — 119
Vuk Uskopljanski — 121
Vuk Vukoslavić, knez — 82
Vukac, bosanski ban — 65
Vukac, knez, brat Sandalja Hranića — 86
Vukac Bogšić iz Mirilovića — 130
Vukac Hrvatinić, vojvoda — 43, 98, 99, 106, 154
Vukac Obadić — 97
Vukac Ugarković iz Ljubomira — 131
Vukan, kralj — 61
Vuk Zlatonosović — 142
Vukašin, feudalac kralja Ostoje — 152
Vukašin Zlatonosović — 141, 142
Vukić Radivojević — 154
Vukčići — 12
Vukić, knez — 98
Vukmir iz Usore, bosanski vojvoda — 53
Vukmir Samković, župan — 57
Vukmir Zlatonosović — 142
Vukosav de Greben — 43
Vukoslav, župan — 103
Vukoslav Hrvatinić, knez — 74
Vukoslav Nikšić — 130
Vuković-Hranići — 58

Wellesky (vidi i Bijela) — 144

Zaboran — 138, 139
Začula — 131, 139
Zadar — 107
Zagora — 159
Zagorje — 123
Zagrebačka biskupija — 16, 36, 56, 58, 134, 147, 156
Zahodi — 119, 148
Zahojani — 148
Zahumlje — 14, 15, 47, 76, 139
Zajača — 142
Zamanja, porodica u dolini Rijeke kod Dubrovnika — 51
Zaostrog — 9, 87
Zapadne Strane — 13, 18, 93, 139
Zasad — 117
Zaton — 85, 104, 139, 140, 161
Zavala — 40, 70, 94, 127, 140
Zavrh — 85
Zavrilje — 138
Završje (vidi i Zapadne Strane) — 13, 18, 139, 157
Zažablje — 82
Zelenika — 65
Zemljanik — 140, 141
Zenica — 12, 50, 55, 141
Zerza, vidi Crnča
Zeta, rijeka — 14, 22, 24, 43, 53, 60, 73, 87, 90, 97, 100, 103, 116, 128, 130, 141, 151, 163
Zgošća — 141
Zijemlje — 95
Zlatonosovići, plemići — 31, 141 143
Zrinski, knezovi — 65, 79, 93, 137
Zupci (vidi i Vrsinje) — 129, 138
Zvečaj kod Drine — 142, 163
Zvečaj na Vrbasu — 142
Zvečajgrad na Vrbasu — 43, 56, 142
Zvonigrad — 94
Zvonik (vidi i Zvornik) — 142
Zvonimir, kralj — 56, 107, 133
Zvornik — 11, 60, 75, 94, 141, 143, 164

Žepa — 134
Žepa, rijeka — 134
Žepče — 68, 143
Žir — 143
Žitomislići — 24
Živko Marojević, seljak, naseljenik u dolini Rijeke (kod Dubrovnika) — 51
Živogošće — 119, 143
Žaba planina — 160
Žabica, selo — 160
Žakovo — 94
Župa Banice — 10, 34, 143
Župa Berez Pracha Byscupina (vidi i Prača) — 96
Župa Bijela — 132, 144
Župa Bijeljina — 11, 150
Župa Bileća — 12
Župa Birač — 13, 90
Župa Bistrica — 13, 45, 51, 88, 97, 144
Župa Blato — 65, 94, 144
Župa Borač — 17, 87, 96
Župa Breznica — 66, 91, 145
Župa Bribir — 20, 145
Župa Broćno — 21, 29
Župa Brod — 12, 133, 141, 143
Župa Brskovo — 22, 145
Župa Četina — 136, 145
Župa Crmnica — 43
Župa Crna Stijena — 75, 145
Župa Dabar — 29, 157
Župa Dalen — 33
Župa Debreca — 149
Župa Dlamoč — 145
Župa Dračevica — 44, 67, 76, 112, 146
Župa Drežnica — 34, 154
Župa Drežnik — 119
Župa Drina — 93
Župa Drinaljevo — 36, 115, 116, 146
Župa Dubrava — 13, 14, 18, 36, 56, 83, 91, 124, 134, 146, 147, 150
Župa Dubrovnik — 37, 147
Župa Dubica — 44
Župa Duvno — 38, 102, 147, 154
Župa Fatnica — 39, 147
Župa Fojnica — 48
Župa Gacko — 39, 147
Župa Glamoč — 31
Župa Glaž — 34, 109, 132, 147
Župa Gobza — 51, 123, 147
Župa Gora (vidi i Župa Gorska) — 147
Župa Goražde — 40, 82, 147
Župa Gorica — 41
Župa Goromita (vidi i Župa Gorica i Župa Imoti) — 41
Župa Gorska — 62, 119, 135, 147, 148
Župa Gradačac — 43, 149
Župa Grbalj — 43
Župa Guisemo — 149
Župa Hlivno — 45, 139, 149
Župa Hum — 29, 79, 101, 154
Župa Idbar — 149, 150
Župa Imota — 41, 49, 97, 149
Župa Knin — 56, 67, 137, 149
Župa Konavli — 72, 138, 146, 150
Župa Komska — 149
Župa Konsina (vidi i Župa Crna Stijena) — 145
Župa Koraj — 150
Župa Kreševo — 64
Župa Kruševica — 65
Župa Kukanj — 66
Župa Lapac — 88, 150
Župa Lašva — 11, 25, 34, 44, 67, 70, 78, 116, 117, 119, 120, 150
Župa Lepenica — 48, 53, 74, 99, 103, 125, 151
Župa Luka — 13, 34, 41, 57, 69, 70, 74, 82, 93, 132, 134, 150, 151
Župa Lužac — 70
Župa Ljubomir — 131, 151

Župa Makarska — 63, 152
Župa Međurječje — 73, 74
Župa Morača — 77
Župa Mel — 74, 75, 152
Župa Modrina — 152
Župa Morača — 152
Župa Mrin — 34, 78, 89, 152
Župa Nenavište — 32, 76, 152, 153, 158
Župa Neretva — 19, 23, 24, 59, 98, 99, 153
Župa Nevesinje — 29, 58, 77, 81, 125, 153, 157
Župa Nikšić — 85, 130, 153
Župa Olovac — 153
Župa Onogošt — 111
Župa Osat — 71, 153
Župa Ostrog — 87
Župa Ostrovica — 87, 153
Župa Piva — 83, 153
Župa Planina — 154
Župa Pliva — 34, 106, 154
Župa Polje — 154
Župa Poljana — 154
Župa Poljica — 154, 155
Župa Posušje — 49, 95, 97, 155
Župa Pribud — 97, 103, 155
Župa Pset — 98, 99, 155
Župa Radobilja — 155
Župa Rakitno — 99, 154, 155
Župa Rama — 98, 99, 156
Župa Rastok — 33, 123, 124, 156
Župa Rudine — 12, 103, 156
Župa Salenes (vidi i Župa Soli) — 106
Župa Sana — 36, 62, 103, 156
Župa Sanica — 34
Župa Sidraga — 13
Župa Skoplje — 136
Župa Smučka — 156
Župa Soli — 157
Župa Sutiska — 16
Župa Sutjeska — 92, 118, 125, 157
Župa Trebinje — 55, 67, 74, 117, 157
Župa Trebotić — 157
Župa Trusina — 90, 125, 157
Župa Ukrinica — 157
Župa Unac — 121, 158
Župa Uskoplje — 40, 98, 99, 111, 121, 124, 158
Župa Usora — 31, 42, 68, 109, 116, 158
Župa Vecenika — 122
Župa Večerić (vidi Župa Rastok) — 33, 71, 123, 124
Župa Veljaci (vidi i Župa Rastok) — 33, 71, 124, 158
Župa Vidgona — 158
Župa Vidoši — 124, 158
Župa Visoko — 126
Župa Viševa — 120, 149, 158
Župa Vitalina — 159
Župa Vodičevo — 132
Župa Vrbanja — 34, 61, 159
Župa Vrbas — 18, 44, 49, 68, 92, 120, 132, 134, 135, 140, 159
Župa Vrhbosna — 46, 61, 135, 136, 159
Župa Vrlice — 145
Župa Vrlika — 136, 159
Župa Vrm — 11, 54, 67, 137, 159
Župa Zagorje — 83, 120, 159
Župa Zažablje — 160
Župa Zemljanik — 34, 57, 140, 141, 160
Župa Zvonik — 142
Župa Žrnovica — 20, 25, 96, 138, 160
Župica Brodar — 21, 145
Župica Konac-Polje — 138